CAPLLETRA 44

REVISTA INTERNACIONAL DE FILOLOGIA

Primavera, 2008

INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA
PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT

TABLE OF CONTENTS

Anna Cros, Margarida Bassols,
Ibis Álvarez, Carles Monereo i Guillem Sala
University Management and Discourse Styles 9

Magí Sunyer
Two Hesiods for one Theogonia: Catalan National Mythology 35

Joan Mahiques Climent
A False Ghost in Tirant lo Blanc 55

Joan Mascaró
La distribució de les vocals mitjanes tòniques en català central 79

MONOGRAPHIC ON «ORALITY, GRAMMAR AND PRAGMATICS»
Coordination: Maria Josep Cuenca

Maria Josep Cuenca
Orality, Grammar and Pragmatics 105

Josep M. Castellà Lidón
Grammar, Interaction and Informative Organization in Oral Discourse 109

Anna Matamala
From the Script to the Screen: Features of Colloquial Oral Discourse in Television Fiction 141

Marta Torres i Vilatarsana
Oral Traits in Chats 169

Neus Nogué Serrano
Person Dixi in Oral Academic Discourse in Catalan 195

Òscar Bladas
Mobility of Connectors a més a més *(moreover),* però *(but) and* doncs *(then) in Oral Catalan* 219

Reviews 249

Abstracts 283

Table of contents 289

ANNA CROS, MARGARIDA BASSOLS,
IBIS ALVÁREZ, CARLES MONEREO,

GESTIÓ UNIVERSITÀRIA I ESTILS DISCURSIUS

1. INTRODUCCIÓ

Aquest treball s'inclou en una línia de recerca més àmplia, desenvolupada pel grup EGU (Estratègies de Gestió Universitària) de la Universitat Autònoma de Barcelona, que estudia els estils de gestió universitària. El grup s'interessa especialment pels paràmetres que permeten definir la manera d'entendre i de fer gestió del professorat que ocupa càrrecs unipersonals; per les variables associades als diferents estils de gestió i per la projecció de l'estil en el discurs. Els resultats de la investigació mostren que les universitats públiques catalanes tendeixen a promoure un estil en el govern poc coincident amb les campanyes actuals sobre la qualitat i l'eficàcia de les universitats, propugnades des de sectors polítics i econòmics neoliberals, els quals promouen un estil de gestió molt més pròxim a l'empresarial. És previsible que en un futur immediat ambdues perspectives entrin en conflicte i que sigui necessari debatre quin és el model de gestió més adequat per al govern de les universitats.

L'article que es presenta en aquestes pàgines, però, no tracta aquesta problemàtica general, sinó que es centra en la projecció dels estils de gestió en el discurs. Després d'una presentació general de la recerca, s'hi analitzen les marques de modalització díctica detectades en el discurs de construcció identitària dels subjectes analitzats i s'hi mostra fins a quin punt es poden establir correlacions entre l'ús de la modalització i l'estil dels gestors.

Caplletra 44 (Primavera 2008), pp. 9-34

1. MARC GENERAL DE LA RECERCA

Pel que fa a la recerca més àmplia, pot ser interessant apuntar alguns elements que incideixen directament sobre el desenvolupament i l'anàlisi d'aquest estudi concret.

1.1. Els estils de gestió universitària: col·legial vs. managerial

En el marc dels estudis sobre gestió universitària centrats en les funcions i el lideratge del professorat que ocupa càrrecs en el govern de la institució (Villela i Gairín 2005, Tomàs 2005, Beswick 2002, Jodelet 1993, entre altres), es coincideix en l'opinió que la cultura institucional de la universitat condiciona les tendències i les estratègies concretes de la gestió universitària. Berquist (1992) elabora una tipologia de cultures institucionals, basant-se en una sèrie de dimensions que tenen en compte els valors que potencia la institució, la missió que assumeix com a pròpia, els processos de govern i el tipus d'avaluació i rendiment de comptes de l'organització. Les categories resultants són les quatre següents: acadèmica, gerencial, del desenvolupament i la negociació.

– Cultura acadèmica: s'orienta als continguts de les disciplines i a la recerca; potencia l'autonomia i la llibertat acadèmica; té com a missió principal la generació i difusió del coneixement. Segueix un principi racional d'organització i pren les decisions segons un model de negociació similar al polític.

– Cultura gerencial: s'orienta al disseny, la implementació i l'avaluació del treball fet, d'acord amb objectius clars i explícits; potencia l'eficiència i l'excel·lència especialitzada. Té com a missió principal la inculcació d'habilitats i coneixements específics. Tendeix a la professionalització de la gestió.

– Cultura del desenvolupament i la negociació: és el resultat de la barreja entre valors col·legials i procediments gerencials.

Les universitats espanyoles i catalanes, en sintonia amb la influència històrica de la universitat francesa d'origen napoleònic, s'inscriuen fonamentalment en la tradició acadèmica. A partir de la dècada dels anys vuitanta, però, han rebut una pressió progressiva cap a la professionalització, no només dels plans d'estudis, sinó també de la mateixa gestió universitària. Elements propis de cultures gerencials i de desenvolupament han irromput a les nostres universitats de la mà dels estils emergents de gestió. En conseqüència, la conceptualització dels estils de gestió universitària es basa cada vegada més en la literatura d'origen empresarial sobre gestió i administració d'organitzacions i recursos humans.

A partir de la tipologia de Berquist i dels enfocaments més compartits actualment en la literatura sobre gestió institucional (Taylor, 2007; Leong, 2007; Kavanagh & Ashkanasy, 2006; Wood, 2004; Birnbaum, 2000), en aquest treball s'han definit dos estils de gestió, que permeten caracteritzar la manera de gestionar del professorat responsable del govern de la universitat: l'estil col·legial i l'estil managerial. El primer, que es podria relacionar amb la cultura acadèmica de la classificació de Berquist, es caracteritza per la preferència per un model organitzacional flexible, per una clara tendència a distribuir el lideratge i a compartir el poder a partir de xarxes de comunicació bastant horitzontals. Es basa en l'assoliment de consensos per prendre decisions i en la creació d'una cultura de grup on es té cura del creixement i del benestar dels membres. El lideratge depèn molt del carisma que té el gestor entre els seus iguals, i la motivació per exercir el càrrec d'elements intrínsecs al subjecte, com ara el sentit de responsabilitat o la voluntat de servei, l'interès per millorar les coses. En aquest model, el gestor s'implica en el projecte (el lideratge és constitutiu) i és conscient de la seva identitat com a gestor.

Per contra, l'estil managerial és molt proper a l'orientació de la cultura gerencial que proposa Berquist i es caracteritza per la preferència per un model organitzacional poc flexible, orientat a la consecució d'objectius –molt sovint imposats–, i a la productivitat, on es valoren, per tant, els resultats obtinguts per la direcció. L'exercici del lideratge hi adopta una distribució jeràrquica, amb comandaments intermedis, i una comunicació vertical i burocratitzada. La motivació per exercir el càrrec respon a elements extrínsecs al subjecte, com ara els incentius personals (poder, reconeixement social, guany econòmic) o la pressió ambiental. En aquest model, el gestor tendeix a la rutinització de les tasques (el lideratge és ocasional) i és poc conscient de la seva identitat com a gestor.

Les característiques d'aquests dos estils s'han conceptualitzat en dues dimensions: la *representació i* l'*actuació*.

La dimensió *representació* de la gestió s'entén com un conjunt d'informacions, creences, opinions i actituds sobre la gestió universitària. És tot allò que té a veure amb la *concepció* i que serveix com a marc de percepció i d'interpretació i com a guia dels comportaments i pràctiques dels gestors, és a dir, de les *motivacions i actituds*. També està relacionada amb la identitat, entesa com la capacitat d'una persona per reconèixer com a propis els efectes de la seva acció, ja que aquest reconeixement fa que se'ls atribueixi. En aquesta dimensió, s'han distingit tres subdimensions: 1a) La *concepció* de la gestió, 1b) Les *tendències motivacionals* per a la gestió i 1c) La *identitat* com a gestor.

La dimensió *actuació* es refereix a la forma concreta com s'exerceix la gestió universitària, altrament dit, al conjunt d'estratègies que el gestor posa en marxa per

assolir els objectius, entenent com a estratègia la presa de decisions conscient i intencionada per assolir un objectiu determinat. Des d'aquesta perspectiva, s'han distingit dues subdimensions: 2a) la forma d'exercir la influència o el poder sobre els altres, és a dir, el *lideratge* i 2b) la manera d'afrontar i supervisar la solució dels conflictes i els problemes durant la gestió, és a dir, la *regulació*.

L'estudi d'aquestes dues dimensions ha configurat un contínuum delimitat per l'estil anomenat *managerial* i l'estil anomenat *col·legial.* La taula següent sintetitza les dimensions i els indicadors que defineixen ambdós estils.

Taula 1: Dimensions i indicadors dels estils de gestió universitària: model teòric

Estil	Representació			Actuació	
	Motivació	***Concepció***	***Identitat***	***Lideratge***	***Regulació***
Col·legial	Intrínseca	Dinàmica	Autoimatge estructurada	Lideratge constitutiu	Planificació Flexibilitat
Managerial	Extrínseca	Continuista	Autoimatge poc estructurada	Lideratge ocasional	Rutinització Poca flexibilitat

1. 2. Disseny

Aquest estudi es basa en la descripció i interpretació de la realitat feta pels docents que fan gestió i en les reflexions dels investigadors sobre la realitat analitzada. En la recollida de dades s'han utilitzat mètodes quantitatius i qualitatius. La població estudiada està constituïda per tot el professorat que va ocupar, durant el curs 2005-06, un càrrec unipersonal de gestió universitària a la UAB: rector, vicerectores i vicerectors, deganes i degans, directores i directors de departament. Un total de 82 persones.

L'estudi s'ha realitzat en dues fases. En una primera fase, es va fer un sondeig de tota la població a partir d'un qüestionari, que es reprodueix al final d'aquest article, i l'anàlisi d'aquestes primeres dades es va dur a terme a partir d'estadístiques descriptives (freqüències i mitjanes), així com de covariacions estadístiques que podien donar pistes d'observació més detallada.

En una segona fase, es va realitzar una aproximació qualitativa a l'objecte d'estudi a través de l'anàlisi d'aquests casos rellevants (finalment, set persones)

mitjançant dues entrevistes semiestructurades. La primera, enfocada cap als indicadors d'interès de la dimensió *representació*; la segona, enfocada cap als indicadors d'interès de la dimensió *actuació*.

Per tal de codificar el material obtingut a les entrevistes, es va considerar sobretot la procedència de la informació que oferia el subjecte, des de la més personal (vivències i creences personals) fins a la més impersonal (tendències i creences populars i estereotipades). Distingir entre un contingut i una font de procedència de la informació requeria un criteri precís i comportava un grau elevat de dificultat. Tanmateix, atès que això reflecteix la distància que el subjecte pren respecte a l'objecte de coneixement, es tracta d'una tècnica valuosa perquè permet discriminar el grau d'implicació personal i l'arrelament social d'aquesta representació, amb l'impacte corresponent en la regulació de les seves actuacions.

1.3. Primeres conclusions

Les primeres conclusions que es poden extreure de l'anàlisi de les dades obtingudes a partir de la mostra analitzada (82 càrrecs univerpersonals) són les següents:

a. Els estils de gestió estan situats dins d'un contínuum, els pols del qual són l'estil managerial i l'estil col·legial.

b. La realitat estudiada ofereix una majoria d'estils col·legials, la qual cosa concorda amb la hipòtesi que la cultura institucional de les universitats públiques catalanes els afavoreix.

c. No s'han trobat relacions ben delimitades entre els estils de gestió i les variables sexe, àrea de coneixement i edat.

2. LA PROJECCIÓ DELS ESTILS DE GESTIÓ EN EL DISCURS: LA MODALITZACIÓ DÍCTICA EN EL DISCURS DE CONSTRUCCIÓ IDENTITÀRIA

L'objectiu d'aquest apartat és presentar els resultats de l'anàlisi del discurs de les entrevistes realitzades en la segona fase d'aquest estudi, per tal de mostrar la relació existent entre els estils de gestió universitària i els estils discursius dels gestors. En concret, ens referirem a la *modalització díctica* emprada en el discurs que s'ha anomenat de *construcció identitària*. En primer lloc, es definirà breument què s'entén en aquest treball per *modalització* i per *discurs de construcció identitària*. A continuació, es caracteritzarà aquest tipus de discurs a partir dels procediments de modalització díctica.

2.1. Enunciació, polifonia i modalització

Es tindrà en compte el concepte *d'enunciació* tal com l'entén Benveniste (1974), com un acte individual mitjançant el qual el parlant fa efectiva una intenció comunicativa a través d'una producció verbal o enunciat, produït en un temps i un lloc determinats i dirigit a un destinatari; és a dir, en una situació enunciativa. Es tracta, doncs, d'un esdeveniment únic i irrepetible, a través del qual el subjecte s'apropia el sistema, la *langue*, s'assenyala a si mateix –*jo*– enfront d'un interlocutor –*tu*– i indica la seva pròpia presència en un aquí i un ara (Aznar 1996).

Aquesta definició, de concepció clarament individualista, s'enfronta amb el punt de vista radicalment sociològic de Bakhtin (1978 i 1979), segons el qual qualsevol realització discursiva és el resultat de la situació enunciativa (*esferes de l'activitat humana*, segons la terminologia d'aquest autor) en què s'ha produït. Aquestes esferes es defineixen per factors socioculturals, històrics i ideològics, i contenen tot allò que se sol dir o fer en una situació determinada. Considerats d'aquesta manera, els enunciats són una anella en la cadena de la comunicació discursiva i no es poden separar de les anelles anteriors i posteriors que els determinen per dins i per fora, ja que generen reaccions de resposta i ecos dialògics, i prefiguren un destinatari i un possible enunciat-resposta d'aquest destinatari (Bakhtin 1979, 285).

Aquesta concepció bakhtiniana del dialogisme permet qüestionar la univocitat entre el subjecte de l'enunciació i l'enunciador. És a dir, que la consideració que a cada enunciació hi correspon un enunciador, el qual és responsable de l'enunciat que es produeix, és molt discutible.

Influenciat pels treballs de Bakhtin,[1] Ducrot va elaborar entre el 1982 i el 1986 la *teoria polifònica de l'enunciació*, segons la qual els enunciats assenyalen, en la seva enunciació, la superposició de veus diverses, encara que no sempre hi hagi marques gramaticals que n'indiquin l'existència. La polifonia enunciativa afecta tots els actes enunciatius, ja que en qualsevol enunciació es pot distingir el *subjecte parlant* (l'enunciador considerat com a ésser del món i com a productor material del discurs), el *locutor*[2] (el subjecte del discurs que es presenta sempre amb el *jo*) i els *enunciadors* (el conjunt de veus suscitades pel locutor en el discurs, que poden tenir o no una atribució precisa de paraules i que representen un punt de vista que pot no ser atribuïble al locutor).

1. Bakhtin (1982) ja havia elaborat el concepte de polifonia. Aquest autor considera que hi ha tota una categoria de discursos, sobretot literaris, en els quals cal reconèixer l'existència de diverses veus que parlen simultàniament, i on no n'hi ha cap que sigui preponderant i que jutgi les altres.

2. Dintre d'aquesta categoria, Ducrot estableix una distinció entre el *locutor com a tal*, responsable de l'enunciació, i el *locutor com a ésser del món*, tal com es mostra dintre de l'enunciació.

Les marques verbals dels enunciats permeten detectar les veus diferents que hi poden aparèixer, atribuir-les a qui correspongui (al mateix locutor, a un enunciador citat explícitament, a un col·lectiu...) i interpretar, a través de la modalització, el grau d'implicació d'aquests enunciadors diferents amb els seus enunciats i la relació interpersonal que tenen.

Prenent com a referència aquesta proposta, la modalització es pot entendre com un fenomen que forma part de l'enunciació i que informa sobre l'actitud del parlant respecte d'allò que enuncia (Payrató 2002). La seva funció, segons aquest autor, (2002, 1154), és precisament assenyalar o identificar els elements presents en el procés d'enunciació. Segons Charaudeau (1992, 569), «la modalisation fait partie du phénomène linguistique appelé Énonciation». Per aquest lingüista, però, «la Modalisation ne constitue pas le tout de l'Énonciation. Celle-ci englobe celle-là». Si la teoria de l'enunciació és quelcom més complex, perquè esdevé l'estudi de la manera com el subjecte parlant es fa seva la llengua; la modalització, es preocupa de la forma com aquest subjecte se situa respecte de l'interlocutor, d'ell mateix i del seu propòsit (Charaudeau 1992, 572).

A la noció de polifonia enunciativa de Ducrot, s'hi sumen altres autors que estudien la modalització com un fenomen de doble enunciació (Nolke 1993, Authier-Revuz 1995, Vion 2001), cosa que permet anar una mica més enllà i considerar les expressions modalitzadores com a casos de desdoblament polifònic dels enunciats. Vion (2001, 222), per exemple, proposa de tractar la modalització com un fenomen de doble enunciació en què un locutor fa aparèixer en el discurs dues posicions enunciatives diferents. Una fa referència al contingut i l'altra a l'actitud modal. Es podria dir, doncs, que es tracta d'un fenomen de doble enunciació en què una de les enunciacions es presenta com un comentari sobre l'altra; però en què totes dues són produïdes per un mateix enunciador.

2.2. El discurs de construcció identitària

El discurs que hem denominat de *construcció identitària*, prenent aquesta expressió dels estudis d'orientació sociològica, està emparentat amb el relat autobiogràfic, en el sentit que l'individu s'hi explica a si mateix, hi desplega el *self* a través del discurs i s'hi defineix a través del que diu, de com ho diu i d'a qui ho diu (Massi 2003). Aquest tipus de discurs es pot produir en contextos diferents, tot i que és habitual que adopti el format d'entrevista, format on l'enunciador es dirigeix a un destinatari únic (l'entrevistador), o múltiple (l'entrevistador i el públic) si es tracta d'una entrevista pública.

Aquest discurs es caracteritza per l'expressió de la subjectivitat del parlant, la qual es pot interpretar fonamentalment a través de les marques de modalització que

apareixen en el discurs, si es dóna per bona aquella línia de pensament que relaciona les tipologies discursives amb les seves marques lingüístiques més productives (Werlich, 1976; van Dijk, 1978; Roulet, 1989; Adam, 1992). La polifonia enunciativa acostuma a mostrar-se de manera molt evident, donat que el locutor construeix la seva identitat inscrivint-se en un univers interactiu i suscitant les veus que formen part d'aquest univers.

2.3. La modalització díctica en el discurs de construcció identitària dels gestors universitaris

Tal com s'ha comentat a l'inici d'aquest article, l'enquesta realitzada en la primera fase de la recerca va permetre seleccionar set casos (quatre dones i tres homes) representatius de les dues categories d'estils de gestió –managerial i col·legial– definides prèviament.

El format i l'objectiu de les dues entrevistes realitzades en la segona fase, al seu torn, va fer possible situar el discurs produït pels individus entrevistats dintre del que s'acaba de definir com a discurs de *construcció identitària* donat que, a través del que diuen, els informants construeixen la imatge que tenen de si mateixos com a gestors, i, al mateix temps, la que volen oferir als entrevistadors. Del seu discurs, a més, es poden inferir alguns trets sobre la seva actuació.

La construcció de la identitat a través del discurs té lloc, com acabem de dir, inscrivint-se en l'univers de la seva activitat gestora, i suscitant les veus que en formen part. Dit d'una altra manera, explicant com es veu, com veu els altres i com creu que el veuen, què diu o què pensa en determinades ocasions i quina mena de diàlegs manté amb els col·legues, transmet quina mena de gestor creu que és. S'ha considerat que la inscripció del *jo* del locutor i l'escenificació locutiva que construeix en el seu discurs es pot analitzar a través de les marques de la modalització díctica, especialment de la dixi de persona, la qual situa les persones de l'enunciació, els locutors i els enunciadors.

La relació entre l'enunciació i la dixi de persona seria la que hi ha entre un fenomen lingüístic i una categoria gramatical, presa en un sentit ampli, tal com postula Payrató, sense menystenir tota la informació pragmàtica que les formes lingüístiques que la vehiculen acomboien.

S'han tingut en compte els indicadors de la modalització díctica que es comenten a continuació a partir dels resultats del projecte *Tipotext* de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya (Artigas 1999) i de la proposta de Grau (2003).

Pel que fa a la imatge que el locutor construeix de si mateix i de la seva relació amb els altres:

1. Locutor transparent explícit
2. Locutor transparent implícit
3. Locutor transparent matisador
4. Locutor diluït
5. Locutor difuminat
6. Locutor passiu

Pel que fa a les veus que convoca en el discurs:

7. Locutor enunciador
8. Enunciador no jerarquitzat
9. Enunciador jerarquitzat

Artigas (1999, 63) ja defensava les formes de presència i difuminació del parlant en el seu propi discurs i Grau (2003) recollia en la seva tesi les maneres diferents de marcar la presència del locutor: transparent, diluïda en un col·lectiu i difuminada. En el primer cas, el locutor pot fer dues coses: o marcar la seva presència d'una manera explícita mitjançant l'ús del pronom *jo*, o marcar la seva presència d'una manera implícita mitjançant l'ús de morfemes verbals i altres marques. És evident que en català i en castellà l'ús del *jo* indica una intenció focalitzadora, pretén remarcar un fet que ja s'entendria amb el simple ús de la forma verbal de primera persona. A diferència d'altres llengües, l'ús del pronom és la selecció marcada i actua amb una força modalitzadora molt notable.

(1) *Yo no quería ser director*[3]

(2) *Jo he patit molt*

El locutor vol posar en relleu el seu paper de subjecte de l'enunciat, més enllà del que té evidentment com a locutor, i, per tant, el desdoblament de si mateix que això comporta. En paraules de Payrató (2002, 1153), podríem dir que més enllà de la seva identitat personal ens mostra la seva identitat discursiva. Més enllà del subjecte psicològic mostra el subjecte discursiu. Amb aquesta selecció, aconsegueix centrar doblement l'atenció sobre ell i mostrar-se com algú que gestiona el discurs i la realitat.

Un apartat interessant d'aquest ús transparent del locutor el constitueixen aquells enunciats que estan encapçalats per un verb de dicció (*jo dic*) o de cognició (*jo*

3. Tots els exemples són extrets de les entrevistes realitzades en aquest treball.

crec, jo penso...). El locutor hi és present d'una manera molt particular, com a argument d'autoritat d'un costat, però també com a recurs matisador perquè, al cap i a la fi, el que ell diu no deixa de ser consignat com alguna cosa particularment pensada o creguda per ell i, per tant, amb una validesa general discutible.

(3) *Eso creo que es cierto*

(4) *Jo penso que això és molt important*

En un estadi intermedi entre la transparència i la difuminació, hi hauria la dilució, és a dir, la possibiltat que té el locutor d'incloure's dins d'un col·lectiu. D'aquesta manera no s'esborra del tot, però es representa com a membre d'un grup i aconsegueix distribuir la responsabilitat dels fets i marcar la seva identificació amb els altres membres.

(5) *¿Cuál es nuestra filosofía? Tener una filosofía para cada situación*

(6) *Ho vam fer molt malament*

Finalment, el locutor pot voler desaparèixer del tot del seu enunciat, segurament per desresponsabilitzar-se'n al màxim o, també, per generalitzar. L'ús del *tu* generalitzador i de la passiva reflexa i les oracions impersonals van en aquesta direcció:

(7) *Si tu crees que hay que hacer una cosa determinada, no basta*

(8) *Això vol dir que cada vegada que s'ha de triar algú hi ha batalles campals*

Tots aquests indicadors i marques formen part d'una representació en què el locutor és l'agent de les accions i els pensaments; però es pot donar el cas també que no vulgui aquest paper sinó que en prefereixi un de més passiu, que es vulgui verbalitzar com a destinatari de les accions d'altri, com a objecte directe dins dels enunciats:

(9) *No me escuchan suficientemente*

(10) *Em van fer titular*

Pel que fa a la convocatòria de veus, el locutor pot fer referència a la seva pròpia, però també a les d'altres enunciadors (col·legues de l'equip, vicerectors, companys de departament, gestors ministerials...) amb qui en un moment o altre ha actuat,

interactivament parlant, fent el seu paper de gestor. La directivitat o indirectivitat de les citacions pot col·laborar a marcar una ordenació jeràrquica entre ell i els altres o senzillament a la plasmació d'una relació equilibrada. Aquest és un cas de referència a la veu del locutor mateix:

(11) *Casi siempre digo: «Creo que hay que hacer eso»*

I aquest, un d'inclusió de la veu d'algú altre com a enunciador mitjançant una citació directa:

(12) *Va arribar una persona que va dir: «Clar, com voleu que això sigui bo si al final hem deixat que aquestes coses les acabin fent els degans?»*

La citació directa atorga a la persona reportada un paper discursiu del mateix nivell gairebé que el que té el locutor, li dóna autonomia discursiva, s'hi mostra fidel. En canvi, pot ser que tan sols es faci menció de la seva actuació verbal a través d'una citació indirecta, és a dir, controlada i mediatitzada pel locutor al màxim. Aquí la fidelitat del mots es dilueix i el paper de l'altre com a enunciador se subordina al que té el mateix locutor com a enunciador. La veu de l'altre només hi ressona:

(13) *Y ella decía esto, que los otros equipos no se reunían tanto*

El conjunt de veus convocades oferirà un discurs més o menys polifònic i mostrarà, d'alguna manera, la importància que dóna el gestor a la interactivitat verbal a l'hora d'explicar les seves actuacions, de mostrar-se com a gestor i de resoldre els conflictes inherents al seu càrrec.

A tots aquests ítems propis de la modalització díctica, se n'han afegit dos més que poden ajudar també a situar amb més detall els casos analitzats. D'una banda, un indicador de la modalització epistèmica: el grau d'assertivitat, i, d'una altra, la modalització deòntica en general. Tots dos estan molt relacionats amb la manera com se situa el gestor respecte de la seva actuació i la dels altres:

10. Assertivitat
11. Modalització deòntica

L'assertivitat reforça la certesa dels enunciats que emet el gestor i, per tant, indica el grau de seguretat que els imprimeix i que ell mateix té.

(14) *Hi ha gent amb la qual t'entens i gent amb la qual no t'entens*

La modalització deòntica, mitjançant enunciats directius, aconsegueix un efecte semblant sobretot si, com és habitual en aquesta mena de discurs, la força imperativa va adreçada al mateix parlant i a la manera com ha de gestionar.

(15) *Sempre has de mantenir el bon ambient*

Un cop repassats els indicadors de la modalització díctica dels discursos de construcció identitària dels gestors, pot ser interessant baixar al nivell de les categories gramaticals i veure quines són les marques lingüístiques i els elements discursius amb què es materialitzen:

Indicadors	Marques lingüístiques
1. Locutor transparent explícit	Pronoms forts de 1a persona del singular
2. Locutor transparent implícit	Morfemes, adjectius possessius i pronoms febles de 1a persona del singular
3. Locutor transparent matisador	Frases introductòries amb verbs de dicció o cognició
4. Locutor dilut	Pronoms forts, morfemes, adjectius possessius i pronoms febles de 1a persona del plural
5. Locutor difuminat	'Tu' generalitzador, passives reflexes, oracions impersonals
6. Locutor passiu	Pronoms d'objecte directe
7. Locutor enunciador	Discurs seu reportat
8. Enunciador no jerarquitzat	Discurs reportat directe
9. Enunciador jerarquitzat	Discurs reportat indirecte
10. Assertivitat	Frases afirmatives generalitzadores, sentències
11. Modalització deòntica	Perífrasis d'obligació

Es pot comprovar, doncs, que la modalització díctica se sol projectar en pronoms i morfemes, però també mitjançant frases introductòries, oracions passives i impersonals, i verbs de dicció i cognició. La convocatòria de veus, en canvi, té a veure amb el discurs reportat, ja sigui directe o indirecte, ja sigui propi del locutor o de l'enunciador. I l'assertivitat i la modalització deòntica es relacionen amb fenòmens de naturalesa més aviat sintàctica i expressiva.

3. RESULTATS DE L'ANÀLISI

A partir del primer qüestionari i de l'anàlisi del contingut de les entrevistes, s'havia postulat que, dels set individus analitzats, n'hi havia dos casos d'estil managerial (casos 1 i 3) i cinc d'estil col·legial (casos 2, 4, 5, 6 i 7). No s'havien detectat diferències entre els estils dels homes i les dones. L'anàlisi del contingut de les dues entrevistes i

de les marques lingüístiques de la modalització díctica ens han permès afinar les conclusions inicials en dos sentits:

a. Hi ha una gradació entre els casos analitzats, de manera que es poden establir 3 grups que se situen en un contínuum: els gestors managerials (1 i 3), els gestors col·legials amb un component de lideratge fort (4, 6 i 7), els gestors col·legials amb un component de lideratge feble (2 i 5).

b. Tot i que es pot concloure que els homes i les dones analitzats no tenen estils de gestió diferents, sembla que el sexe modula alguns trets dintre d'un mateix estil.

En el primer grup, hi ha un home (cas 1) i una dona (cas 3); en el segon, hi ha també un home (cas 4) però dues dones (casos 6 i 7); i, finalment, en el tercer, hi ha un gestor (cas 5) i una gestora (cas 2). No comentarem els aspectes que distingeixen els dos subgrups col·legials, donat que les diferències que presenten estan més relacionades amb el contingut del discurs (grau de confiança en si mateixos, assumpció de responsabilitats...) que amb l'ús d'expressions modalitzadores.

Pel que fa als indicadors que tenen a veure amb la representació del locutor, activament com a transparent, diluït o difuminat; o passivament com a objecte directe, es poden comentar alguns resultats.

Locutor transparent amb 'jo'

En primer lloc, s'ha fet evident que els gestors masculins usen molt més el locutor transparent que es manifesta a través de l'ús explícit del *jo*:

(16) *Yo soy como soy*

(17) *Yo en las entrevistas era malo*

(18) *Jo sóc físic*

Mentre que els femenins prefereixen recórrer als morfemes verbals, menys marcats:

(19) *Estoy muy contenta de haber sido profesora*

(20) *Miraria de donar la meva opinió*

I a la dilució dins d'un col·lectiu:

(21) *Hem passat un moment molt traumàtic*

(22) *Lo que hicimos fue consultar con la Escuela de Doctorado*

fent referència al conjunt de membres del departament que dirigeix en el primer cas, i a l'equip directiu en el segon.

Tant els uns com les altres, recorren a aquest ús per parlar de la seva identitat, de la seva manera de ser, normalment com a gestors però també com a persones. Un gestor diu:

(23) *Yo he seguido mi manera de ser*

Una gestora afirma:

(24) *Jo normalment sóc molt ordenada*

Fins i tot, quan sembla que es parli d'actuacions, l'ús del *jo* està al servei de la posada de manifest de la seva manera de ser:

(25) *Jo faig moltes relacions públiques amb els estudiants*

(26) *Yo a la vicerectora o a Pepito de los palotes voy a darle algo que le guste*

Es podria dir que alguns construeixen la seva identitat a partir de la manifestació de les seves qualitats i que d'altres ho fan indirectament a partir de referències a la seva manera d'actuar.

No es pot dir que actuïn diferent, pel que fa a la transparència del *jo,* aquells que són gestors col·legials que aquells que són managerials. En aquest cas, sembla que hi juga més el sexe que no pas el tipus de gestió que es fa. Però sí que podem dir que els managerials usen molt la primera persona, explícita o no, i s'inclouen menys en un col·lectiu, mentre que els col·legials usen més la inclusió i, per tant, les formes de plural.

Locutor transparent amb possessius

En segon lloc, es pot remarcar que hi ha diferències notables en l'ús dels possessius per referir-se a persones o coses que tenen relació amb el locutor. Mentre que en molts casos el possessiu només situa el referent:

(27) *La classe és el meu descans*
(28) *La meva responsabilitat en aquest moment és...*

Destaca un gestor managerial que els utilitza d'una manera que sembla més habitual en la cultura empresarial que en la universitària:

(29) *Mi secretaria está haciendo una cantidad de cosas impresionante*

(30) *Yo frente a mis alumnos, en mi docencia, sigo siendo el mismo*

La gestora managerial no ho fa pas. Novament, el sexe creuat amb l'estil de gestió dóna un cas particular.

Locutor transparent amb frases introductòries

En tercer lloc, es fa evident que la detecció d'expressions atenuadores del tipus *jo penso, jo crec...* és general però més habitual en els gestors col·legials, és a dir, entre els homes que tenen el convenciment que la tasca del gestor és una qüestió d'equip, homes que, tal com hem vist, prefereixen la presència transparent del locutor però que alhora no volen semblar excessivament asseveratius. Aquestes frases introductòries tenen dues funcions ben clares:

a. marcar la postura del locutor, donar-li un lloc central respecte de la veritat de l'enunciat, constituir-lo com a enunciador, igual que fan els altres *jo* d'altres menes d'enunciats,
b. atenuar la força epistèmica de l'enunciat que acompanyen, rebaixar-li el grau de generalització, de compromís amb la veritat que acomboien.

(31) *Yo creo que sería más fácil ir a hablar con una mujer*

(32) *Creo que hay que sembrar para recoger*

(33) *Jo crec que això és bo*

(34) *Jo penso que la gent del meu equip estem com molt «conxavats»*

Dilució dins d'un col·lectiu

En quart lloc, i en corol·lari amb el primer punt, es pot afirmar que les gestores usen més el locutor transparent implícit, però que tant els homes com les dones

col·legials són els qui es dilueixen més dins del col·lectiu que gestionen (departaments, sobretot, però també professorat en general), del col·lectiu en què es troben com a gestors (equips directius i degans, més que no pas directors de departament) i, fins i tot, de totes les persones. Això fa que es mostrin amb un sentit de pertinença al grup més alt i que afavoreixin la idea de participar en un projecte col·lectiu.

(35) *Tenemos un grupo de personas que tiene un proyecto común*

(36) *Normalment tenim la tendència a mirar el nostre quadradet o la nostra parcel·la*

En aquest cas els gestors managerials i els col·legials actuen diferent. Els primers prefereixen la primera persona del singular, explícita o no; els segons, en canvi, prefereixen les formes de plural. Entre els uns i els altres, n'hi ha que, de vegades, s'identifiquen amb el seu grup acadèmic (matemàtics, professors de literatura, físics...), la qual cosa indica que el troben definidor i discriminador en algun sentit, i d'altres que no ho fan pas ja que no ho deuen trobar pertinent en parlar de gestió i en voler-lo representar.

Locutor difuminat

En cinquè lloc, si s'analitzen els usos que responen a la intenció del locutor de difuminar-se, és a dir, al *tu* generalitzador i a la passiva reflexa i les oracions impersonals, tan sols cal remarcar que qui més empra aquest recurs és un gestor col·legial i qui menys ho fa un managerial i dues gestores col·legials. Això fa pensar que és un recurs que té més a veure amb l'estil discursiu de cada persona que no pas amb l'estil de gestió o amb la variable sexe.

Quan l'usa aquest managerial ho fa per desresponsabilitzar-se d'alguna actuació que podria posar en dubte la seva gestió:

(37) *Bueno, pocas cosas se pueden hacer*

Locutor passiu

En sisè lloc, i després d'haver analitzat tots els indicadors que tenen a veure amb una presència activa del locutor en el seu enunciat, cal esmentar algun ús particular que mena al convenciment que els esdeveniments són més poderosos que el mateix locutor i que, per tant, ell s'hi troba en una situació passiva. Curiosament, són els dos gestors managerials els qui se situen més vegades en aquesta posició, gràcies a l'ús reiterat dels pronoms acusatius. El caràcter extrínsec de les motivacions que té aquesta mena de gestor també pot afavorir-ho. Per exemple, els fets se'ls imposen en:

(38) *Me gustaría que me escucharan*

(39) *Mi principal problema es el poco caso que me hacen*

(40) *Em van fer titular*

(41) *És una estructura jeràrquica que em limita*

S'ha de reconèixer, tanmateix, que també se situen així per manifestar gustos personals, i en el cas femení, una certa autocrítica:

(42) *M'encanta fer classe*

(43) *Me gusta pensar que yo he hablado con él, le he convencido*

(44) *Em falta regularitat*

No s'ha d'oblidar que amb això aconsegueixen centrar l'atenció novament amb ells com a individus, en els seus aspectes més personals.

Polifonia

En setè lloc, s'abordarà el grau de polifonia de les gestores i els gestors, és a dir, les vegades que convoquen la seva veu o la dels altres en el discurs de construcció identitària.

Sembla, d'entrada, que la convocatòria de veus no és un tret que tingui a veure amb l'estil de gestió. Potser sí que té una mica més a veure amb el sexe, ja que els gestors més polifònics són tres dones i un home, tot i que ell ho és perquè convoca moltes vegades la seva pròpia veu enfrontada a interlocutors hipotètics:

(45) *Yo creo que lo que habría que decir es: «Esto no tiene que seguir pasando».*

Usa, per tant, la polifonia més com un recurs per lligar un raonament que no pas per mostrar les postures dels altres respecte dels fets.

La presència de la veu dels altres, en canvi, en relació amb l'estil de gestió dóna un resultat interessant: les gestores i els gestors que són més col·legials, llevat d'aquest gestor que se centra tant en el seu *jo*, també convoquen més la veu dels altres:

(46) *Una persona que ve i diu: «Escolta, és que jo fent docència sóc molt petardo; però fent recerca sóc el* number one*». Doncs: «Bueno, escolta, fes poca docència» i «Tu fes molta recerca».*

La majoria de vegades els enunciadors que escull el locutor són agents definits pel càrrec (vicerectora) o el lloc acadèmic (professor), mai, però, pel nom; ja que en aquest tipus de diàleg això els podria comprometre davant de l'investigador. Però no hi ha diferències entre els tipus de gestors ni els sexes pel que fa a la definició o indefinició dels destinataris.

Assertivitat

En vuitè lloc, es farà esment al grau d'assertivitat, a l'ús sovintejat d'oracions afirmatives més o menys contundents. Sens dubte, els gestors managerials són més assertius:

(47) *Una de las cosas más importantes en la vida es aprender de lo que se tiene*

(48) *A la UAB manen els homes de 50 anys*

Modalització deòntica

Finalment i en novè lloc, s'ha de dir que la modalització deòntica també és més present en els gestors managerials, tots l'usen, fent referència sobretot a les obligacions que té la institució (els vicerectors, a l'exemple següent) envers les persones que ocupen càrrecs (en aquest cas, els directors de departament):

(49) En una universidad hay cincuenta y pico de directores; pues estas cincuenta y pico de personas deberían tener un diálogo fluido con el poder.

Entre els col·legials, tanmateix, només la trobem en una gestora. Es nota, però, que la majoria de vegades, tant els managerials com la col·legial, no l'usen per adreçar una ordre a un interlocutor present o reportat sinó per reafirmar com han d'actuar ells mateixos:

(50) *Sempre has de mantenir una política de portes obertes*

Per tant, és evident que en aquesta mena de discurs aquesta modalització no té la funció habitual sinó que serveix per reforçar l'assertivitat dels enunciats dels gestors.

4. CONCLUSIONS

L'anàlisi de la modalització dels discursos analitzats ens permet concloure un seguit de qüestions.

La primera, que el discurs dels gestors d'estil managerial es caracteritza per la presència prioritària del locutor transparent amb "jo", la situació del locutor com a locutor passiu, l'escassa invocació de la veu dels enunciadors, el grau elevat d'assertivitat i l'ús de la modalització deòntica, dirigida al que haurien de fer ells mateixos. Es tracta, doncs, d'un discurs que posa en relleu el paper del subjecte de l'enunciat per mostrar-se com algú que gestiona de manera individual el discurs i la realitat. Per aquesta mateixa raó, els enunciats tendeixen a ser asseveratius (hi ha pocs dubtes i poca autocrítica), el locutor es dilueix poc dins d'un col·lectiu i els enunciadors, si apareixen, tendeixen a ser considerats com a subjectes passius. Alguns fets s'imposen al subjecte, normalment allò que provoca restriccions i limitacions a les seves actuacions.

La segona, que el discurs dels gestors d'estil col·legial es caracteritza per la presència del locutor transparent amb frases introductòries atenuadores, per la dilució del *jo* dins d'un col·lectiu i per la inclusió de la veu dels altres en el propi discurs del locutor. Es tracta, per tant, d'un discurs coral, on el locutor tendeix a integrar-se dins d'un col·lectiu, amb qui comparteix un projecte i unes responsabilitats, que té veu i opinió pròpia. El discurs d'aquests gestors és menys asseveratiu que el de l'altre grup, hi ha més dubtes, més reflexió sobre la pròpia actuació.

La tercera, que, amb independència de l'estil de gestió, les marques de la modalització díctica permeten identificar alguns trets característics dels homes i de les dones, com ara que els gestors masculins usen molt més que les gestores el locutor transparent que es manifesta a través de l'ús explícit del *jo*. Les gestores prefereixen els morfemes verbals, menys marcats i la dilució dins d'un col·lectiu. Els homes, doncs, expliciten més el seu *jo* individual, mentre que les dones es difuminen dintre del col·lectiu amb el qual s'identifiquen.

Metodològicament parlant, es pot dir, doncs, que l'anàlisi dels indicadors discursius de tipus epistèmic i deòntic, però sobretot díctic, i les seves marques lingüístiques corresponents s'ha mostrat com un recurs altament productiu a l'hora de valorar la construcció de la pròpia representació dels gestors i, per tant, de com es veuen a si mateixos en aquest paper. Per tant, de retruc, ha servit per caracteritzar encara més l'estil col·legial i managerial i per afegir-hi matisos interessants.

Anna Cros, Margarida Bassols,
Ibis Alvárez, Carles Monereo,
Guillem Sala
Universitat Autònoma de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Adam, J. M. (1992) *Les textes: types et prototypes.* París: Nathan.

Artigas, R. (1999) "Les arts del discurs". A Direcció General de Política Lingüística, *Habilitats comunicatives*, Vic, Eumo, pp. 21-68.

Authier-Revuz, J. (1995) *Ces mots qui ne vont pas de soi. Boucles réflexives et non-coïncidences du dire*, París, Institut Pierre Larousse.

Aznar, E, (1996) *El monólogo interior. Un análisis textual y pragmático del lenguaje interior en la literatura,* Barcelona, EUB.

Bakhtine, M. (1978) *Esthétique et théorie du roman*, París, Gallimard.

— (1979) *Éstetika slovesnogo tvorchestva*. (Trad. castellana: *Estética de la creación verbal*, Madrid, Siglo XXI, 1982).

Benveniste, É. (1974) *Problèmes de linguistique générale II*, París, Gallimard.

Beswick, D. (2002) *Management implications of the interaction between intrinsic motivation and extrinsic rewards*. <http://www.beswick.info/psychres/management.htm> [última consulta 28/01/2007]

Birnbaum, R. (2000) *Management fads in higher education: Where they come from, what they do, why they fail*, San Francisco, Jossey-Bass.

Burrell, G. & Morgan, G. (1979) *Sociological Paradigms and Organizational Analysis*, London, Heinemann.

Charaudeau, P. (1992) *Grammaire du sens et de l'expression,* París, Hachette Livre.

Direcció General de Política Lingüística (1999) *Habilitats comunicatives,* Vic, Eumo.

Ducrot, O. (1984) *Le dire et le dit,* París, Minuit. (Trad. castellana: *El decir y lo dicho,* Barcelona, Paidós, 1986).

Grau, M. (2003) *La modalització: manifestacions de la subjectivitat lingüística en els discursos acadèmics orals i escrits.* Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.

Jodelet, D. (1988) «La representación social: fenómenos, concepto y teoría», dins Moscovici, S. *Psicología social II*, Barcelona, Paidós.

Kavanagh, M. H. i Ashkanasy, N. M. (2006) «The Impact of Leadership and Change Management Strategy on Organizational Culture and Individual Acceptance of Change during a Merger», *British Journal of Management* 17 (1), pp. 81- 103.

Leong, C. (2007) «Can critical management education be critical in a formal higher educational setting?», *Teaching in Higher Education* 12 (4), pp. 485-497.

Massi, María Palmira (2003) "La emoción y su realización discursiva". http://www.revista.discurso.org/articulos/Num3_Art_Massi. htm [última consulta 24/05/2007]

NÖLKE, H. (1993) *Le regard du locuteur. Pour une linguistique des traces énonciatives*, París, Kimé.
PAYRATÓ, L. (2002) «L'enunciació i la modalitat oracional», a SOLÀ. J. i al. *Gramàtica del català contemporani,* Barcelona, Empúries.
ROULET, E. (1989) *Modèles du discours,* Berna, Peter Lang.
TAYLOR, J. (2007) «The teaching: research nexus: a model for institutional management», *Higher Education* 54 (6), pp. 867-884.
TOMÀS, M. (2005). *La perspectiva del gènere a les universitats i l'assumpció de càrrecs acadèmics.* Informe d'investigació. Universitat Autònoma de Barcelona.
VILLELA, A. i GAIRÍN, J. (2005) *Elaboración y validación de un instrumento de medición de necesidades de formación para Directivos de Universidades Públicas de Catalunya*. Trabajo de investigación del doctorado en Calidad e Innovación en Procesos Educativos. Universitat Autònoma de Barcelona.
VAN DIJK, T. (1978) *Teks-wetenschap. Een interdisciplinaire inleiding*, Anvers, Het Spectrum. (Traducció castellana: *La ciencia del texto*, Barcelona 1983, Paidós).
VION, R. (2001) «Modalités, modalisations et activités langagières», *Marges Linguistiques*, 2, pp. 209-231.
WERLICH, E. (1976) *Typologie der texte*, Heidelberg, Quelle & Meyer.
WOOD, B. (2004) «University cultural scenes, power, and the identity of the Department of Music at Midwest State University», *Action, Criticism, and Theory for Music Education*, 3 (3). http://mas.siue.edu/ACT/v3/Wood04.pdf [última consulta 28/11/2007]

Annex 1

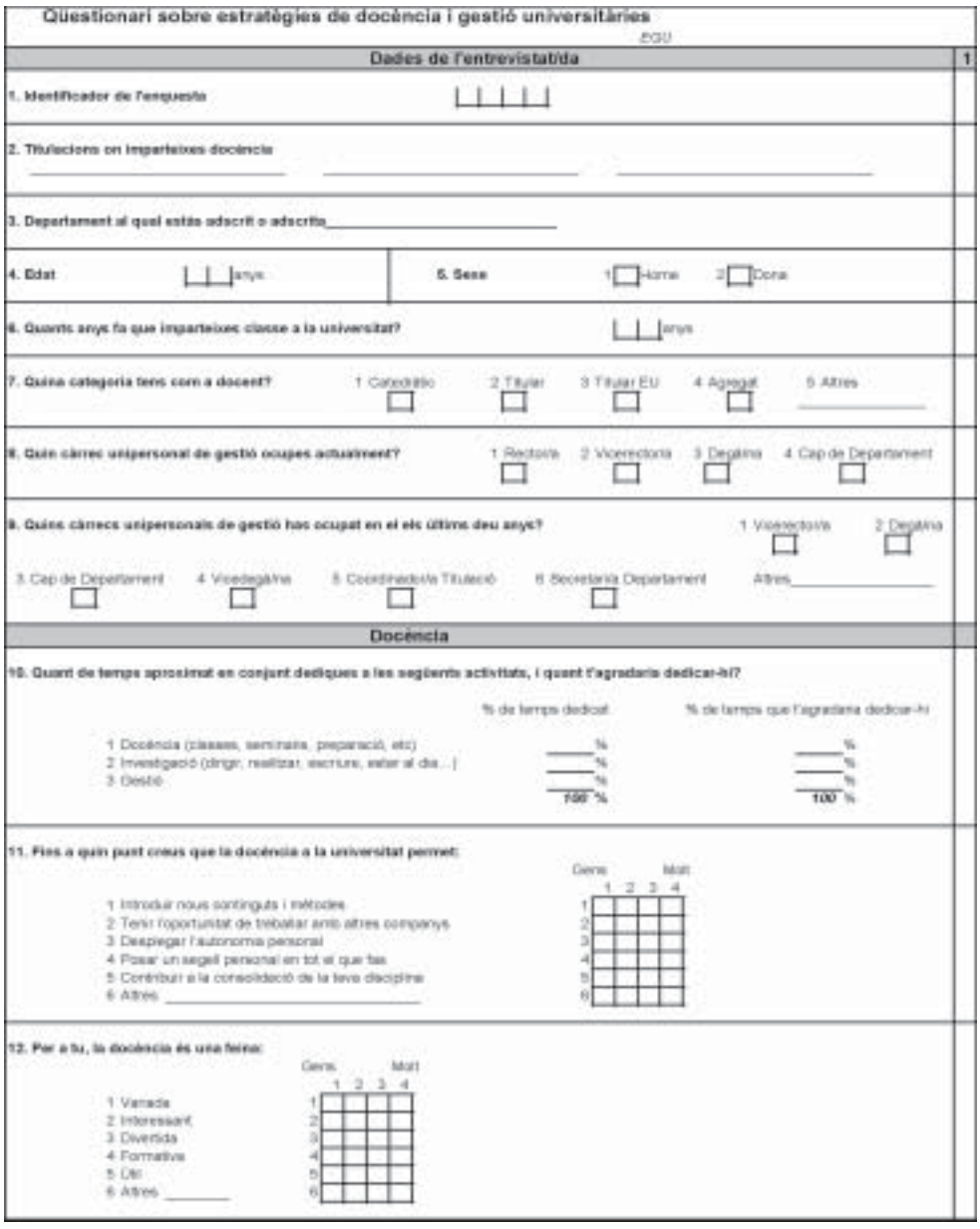

Qüestionari sobre estratègies de docència i gestió universitàries

EGU

Dades de l'entrevistat/da 1

1. Identificador de l'enquesta ⌊⌊⌊⌊⌊

2. Titulacions on imparteixes docència

3. Departament al qual estàs adscrit o adscrita

4. Edat ⌊⌊ anys

5. Sexe 1 Home 2 Dona

6. Quants anys fa que imparteixes classe a la universitat? ⌊⌊ anys

7. Quina categoria tens com a docent? 1 Catedràtic/a 2 Titular 3 Titular EU 4 Agregat/da 5 Altres

8. Quin càrrec unipersonal de gestió ocupes actualment? 1 Rector/a 2 Vicerector/a 3 Degà/na 4 Cap de Departament

9. Quins càrrecs unipersonals de gestió has ocupat en el els últims deu anys? 1 Vicerector/a 2 Degà/na 3 Cap de Departament 4 Vicedegà/na 5 Coordinador/a Titulació 6 Secretari/a Departament Altres

Docència

10. Quant de temps aproximat en conjunt dediques a les següents activitats, i quant t'agradaria dedicar-hi?

	% de temps dedicat	% de temps que t'agradaria dedicar-hi
1 Docència (classes, seminaris, preparació, etc)	____ %	____ %
2 Investigació (dirigir, realitzar, escriure, estar al dia...)	____ %	____ %
3 Gestió	____ %	____ %
	100 %	100 %

11. Fins a quin punt creus que la docència a la universitat permet:

Gens 1 2 3 4 Molt

1 Introduir nous continguts i mètodes
2 Tenir l'oportunitat de treballar amb altres companys
3 Desplegar l'autonomia personal
4 Posar un segell personal en tot el que fas
5 Contribuir a la consolidació de la teva disciplina
6 Altres

12. Per a tu, la docència és una feina:

Gens 1 2 3 4 Molt

1 Variada
2 Interessant
3 Divertida
4 Formativa
5 Útil
6 Altres

2

13. La decisió de ser docent va ser

Gens — Molt

	1	2	3	4
1 Lliure				
2 Arbitrària				
3 Reflexionada				
4 Obligada per la pressió dels altres				

14. Què de el que l'atrea de la docència?

Gens — Molt

	1	2	3	4
1 Complir amb la institució en la qual treballes				
2 Ser ben valorat pels estudiants				
3 Tenir un horari flexible				
4 Aportar idees noves a la vida universitària				
5 Desenvolupar i actualitzar el teu coneixement sobre la teva disciplina				
6 Proporcionar coneixements i desenvolupar competències necessàries per als estudiants				
7 Contribuir a la millora de la societat (cultura, consum, política...)				
8 Gaudir d'una bona posició econòmica				
9 Tenir la satisfacció de fer be les classes				
10 Tenir bones possibilitats de promoció laboral				
11 Poder dosificar la quantitat de feina que fes				
12 Altres _____				

15. Què li recomanaries a algú que s'ha de dedicar a la docència?

_____

_____

_____

16. Com definiries la teva actuació a classe?
(Utilitzant l'escala 1: Mai, 2: Poc sovint, 3: Sovint, 4: Sempre)

Mai — Sempre

	1	2	3	4
1 Durant les explicacions, tinc en compte als punts on pot haver-hi dificultats de comprensió				
2 Planifico una determinada actitud				
3 Davant d'una situació imprevista, em costa prendre decisions				
4 M'interessa més que tothom entengui als contingents i participi, que no pas acabar el programa				
5 Durant el curs canvie els contingents si hi ha alguna proposta que em sembla millor				
6 Mantinc la planificació de les assignatures encara que suscití moltes objeccions				
7 Mantinc la calma quan es produeixen situacions tenses				
8 Controle les intervencions a classe i, si no crec convenient, no les permeto				
9 Permeto que als alumnes intervingoin sense gaires limitacions				
10 Altres _____				

17. Com valoraries la incidència d'aquests trets personals en l'èxit de la teva relació amb els estudiants?

Gens — Molt

	1	2	3	4
1 Tenir habilitat per gestionar grups				
2 Ser autònom				
3 Ser una persona organitzada				
4 Ser disciplinat				
5 Tenir seguretat				
6 Ser aplicada				
7 Ser tolerant				
8 Tenir esperit innovador				
9 Tenir empatia				
10 Sentir-te identificat amb la disciplina que imparteixes				
11 Ser home o dona				
12 Manifestar la teva ideologia				
13 Altres _____				

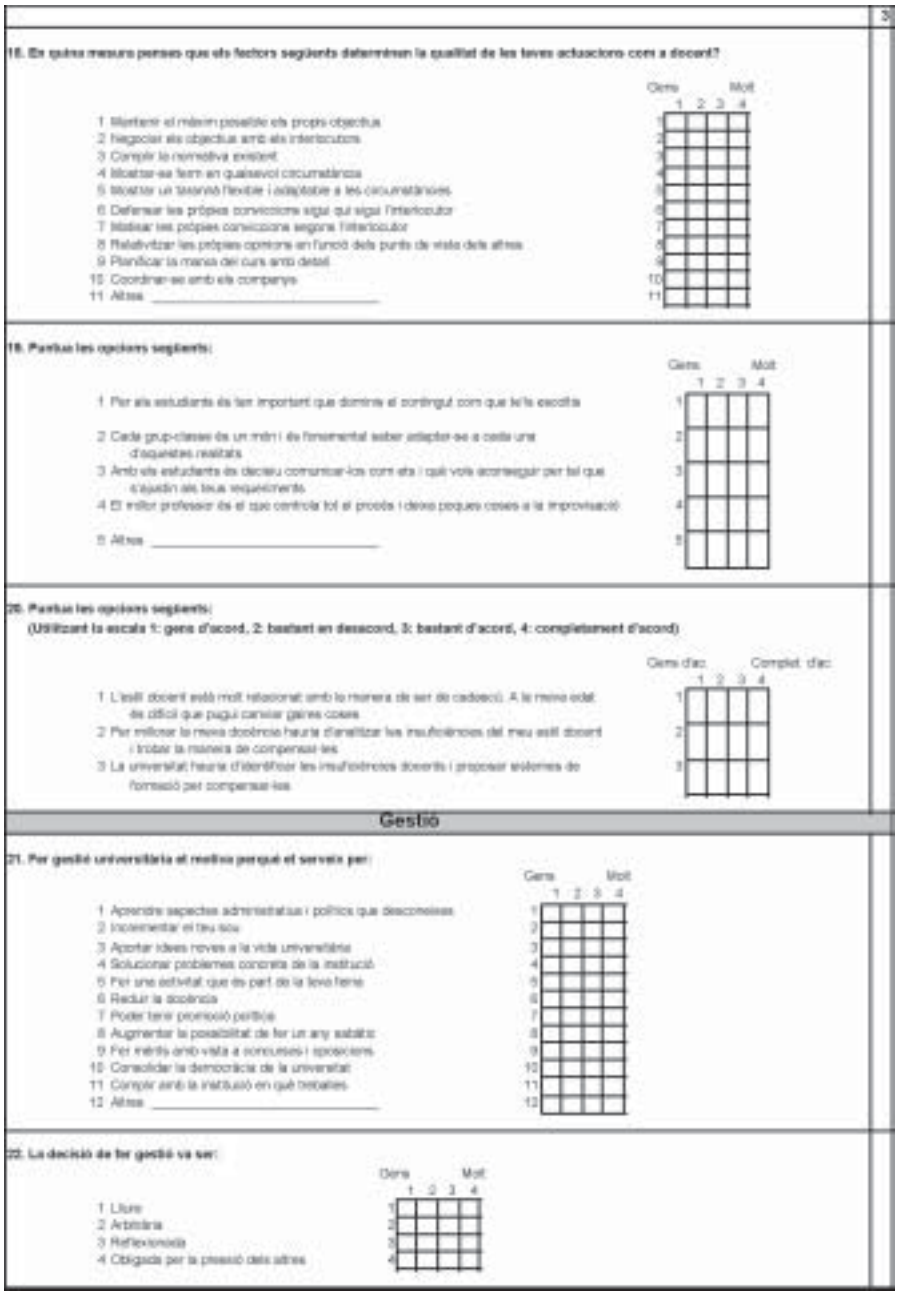

3

18. En quina mesura penses que els factors següents determinen la qualitat de les teves actuacions com a docent?

	Gens 1	2	3	Molt 4
1 Mantenir el màxim possible els propis objectius				
2 Negociar els objectius amb els interlocutors				
3 Complir la normativa existent				
4 Mostrar-se ferm en qualsevol circumstància				
5 Mostrar un talannn flexible i adaptable a les circumstàncies				
6 Defensar les pròpies conviccions sigui qui sigui l'interlocutor				
7 Modular les pròpies conviccions segons l'interlocutor				
8 Relativitzar les pròpies opinions en funció dels punts de vista dels altres				
9 Planificar la marxa del curs amb detall				
10 Coordinar-se amb els companys				
11 Altres _____				

19. Puntua les opcions següents:

	Gens 1	2	3	Molt 4
1 Per als estudiants és ben important que domini el contingut com que ho fa escollits				
2 Cada grup-classe és un món i és fonamental saber adaptar-se a cada una d'aquestes realitats				
3 Amb els estudiants és decisiu comunicar-los com els i què vols aconseguir per tal que s'ajustin als teus requeriments				
4 El millor professor és el que controla tot el procés i deixa poques coses a la improvisació				
5 Altres _____				

20. Puntua les opcions següents:
(Utilitzant la escala 1: gens d'acord, 2: bastant en desacord, 3: bastant d'acord, 4: completament d'acord)

	Gens d'ac 1	2	3	Complet. d'ac 4
1 L'estil docent està molt relacionat amb la manera de ser de cadascú. A la meva edat és difícil que pugui canviar gaires coses				
2 Per millorar la meva docència hauria d'analitzar les insuficiències del meu estil docent i trobar la manera de compensar-les				
3 La universitat hauria d'identificar les insuficiències docents i proposar sistemes de formació per compensar-les				

Gestió

21. Per gestió universitària el motius perquè et serveix per:

	Gens 1	2	3	Molt 4
1 Aprendre aspectes administratius i polítics que desconeixes				
2 Incrementar el teu sou				
3 Aportar idees noves a la vida universitària				
4 Solucionar problemes concrets de la institució				
5 Fer una activitat que és part de la teva feina				
6 Reduir la docència				
7 Poder tenir promoció política				
8 Augmentar la possibilitat de fer un any sabàtic				
9 Fer mèrits amb vista a concursos i oposicions				
10 Consolidar la democràcia de la universitat				
11 Complir amb la institució en què treballes				
12 Altres _____				

22. La decisió de fer gestió va ser:

	Gens 1	2	3	Molt 4
1 Lliure				
2 Arbitrària				
3 Reflexionada				
4 Obligada per la pressió dels altres				

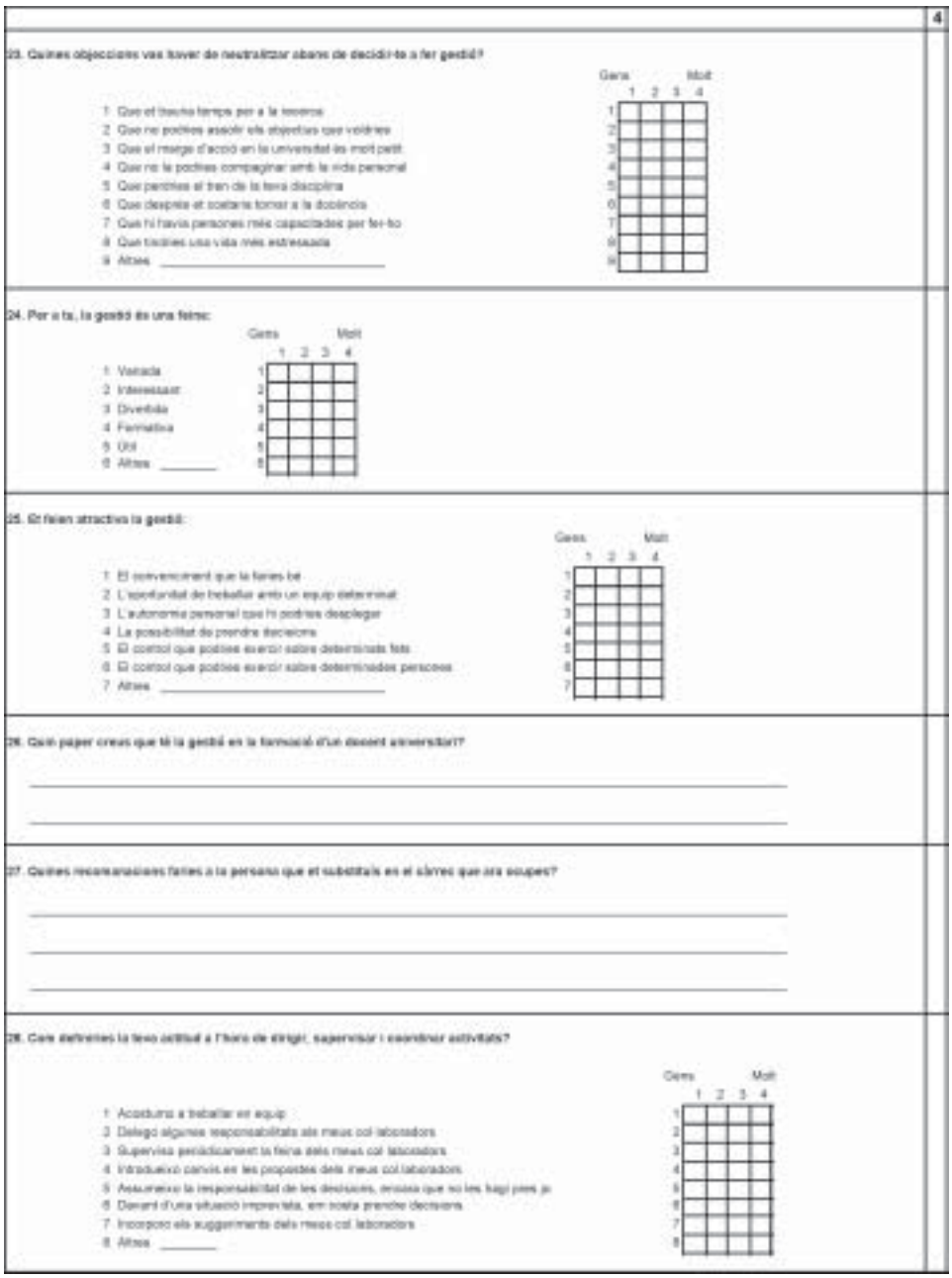

4

23. Quines objeccions vas haver de neutralitzar abans de decidir-te a fer gestió?

	Gens 1	2	3	Molt 4
1 Que el trauria temps per a la recerca				
2 Que no podries assolir els objectius que voldries				
3 Que el marge d'acció en la universitat és molt petit				
4 Que no la podries compaginar amb la vida personal				
5 Que perdries el tren de la teva disciplina				
6 Que després et costaria tornar a la docència				
7 Que hi havia persones més capacitades per fer-ho				
8 Que tindries una vida més estressada				
9 Altres _____				

24. Per a tu, la gestió de una feina:

	Gens 1	2	3	Molt 4
1 Variada				
2 Interessant				
3 Divertida				
4 Formativa				
5 Útil				
6 Altres _____				

25. Et feien atractiva la gestió:

	Gens 1	2	3	Molt 4
1 El convenciment que la faries bé				
2 L'oportunitat de treballar amb un equip determinat				
3 L'autonomia personal que hi podries desplegar				
4 La possibilitat de prendre decisions				
5 El control que podries exercir sobre determinats fets				
6 El control que podries exercir sobre determinades persones				
7 Altres _____				

26. Quin paper creus que té la gestió en la formació d'un docent universitari?

_____

_____

27. Quines recomanacions faries a la persona que et substituïs en el càrrec que ara ocupes?

_____

_____

_____

28. Com definiries la teva actitud a l'hora de dirigir, supervisar i coordinar activitats?

	Gens 1	2	3	Molt 4
1 Acostumo a treballar en equip				
2 Delego algunes responsabilitats als meus col·laboradors				
3 Supervisa periòdicament la feina dels meus col·laboradors				
4 Introduïxo canvis en les propostes dels meus col·laboradors				
5 Assumeixo la responsabilitat de les decisions, encara que no les hagi pres jo				
6 Davant d'una situació imprevista, em costa prendre decisions				
7 Incorporo els suggeriments dels meus col·laboradors				
8 Altres _____				

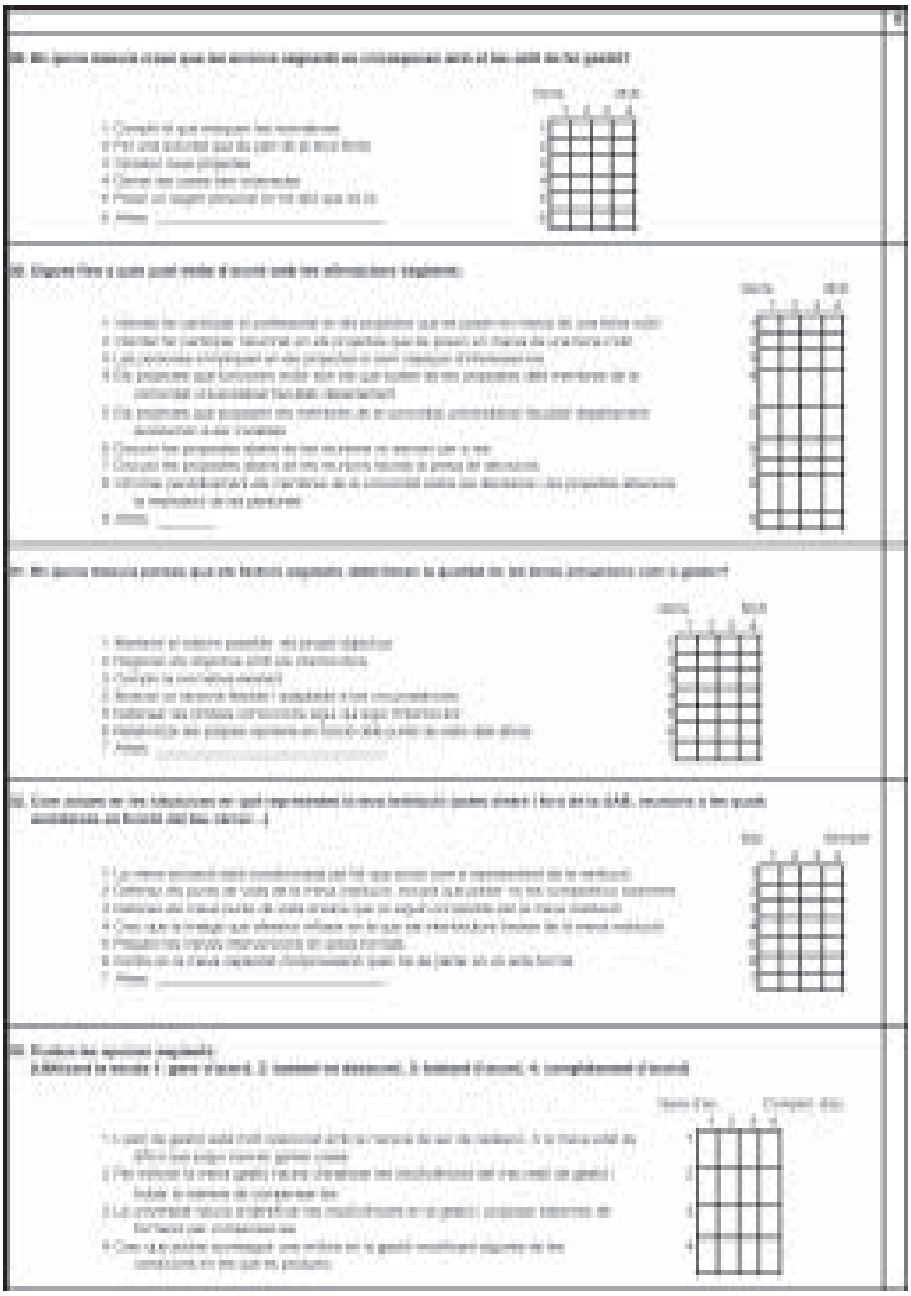

MAGÍ SUNYER

DOS HESÍODES PER A UNA TEOGONIA: MITOLOGIA NACIONAL CATALANA

Cada mitologia ha conegut un procés de definició diferent.* De les més antigues i les que més predicament han aconseguit durant els segles a través de la transmissió que han proporcionat l'art i les religions, sovint en coneixem la concreció en un o uns quants textos de prestigi sagrat o literari, com la *Teogonia*, la *Ilíada*, l'*Odissea*, la *Bíblia*, l'*Alcorà* o el *Ramaiana*, síntesis o recreacions literàries de tradicions anteriors. A la mitologia catalanista definida durant el segle XIX hi van contribuir una gran quantitat d'agents amb dedicacions diverses; entre ells, de manera destacada, molts escriptors, la majoria sepultats pel pas del temps i el pes de la Història. Si la denominació «Homer català», per al poeta que amb la qualitat dels seus versos va consagrar els referents mítics, correspondria a Jacint Verdaguer, la tasca menys brillant però molt més didàctica i imprescindible de definidors i propagandistes ens permet comparar amb Hesíodes aquests personatges d'extraordinària activitat que van ser Antoni de Bofarull i Víctor Balaguer. La teogonia nacional catalana és, principalment, obra seva.

La construcció del sistema miticosimbòlic que el catalanisme va adoptar i publicitar amb els instruments que proporciona la política es va desenvolupar durant

* Aquest article forma part de la investigació del grup de recerca Identitat Nacional i de Gènere a la Literatura Catalana, de la Universitat Rovira i Virgili, i del projecte HUM 2006-13121/FILO del Ministeri d'Educació i Ciència. He actualitzat sistemàticament l'ortografia dels textos vuitcentistes reproduïts. Agraeixo a Montserrat Comas, directora de la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, que m'hagi facilitat la consulta de materials de la institució, i a Pere Anguera la lectura crítica de l'original.

el segle XIX i la literatura hi va jugar un paper si no exclusiu, determinant (Sunyer 2006), en relació molt directa amb el procés que acostumem a anomenar Renaixença, que Jordi Rubió i Balaguer (1986: 288-297) considera que arrenca de finals del segle XVIII, malgrat que no es pugui parlat d'inici seriós d'una normalització de l'escriptura literària en llengua catalana abans de 1859. Sense entrar ara en el debat sobre els orígens de la Renaixença, la qual «té per justificació i objectiu últims, inconscients o tot just intuïts al principi, la necessitat de seleccionar i recuperar els signes considerats caracteritzadors d'una identitat nacional catalana diferenciada i de definir-la» (Jorba 1986: 10), resulta evident que la selecció i la definició d'un corpus mitològic comencen força abans d'aquest 1859 en què la literatura en català pren una embranzida que es fa notar.

El record de les antigues gestes i dels herois del passat no s'havia arribat a perdre, i ja abans del període romàntic aflorava en textos de mena molt diversa, des d'apologies de la llengua fins a poesies de tanta rellevància com la coneguda –mal anomenada així, segons Max Cahner (2004: 453-525)– com *Les comunitats de Castella*, d'Antoni Puigblanc, i en les primeres mostres romàntiques, com la celebèrrima *La Pàtria*, d'Aribau. L'ombra de la derrota de 1714 pervivia en els catalans d'inicis del segle XIX (Anguera 2000: 68) i, en parlar de la Renaixença, Jordi Rubió afirma que «el moviment vivia latent en l'ànima col·lectiva» perquè «un sentit de frustració històrica li donava alè» (Rubió i Balaguer 1986: 291). Persistia la idea d'un passat medieval gloriós –la mitificació de l'expansió per la Mediterrània n'era l'exponent més constant (Sunyer 2003:1095-1096)– i la consciència de pèrdua de la independència en la Guerra de Successió. A partir dels anys trenta, la branca historicista del Romanticisme hi va aportar, hi havia d'aportar inevitablement, la recreació d'episodis i personatges medievals, des de les novel·les de Ramon López Soler i Joan Cortada i els drames de Jaume Tió i Noè en castellà i les poesies de Lo Gaiter del Llobregat en català, sense oblidar l'obra dels novel·listes, dramaturgs i poetes espanyols que també s'ocupaven d'assumptes catalans com a espanyols que els consideraven. La campanya que entre 1839 i 1841 va desplegar Joaquim Rubió i Ors és, sense cap mena de dubte, la primera fita destacada en el procés de consolidació d'una mitologia pròpia. En aquesta remesa de *Lo Gaiter del Llobregat*, dedica poesies a Guifré el Pelós, Borrell II i Joan I, inclou nombroses referències a altres herois medievals i glorifica, específicament i global, el món trobadoresc. En el pròleg, a més de l'explicitació programàtica –«Ha pres a son càrrec lo recordar a sos compatricis llur passada grandesa, i desterrar la vergonyosa i criminal indiferència amb què alguns miren lo que pertany a sa pàtria» (Rubió i Ors 2006: 26)–, concreta la necessitat de recobrar els mites propis en comptes dels espanyols (2006: 26-28). Ell mateix, amb *Roudor de Llobregat*, va guanyar el concurs de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de l'any següent en què l'assumpte obligat era el tòpic almogàver. Tanmateix, Rubió, en el pròleg citat, amb excés d'impaciència i

poca perspectiva, lamentava que la seva iniciativa hagués tingut poc èxit. Poc temps després es va traslladar a Valladolid a ocupar una càtedra universitària, i va tornar a Barcelona a les envistes de la restauració dels Jocs Florals. L'impuls cap a l'afermament d'un imaginari mític nacional va quedar en altres mans.

A Barcelona, sobretot, en les del sector de la «renaixença romàntica», en terminologia d'Edgar Allison Peers (1973), liderat per Manuel Milà i Fontanals, que consolidava un prestigi universitari creixent; a Mallorca, en les del grup de la revista *La Palma*, amb Tomàs Aguiló i Josep Maria Quadrado al capdavant, i de seguida en les del jove Marian Aguiló, que no va tardar gaire a traslladar-se a la península; a València, en les de poetes com Joan Arolas i, sobretot, en les de Vicent Boix, que entre 1845 i 1847 va publicar la *Historia de la ciudad y reino de Valencia* i posteriorment poemes i novel·les que fabulaven sobre el rei Jaume I, els agermanats i els moriscos, i «milacres» que configuraven una imatge de Vicent Ferrer com a personatge alhora prodigiós i ponderat. Amb el concurs d'aquests i altres escriptors, l'estructuració d'una mitologia nacional començava a apuntar, però l'empenta definitiva en la constitució d'un imaginari col·lectiu dels Països Catalans es va produir per efecte de l'acció de dos escriptors clau per entendre la literatura catalana vuitcentista: Antoni de Bofarull i Víctor Balaguer. Sense ells, dos intel·lectuals de caràcter i qualitats molt diferents, que van coincidir i divergir en molts aspectes, és impossible d'entendre aquest procés de construcció d'un imaginari en el període anterior a 1859. Coincidents i complementaris en molts aspectes, la seva aportació durant els anys quaranta i cinquanta fou molt superior a la dels contemporanis, i van ser els únics que van presentar propostes ambicioses i de llarg abast. Van ser ells dos també els que van desenvolupar aquestes propostes en dues extenses síntesis d'història de Catalunya enfrontades en el concepte però amb una àmplia influència sobre els escriptors del seu temps i els immediatament posteriors. Més àgil i fantasiosa la de Balaguer, «serví per a inspirar la corrua de poetes que aspiraven a l'englantina d'or» (Vicens Vives 1980: 203); més erudita i estilísticament feixuga la de Bofarull, «fou apassionadament llegida i analitzada per juristes i polítics de les noves promocions catalanes» (Vicens Vives 1980: 203).

A partir dels anys seixanta, en molta part com a conseqüència de la seva acció, les circumstàncies van canviar, es va produir una acceleració molt notable en la literatura culta escrita en català i un augment exponencial d'escriptors que desenvolupaven episodis de la història pròpia. La convocatòria anual dels Jocs Florals de Barcelona, amb un important èxit de participació, va prestigiar la poesia en català, que de seguida va experimentar un creixement que permet considerar aquest període com d'una primera normalitat. A partir de 1864, sobretot, el teatre català va aconseguir un lloc en l'escena barcelonina i, aviat, en la de les altres poblacions, gràcies a l'activitat de Frederic Soler i el seu grup. Un i altre fenomen van significar l'obertura de la fase

definitiva en aquesta definició i propagació de la mitologia pròpia. Bofarull, sobretot, i Balaguer, van continuar figurant en primer rengle com a mínim fins a la Revolució de Setembre, en el moment del seu màxim prestigi, resultat d'una intervenció anterior reconeguda i de l'obra de maduresa que publicaven en aquests anys, que continuava fent aportacions vertebrals en a un context cada vegada més poblat d'escriptors que incidien sobre llocs comuns de la història catalana, que glorificaven la llengua i que fixaven una imatge idíl·lica de la catalanitat associada a la ruralia o a elements del passat. Examinem ara les aportacions de Bofarull i Balaguer a l'imaginari mític català quan la seva acció va resultar més determinant, abans de la Revolució de Setembre de 1868.

ANTONI DE BOFARULL: LA CATALUNYA DEMOCRÀTICA

Bofarull és el personatge imprescindible en el procés de reconeixement de la llengua i la literatura cultes en català durant els anys quaranta, cinquanta i bona part dels seixanta. Jordi Rubió i Balaguer va escriure, crec que amb tota la raó, que «La Renaixença no es va desenvolupar segons un programa prèviament elaborat» (1986: 278); tanmateix, si en algun dels seus promotors es pot endevinar una planificació conscient és en Antoni de Bofarull. Després de 1841, amb Rubió i Ors absent, durant vint-i-cinc anys –i més enllà, però de manera central en aquest període –, ell va exercir les funcions bàsiques perquè la literatura culta en català arribés a adquirir una primera carta de naturalesa i esdevingués part visible del panorama editorial català. Antoni Rubió i Lluch ho certificava amb l'afirmació que, quan Rubió i Ors va marxar a Valladolid, Bofarull «restà casi sol a Barcelona, al front de la creuada restauradora» (Rubió i Lluch 1902: LVIII). Santasusagna afirma al respecte que Rubió «no demostrà una actuació amb tant d'esmerç d'activitat i intenció com Antoni de Bofarull» (1982: 96). Ell va ser, en conseqüència, el promotor més constant del gran punt de referència entre els mites patriòtics del XIX, la llengua. Des de 1841, convertit en un dels primers seguidors de la crida de Rubió i Ors, al·ludit per ell en el pròleg de *Lo Gaiter del Llobregat*, escrivia poesies en català –i en castellà–, activitat poc valorada pels seus contemporanis. Avui, que tenim reunits i ben publicats aquests poemes (Bofarull 1996), podem calibrar-ne el valor literari, sempre en el context de l'època, però, sobretot, ens podem adonar que Bofarull va emprendre un projecte de poesia en català a partir de l'any 1841 que no va interrompre fins a 1875. Fou Bofarull també, tal com és sobradament conegut, qui es va ocupar de reunir la primera antologia de poesia catalana contemporània, *Los trobadors nous* (1858), amb el propòsit de demostrar la viabilitat de la llengua catalana per a la poesia. Encara més del coneixement comú és que se li deu la publicació de la primera novel·la en català des de l'Edat Mitjana, *L'orfeneta de Menargues o Catalunya agonitzant* (1862), i no s'hauria de perdre de vista

que també va inaugurar el gènere memorialístic amb *Costums que es perden i records que fugen* (1880). Afegim-hi que va participar activament en els intents de codificar la llengua sorgits dels consistoris del Jocs Florals de 1861 i 1862 (Ginebra 1988: 68-76), que va escriure nombrosos i combatius articles sobre la llengua i dues gramàtiques, *Estudios, sistema gramatical y crestomatía de la lengua catalana* (1864) i *Gramática de la lengua catalana* (1867), aquesta darrera en col·laboració amb Adolf Blanch (Ginebra 1988: 76-77). No és objectiu meu entrar en detalls sobre el Bofarull gramàtic i lluitador per la llengua –resultaria reiteratiu, després dels estudis de Jordi Ginebra (1987, 1988 i 1996)–, sinó subratllar-ne el protagonisme, també en aquest aspecte, durant una trentena d'anys.

Un referent vertebral, el de la llengua. Bofarull també va resultar determinant per a construcció de la mitologia històrica. Jordi Rubió ha subratllat a propòsit de Pau Piferrer que «la típica accentuació dels episodis més característics de la que ha estat anomenada història romàntica de Catalunya no arrenca tan sols d'Antoni de Bofarull i de Víctor Balaguer, sinó que ja apareix a les pàgines dels *Recuerdos*» (Rubió i Balaguer 1986: 421). L'afirmació, ni que sembli que llevi protagonisme a Bofarull i Balaguer en un aspecte tan important, en realitat assenyala l'origen en Piferrer però no desmenteix, sinó que reforça, la funció determinant de Bofarull –i de Balaguer– en el progrés dels estudis i de la divulgació d'història de Catalunya i de la construcció mítica que se'n va derivar. Sobretot des de 1846, quan a l'empara de son oncle Pròsper de Bofarull va començar a treballar a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, va dur a terme una intensa activitat com a historiador, que es va desplegar en direccions diverses coherentment relacionades. Es va convertir en l'impulsor més important de la historiografia catalana després de la mort de Pau Piferrer, en un actiu seguidor del crit llançat cinquanta anys abans per Antoni de Capmany pel desempolsament dels arxius, o sigui, per l'elaboració d'una història de Catalunya amb bases científiques, crítica, com ell mateix va fer estampar en el subtítol de la seva gran síntesi historiogràfica.

Jordi Ginebra afirma que en els anys trenta i quaranta «el descobriment de la pròpia història va constituir un dels factors que possibilitaren la presa de consciència d'una personalitat col·lectiva diferencial» (Ginebra 1988: 50). Bofarull és la peça clau en aquesta presa de consciència. El seu oncle Pròsper va establir una genealogia dels sobirans catalans medievals, *Los condes de Barcelona vindicados*; Pau Piferrer va desvetllar l'interès sobre el llegat historicomonumental en els volums sobre Catalunya i Mallorca de la magna sèrie anomenada *Recuerdos y bellezas de Espanya*. Aquests llibres –potser fins i tot els episodis catalans de la *Historia de España*, de Joan Cortada– van poder representar el descobriment del passat nacional, ni que tant Piferrer com Cortada les escriguessin, tal com especificaven els títols, com una obra d'història espanyola. Antoni de Bofarull –un exemple de «doble nacionalitat», com els altres

renaixencencistes (Anguera 1996)– fou el primer que va emprendre una acció sistemàtica d'estudi, divulgació i popularització de la història catalana, el primer historiador «jove» l'objectiu específic del qual fou el passat català i que va utilitzar tots els instruments de què disposava per posar-lo a l'abast dels seus coetanis. I així es va començar a construir el sistema mític català.

En una derivació de la seva activitat erudita, va assolir una gran transcendència, de cara a l'expansió d'uns mites catalans, l'edició de textos medievals, més admirats que coneguts aleshores –fora d'un reduïdíssim cercle d'especialistes. Bofarull es va encarregar de l'edició de tres de les grans cròniques medievals, aquestes grans pedreres abastidores de material mitificable, des de la versió castellana de la de Jaume I (1848) fins a les edicions bilingües de les de Pere III (1850) i Ramon Muntaner (1860).

Durant els anys quaranta, però, Bofarull no es va limitar a fornir bases per al sistema mític, sinó que la seva activitat com a poeta i com a dramaturg també va anar encaminada a desenvolupar-lo. Ja s'ha comentat que, des de 1841, fou un dels primers a escriure poesia en català, a partir de la crida de Rubió i Ors –va utilitzar el pseudònim «fluvial» Lo Coblejador de Montcada. Xavier Vall (1996: 17-19) especula sobre uns poemes en castellà inacabats i no datats que semblen anteriors a 1841 i que formarien part d'un projecte d'una sèrie de poesies sobre els comtes de Barcelona, seguint el llibre de Pròsper de Bofarull. Els títols s'orienten en aquesta direcció: «Romances de los Condes de Barcelona. Romance 1º. Vifredo I el Velloso (año 874)» i «Vifredo Segundo. Romance de los Condes de Barcelona. Año 992». Bofarull degué voler continuar la sèrie en català, tal com indica Vall (1996: 19 i 27), amb «Borrell II. Romanç IV dels Comtes de Barcelona», publicat entre 1843 i 1844, i potser amb «A la reina Da. Maria Cristina de Borbón. Berenguer III i l'Emperatriu d'Alemanya», de 1844, tot i que aquest darrer no duu la indicació del número de sèrie del comte i, a més, fa la funció d'al·legoria política d'actualitat. S'hi pugui incloure o no aquesta darrera poesia –i més dubtosament «Los almogàvers», de l'any 1842–, val la pena de remarcar que el projecte, tot just apuntat i abandonat prematurament –segons Vall (1996: 19) hauria derivat cap a les narracions en prosa poètica d'*Hazañas y recuerdos de los catalanes*–, constitueix el primer intent d'una història de Catalunya escrita en vers, amb la llibertat pròpia de la literatura, i, en conseqüència, la primera ocasió en què s'observa la voluntat de sistematització d'una galeria de personatges mítics.

Després d'aquesta primera embranzida, segons la informació de què fins ara disposem, Bofarull va passar deu anys sense escriure poesia en català, i els poemes en castellà que va publicar eren de circumstàncies, sense gaire relació amb l'assumpte que ens ocupa. En canvi, sí que ens interessa el teatre en castellà d'aquesta època: *Pedro el Católico, rey de Aragón* (1842) –escrit tres anys abans, als divuit (Santasusagna 1982: 97) –, *Roger de Flor o el manto del templario* (1844), *Urg el almogávar o el noble y el villano*

(1844) i *El Consejo de Ciento* (1846). Segueix l'exemple de Jaume Tió i Noè, amic i mestre seu a qui va dedicar dues poesies necrològiques (Bofarull 1996: 150-152), el qual, com és sabut, va ser qui primer va catalanitzar la temàtica històrica del teatre escrit en castellà. Les matèries triades per Bofarull són ben indicatives: l'engendrament del rei En Jaume, l'expansió per la Mediterrània i el constitucionalisme català medieval.

La culminació d'aquest primer esforç de construcció d'una imatge mítica de la història catalana es produeix en un llibret que ja oferia una proposta concreta i completa per al període medieval. El mateix 1846 de l'ingrés a l'Arxiu, Bofarull donava a conèixer *Hazañas y recuerdos de los catalanes*, que es presentava com una poetització d'episodis històrics i llegendaris a imitació de les balades alemanyes, amb una llicència important per a la fantasia i, en conseqüència, en un estil que podia resultar atractiu per als lectors no directament interessats en les publicacions erudites. Es tracta, doncs, d'una peça literària que s'hauria pogut escriure en vers, com hi estaven els models, i que es va redactar en prosa amb «el deseo de poder dar más libre campo al pensamiento» (Bofarull 1846: VIII), però amb una certa recança que li féu utilitzar un recurs mixt: «procurando, sin embargo, que la prosa sea poética, y adoptando para ello, con el objeto de suplir la armonía indicada, el medio de presentar todos los diálogos escritos en verso blanco o libre pero continua, es decir: unidos los versos a manera de prosa» (Bofarull 1846: VIII). Una peça literària però estructurada com una història de Catalunya ordenada cronològicament des d'Otger Cataló i els Barons de la Fama fins a Ferran II. La intenció divulgativa és clara; la sistematització, també. És remarcable que Bofarull expressi la intenció frustrada d'escriure el llibre en català: «En un principio tuve la esperanza y hasta pensé escribir en mi idioma natal, en lemosín o catalán, pues estoy seguro que no me faltarían voces dulces y ásperas para imitar á mis inspiradores, pero razones que lloro me hicieron detener la pluma» (Bofarull 1846: VI). Josep Maria Fradera valora que «el llibre significa una novetat i un pas endavant en molts conceptes que Bofarull sembla haver fet per ell mateix» (1992: 84) i afirma que «la possibilitat de recrear literàriament la història pàtria quedà oberta i consagrada amb la publicació del llibre» (1992: 84-85).

A partir d'aquest moment, ocupat, entre altres coses, per la feina a l'Arxiu i per activitats erudites com les edicions esmentades de cròniques, la publicació de documents de l'Arxiu, per les col·laboracions a la premsa –singularment les dels anys 1854 i 1855 al *Diario de Barcelona* –, on va publicar des de llegendes de Poblet fins a articles sobre història medieval catalana, institucions, catalanisme, llengua catalana i propostes de restauració dels Jocs Florals de Barcelona, la dedicació més estrictament literària de Bofarull sembla que minvi fins a les envistes de la restauració dels Jocs. Fou llavors, a la seva antologia *Los trobadors nous* (1858), o una mica abans, quan va donar a conèixer una sèrie de poesies que reincidien sobre personatges medievals –Aurembaix d'Urgell

i Jaume I, Pere II, Guillem de Montcada, Joan I–, algun de modern –Capmany–, institucions com el sagramental i el sometent i, novetat destacada, ni que s'hagi d'endevinar a través d'al·lusions, tanmateix inequívoques, un personatge de l'Edat Moderna que indica un canvi de registre, Rafael Casanova.

Després dels Jocs, la gran novetat de Bofarull ve proporcionada per la publicació de *L'orfeneta de Menargues o Catalunya agonitzant*, que desenvolupa àmpliament l'argumentació al voltant del moment «crucial» del Compromís de Casp, amb l'accent posat sobre el pretendent «legítim» derrotat, Jaume d'Urgell, i el defensor de la legitimitat de la monarquia condicionada pel poder del poble –tema ja desenvolupat a *El Consejo de Ciento*–, Joan Fiveller. L'edició de *Costums que es perden i records que fugen* (1880), que inaugurava el gènere memorialístic, anava acompanyada per una petita obra dramàtica, *Lo darrer català*, que exaltava l'heroi de la desfeta de l'Onze de Setembre, Rafael Casanova.

Amb poques excepcions, Bofarull va fixar l'atenció en l'Edat Mitjana, fins a la que ell considerava –i d'aquesta manera va quedar gravat en l'imaginari patriòtic– la primera crisi de la nació: la instauració de la dinastia dels Trastàmara. D'aquesta manera, podem observar que es va ocupar en dues ocasions del rei En Jaume, per recrear la llegenda de l'engendrament –*Don Pedro el Católico*– i la cavallerositat –suposada– amb Aurembaix d'Urgell; del rei Pere II li va interessar el moment crític de la invasió francesa; va dedicar àmplia atenció a l'expansió per la Mediterrània– *Urg el almogavar*, *Roger de Flor*, a més d'una poesia –; i va escriure sobre personatges com «Bernat de Cabrera» –així contribuïa a la imatge negativa de Pere III– i el rei Joan I; però, sobretot, a ell va correspondre la literaturització de les conseqüències del Compromís de Casp, primer a *El Consejo de Ciento* i després, més àmpliament, a *L'orfeneta de Menargues*, amb el desenvolupament del mite de la pèrdua de la dinastia pròpia –Jaume d'Urgell– i del de la defensa i l'exaltació de les institucions pròpies, com a model democràtic –Joan Fiveller. Bofarull ben just si va traspassar aquesta frontera, llevat del cas de les obres globals –les *Hazañas*, la *Historia de Cataluña*–, per raons òbvies, amb l'única excepció, molt significativa, del tractament de la figura de Rafael Casanova, primerament en la poesia «Lo nét de l'últim conseller», de *Los trobadors nous*, i, sobretot, sembla que més tardanament, però sense que en coneguem la data de redacció, a la peça dramàtica *Lo darrer català*. La imatge mítica de la història catalana que Bofarull proporciona és, per tant, la d'un país complet i gloriós en l'Edat Mitjana que trontolla a partir del segle XV i perd la independència definitivament en la Guerra de Successió.

No tan sols un país en plenitud, la Catalunya medieval, també prematurament democràtic. D'aquesta manera es genera un mite vertebral de l'imaginari català, el que defensa que, a partir de Jaume I, Catalunya esdevingué una nació en què el pacte entre la monarquia i les institucions populars va proporcionar un primer règim constitucional,

precedent, adaptat a l'època, de les democràcies sorgides de les revolucions burgeses dels segles XVIII i XIX. Recordem-ne l'abast: en la segona meitat del segle XX, en plena dictadura franquista, Pau Casals ho repetia davant l'assemblea de l'Organització de les Nacions Unides. Més de cent anys abans, Antoni de Bofarull fou el primer que hi va dedicar una peça literària extensa, *El Consejo de Ciento*. Barcelona hi és presentada com «la nueva Atenas, la segunda Roma» (Bofarull 1846b: 70) pel poder del poble en els afers públics, i s'hi subratlla el caràcter democràtic de la institució, tal com especifica la filla d'un conseller que d'ofici és un humil pintor: «cuando se pone la banda, / lo mismo es él que el más noble» (Bofarull 1846b: 83). La consubstancialitat d'aquest sistema «constitucional» s'evidencia amb exclamacions com «por nuestra santa independencia / antes que esclavos, mártires seremos» (Bofarull 1846b: 70), i per contrastar-ho se situa l'acció en un moment de conflicte, els anys immediatament posteriors al Compromís de Casp, amb la instauració d'una dinastia castellana, amb un rei que menysprea els usos catalans i que aviat entra en conflicte amb la institució: en la crisi del vectigal de la carn i de la intervenció de Fiveller, que si impressiona al seu pas i és capaç de mantenir la fermesa que demostra davant el monarca és perquè no actua com a individu, sinó que, tal com explica a Ferran d'Antequera, «Barcelona os está hablando» (Bofarull 1846b: 66). L'assumpte es va desenvolupar àmpliament, quinze anys després i en català, a *L'orfeneta de Menargues*. La caracterització de Fiveller com a símbol de la democràcia és, en essència, la mateixa, a partir de principis bàsics –«La força és res i [...] la llei és aquí tot» (Bofarull 1862: 175)–, seguits d'unes lliçons pràctiques al rei sobre les relacions entre els catalans i la monarquia: el rei és cap però no tot de les Corts i forçosament ha d'escoltar les proposicions del Consell de Cent, o, en versió més pràctica d'un conseller al rei, en ple conflicte del vectigal: «si el Rei se negava a pagar la imposició, que era de la República, demà per igual raó la República podia negar la part de preu que era arbitre del Rei» (Bofarull 1862: 330). La novel·la remata la victòria de la democràcia amb la caracterització positiva d'Alfons el Magnànim, en el qual els catalans veuen «possibilitat de reviure novament les virtuts dels antics reis, lo respecte de ses llibertats i nova collita de llorers» (Bofarull 1862: 193) i l'anostrament de la dinastia forastera per part del país: «lluny d'entregar-se a les males influències, de voler dominar sa terra contra llei i costum, anà vencent los ressabis o mals hàbits del regnat anterior» (Bofarull 1862: 511).

VÍCTOR BALAGUER: LA CATALUNYA REBEL

Malgrat les notables coincidències, Antoni de Bofarull i Víctor Balaguer van menar una trajectòria força diferent. No tan sols per la ideologia –tots dos liberals, però força moderat Bofarull, i sense actuació política (Anguera 1996: 15); abrandat,

conspirador, exiliat, diputat, ministre a la fi, Balaguer–, sinó en la participació en la Renaixença. Van coincidir de manera notable malgrat les discrepàncies –que potser van derivar en enemistat (Ginebra 1988: 150-155)–, durant els anys cinquanta i fins a la Revolució de Setembre, una part important del període que ara examinem. Tanmateix, hem de tenir en compte que Balaguer no va publicar la primera poesia –el primer text literari– en català fins a l'any 1857 –setze més tard que Bofarull–, i que la seva significació en el procés renaixencista anterior als Jocs no s'acosta, ni de lluny, a la de Bofarull. En té, i molta, tanmateix, des de principis dels anys cinquanta. Recordem, per exemple, la fundació de la revista *La Violeta de Oro* (1851), que advocava per la restauració dels Jocs Florals; recordem que ell va signar la segona antologia de poesia catalana romàntica, *Los trobadors moderns*, l'any després i com a continuació de la de Bofarull; que va formar part del primer consistori dels Jocs i d'altres coincidències notables entre les quals la més rellevant per al tema que ens ocupa és la redacció d'una voluminosa *Historia de Cataluña y la Corona de Aragón* que anys després seria contestada per la de Bofarull.

Escriptor precoç i compulsiu, va fer la primera aportació d'un cert pes a la mitificació d'episodis històrics catalans l'any 1848, quan va publicar i féu representar els drames escrits en col·laboració amb Juan de Alba *Vifredo el Velloso* i *Las cuatro barras de sangre (segunda parte de Vifredo el Velloso)*, que desenvolupen les llegendes de la independència i de la bandera del comtat de Barcelona. Ben aviat va iniciar el conreu d'una literatura de viatges amb una important dosi de protagonisme per a la llegenda que va proporcionar títols com *Una expedición a San Miguel del Fay* (1850) i, sobretot, la sèrie de llibres de títol divers sobre Montserrat –recordem que va triar com a pseudònim i títol de llibre Lo Trobador de Montserrat–, que va iniciar amb *Montserrate. Su historia. Sus tradiciones. Sus alrededores* (1850), en la reelaboració continuada d'un material que ja havia començat a tractar, com a mínim, cinc anys abans en l'article «Recuerdos de Cataluña. Monserrate» (Balaguer 1845).

Els anys cinquanta van ser els de la plena incardinació de Balaguer en el procés que va conduir a la restauració dels Jocs Florals. Segons Joan Palomas (2004: 55), hi va influir la seva assistència a la tertúlia coneguda popularment com dels «bullangueros». Balaguer va imprimir a la Renaixença el segell de la seva ideologia, just quan s'introduïa en política, arran de la revolució de 1854 (Miralles 1997: 423). Els esforços de Balaguer anaven encaminats a imposar una concepció de la història de Catalunya associada a la història global de la llibertat. L'amistat amb altres escriptors d'ideologia avançada, liberals llavors i alguns futurs republicans, Lluís Cutchet, Eusebi Pascual, Vicent Boix i Manuel Angelon, sembla que va propiciar la seva derivació «catalanista» en els anys següents. Joan Palomas (2004: 69) posa l'accent en la influència de Cutchet, segons ell l'autèntic mestre de Balaguer, «el que l'havia engrescat en el coneixement de la

història de Catalunya i el que havia posat les bases del seu catalanisme». En la tertúlia esmentada o entre alguns dels concurrents es degué forjar la concepció de la «Catalunya rebel», de tant de rendiment mític, i a què després ens referirem amb més detenció. També d'aquí degué sorgir, sobretot, la relació d'aquesta rebel·lia nacional amb tres moments històrics, dos dels quals, novetat destacada, estan situats a l'Edat Moderna. L'associació concreta amb un d'aquests moments històrics, la Guerra dels Segadors, va propiciar, fent ús d'anacronismes prou eficaços, l'emergència d'un altre mite introduït en aquest moment per Manuel Angelon amb *Un Corpus de Sangre o los fueros de Cataluña* (1857) i *El pendón de Santa Eulalia o los fueros de Cataluña* (1859) i popularitzat per Balaguer, que l'any 1858 va publicar una versió del ball popular, un drama i una novel·la sobre *Don Juan de Serrallonga* i el 1859 la continuació de la novel·la, *La bandera de la muerte*, acabada per Antoni Altadill.

A Itàlia, on es va desplaçar com a corresponsal per a *El Telégrafo* de la guerra d'unificació italiana, Balaguer –que l'any anterior havia publicat la primera col·lecció de poesies en català en la secció «Lo Trobador de Montserrat» del llibre *Amor a la patria*– va escriure una sèrie de poesies catalanes, *Italia* (1859) –en edicions posteriors titulades *Eridanies*– que exaltaven la causa garibaldina i en què va utilitzar com a referent mític fonamental els almogàvers. Fou en aquest mateix any i en el següent quan la intervenció de Balaguer esdevingué decisiva per al moment de màxima actualització del mite imperial, en ocasió d'un altre conflicte bèl·lic, la Guerra d'Àfrica, que va suscitar una gran quantitat de literatura de tota mena –teatre, poesia, narrativa, periodisme– plena de referències als dos Rogers i a l'expedició a Orient. Balaguer la va utilitzar en poesies sobre la guerra i en els llibres que va escriure'n –*Jornadas de gloria* (1860).

L'any 1859 va ser també el de l'antologia *Los trobadors moderns* i el dels primers Jocs, dels quals Balaguer fou mantenidor, i els anys següents va obrir uns quants camins més que van resultar vertebrals per a la mitologia catalana. Va ser el període de més intensa dedicació a la poesia en català, que va reunir en dos llibres, *Lo Trobador de Montserrat* (1861) i *Esperances i records* (1866), aquest darrer amb un pròleg que conté una revisió de les vicissituds de les lletres catalanes durant el segle XIX, una interpretació progressista de la Renaixença i contestacions polèmiques a articles d'escriptors valencians partidaris de la no politització del moviment. L'any 1860 va iniciar la publicació de la *Historia de Cataluña y la Corona de Aragón*, en cinc toms; el 1865, *Las calles de Barcelona*. De nou com a corresponsal de guerra a Itàlia i tot seguit forçat a l'exili (Miralles 1997: 423), fou acollit pels felibres occitans i esdevingué protagonista principal de les relacions catalanoocitanes que havia iniciat Damas Calvet i que havia de reforçar i actualitzar de manera important el mite occità (Rafanell 2006) fins a obrir hipotètiques possibilitats polítiques estroncades abans de concretar-se (Martel 1992),

un mite l'occità, que Balaguer va conrear en poesies de l'exili i que va tenir les plasmacions literàries més notables en les poesies de *Lluny de ma terra*, en la trilogia dramàtica –esdevinguda lírica amb la música de de Felip Pedrell– *Los Pirineus* i en el poema tardà *Lo romiatge de l'ànima*.

Al principi, Balaguer no es va allunyar gaire de la línia medievalista que domina en Bofarull. S'hi ajusten els dos drames dels anys quaranta sobre Guifré el Pelós, glossa dels tòpics sobre la independència del comtat i de la bandera del casal, esdevinguda de la nació. Tanmateix, a partir de mitjan anys cinquanta, a més de la insistència en el tema montserratí, la utilització constant del tòpic almogàver –tal com hem vist, aplicat, en textos de tota mena sobre la guerra d'Itàlia i la d'Àfrica– i el tractament llegendari d'algun altre episodi medieval –com a «Lo cap d'en Ermengol d'Urgell» (1861: 95-119)–, el seu propòsit obsessiu de conduir el discurs mític cap als seus interessos ideològics, sense cap mena de prevenció cap a les acusacions de presentisme, el va menar a l'elaboració de la idea de Catalunya associada a la llibertat. La culminació d'aquest discurs es produeix en la *Historia de Cataluña*, on s'esforça contínuament a llegir els esdeveniments successius que relata en funció d'aquest esquema previ. Des d'Indíbil i Mandoni fins al segle XIX, Catalunya hauria estat un país existent o inexistent en funció de si hi regnava o hi desapareixia la llibertat. És així que Catalunya hauria existit plenament només en una Edat Mitjana en què el poble controlava el poder reial amb unes institucions «democràtiques» o, en períodes previs i posteriors, en l'acció dels rebels que s'alçaven contra l'opressió. Resulta significatiu que en una poesia tan important com «Homenatge i record. Al general Espartero», enmig de la repassada a la trajectòria de la Llibertat en el curs de la història humana, insereixi aquestes dues estrofes seguides dedicades a personatges i episodis històrics catalans:

> Ella [la Llibertat] reviure fa la flama esmortuïda
> que el cor de Fiveller abrasa de llealtat,
> i dóna a Pau Claris la inspiració atrevida,
> fent de sa veu clarí que sona lo combat.
>
> La veig, filla del cel!, en Barcelona un dia
> vestir dels consellers la xia i la gramalla,
> la veig dels catalans ser lo pendó i la guia,
> als porucs animant, corrent per la muralla,
> llorers tenyits de sang pels moribunds collint,
> mentres que per totes parts vomiten la metralla
> los canons de Felip quint» (Balaguer 1861: 22-23).

Recordem que Bofarull ja havia connectat Catalunya i llibertat democràtica el 1846, a *El Consejo de Ciento*, i posteriorment a *L'orfeneta*, però Balaguer, en la insistència a travar aquest discurs per lligar-lo amb el liberalisme vuitcentista, va popularitzar matisos interessants. Encara de ple en la línia d'argumentació de Bofarull, a més de l'exaltació del «constitucionalisme» medieval, accentuava la funció patriòtica dels defensors del sistema pactista: En moments de perill –habitualment provocat per ingerències castellanes–, apareixien els defensors de l'esperit català: Francesc Vinatea davant els abusos d'Alfons el Benigne, els unionistes valencians enfrontats a Pere III, Joan Fiveller que s'encarava a Ferran I. Balaguer, en una extensió d'aquesta lògica de defensa dels drets «democràtics», traspassava els límits de l'Edat Mitjana amb una ampliació generosa de la nòmina de defensors de la terra i amb l'elaboració –seva o del seu grup, amb Cutchet al capdavant– de la idea de la Catalunya rebel. A la *Historia de Cataluña*, Balaguer fa començar la rècula de rebels, defensors de la pàtria, ells mateixos l'expressió més pura de la pàtria, amb Indíbil i Mandoni, i la fa continuar amb els bagaudes. En aquest punt, Bofarull, en nom de la ciència, protestava, però és que Bofarull distingia entre història i literatura, i Balaguer utilitzava tots els instruments que tenia a l'abast per als seus propòsits, amb ben pocs escrúpols científics.

Balaguer i els seus amics, en la promoció d'aquesta imatge de la Catalunya rebel que lluitava pels seus drets, a més de recular fins al temps dels romans, avançaven en els segles XVI, XVII i XVIII. En primer lloc, amb la glorificació dels agermanats valencians i mallorquins, en part reflex de la mitificació dels comuners castellans per part dels liberals del segle XIX –recordem que Balaguer mateix hi va contribuir amb el drama *Juan de Padilla* i que destacats dramaturgs espanyols s'havien ocupat de la Germania valenciana, com Antonio García Gutiérrez, a *El Encubierto de Valencia* (1840). Vicent Boix, amic i company d'ideologia de Balaguer, va ser el primer poeta «autòcton» dels agermanats, amb *Guillem Sorolla*, i el novel·lista, amb *El Encubierto de Valencia*, al capdavant d'una literatura de reivindicació progressista i denigració conservadora –encapçalada per Josep Maria Quadrado a Mallorca– dels agermanats. La rebel·lia catalana, però, es cohesionava bàsicament al voltant d'uns altres conflictes.

Durant els anys cinquanta, Víctor Balaguer i Lluís Cutchet van desenvolupar la teoria de les tres rebel·lies legítimes de Catalunya, «necessàries» en la mesura que si no haguessin existit s'hauria deixat de defensar la «sagrada llibertat»: la guerra contra Joan II, la dels Segadors i la de Successió. Ja a *Bellezas de la Historia de Cataluña* (1853), Balaguer abordava aquests episodis des d'aquesta concepció. Quan es referia als Segadors es preguntava, retòricament, si es pot anomenar rebel Catalunya per haver-se aixecat contra Felip IV, i tot seguit ell mateix contestava: «La defensa de unos privilegios atacados no es rebeldía. Dios mismo, señores, pone las armas en manos de los que se levantan á sostener sus libertades» (1853, II: 121), i argumentava que el dia

que es van cremar els privilegis, després de la derrota de 1714, va ser el darrer de la història catalana, perquè «para el país que no es libre no hay recuerdos. Su historia no tiene bellezas y sus anales no tienen glorias» (1853, II: 163). Amb la intenció de reforçar aquest pensament, Lluís Cutchet va publicar *Cataluña vindicada* (1858), que explicitava que tenia com a propòsit «demostrar la legitimidad de la rebeldía de los catalanes contra el rey D. Juan» (1858a: 379) i anunciava dues monografies més, que no es van arribar a publicar, sobre la Guerra dels Segadors i la Guerra de Successió. A aquesta darrera es referia com una manifestació d'aquest esperit d'insubmissió: «En aquella memorable lucha probaron los catalanes del siglo XVIII que eran dignos descendientes de los del siglo XV» (Cutchet 1858: 400). En la mateixa línia, Balaguer publicava el mateix any un llibre d'abast més ampli, *La libertad constitucional* –des del subtítol, «Estudios sobre el gobierno político de varios países y en particular sobre el sistema por el que se regía antiguamente Cataluña»– en què parlava de l'«espíritu catalán hijo de un constitucionalismo de raza» (1858a: 15) i insistia en l'esplendor antic de Catalunya «perdiéndolo todo el dia que perdió su libertad, el dia que Barcelona, despues de haber asombrado al mundo con su defensa de un año, tuvo que sucumbir y acatar, mal de su grado, el poder de Felipe V» (1858a: 34).

Aquesta argumentació es presenta absolutament madura, aplicada a la llengua i la literatura catalanes, en el pròleg a *Esperances i records*, on afirma que durant el segle XIX només quan ha existit la llibertat política la llengua i la literatura pròpies han pogut tenir «vida resplendent i culta» (1866: 31), i encara més quan concreta la raó de ser de la Renaixença: «la literatura moderna catalana és l'expressió del sentiment vivament despertat d'una nacionalitat i d'una llibertat perdudes, i, al mateix temps, l'esperança de temps millors en una restauració de nacionalitats ibèrica» (1866: 77).

Les tres rebel·lions catalanes evidencien la capacitat de reacció de Catalunya davant les agressions a la seva personalitat i que, a més dels textos suara adduïts, en proporcionen d'específicament literaris durant aquest anys cinquanta en què estem centrats. En primer lloc, els enfrontaments de les institucions catalanes contra Joan II, que fan emergir en primer pla el príncep de Viana –protagonista ja de *Generosos a cual más* (1840), de Jaume Tió i Noè–, idealitzat pels romàntics com a esperit culte i sensible, amic d'Ausiàs Marc, maltractat pel seu pare, en bona part a instàncies de la madrastra, castellana, que per afavorir el seu fill en detriment del fillastre, que era l'hereu legítim, conspira i, segons la veu popular, enverina Carles. Francisco M. Tubino atribueix l'inici de la fortuna del mite a la publicació del llibre de Joan Codina *Guerras de Navarra y Cataluña desde el año 1451 hasta el de 1471* (1851) i tot seguit explica el significat de la figura del príncep per als catalans, «el símbolo de una revolución profunda» fonamentada en unes possibilitats de gran abast:

> Romper los lazos que unían el Principado a la Corona Aragonesa, restablecer la nacionalidad catalana en la independencia absoluta que disfrutó antes de la reunión de ambas coronas, la condal y la real, en una misma cabeza; volver por los que creían hollados derechos de un príncipe infortunado, para ellos simpático, que juraba guardar y hacer respetar las leyes forales, en toda su pureza, he aquí lo que significaba para Cataluña el haberse levantado en armas, proclamando a D. Carlos por heredero del cetro de los Vifredos y Berengueres» (2003: 222-223).

És possible, però també ho és que els romàntics, a més de veure-hi encarnat l'arquetip de l'individu sensible, desafortunat i perseguit injustament, tinguessin molt present que, si Carles hagués esdevingut comte de Barcelona i rei d'Aragó, no hauria arribat al tron Ferran i, en definitiva, potser la famosa unió dinàstica de finals del segle XV no s'hauria esdevingut, o com a mínim no tal com es va desenvolupar. En aquesta sintonia hem de llegir altres obres literàries de Balaguer dels anys 50, des d'*Ausias March*, que incideix específicament sobre la relació del poeta amb el Príncep de Viana i que conté versos com «la bandera del príncipe de Viana / era la libertat» (1858b: 113), fins a *Amor a la patria* (1858), protagonitzada per un trobador del comte de Pallars, el resistent màxim contra Joan II.

El desenvolupament més espectacular d'aquesta teoria de la Catalunya rebel es dugué a terme en aquests mateixos anys i va originar un nou mite, d'estirp romàntica però ben just si desenvolupat en el món català –si exceptuem *Jaime el Barbudo* (1832), de Ramon López-Soler, i encara sobre un personatge recent –, el del bandoler. Malgrat el prestigi de referents com Friedrich Schiller i Walter Scott, no és fins als anys cinquanta, i com a conseqüència de l'exaltació de l'esperit rebel català que es va concretar amb força. Com s'ha apuntat, fou Manuel Angelon qui va presentar un Perot Rocaguinarda ben proper a la imatge que n'havia proporcionat el *Quixot* de Cervantes: noble –de sang i de comportament–, generós, justicier i patriota, en dues llargues novel·les, *Un Corpus de Sangre o los fueros de Cataluña* i *El pendón de Santa Eulalia o los fueros de Cataluña* (Sunyer 2004). Angelon hi associava d'una manera tan íntima la rebel·lia dels bandolers amb el patriotisme català que, caient en uns anacronismes temeraris, convertia Rocaguinarda en impulsor de la revolta dels Segadors, en paral·lel, i després en col·laboració, amb els protagonistes històrics, amb Pau Claris i Francesc de Tamarit al capdavant. Tanmateix, no havia de ser Rocaguinarda la personificació més famosa del mite perdurable del bandoler català, sinó Serrallonga, i gràcies a l'acció de Víctor Balaguer, que, a partir d'una adaptació del ball popular, de plaça, del bandoler (Torres 2004: 73), hi va personificar aquest esperit rebel dels catalans oprimits. Una drama i una novel·la de títol idèntic, *Don Juan de Serrallonga*, el 1858, i la continuació de la novel·la, acabada per Antoni Altadill, *La bandera de la muerte*,

de 1859, iniciaven el mite d'un Serrallonga aristòcrata, bandoler generós i patriota català –sense estalviar, en la segona novel·la, la intervenció decisiva d'una Joana viuda i venjativa en la Guerra dels Segadors–, que ha fet una fortuna considerable, des de l'èxit editorial i d'espectadors de les obres de Balaguer fins a les recreacions posteriors. Balaguer anava més enllà, presentava les bandositats del barroc, els nyerros i els cadells, directament com a partits polítics: «els nyerros, al nostre entendre, significaven l'esperit popular i liberal de l'època; els cadells representaven l'orgull aristocràtic i l'esperit de les prerrogatives i privilegis de la noblesa» (Balaguer 1988: 20), o, més directament: «L'un defensava els drets de Castella, l'altre els de Catalunya: eren, doncs, el partit castellà, en lluita oberta i franca contra el partit català» (Balaguer 1988:19). En definitiva, per a Balaguer la guerra dels Segadors es convertia en un antecedent històric de la lluita vuitcentista per tornar el poder al poble. És per això que en la segona novel·la, quan mor el comte de Santa Coloma, Balaguer –o potser Altadill– escriu: «Barcelona quedó en poder de su legítimo dueño: en poder de su mismo pueblo» (Balaguer 1859: 727), i en el drama sobre Serrallonga és el pare del bandoler, Bernat, qui, ja mort i en una aparició en qualitat de fantasma –el convidat de pedra de certs drames romàntics–, poc abans que el seu fill sigui traït i pres, se li adreça per certificar-li que la causa per la qual ha lluitat és justa, però que no pertany al segle en què viu: «sols alcançar-ho podran / futures generacions» (Balaguer 1911: 86), o sigui, la de Balaguer. La capacitat mitificadora de Balaguer es fonamentava, en bona part en la capacitat d'insistir en uns plantejaments que li interessaven, ni que la investigació històrica s'hagi encarregat de demostrar el contrari. Encara el 1893, pertinaç contra les evidències, Balaguer recordava que, per argumentar la seva posició respecte al caràcter polític de nyerros i cadells, havia publicat *Del bandolerismo y de los bandoleros en Cataluña*, i, sense cap mena de prevenció, exclamava que «aún que no hubo de convencer a todos, consignó mi rectitud de conciencia y los fundamentos sólidos que tuve para sostener una idea que, si pudo ser hija de intuición al principio, no tardó en tomar todos lo caracteres de un hecho probado y documentado» (1893: 129).

Balaguer no va dedicar una atenció comparable a la Guerra de Successió, malgrat que figuri amb el caràcter de «fi de la pàtria» en poemes tan significatius com «Lo romanç històric apel·lat: Les cinc diades de l'amor» o en el pròleg d'*Esperances i records*: «En 1714, al caure fet a trossos lo pendó de les llibertats sota les runes fumants de Barcelona, amb ell caigueren la literatura i la llengua pàtries» (1866: 31), i que fes bandera de la demolició de la Ciutadella per esborrar la constatació física de la ignomínia en la poesia «A baix la ciutadela!».

LA TEOGONIA D'UNA PÀTRIA

A partir dels anys seixanta, una abundosa literatura històrica –poesia i teatre, sobretot– va teixir la tela de la mitologia nacional catalana. En aquell moment, les grans línies ja estaven marcades: Antoni de Bofarull, en primer lloc, i Víctor Balaguer, amb gran fortuna popular, eren els responsables d'una versió de la història d'un país immers en el gran debat entre la modernització i la reacció. Després del sexenni revolucionari, el moment de Bofarull i de Balaguer com a «Hesíodes» havia passat, ni que encara fessin aportacions de pes, com la *Historia de Cataluña*, de Bofarull o els dos volums de *Tragèdies* i *Noves tragèdies*, de Balaguer, el qual en aquesta època assolirà prou rellevància política per ser nomenat ministre d'Ultramar. Durant els anys quaranta, cinquanta i part dels seixanta, a ells havia correspost d'assenyalar les directrius de la mitologia catalana. Van coincidir a presentar una Catalunya medieval plena i brillant i, sobretot, com l'avançada d'una prematura monarquia constitucional, de la democràcia en l'Antic Règim, en definitiva. Balaguer hi va incorporar el complement: la Catalunya rebel dels moments difícils, quan els seus drets eren atacats, quan es veia sotmesa a la injustícia, i això el va conduir a entrar de ple en l'Edat Moderna, que semblava tabú per als escriptors romàntics, potser pel grau de conflictivitat que els podia representar abordar-ne determinats episodis (Fontana 1997: 544).

Bofarull va precedir Balaguer en uns quants aspectes fonamentals per a la construcció de l'imaginari mític nacional, però resulta evident també que Víctor Balaguer, aquell «gran venedor de literatura» (Fradera 1992: 85), va exercir un influx molt més poderós que Bofarull, sobretot a partir de la publicació de la *Historia de Cataluña*. L'agosarament i la falta d'escrúpols com a erudit de Balaguer hi van jugar un paper decisiu. La inserció de l'adjectiu «crítica» a la *Historia de Cataluña* de Bofarull anava adreçada directament a Balaguer. En el context de l'exaltació de la llegenda i de la fantasia pròpia del Romanticisme, Bofarull distingia bé les fronteres entre literatura i història, i si començava les *Hazañas* amb una recreació del mite d'Otger Cataló i els Nou Barons, en la seva obra com a historiador en rebutjava l'autenticitat sense cap mena de dubte. Ell mateix va marcar la frontera: «como poeta es fácil que una misma persona cante una tradición que combatirá como historiador o crítico» (Bofarull 1876, I: XXVI), i en el pròleg de la seva síntesi reclamava rigor a Balaguer: «la obra del señor Balaguer, no es, rigurosamente hablando, lo que era de esperar en estos tiempos en que tan adelantados están los estudios históricos bajo todos los conceptos, por más que el amor patrio de su autor sea excesivo, por más que sus miras y propósitos sean muy nobles, como no lo dudamos, por más que haya prestado un verdadero servicio en lo que toca a facilitar a determinadas clases el conocimiento de nuestro glorioso pasado» (Bofarull 1876, I: XXIX). Les acusacions abunden, a partir de la fonamental per a ell

que Balaguer no havia investigat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, dipòsit dels documents imprescindibles per escriure la història. No avançarem per aquest camí. L'anàlisi dels dos historiadors no ens correspon. El nostre objectiu era determinar les aportacions d'un i altre a la construcció de la mitologia nacional catalana. Hem pogut comprovar que la visió mítica de la història catalana i dels seus personatges és obra seva, no tan sols en l'atribució de protagonismes personals sinó en la definició ben concreta d'un país que pren com a referència una època històrica –els segles XIII i XIV– en què la relació de poder entre la monarquia i el poble es regia per un sistema de pacte que proporcionava una fórmula qualificable de «democràcia d'Antic Règim» i que, en les èpoques de crisi i d'opressió ha generat una capacitat de rebel·lia concretada en tres conflictes històrics –guerres contra Joan II, dels Segadors i de Successió– i en altres de menor entitat. La lectura de cara al present vuitcentista i projectada al futur tenia unes repercussions clares: Catalunya és, per definició, «terra de llibertat», i la seva existència depèn de la continuïtat d'aquest esperit. Si pensem en la mitologia actual del catalanisme –himne, *Els Segadors*; festa nacional, Onze de Setembre, batalla d'Almansa– i la definició constant de Catalunya com a terra de progrés, ens podem adonar de l'abast d'aquestes formulacions vuitcentistes.

Magí Sunyer
Universitat Rovira i Virgili

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Anguera, P. (1996) «La teoria nacional d'Antoni de Bofarull», dins Pere Anguera, Margalida Tomàs, Jordi Ginebra, Xavier Vall i Jordi Tiñena, *Sis estudis sobre Antoni de Bofarull*, Reus, Centre de Lectura, p. 13-39.

— (2000) *Els precedents del catalanisme. Catalanitat i anticentralisme*, Barcelona, Empúries.

Balaguer, V. (1845) «Recuerdos de Cataluña. Monserrate», dins *El Siglo Pintoresco. Periódico universal ameno é instructivo*, Madrid, Vicente Castelló.

— (1853) *Bellezas de la historia de Cataluña*, 2 toms, Barcelona, Narciso Ramírez.

— (1858a) *La libertad constitucional. Estudios políticos,* Barcelona, Jaume Jepús i Ramon Villegas.

— (1858b) *Ausias March. Drama en cuatro actos*. Barcelona, Salvador Manero.

— (1858c) *Amor a la patria*, Barcelona, Jaime Jepús i Ramon Villegas.

— [i Antoni Altadill] (1859) *La bandera de la muerte*, Barcelona, Salvador Manero.

— (1860) *Jornadas de gloria o los españoles en África. Reseña de los festejos celebrados en Barcelona en los primeros días de mayo de 1860*. Madrid-Barcelona-La Habana.

— (1861) *Lo trobador de Montserrat. Poesies catalanes*. Barcelona, Salvador Manero.
— (1866) *Esperansas y records*. Barcelona, Jaume Jepús.
— (1893) *Al pie de la encina*, Madrid, El Progreso.
— (1911) *Don Joan de Serrallonga. Drama en quatre actes y un prólech*, 3a edició, Barcelona, Salvador Bonavia [1a ed. 1858].
— (1988) *Don Joan de Serrallonga*, 2 vols., Barcelona, Curial [1a ed. 1858].
Bofarull, A. de (1846a) *Hazañas y leyendas de los catalanes*. Barcelona, Juan Oliveres.
— (1846b) *El Consejo de Ciento. Drama en tres actos y en verso*. Barcelona, Juan Oliveres.
— (1862) *L'orfeneta de Menargues o Catalunya agonitzant*, Barcelona, Salvador Manero.
— (1876) *Historia crítica de Cataluña*, Barcelona (edició facsímil, Madrid, Casset, 1991).
— (1996) *Poemes*. Reus, Associació d'Estudis Reusencs.
Cahner, M. (2004) *Literatura de la revolució i la contrarevolució (1789-1849), III*, Barcelona, Curial.
Cutchet, L. (1858) *Cataluña vindicada*, Barcelona, Jaime Jepús y Ramon Villegas.
Fontana, J. (1997) «El Romanticisme i la formació d'una història nacional catalana», dins *Actes del Col·loqui sobre el Romanticisme*, Vilanova i la Geltrú, Biblioteca Museu Víctor Balaguer, p. 539-549.
Fradera, J. M. (1992) *Cultura nacional en una societat dividida*, Barcelona, Curial.
Ginebra, J. (1987) «Un home apassionat per la seva llengua», dins Antoni de Bofarull, *Escrits lingüístics*, Barcelona, Alta Fulla.
— (1988) *Antoni de Bofarull i la Renaixença*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs.
— (1996) «Antoni de Bofarull, literatura, llengua i societat», dins Pere Anguera, Margalida Tomàs, Jordi Ginebra, Xavier Vall i Jordi Tiñena, *Sis estudis sobre Antoni de Bofarull*, Reus, Centre de Lectura, p. 7-77.
Jorba, M. (1986) «La Renaixença», dins *Història de la literatura catalana, VII*, Barcelona, Ariel, pp. 9-39.
Martel, F. (1992) «Occitans i catalans, els avatars d'una germanor», dins *Actes del Col·loqui internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984)*, I, Barcelona, Curial, p. 378.
Miralles, E. (1997) «Víctor Balaguer, una biografia», dins *Actes del Col·loqui sobre el Romanticisme*, Vilanova i la Geltrú, Biblioteca Museu Víctor Balaguer, pp. 421-438.
Palomas i Moncholí, J. (2004) *Víctor Balaguer. Renaixença, Revolució i Progrés*, Vilanova i la Geltrú, El Cep i la Nansa.
Peers, E. A. (1973) *Historia del movimiento romántico español*, 2 vols., 2a edició, Madrid, Gredos.

Rafanell, A. (2006) *La il·lusió occitana*, Barcelona, Quaderns Crema.
Rubió i Balaguer, J. (1986) *Història de la literatura catalana*, III, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
Rubió i Lluch, A. (1902) «Prólech», dins Joaquim Rubió i Ors, *Lo Gayter del Llobregat. Edició poliglota*, vol. VI, Barcelona, Francisco X. Altés.
Rubió i Ors, J. (2006) *Lo Gaiter del Llobregat*, Barcelona, Edicions 62.
Santasusagna, J. (1982) *Reus i els reusencs en el renaixement de Catalunya fins al 1900*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs.
Sunyer, M. (2003) «Mitologia romàntica, els almogàvers en la poesia del segle xix», dins *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història, II*, Barcelona, Universitat de Barcelona, pp. 1095- 1114.
— (2004) «Els Segadors i Pau Claris a la literatura catalana romàntica», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes / XLVIII. Miscel·lània Joan Veny*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 257-279.
— (2006) *Els mites nacionals catalans*, Vic, Eumo Editorial.
Torres, X. (2004) «Serrallonga, el bandoler, dins Montserrat Garrich, Lenke Kovacs, Francesc Massip i Xavier Torres. *Serrallonga, Déu vos guard*, Prats de Lluçanès, Centre d'Estudis, pp. 17-78.
Tubino, F. M. (2003) *Historia del renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia*, Pamplona, Urgoiti.
Vall, X. (1996) «Estudi introductori», dins Bofarull (1996), pp. 13-109.
Vicens Vives, J. i Montserrat Llorens (1980) *Industrials i polítics*, Barcelona, Vicens Vives.

JOAN MAHIQUES CLIMENT

UN FALS APAREGUT EN EL *TIRANT LO BLANC*

ENAMORATS, RATES, GATS O ESPECTRES

Una de les múltiples peripècies del *Tirant lo Blanc* narra, als capítols CCXXXI-CCXXXIIII, com el protagonista, gràcies a la mediació de Plaerdemavida, és introduït de nit en la cambra de la princesa Carmesina, sense el coneixement ni el consentiment d'aquesta. La història continua amb el descobriment de l'intrús i uns atenuats crits de la princesa, fins que la Viuda Reposada, sospitosa del que realment s'ha esdevingut, desperta a crits les donzelles, posant en perill la vida i la fama dels dos enamorats. De fet, l'avalot nocturn arriba fins a tal punt que Tirant ha de fugir amb una corda pel terrat, fent un salt mortal, i del cop es trenca la cama. Aleshores la trama s'emmarca en dues escenes simultànies. D'una banda, l'aldarull cortesà en la cambra de la princesa; d'altra banda, la dolorosa lamentació del cavaller en l'hort. Ens trobem, doncs, davant de dos espais contraposats, l'un artificiós i l'altre natural, però centrats en la mateixa problemàtica: el risc del possible desvelament públic de l'amor entre Tirant i Carmesina. Tirant, amb la cama trencada, es fa passar per un aparegut d'ultratomba; mentre que la princesa s'inventa l'excusa que una gran rata li ha saltat al damunt del llit, passant-li per la cara.[1]

1. S'insinua la simultaneïtat d'aquestes dues escenes a través de diverses tècniques narratives. El mateix narrador, que relata els esdeveniments en passat, adverteix en present el canvi d'una escena a l'altra,

Caplletra 44 (Primavera 2008), pp. 55-78

La comicitat de l'incident salta més a la vista si hom considera com les sospites dels personatges que hi participen subsidiàriament s'adiuen amb la realitat dels esdeveniments. En primer lloc hi ha la Viuda Reposada, que només sentir un crit de la princesa ja arriba a copsar-ho tot. Després, l'emperador «pensà que açò no fos més que rata: fins dins los còfrens cerquà e totes les finestres féu obrir» (Hauf / Escartí 1990: II, 516). Sentida la remor nocturna, Diafebus, que coneixia prèviament certs detalls de l'aventura amorosa, pren les armes per ajudar Tirant. I això mateix és el que fan Hipòlit i el vescomte de Branches, amb tota la seua gent. Fins i tot confessa el senyor d'Agramunt: «Yo no puch pensar que altra cosa sia sinó que Tirant haurà fet alguna travessura en la cambra de la princessa e serà vengut a notícia de l'emperador [...] per què és necessitat que prestament tots siam en punt e armats, per ço que·l pugam socórrer si mester ho haurà» (ibidem, p. 517). El narrador de la novel·la també ens informa, amb una certa ironia, com l'emperadriu «stava admirada per una rata haver tanta de remor» (ibidem, p. 520), i la Viuda Reposada tampoc s'està d'insinuar a l'emperadriu la conveniència que mare i filla dormen juntes, per si la rata tornava. Aquest entramat d'al·lusions va perfilant quins personatges són refractaris i quins són favorables a l'amor que es professen Tirant i Carmesina. Tots aquests personatges són capaços de reconèixer o sospitar on rau el *quid* de la qüestió. Per això hem de suposar que són perfectament conscients que l'excusa de Carmesina no deixa de ser un lloc comú vinculat a les típiques escenes d'alcova amb amors furtius; cosa que, per exemple, es dedueix d'aquestes misògines paraules que *Lo somni* de Bernat Metge posa en boca de Tirèsies:

> no iran de nits, car diran que pahor han dels spirits e de les ànimas e de las fantasmes; si senten una rata anar per casa, o que·l vent moga alguna porta, o una pedreta cayga d'alt, criden e estremexen-se, e fuyg-los la sanch e la força, així com si eren en un gran perill. Mas ellas són ardides en aquellas cosas que volen obrar deshonestament. No hauran ellas pahor de passar per

utilitzant la primera persona de plural: «Deixem Tirant», «Tornem a la princesa» (Hauf / Escartí 1990: II, 515, 520). En altre cas, Plaerdemavida escolta des del terrat (final del capítol ccxxxiii) la lamentació de Tirant a l'hort (inici del capítol següent). El treball que ara presentem analitza globalment les dues escenes simultànies, però se centra de manera més específica en la falsa aparició de Tirant i té com a objectiu la comprensió i contextualització d'aquest episodi a la llum de diverses tradicions literàries medievals o modernes. Tanmateix, advertim que, segons la hipòtesi de Gómez i Labrado (1993), l'aldarull cortesà en la cambra de Carmesina (amb la precipitada fugida de Tirant) també pren com a font històrica la notícia de la fugida del capellà Miquel Martines de Terol, des de dins de la cambra de la reina, tal com es recull al *Dietari* de Jaume Safont, en data de 28 de març de 1461 (Sans i Travé 1992: 133).

> les summitats dels terrats e de les torres, ni de anar de nits e passar per los sementiris e pel mig dels hòmens armats, quant són cridades e sperades per lurs aymadors; e de amagar aquells, si mester serà, en llochs secrets de llurs casas. (Riquer 1959: 296)

La fal·làcia de la rata intrusa en el llit de Carmesina té un valor simbòlic inequívocament obscè, que s'adiu perfectament amb el caràcter burlesc de l'escena, i amb el conjunt de la novel·la. Recordem com, poc abans de l'incident de la rata, al capítol CCXX, Plaerdemavida posa cinc gats petits a la finestra de l'habitació on jeuen Estefania i Diafebus, recentment esposats; i després avisa l'Emperador i el fa espectador de la facècia. Les connotacions sexuals són evidents; més quan Plaerdemavida té la malícia de dir «que yo sé traure de gata morta gatons vius» (Hauf/Escartí 1990: II, 485). Al·lusions obscenes a rates o gats també les trobem en altres models còmics o satírics. De la segona meitat del segle XV és una de les versions catalanes de les «Cobles de la Panadera», iniciada «Lo menyscap de la moneda», on s'esmenta l'amistançada d'un diaca, amb molts gats i una ratera. No és difícil suposar, sota les paraules «gats» i «ratera«, els amants i l'estratagema que utilitza la dona espantadissa de ratolins i lliurada a l'amor venal:

> Ab lo aldiaco haveu guanyada
> certament tanta riquesa
> que la casa haveu mudada
> y la roba sens despesa.
> Ya no·y cal fer més contesa
> de ladras per los florins,
> mas teniu-hi molts mostins,
> molts gats y una ratera.
> La panadera. (Riquer 1986: 447-448)

El *Procés de les olives* és un debat imprès l'any 1497 i escrit no gaire abans, on participen Bernat Fenollar, Joan Moreno, Jaume Gassull, lo Síndic Comú, Narcís Vinyoles i Baltasar Portell. La qüestió que centra aquest debat són els dubtes sobre les aptituds sexuals dels vells. No és estrany, doncs, que aquí es reiteren diferents metàfores fàl·liques o sexuals, entre les quals es troba precisament el gat. Qui més insisteix en l'ús d'aquesta metàfora és Jaume Gassull, que desaconsella l'activitat sexual entre un ancià i una jove:

> que, encara que es mostre la jove contenta,
> per por, per vergonya, per força i per grat,

mil voltes en l'hora la carn la retenta,
pensant que tan moix està lo seu gat. (Pitarch / Gimeno / Jàfer 1988: 149)[2]

Aquestes referències i altres que adduirem més endavant caracteritzen de maneres diferents, però sempre burlescament, la figura de l'amant amagada sota el pretext d'una rata o d'un espectre, que són precisament les dues màscares on s'oculta Tirant a l'episodi que ens ocupa. Per altra banda, en relació al motiu de la dona espantadissa dels ratolins s'han de posar els gats eròtics, que, tal com hem vist, són alhora espectadors i símbols de l'amorosa trobada entre Estefania i Diafebus, poc abans que esdevingui l'aldarull de la rata motivat per Carmesina.

Aquests mateixos tòpics tindran una notable fortuna durant l'edat moderna, especialment a l'època del Barroc. A *La infanta Tellina i el rei Matarot*, comèdia burlesca atribuïda a Francesc Mulet, Tellina adverteix el seu pare Tabalada com unes fingides rates la molesten a l'alcova, però en realitat es tracta d'un estratagema per introduir-hi Matarot (Bellveser 1989: 259). Així mateix, *La vida del Buscón* de Quevedo descriu, amb clares connotacions sexuals, una mossa amb por als ratolins. Del mateix autor és un sonet dedicat «A una fea y espantadiza de ratones» que, en el darrer tercet, dibuixa una escena semblant –encara que inversa– a la descrita per Martorell: Carmesina aparella joventut i bellesa, i per això pot afirmar que ha estat agredida en la cara; però la dona descrita per Quevedo no ha d'esperar que cap ratolí li rossegue el rostre, simplement perquè és poc agraciada.[3]

En relació als testimonis barrocs adés esmentats, el cas del *Tirant lo Blanc* es pot distingir per la caracterització dels personatges i el to de la narració, perquè Tirant i Carmesina semblen comptar amb la vènia de la major part dels personatges; i també, fins a cert punt, amb la vènia del narrador, més maliciós que sever, i més disposat a divertir-se que a satiritzar. En això, l'obra de Martorell s'assembla al *Llibre de fra Bernat* o al *Decamerone*, com veurem tot seguit.

2. De l'edició d'aquesta obra, vegeu també la p. 94. La tradició medieval veia en el gat un símbol de la luxúria o del diable, com es pot comprovar en Schmitt (1988) i Le Roy Ladurie (1988: 431-432). De Pere Miquel Carbonell és una poesia, iniciada «Vós, En galant, vergonya teniu poca» (Adroher Ben 1956-1957: 37-40), on el gat també representa luxúria i diable.

3. Vegeu l'episodi de la *Vida del Buscón* en Cabo Aseguinolaza (1993: 180-181, 349). El sonet «A una fea y espantadiza de ratones» comença amb el vers «¿Lo que al ratón tocaba, si te viera» (Schwartz / Arellano 1998: 301 i 884). Les dones espantadisses dels ratolins són un clixé reiterat en la cultura barroca, tal com es dedueix dels comentaris de Maravall (2000: 475, n. 80).

EL *LLIBRE DE FRA BERNAT* I EL *DECAMERONE*: ESCENES D'ALCOVA I APARICIONS FALSES

Anterior al *Tirant lo Blanc* és el *Llibre de fra Bernat* de Francesc de la Via, escrit en codolades durant la primera meitat del segle XV i centrat en la burla que una monja fa de tres requeridors. L'inici de l'obra parodia precisament l'exordi primaveral, motiu cortès que havia utilitzat tant la poesia trobadoresca com la narrativa al·legorico-amorosa. Fidels a aquest tòpic, moltes obres en vers arrencaven amb una referència a l'arribada del bon temps i al cant dels ocells. A dins de la mateixa tradició, s'havia conreat la variació d'aquest motiu: la poesia d'Andreu Febrer «Combas e valhs, puigs, muntanyes e colhs» (Riquer 1951: 93-97) arrenca amb la descripció d'un paisatge hivernal i del silenci dels ocells per contraposar-los tot seguit a l'ardent eufòria amorosa del jo líric, aspirant a «drut». Doncs bé, declaradament anticortès és el *Llibre de fra Bernat* quan s'inicia amb una escena hivernal on el paisatge i cant dels ocells són substituïts pels teulats i els miols dels gats en zel:

> Lay quant los gats van en amor,
> cridant e faent gran remor
> per los taulats. (Pacheco 1997: 311, vv. 1-3)[4]

Si l'inici del *Llibre de fra Bernat* esmenta gats remorosos pels teulats, en la mesura que avança l'argument se'ns van donant més detalls relatius al fracàs dels tres amants citats a la cambra de la monja. Un d'aquests tres és fra Bernat, que disfressat de metge aconsegueix entrar-hi, encara que de seguida n'haurà de sortir a corre-cuita. A més, les monges del monestir, en sentir els sorolls, s'aixequen i persegueixen el framenor, que en aquest punt és directament comparat amb un gat. En alguns aspectes, l'escena s'assembla a l'aldarull a la cambra des d'on fuig Tirant a corre-cuita:

4. Sobre l'exordi parodiat als vv. 1-50 del *Llibre de fra Bernat*, vegeu Pacheco (1997: 42-43) i Badia (1998: 194-197). Al *Decamerone* (vii, 5), un amant entra a l'alcova per la teulada, burlant la vigilància d'un marit gelós. El final d'aquest relat diu: «Perquè la savia dona, quaix licenciada, a tot son plaer, sens fer venir lo seu amant per lo terrat, axi com fan los gats, lo feu venir per la porta» (Massó Torrents 1910: 406). L'escena representada per Francesc de la Via també podria comparar-se a un episodi del *Somni de Joan Joan*, escrit per Jaume Gassull i publicat l'any 1497, on el narrador «somiava | que una nit anant caçava | per les taulades» (Pitarch / Gimeno / Jàfer 1988: 179), i on també es reprenen paròdicament certs tòpics de l'alba trobadoresca en una escena d'alcova. Altra paròdia semblant apareix, ja a l'edat moderna, a *La infanta Tellina i el rei Matarot*: «y es de tal modo el encant | d'este amor tan falaguer, | (que va com gat en giner) | per les taulades maullant» (Bellveser 1989: 237-238).

Les monges lo varen sentir,
són-se levades,
e donen de grans bastonades
a fra Bernat,
qui sembla que fos gat mullat,
[...] tench-se per morts,
gità gran crit,
sí que parech que l'espirit
l'exís del cos.
[...] Frare Bernat féu son poder
pogués fugir,
va per una finestr'axir,
anà saltar. (Pacheco 1997: 384-385, vv. 1910-1914, 1925-1928 i 1944-1947)

Dels darrers versos citats, hauríem de subratllar les reaccions que té fra Bernat després de ser empaitat i agredit per les monges. Ell crida, creu que li arriba el moment de la mort i que l'ànima se li escapa del cos, i fuig llançant-se per la finestra.[5] Poc després, es topen dos dels tres amants de la monja, fra Bernat i el cavaller, i aquest darrer confon el seu adversari amb un espectre. La diferència que hi ha entre Tirant i fra Bernat és que el framenor no té la perspicàcia d'aparentar una falsa aparició, perquè de seguida treu de dubtes el cavaller i li explica –per a pròpia deshonra– les burles de què ha estat víctima:

Lo cavaller se va espantar
per lo brogit,
cuydant que algun spirit
li fos vengut.
Frare Bernat estech tot mut,
no poch parlar;

5. Compareu la lamentació de fra Bernat amb la de Tirant, just abans de fingir l'aparició: «a Déu supplich, puix en ma vida mon delit à atés terme, cové que l'ànima abandone lo cors» (Hauf / Escartí 1990: II, 517). Ara assenyalarem altres paral·lelismes entre les obres de Francesc de la Via i Joanot Martorell. Vestit amb gipó i armat amb espasa, Tirant entra a la cambra de la princesa, que primer es banya i després pren perdius, malvasia, ous, sucre i canyella. Quan ja ha començat l'aldarull, Tirant salta pel terrat i es trenca la cama. Aleshores entren a la cambra de Carmesina diversos personatges, entre els quals hi ha l'emperador, espasa en mà. Doncs bé, fra Bernat explica breument una experiència semblant: «fuy entrat | en una casa, | e·l marit ab una spasa | volch-me matar, | e a mi covenguech saltar | per un terrat | d'un loch alt hi endiablat. | Trenquí·m lo cap e la cara» (Pacheco 1997: 351, vv. 1028-1034). I als vv. 1870-1871 de la mateixa obra, la monja dóna a fra Bernat confits i malvasia (barrejats amb un purgant).

lo cavaller va conjurar
lo fra menor,
e conjurà·l pel Salvador
perpetual,
si era cosa racional
o algun diable.
Lo frare ab veu espantable
anà parlar,
e dix que era, sens dubtar,
hom que Déus ha fayt,
e comptà-li tot lo aguayt
e la falsia
que la monja fet havia. (Pacheco 1997: 386, vv. 1952-1970)

Tant en aquest cas com en el de Tirant l'aparició es produeix de manera fortuïta i va precedida d'una escena d'alcova. Altrament dit, la visió sobrenatural s'emmarca en el context d'una facècia obscena que podria provocar la hilaritat dels lectors. Salvades les distàncies, Tirant i fra Bernat comparteixen el fet de ser amants i falsos apareguts; però, a banda del *Llibre de fra Bernat*, algunes narracions del *Decamerone* també aprofiten les peripècies d'amants per inserir burlescament una visió sobrenatural. A la darrera *novella* de la setena jornada, un aparegut adverteix un amic, encara viu, sobre quines són les realitats de l'altra vida. La visió es produeix en una cambra, de nit, i suscita en el visionari primer temor i després confiança:

> E Menusio, despertant-se, dix: «E qui est tu?». Al qual respòs: «Yo só Tingosio, qui, segons la prometensa que t fiu, só vengut a tu per dir-te noves del altre món». Del qual Menusio se spaventà com lo viu, mas puys, reasegurant-se, dix: «Frare meu, tu sies lo ben vengut». (Massó Torrents 1910: 431)

Com que, pels seus nombrosos pecats, l'ànima de Tingoccio pateix les penes del Purgatori, demana sufragis a Meuccio. Però en relació al pecat de luxúria comès amb una dama, l'aparegut tranquil·litza l'amic dient-li que en l'altre món, a l'hora d'administrar càstigs, aquesta falta a penes és tinguda en consideració («no s té compte algú de comares», ibidem, p. 432). És cert que en aquest episodi no ens trobem davant d'una aparició teatralitzada per una persona del més ençà. Però els vius sí que són confosos amb els apareguts en altres narracions del *Decamerone*, entre les quals cal destacar la primera *novella* de la setena jornada, on un cornut confon l'amant de l'esposa amb un fantasma. És l'esposa l'encarregada de conjurar el fals aparegut i fer-

lo fugir del perill que representa el marit. En aquest cas, el conjur remet clarament a la tradició folklòrica i no a la literatura clerical. En canvi, Hipòlit i el vescomte exorcitzen l'espectre de Tirant segons els esquemes de les tradicions clerical i cavalleresca. Continuant amb el *Decamerone* (III, 8), un abat fa creure a un cornut que es troba al Purgatori, i després el torna a la vida quotidiana fent-lo passar per un ressuscitat. El mateix abat que ha ordit l'engany s'encarrega d'exorcitzar el fals ressuscitat, amb uns ritus semblants als que analitzarem més endavant en el *Tirant lo Blanc*:

> Fferondo despertant [...] e cridant «Hobriu-me, obriu-me!» començà a donar del cab a la cuberta de la tomba així fort que feu moure la tomba [...] E com los monjes [...] ho hoiren e conagueren la veu de Fferondo, e l veren ja exir del moniment, quasi tots espaventats per la novitat del fet, començaren a ffogir e al abat se n'anaren. Lo qual feu semblant de levar-se de horació e dix: «Mos fiylls, no agau paor, preneu la creu e l'aygua beneyta e veniu aprés de mi e vegam ço que la potencia de Deu vos vol mostrar». (Ibidem, p. 206)

Aquests episodis del *Decamerone*, i altres encara no esmentats, reelaboren en clau burlesca diversos casos d'aparicions o resurreccions.[6] D'aquest variat inventari, es palesa com la rata de Carmesina i l'espectre de Tirant estan vinculats a la tradició literària de les *novelle* i dels *fabliaux*, encara que –com de seguida veurem– aquest vincle

6. També hi ha altres casos boccaccians on els vius són presos per morts (*Decamerone* ii, 5; iii, 7; x, 4 i 9). A la *novella* 7 de la jornada iii, l'estimada de Tebaldo es troba davant de l'amant encara viu, primer dubta i té por, però després es tranquil·litza: «"E no m conexeu vós a mi?". E quant la dona l viu, conexent ell esser Tabaldo, tota stramordida, tement-se així d'ell com si fos hun cors mort resucitat que may no agués vist e no així com a Tabaldo vengut de Xipre, se lunyà d'ell ab gran glay e volch fugir. A la qual Tabaldo dix: "No dupteu, madona mia, que jo son lo vostre Tabaldo viu e sà e jamés no morí ne fuy mort així com vós e mos frares vos creyeu"» (Massó Torrents 1910: 196). Aquesta mateixa dialèctica entre temor i confiança es produeix també al *Decamerone* (x, 9), on Torello torna per art de nigromància a Pavia, quan tothom allí es pensava que ell ja havia mort. Els primers que el veuen fugen espaordits, però el seu oncle –que és abat– el reconeix i acaba tranquil·litzant-se. Vegeu, més avall, la nota 14. Per altra banda, Massuccio Salernitano, en algunes *novelle* (i, iv, ix, xxxiii, xxxv), també reprèn els motius de les ànimes d'ultratomba i les confusions entre vius i morts. Aquest gènere també és pròdig en escenes d'alcova, amb detalls que podrien equiparar-se al cas de la rata i el fals aparegut. El *Decamerone* (v, 7) explica el cas d'un pare que, com l'emperador amb Carmesina, va a l'habitació de la seva filla espasa en mà, però ara la filla és una jove que no pot amagar el fruit de les seves relacions amoroses: «E, estant-li al damunt ab la espasa en la mà, dix: "O tu, malvada, digues de qui às engenrat aquest prenyat, sinó tu moras sens nenguna mercè"» (ibidem, p. 324). I la *novella* xxxix de Massuccio Salernitano explica el cas d'un amant que –com Tirant– dóna un salt des d'un terrat, es trenca una cama i crida lamentant-se: «Il dolente genoese, [...] udendo tale romore, e vedendo tanti lumi [...] prise per ultimo partito de bottarse giù; e pigliato cuore, e recomandandose a Dio, cossì fece. E [...] al percuotere in terra trovò una pietra [...] in manera che se fraccò una gamba in più piezzi; quale, dal fiero dolore opresso, non meno che'l frate, fu costritto al gridare fortissimo gli suoi omei» (Petrocchi 1957: 275).

no esgota la riquesa de tradicions i significats enclosos en les dues escenes del *Tirant lo Blanc*. De moment, i per finalitzar aquest apartat, advertim que al segle XVII es multipliquen els testimonis literaris sobre falsos apareguts, moltes vegades integrats a dins d'una trama amorosa. Laplana Gil (1993) ha estudiat aquest tema en la tradició literària castellana, on es pot observar la fortuna que tindrà un dels motius utilitzats per Joanot Martorell.

L'ESPECTRE DE TIRANT I EL RITU DE DISCERNIMENT DELS ESPERITS

Després d'haver caigut des d'un terrat que donava a la cambra de Carmesina, Tirant comença, al capítol CCXXXIIII, un plany manllevat de les *Lamentacions* de Roís de Corella, modernament batejades com el *Jardí d'amor*. D'aquests tres fragments, comparem el primer, de Joanot Martorell, amb els dos següents, de Joan Roís de Corella:[7]

> Ab desig de trobar en ma dolor semblant companyia e desemparat ja de aquest món, devallant en los trists e tenebrosos palaus, però, puix ab multitut de sospirs ja no puch restaurar la mia miserable vida, plau-me lo morir, e lo viure sens tu, senyora princessa, en strem m'és odiosa. (Hauf / Escartí 1990: II, 517)

> Ab desig de trobar a ma dolor semblant companyia, he desemparat aquest món, devallant en los trists e tenebrosos palaus de Plutó, per aquell camí que al desterrat de Troya mostrà la ínclita sibilla. E, així, só arribat en aquell adolorit verger. (Martos 2001: 175)

> Però, puix ab moltitut de làgrimes no puch reçussitar la tua vida, plau-me lo morir, que la vida sens tu en estrem m'és enujosa. (Ibidem, p. 198)

Les *Lamentacions* corellianes es contextualitzen en un verger constituït a la manera dels inferns d'enamorats d'empremta virgiliana, on el narrador és davallat per escoltar els laments de Mirra, Narcís i Tisbe. En el text de Martorell, el protagonista es troba també solitari i nafrat d'amor, a l'hort del palau de l'emperador. Aleshores, acabat l'aldarull en la cambra de Carmesina, Hipòlit i el vescomte de Branches, amb la intenció de trobar i socórrer Tirant, s'armen i escorcollen l'exterior del palau. S'introdueixen a dins de l'hort i, de sobte, escolten una estranya veu, que els és

7. Els préstecs corellians en la novel·la de Martorell han estat intensament estudiats. De l'episodi que ara analitzem en parlen Miralles (1991: 14-16), Guia i Marín (1996: 73-74) i Pujol (2002: 190-194).

desconeguda. El vescomte s'atansa i, admetent la possibilitat d'haver-se topat amb un espectre, l'interroga. En realitat estem davant d'una paròdia dels relats d'apareguts, protagonitzada per Tirant:

> Lo vezcomte entrà primer e féu aquella via hon seria la veu que paria molt estranya. Dix lo vezcomte:
>
> -Quisvulla que tu sies, yo·t deman de part de Déu que·m digues si est ànima qui vas en pena o si es[t] cos mortal que hajes mester ajuda.
>
> E Tirant se pensà que aquells fossen l'emperador e, per no ésser conegut e que se n'anassen, desfreçà la veu, per bé que la tingués, ab lo mal que passava, prou desfreçada. Dix:
>
> -Yo fuy en mon temps crestià batejat, e per mos peccats vaig en molt gran pena. Yo só sperit invisible, mas, encara que vosaltres me vejau, n'és causa que pren forma. E los mals sperits qui ací són, me trocegen los ossos e la carn, e de troç en troç, la lancen per l'aire. O, quina pena és tan cruel, la que yo passe! E si vosaltres ací stau, sereu participants en la mia dolor. (Hauf / Escartí 1990: II, 519)

Aquesta estampa integra alguns dels trets fonamentals que comparteixen molts relats d'apareguts. La nit i l'horta solitària són temps i espai apropiats per a les visions sobrenaturals. Es podria citar un fragment de l'aparegut Heinrich Buschmann, quan és interrogat pel seu nét Arnold: «Tant que je n'ai rejoint Dieu, dit l'esprit, je suis dans les ténèbres. Telle est la raison pour laquelle je me montre la nuit plutôt que le jour» (Lecouteux 1999b: 62).[8] Però, si deixem de banda les aparicions d'ànimes purgants, l'escenari nocturn i solitari també és l'àmbit on més es manifesten les fantasmagories diabòliques i les arts dels nigromàntics, com adverteix Felip de Malla al *Memorial del pecador remut*:

> en los deserts e boscatges spessos e desabitats ha sovén dimonis, e per açò Balaam, cerquant divinació per instrucció de dimoni tenia la cara girada al desert (Numeri, XXIII); e una glosa sobre Ysaÿes, a XXXIII capítols, diu que en los deserts se fan pus sovén il·lusions de dimonis; per tal los nigromàntichs cerquen lochs desats e deshabitats, e tenebres nocturnes e spessa foscura, car aquells sperits appellats de tenebres pus volenters apparen de nit que de dia. (Balasch 1981: 214-215)

8. Un altre cas molt semblant el trobem al *De spiritu Guidonis*: «Lo Prior demana: "Per que los spirits auorrexen la lum?". Respos lespirit: "Per ço com stan en tenebras fins a vn temps"» (Miquel y Planas 1914: 206). Hem citat aquesta obra segons la traducció catalana medieval, però hi ha una traducció moderna al francès a cura de Polo de Beaulieu (1994). L'episodi de l'aparició de Heinrich Buschmann ja era citat en Schmitt (1994: 203-205), a l'hora d'estudiar les connotacions simbòliques i morals atorgades al dia i a la nit. Vegeu també Delumeau (1978: 119-131).

L'àmbit nocturn se'ns presenta com un dels elements on es poden confondre bons i mals esperits, circumstància que, acompanyada d'altres ambigüitats que comentarem més endavant, justificaria els temors i les incerteses d'Hipòlit i el vescomte. Ambigües com la nit són també les estranyes lamentacions de Tirant, comparables amb les veus i els sorolls enigmàtics que caracteritzen episodis meravellosos i aparicions d'ultratomba (Lecouteux 1997).[9] Tot plegat fa més comprensibles els dubtes del vescomte, quan formula una pregunta («jo et deman de part de Déu que em digues si est ànima qui vas en pena o si est cos mortal») que se cenyeix perfectament a la «discretio spiritum», és a dir, la fórmula de discerniment dels esperits. Es tracta d'un dels carismes previstos per sant Pau (I Cor., XII, 10), que tingué un moment àlgid des del final del segle XIV fins al segle XVII, i fou abordat des d'un punt de vista monogràfic per alguns teòlegs, com Joan Gerson en el *De distinctione verarum visionum a falsis* i el *De probatione spiritum*. Els visionaris d'alguns tractats d'apareguts com el *De Spiritu Guidonis* i el *Romiatge del venturós pelegrí* tampoc obliden aquesta fórmula estereotipada:[10]

> Jot conjur per lo fill de Deu incarnat, quem digas a mi tu qui est, si tu est spirit bo o mal. (Miquel y Planas 1914: 180)

> Diguí: «De part de Jesucrist
> [...] mane jo que tot l'ésser teu
> digues a mi,
> qui est, ni per què estàs ací
> ab tant d'afany,
> [...] e de quant t'interrogaré
> dons tu raó,
> si est bona cosa o no.

9. Les aportacions d'aquest treball es reprodueixen en Lecouteux (1999b: 30-38). El valor atorgat a l'espai de les aparicions també és estudiat pel mateix Lecouteux (1995: 134-135), mentre que Fumagalli (1982) analitza aquest mateix aspecte en testimonis de l'alta edat mitjana. Sobre la importància que implica distingir els bons dels mals esperits, adverteix Fournié: «L'un des problèmes essentiels qui se posent aux hommes d'Église est en effet de repérer, parmi toutes les apparitions de morts, celles qui sont le fruit d'illusions diaboliques, ainsi que le rappelle Guillaume Durand dans le *Rational ou manuel des divins offices*» (1997: 353).

10. Schmitt (1994: 182-186) se n'ocupa d'aquest ritu de discerniment. Delumeau (1978: 108-109) explica com, en un manual d'exorcista de mitjans del segle xv, apareixen diferents qüestionaris aplicats, d'una banda, a les aparicions d'ànimes purgants i, d'altra banda, a les aparicions d'ànimes damnades. Altres comentaris d'interès es poden llegir en Polo de Beaulieu (1994: 19-20). El *De Spiritu Guidonis* (a través de la traducció catalana medieval), el *Romiatge del venturós pelegri* i la *Visió d'Esperança Alegre* són tres tractats d'apareguts ben diversos que es documenten entre els segles XIV i XVI, i que compten amb l'estudi conjunt de Mahiques Climent (2005a). No he consultat les monografies de Boland (1959) i Roth (2001).

> Si bona est,
> demana què vols, e molt prest
> te serà dat;
> si mala cosa est, malvat,
> llunya't de mi». (Pacheco 1983: 375)

Els ritus de discerniment també es manifesten d'altres maneres a l'episodi del *Tirant lo Blanc*. Així, Hipòlit i el vescomte, temerosos, se senyen i diuen –tal és la seua memòria– l'Evangeli de Sant Joan. El vescomte fins i tot proposa tornar a la posada per agafar gent armada més aigua beneita i un crucifix, i així poder exorcitzar la fingida ànima. Hipòlit bandeja aquesta opció, perquè en les seues espases –diu– es veu el senyal de la creu. Aquests detalls es poden resseguir també en la tradició dels apareguts. En el *De spiritu Guidonis*, el prior Joan Gobi, després de la notícia de l'aparició del difunt Guido a la seua esposa, amaga una hòstia consagrada sota el seu vestit i, acompanyat també d'un mestre en teologia i un lector en filosofia, pren gent armada i confessada dels seus pecats. Després, en el lloc de l'aparició, el prior escampa aigua beneita i, amb els seus companys, diu l'ofici dels morts (Miquel y Planas 1914: 169-170). En la *Visió d'Esperança Alegre*, «la present deposant se esforçà de pendre aygua beneyta que li havien donada los tres frares de Jesús y la y llençà sobre la cara de dita diffuncta» (Miró / Vila 1998: 344).[11] D'altra banda, la resposta que dóna Hipòlit, atorgant a l'espasa el poder d'exorcitzar, s'adiu perfectament amb l'imaginari de la cavalleria cristiana, i no debades és utilitzat en la *Questa del sant Graal*, on Perceval s'allibera de la seducció d'una diabòlica fembra gràcies al sobtat esguard del signe sacre representat a la creuera de l'espasa:[12]

> Cant el sa fo colgat al lats de la donzela, sis volch lexar corer a ela e si savench axi per vantura qal vi se aspase yaser en tera, quels lavian feta caure e siy alerga le ma Perseval per pandrela, e an eso qal la volch posar pres da si, siy viu en lo pom ·j· creu vermale, e axi tost con el la viu si li sovanch de son Senyor Jhesu Xrist. Lavos dresa la sua ma e fausa la creu al mig del front e mantinent el viu lo pavelo trastot desfet e ·j· fumase fo tan gran antorn del, qal no poch veser res, e santi si grans trons de totes parts, que a el fo semblant que fos an infern; e lavos si

11. Vegeu també l'exemple número 460 del *Recull d'exemples i miracles ordenat per alfabet* d'Arnau de Lieja: «Eximpli con un cavaller qui havia nom Enrich, aprés la sua mort, aparech a una ffilla sua» (Ysern Lagarda 2004: II, 117).

12. Compareu aquest fragment de la *Questa del sant Graal* amb la lliçó que Guillem de Varoic dóna a Tirant: «La cruera significha la vera Creu» (Hauf / Escartí 1990: I, 59). Que té com a font el *Llibre de l'orde de cavalleria* de Ramon Llull (Soler i Llopart 1988: 200).

> crida en alte veu: «Pare Jhesu Xrist, nom leyx asi parir ma sacoram per ta gran misericordia, si no yo son perdut». (Crescini / Todesco 1917: 80-81)

¿Quina és la resposta de Tirant al ritu de discerniment que li adreça el vescomte? Tirant crida amb veu disfressada fent-se passar per un espectre. És veritat que ell mateix es defineix com un cristià batejat, condició necessària que havia de contemplar qualsevol espectre de caràcter benèfic.[13] Amb tot, per la descripció que Tirant fa de les seues penes (mals esperits li trossegen el cos i el llancen per l'aire) i sobretot per la distància que imposa als seus interlocutors («si vosaltres ací stau, sereu participants en la mia dolor»), hem d'identificar-lo més aviat amb un esperit inquiet que no pas amb una ànima purgant. En efecte, el *De distinctione verarum visionum a falsis* de Gerson explica com en un primer moment l'aparegut benigne ha de suscitar temor al visionari i, després, tranquil·litzar-lo. Un sermó de sant Vicent Ferrer, quan descriu l'aparició de l'arcàngel sant Gabriel a Zacaries, incideix en aquest aspecte:

> l'àngel Gabriel li apparech al cap del altar, e Zacaries hac-ne terror. «Ne timeas, Zacaria». (E sapiats que doctrina és certa que quan appar l'àngel bo o la ànima a qualque persona, tantost li dóna terror, car la carn no·u pot sostenir; mas, tantost aconsole la persona; e per ço: «No temats»). (Sanchis Sivera 1934: 15).

Així mateix, en el *De spiritu Guidonis* l'aparegut adverteix el prior: «No dubtas, car yo not puch noura» (Miquel y Planas 1914: 170).[14] En canvi, la resposta inicial de Tirant, amenaçant els interlocutors de participar en la punició per a ell executada, es desvia totalment d'aquest codi. Tirant es fa passar per esperit que pren forma, tòpic que comparteixen ànimes purgants i diabòliques fantasmagories.[15] A més, Tirant no fa cap demanda de sufragis, i la seua aparició no és voluntària, sinó fruit d'una topada

13. Per això, «le *Tractatus de animabus exutis a corporibus* de Jacques de Jüterborg ou de Paradis souligne même que les apparitions des morts caractérisent exclusivement la chrétienté: chez les sarrasins et les juifs n'apparaissent que les démons» (Schmitt 1994: 183).

14. L'espectre de Joan I adverteix a l'autor de *Lo somni*: «Lunya tota pahor de tu» (Riquer 1959: 168). El sermó de sant Vicent Ferrer és citat per Christian (1990: 248-249), que, a més, documenta els diferents recursos que utilitzaven a Catalunya i Castella inquisidors i autoritats eclesiàstiques, per distingir la naturalesa de les visions sobrenaturals. Sobre les fluctuacions que els apareguts deuen suscitar en l'estat d'ànim dels visionaris, també en parlen Fournié (1997: 353), Schmitt (1994: 185) i Delumeau (1978: 109). Vegeu les notes 6 i 19 d'aquest mateix treball.

15. Algunes semblances amb el cas del Tirant té el relat de l'esperit de Heinrich Buschmann, que s'apareix al seu nét primer en forma de ca, però després «il se dépouilla de sa forme canine et prit celle d'un vieil homme». L'aparegut confessa: «Je suis l'esprit d'un chrétien comme toi». Per bé que ens trobem davant d'una ànima purgant, el Maligne té un poder directe sobre el difunt. L'alliberament es produeix amb aquesta fórmula

accidental. Ens trobem potser davant de l'espectre d'un damnat, o potser davant d'una ànima purgant no cenyida encara a les regles de la literatura clerical. D'aquestes opcions, una cosa queda clara: l'aparició no és benigna, i els visionaris posen en perill les seues vides.[16] Quan Tirant reconeix que els seus interlocutors (Hipòlit i el vescomte) són dos coneguts que el poden ajudar, de seguida empra la tàctica dels apareguts benignes. Els visionaris interpel·lats tenen por del que és inconegut, i reaccionen de la manera apropiada a la situació:

> E Tirant sentí anomenar vezcomte a Ypòlit, e dix:
>
> –Si tu est Ypòlit, de França natural, acosta't a mi e no hajes temor.
>
> Lavors Ypòlit tirà la spasa e posà's la cruera davant, senyà's e dix:
>
> –Yo, com a verdader crestià, crech bé e verdaderament en los articles de la sancta fe cathòlica e tot lo que creu la sancta romana Sglésia. E·n aquesta sancta fe vull viure e morir.
>
> Acostà-s'i ab gran temor que tenia, mas certament, molt més ne tenia lo vezcomte, que no s'i gosava acostar. E ab baixa veu Tirant lo cridà e dix-li:
>
> –Acosta't a mi, que yo só Tirant.
>
> E aquell, en aquell cars, agué major temor, que stava en punt de tornar-se'n. Tirant agué notícia de açò, alsà la veu, e dix-li:
>
> –O, com est covard cavaller! Encara que fos cosa morta, per què duptes venir a mi?
>
> Ypòlit, coneixent-lo en la paraula, corrent acostà's a ell e dix-li:
>
> –Oh senyor meu! Y vós sou? Qual desaventura vos à portat ací? (Hauf / Escartí 1990: II, 519)

---

d'exorcisme, aconsellada per un sacerdot: «Tu dois regagner ton domicile de Mederich et, dimanche matin, entends toute la messe avec recueillement. Quand le prêtre donnera l'eau bénite, reçois-la et emportes-en une partie à la ferme. Cette même nuit, quand l'esprit reviendra, le Malin déplorera de devoir laisser cet esprit chrétien échapper à son pouvoir et, quand tu lui parleras, jette l'eau bénite sur lui!». El difunt Heinrich Buschmann sembla referir-se al caràcter (fins a cert punt) malèfic d'algunes aparicions quan adverteix: «Tous les esprits ne sont pas autorisés à se manifester après la mort et le Jugement, sinon bien des âmes reviendraient et le Malin accomplirait maintes tromperies. Dieu dit: tu ne dois pas croire tous les esprits». Vegeu Lecouteux (1999b: 48-49 i 54). De les metamorfosis d'apareguts i les diabòliques ficcions en parla aquest mateix treball de Lecouteux, a les pp. 38-40 i 66-70. Es poden consultar igualment alguns estudis de Schmitt (1994: 185, 224; 1987 i 2001).

16. Remetem al repertori sobre les diverses modalitats d'apareguts, realitzat per Lecouteux (1999b: 122-123). Vegeu altres testimonis sobre apareguts en Le Roy Ladurie (1988: 561-582), Lecouteux (1999a), Delumeau (1978: 103-119) i Mattoso (1995). La major part dels exemples citats en aquesta darrera referència bibliogràfica es poden llegir en versió catalana medieval al *Recull d'exemples* d'Arnau de Lieja (Ysern Lagarda 2004).

Amb el propòsit d'eixir de l'hort, Tirant confessa la seua veritable identitat i sol·licita l'ajuda dels dos amics. Aquests el reconeixen per la veu, li atorguen el rang de senyor i li pregunten el perquè de l'estranya aparició. És just el mateix que explica Bernat Metge quan se li apareix Joan I, a *Lo somni*: «Quant jo·l oyí parlar, conaguí'l tan tost; puys tremolant diguí: –O Senyor! «Com sóts vós assí?» (Riquer 1959: 168; vegeu Mahiques Climent 2005b: 24).

L'episodi del *Tirant lo Blanc* parodia molts dels tòpics associats a les aparicions d'ultratomba. De fet, la notable complexitat que té el conjur de l'ànima de Tirant no és comparable a cap de les aparicions burlesques esmentades en l'apartat anterior, cosa que ens indueix a pensar que Joanot Martorell va treballar directament sobre el model de diversos tractats d'apareguts, entre els quals ara només sabríem assenyalar *Lo somni*. Encara així, creiem que el germen de la falsa aparició de Tirant s'hauria de buscar també en altres fonts literàries.

APARICIÓ FALSA I PARÒDIA CAVALLERESCA

A banda de les facècies burlesques i dels tractats d'apareguts, ja s'ha insinuat una altra tradició parodiada en el *Tirant lo Blanc*: la matèria de Bretanya i els llibres de cavalleries. La moda imposada per la narrativa francesa oferia un ric repertori de situacions on els cavallers anaven a la cerca d'aventures meravelloses, i sovint s'enfrontaven contra la màgia del mal. En un conegut episodi de *Le chevalier au lion* de Chrétien de Troyes, Yvain es topa amb un vilà i li expressa el seu desig de trobar aventura, per posar a prova el propi valor. Els cavallers que surten a l'escena del *Tirant lo Blanc* s'ubiquen en un marc contextual que podria comparar-se en alguns aspectes a l'escenari de les meravelloses aventures cavalleresques, però aquestes concomitàncies són les justes per apuntalar la paròdia, perquè al capdavall, encara que la falsa aparició semble una aventura meravellosa, en realitat no ho és.

Encara que Hipòlit i el vescomte siguen cavallers, tenen un comportament que no s'adiu a la cavalleria exaltada per Chrétien de Troyes. Hipòlit, mentre està buscant Tirant, troba la porta de l'hort oberta, hi entra i aleshores sent una veu que identifica erradament amb la d'una donzella –en realitat escolta els laments de Tirant.[17] Aquesta situació aparent encaixa amb el motiu del cavaller a la cerca d'aventures que en un lloc

17. Recordem que el lloc de la suposada aventura cavalleresca és ni més ni menys que el resultat d'una fortuïta escena d'alcova: «Plaerdemavida pres a Tirant per los cabells e apartà'l de lla hon volguera finar sa vida, e posà'l en lo retret e féu-lo saltar per un tarrat que y havia, e donà-li una corda de cànem perquè s'acalàs dins l'hort. E de allí podia obrir la porta, car ell[a] li havia ben provehït perquè, quant vingués, ans del dia se'n fos pogut anar» (Hauf / Escartí 1990: II, 515). Per això en l'espai de l'hort conflueixen dues tradicions diferents, és a dir les aventures de cavallers i les facècies amoroses a la manera del *Decamerone*.

solitari es topa amb una donzella necessitada d'ajuda, però Hipòlit, sense cap interès aventurer, subordina els imperatius de la cavalleria al desig de trobar Tirant. Les paraules al respecte són rotundes: «Plore quisvulla –dix Ypòlit–, o dona o donzella, e faça son dol, puix no és mon senyor Tirant» (ibidem, p. 518).[18] Aquesta violació de l'ideal cavalleresc s'emfatitza després, quan el vescomte, informat per Hipòlit, proposa que «si és dona o donzella qui haja mester ajuda, donem-la-y, si fer-se porà, car per art de cavalleria hi som obligats» (ibidem, p. 518); però la condició «si fer-se porà» sembla més aviat impròpia del llenguatge de la cavalleria i ha de ser forçadament irònica, si considerem que el narrador especifica que la covardia del vescomte és fins i tot major que la d'Hipòlit, l'únic que s'atreveix a acostar-se a l'estranya veu. Això no exclou que Hipòlit meresca el blasme de Tirant: «O, com est covard cavaller! Encara que fos cosa morta, per què duptes venir a mi?» (ibidem, p. 519). Així es palesa com, en aventures contra entitats meravelloses o demoníaques, els dos cavallers visionaris no tenen el valor que Tirant exigeix.

La veu que Hipòlit identifica com a femenina després és interrogada pel vescomte, utilitzant la fórmula típica de «discretio spiritum», tot i que el lector ja sap que aquesta veu, mortal i masculina, és la de Tirant. Fins aquí, les paraules del vescomte no s'allunyen massa del model d'aparicions que contempla la matèria de Bretanya, on els intrèpids cavallers utilitzen la fórmula per discernir la natura d'éssers desconeguts. De fet, la narrativa francesa també explota el malentès de dirigir aquesta fórmula a un mortal, sense arribar, tanmateix, als ardits burlescos del fals espectre de Tirant.[19] La nota estrident, que altera el codi de l'aventura cavalleresca, l'aporta el mateix vescomte

18. En una lletra de batalla adreçada a Perot Mercader, Joanot Martorell esmenta les faltes pròpies dels cavallers indignes. Una de les faltes esmentades, precisament la que comenten Hipòlit i el vescomte, es refereix a les obligacions del cavaller envers les dones: «e sabeu bé que tot cavaller o gentil hom per son offici és tengut de mantenir e aydar a dones e a donzelles, e vós, menyspreant l'orde de cavalleria, veniu contra aquelles, volent scusar de paraula aquell qui ha feta maldat» (Riquer / Vargas Llosa 1990: 114). Per altra banda, l'afirmació d'Hipòlit «puix no és mon senyor Tirant» s'ha de comparar amb unes paraules del capítol ccxlviiii que Hipòlit adreça a l'emperadriu, quan ella, fixant-se en la descolorida cara d'ell, afirma que potser la malaltia de Tirant –amb la cama trencada, arran de l'episodi de la rata– n'ha estat la causa. Hipòlit aprofita l'avinentesa per declarar a l'emperadriu les seues amoroses intencions, que són la veritable causa de la seua alteració, «e no gens la malaltia de mon senyor Tirant» (Hauf / Escartí 1990: II, 541). D'aquesta manera s'accentua irònicament el caràcter pragmàtic d'Hipòlit, que, si poc abans ha infringit les normes de la cavalleria per no aturar la recerca de Tirant, ara treu importància al cas de Tirant per emfatitzar els efectes del seu desig eròtic no satisfet. Sobre el comportament d'Hipòlit, vegeu Cacho Blecua (1993).

19. Dubost (1991: 213-233) documenta en narrativa francesa diversos casos d'aparicions on es reitera l'esmentat ritu de discerniment: *Le chevalier au Cygne*, vv. 630-63; *Li chevaliers as deus espees*, vv. 1182-1191; *Yvain*, vv. 326-330. També remarca Dubost les fluctuacions que els apareguts deuen suscitar en l'estat d'ànim dels visionaris, tal com hem explicat a la nota 14. En el cas de *Le chevalier au Cygne*, «La tension tombe aussitôt que l'ermite apprend qu'il s'agit d'un ange. L'expérience du merveilleux le plus rassurant commence

quan proposa exorcitzar la misteriosa veu amb gent armada i aigua beneita i un crucifix que haurien de buscar a la posada. Altrament dit, el vescomte en aquest punt no reacciona com un cavaller ni segueix el model de la matèria de Bretanya, sinó que actua segons la tradició dels tractats d'apareguts a la manera del *De spiritu Guidonis*, on els visionaris solen ser dones domèstiques que mantenen contactes amb el més enllà, si cal amb gent armada i aigua beneita, sota l'assessorament d'algun respectable clergue. La confusió de dues tradicions tan allunyades produeix a l'episodi del *Tirant lo Blanc* un efecte còmic evident.

A diferència del vescomte, Hipòlit sí que actua com a visionari segons els models de la narrativa de cavalleries, però ho fa d'una manera molt ambigua. Hem vist com, bandejant l'opció del vescomte, Hipòlit utilitza l'espasa per representar el senyal de la creu, amb poder d'exorcitzar, i s'atansa a la suposada veu del més enllà. Però té tanta por que està a punt de marxar (aquesta era precisament la proposta del vescomte, abans desestimada), just abans del blasme que Tirant li adreça. Es dedueix de tot plegat que la cavalleria d'Hipòlit i del vescomte consisteix en una pàtina superficial d'idees més aviat teòriques que tampoc arriben a determinar els actes personals.

Notables diferències presenta el cas de l'espectre de Tirant amb una altra aparició que parodia els llibres de cavalleries. Ens referim al capítol XIX de la primera part del *Quixot*, on els dos protagonistes, lluny de poblat, albiren de nit una gran llum. L'escuder, creient que es tracta d'una processó de fantasmes, expressa còmicament el seu temor: «¡Desdichado de mí! [...] si acaso esta aventura fuese de fantasmas, como me lo va pareciendo, ¿adónde habrá costillas que la sufran?» (Rico 1998: 200). Els suposats fantasmes són encamisats que porten una llitera amb el cos d'un difunt. El Quixot interroga els encamisats i, descontent de la brevetat de la resposta, els colpeja. Es tracta d'una paròdia evident de les malèfiques aparicions de la narrativa de cavalleries, que podríem exemplificar amb el següent episodi de la *Questa del sant Graal*, on Galeàs, cavaller cristià per excel·lència, no dubta d'enfrontar-se a una potència desconeguda, inequívocament malèfica:

> La donchs san ana Galeas ves sela part; lavos hoi ·j· vau qui crida ájá crit ten agra qua aso fo ·j· gran maravala dohir, e dix qua tots ho oiran: «Galeas, sarvidor de Jhesu Xrist, no tacost pus a mi, car tum farias axir dun loch hon yo e molt astat». Cant Galeas loi sol no sasmaya ans ana al carner e cant el tocha al cab gros sin viu axir ·j· gran flama, hi apres na viu axir huna fugura la plus lega que anc hom vis, en semblansa doma, hi el sa saya, car ben sap qua aso as danamic. Lavos hoi ·j· vau qua dix a Galeas: «Santa cosa, yo tu ag cubert de la gracia del sant asparjt, qua

---

ainsi très souvent par un temps d'hésitation qui suscite l'interrogation. La réponse doit eliminer toute incertitude sur la nature morale de la *chose* en question» (p. 216).

> mon podar not pot ancontra ta forsa e yot lex aqast loch e si man hire». Cant el hoi aso, sis sanya, e ret grans grasias a nostre Senyor. (Crescini / Todesco 1917: 27-28)

A la llum d'aquest episodi, es poden copsar alguns dels elements recreats a l'obra de Cervantes. La ironia de l'aventura quixotesca s'acreix en constatar que els encamisats (suposats diables) connoten el paròdic cavaller amb trets diabòlics, «porque todos pensaron que aquel no era hombre, sino diablo del infierno» (Rico 1998: 202). L'altra interpretació dels fets la dóna el mateix Quixot, quan diu:

> El daño estuvo [...] en venir como veníades, de noche, vestidos con aquellas sobrepellices, con las hachas encendidas, rezando, cubiertos de luto, que propiamente semejábades cosa mala y del otro mundo; y, así, yo no pude dejar de cumplir con mi obligación acometiéndoos, y os acometiera aunque verdaderamente supiera que érades los mesmos satanases del infierno, que por tales os juzgué y tuve siempre. (Ibidem, p. 204)

Aquest episodi quixotesc, estudiat per Redondo (1997: 116-117), situa davant del lector un personatge anacrònic que –sense ser en rigor un cavaller– té la valentia per reviure una tòpica aparició diabòlica, apresa als llibres de cavalleries, en el context dels segles XVI-XVII. Ben altrament era l'època de Joanot Martorell, on els cavallers encara reclamaven un relleu social, si considerem per exemple la quantitat de lletres de batalla escrites al segle XV. La paròdia cavalleresca del *Tirant lo Blanc* rau precisament en el contrast entre la realitat quotidiana dels cavallers –escenes d'alcova, fortuïts estratagemes, explícites violacions del codi de la cavalleria– i els models teòrics i literaris que aquests mateixos cavallers podien llegir i aprendre. Mentre que Alonso Quijano s'esforça inútilment per assimilar la seua pròpia vida als models cavallerescos, el vescomte i sobretot Hipòlit mantenen deliberadament una ambigua posició menys estricta, però més lligada a les circumstàncies i les necessitats del moment. Perquè, en l'episodi que ens hem proposat estudiar, el jove Hipòlit, més expert que exemplar, no només determina l'èxit relatiu de l'encoberta fugida de Tirant, sinó que fa també de lúcid conseller, quan preveu els perills que ha de sortejar Tirant i els dóna solució:

> Senyor –dix Ypòlit–, voleu que us done un bon consell? La malaltia vostra no és tal que celar-se pugua, majorment per la murmuració que en lo palau és. Cavalcau, senyor, si fer-ho podeu, e aneu als palaus de Belstar, hon teniu los vostres cavalls, e posarem fama com lo cavall vos és caygut e à-us rompuda la cama. (Hauf / Escartí 1990: II, 520)

En aquest episodi, s'interrelacionen l'aventura cavalleresca (fictícia) dels dos cavallers covards amb l'amorós ardit (real) d'un covard amant, que surt nafrat d'un accident ridícul. Els dos majors protagonistes de l'escena són Tirant i Hipòlit, dos

personatges que en el transcurs de la novel·la tenen un comportament fins a cert punt contraposat. Si la falsa aparició oposa, en el pla de la cavalleria, el temor d'Hipòlit a la valentia de Tirant, els atributs dels dos personatges es capgiren en la matèria sentimental. Tirant, quan és introduït a la cambra de la princesa, està a punt d'abandonar l'amorosa aventura que ha preparat Plaerdemavida; mentre que Hipòlit, atemorit pel fals espectre, està punt d'allunyar-se de Tirant, que és precisament aquell a qui buscava. No pot ser casual que Hipòlit faça la funció de pont entre Tirant i Carmesina just després dels incidents de la rata i del fals aparegut. Les paraules que Hipòlit, intercedint per Tirant, dirigeix a Carmesina tenen la gosadia de formular una doctrina amorosa no gaire diferent de les lliçons de Plaerdemavida al covard amant de la princesa:

> E com, senyora! Pensa vostra altesa que siam en lo temps antich, que usaven les gents de ley de gràcia? Car la donzella, com tenia algun enamorat e lo amava en extrem grau, dava-li un ramellet de flors ben perfumat, o un cabell o dos del seu cap, e aquell se tenia per molt benaventurat. No, senyora, no, que aquex temps ja és passat. Lo que mon senyor Tirant desija bé u sé yo: que us pogués tenir en un llit nua o en camissa. (Ibidem, p. 545)

Així és com la gosadia de Tirant en l'àmbit de la cavalleria podria equiparar-se a la d'Hipòlit en l'àmbit de les relacions sentimentals. Siga com vulga, l'escena de la falsa aparició ens presenta uns cavallers amb una actitud molt vacil·lant i poc exemplar, paròdia clara del model cavalleresc clàssic.

CONCLUSIÓ

Hem pogut comparar un episodi del *Tirant lo Blanc* amb algunes obres literàries de diverses èpoques i tradicions, tot palesant un caràcter burlesc que contrasta amb la major part de la tradició literària cavalleresca medieval. En canvi, tant l'aldarull a l'alcova com l'espectre fingit ens han permès traçar una connexió amb el *Llibre de fra Bernat* de Francesc de la Via, una paròdia que fa escarni dels cavallers i, sobretot, dels clergues. L'anàlisi d'algunes obres de l'edat moderna que parodien l'esperit cavalleresc, com són el *Quixot* o *La infanta Tellina i el rei Matarot*, també comparteix amb el *Tirant lo Blanc* alguns motius de tradició literària i la mateixa intenció desmitificadora. De totes maneres, l'aparició de Tirant també aprofita materials dels tractats d'apareguts, uns materials que mai no tindrien cabuda en una aventura confegida segons els esquemes de la matèria de Bretanya. Un dels mèrits més notables del *Tirant lo Blanc* és precisament la capacitat de sintetitzar ingredients de diversa procedència, en un

producte final que no tan sols determina la trama argumental sinó també el rerefons ideològic de l'obra.

En efecte, l'herència de la matèria de Bretanya i dels tractats d'apareguts podrien significar un contrast paròdic i alhora crític entre teoria i pràctica (o entre paraules i fets, segons un dilema viscut i utilitzat per Martorell).[20] Però aquesta dimensió crítica no exclou la voluntat d'oferir una lectura plaent, a la manera del *Decamerone* o dels *fabliaux*. Significatives d'això són les connexions que hem assenyalat entre l'obra de Martorell i el *Llibre de fra Bernat* o les *novell*e italianes. De fet, les aportacions de Hauf (1994 i 1997) permeten precisar i ponderar no només la influència d'aquest gènere italià sobre el *Tirant lo Blanc*, sinó també la tècnica compositiva de Martorell a l'hora d'assimilar models. Perquè el cas de la falsa aparició, encara reprenent diverses tradicions literàries, no fa altra cosa que reelaborar materials molt dosificats a les situacions puntuals que planteja la trama argumental, just el mateix que va observar Hauf a l'episodi de la dama de Rodes:

> Ara bé, l'art de Martorell, assumit ara per ara mentre no tinguem evidència que no hagués trobat ja la feina feta en una història posterior molt més completa, rau en el fet de construir una narració tan sofisticada amb materials més aviat escassos. Allò més remarcable és com adapta els motius a les circumstàncies de la nova situació. (Hauf 1994: 116)

Una altra de les riqueses que té el cas del fals aparegut és la seua relació amb l'aldarull de la rata. La dependència d'aquests dos episodis emfatitza i contraposa els caràcters de diversos personatges. Així, la rata de Carmesina fa actuar sobretot personatges femenins i representa una escena amorosa, mentre que l'espectre de Tirant dóna lloc als cavallers i a la matèria de cavalleries. Gràcies a la relació entre aquests dos episodis, podem saber els matisos de valor i covardia que caracteritzen Hipòlit i Tirant, tant en l'amor com en les armes. Així és com Joanot Martorell aconsegueix teixir una història plaent, amb la dosi d'«energia boccacciana» de què parlaven Fuster o Hauf, sense renunciar per això a la crítica d'uns personatges i un context determinats.

Joan Mahiques Climent
Universitat de Barcelona

20. Ja hem observat com la contradicció entre la teoria de la cavalleria i la pràctica dels cavallers és una constant temàtica de les lletres de batalla de Joanot Martorell. La dialèctica entre paraules i fets, tant a les lletres de batalla com al *Tirant lo Blanc*, és comentada per Vargas Llosa (Riquer / Vargas Llosa 1990: 7-28). El mateix crític també assenyala l'oposició entre paraules i fets en l'àmbit de les relacions amoroses, a partir de la reprensió de Plaerdemavida a Tirant, en el capítol ccxxxii: «e par-me que més vos han altat paraules que fets, e més cercar que trobar» (Hauf / Escartí 1990: II, 512; vegeu Vargas Llosa 1993: 596).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ADROHER BEN, M. A. (1956-1957) «Estudios sobre el manuscrito *Petri Michaelis Carbonelli Adversaria. 1492* del Archivo Capitular de Gerona», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses* 11, pp. 109-162.

BADIA, L. (1998) «"Lo temps és tal que tot animal brut". Lectures d'Ausiàs March. Poema LXVI» dins *Lectures d'Ausiàs March (15 de gener-10 de desembre de 1997)*, València, Fundació Bancaixa, pp. 183-201.

BALASCH, M. ed. (1981), Felip de Malla, *Memorial del pecador remut*, I, Barcelona, Barcino.

BELLVESER, R. (1989) *El «pare» Mulet (1624-1675). Un enigma desvelado*, València, Edicions Alfons el Magnànim.

BOLAND, P. (1959) *The Concept of 'Discretio spiritum' in John Gerson's 'De probatione spiritum' and 'De distinctione verarum visionum a falsis'*, Washington D. C., The Catholic University of America Press.

CACHO BLECUA, J.M. (1993) «El amor en el *Tirant lo Blanc*: Hipòlit y la Emperadriu» dins *Actes del Symposion 'Tirant lo Blanc'*, Barcelona, Quaderns Crema, pp. 133-167.

CABO ASEGUINOLAZA, F. ed. (1993) Francisco de Quevedo, *Vida del Buscón*, Barcelona, Crítica.

CHRISTIAN, W. A. (1990) *Apariciones en Castilla y Cataluña (siglos XIV-XVI)*, Madrid, Nerea.

CRESCINI, V. / TODESCO, V. eds. (1917) *La versione catalana della 'Inquiesta del san Graal'*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

DELUMEAU, J. (1978) *La peur en Occident*, Paris, Fayard.

DUBOST, F. (1991) *Aspects fantastiques de la littérature narrative médiévale (XIIème – XIIIème siècles)*, II, Paris, Champion.

FOURNIÉ, M. (1997) *Le ciel peut-il attendre. Le culte du Purgatoire dans le Midi de la France (1320 environ - 1520 environ)*, Paris, Cerf.

FUMAGALLI, V. (1982) «Il paesaggio dei morti. Luoghi d'incontro tra i morti e i vivi sulla terra nel Medioevo», *Quaderni Storici*, 50, pp. 411-425.

GÓMEZ I LABRADO, V. (1993) «L'episodi del bany o cas de la rata. Una observació als capítols 231-236 del *Tirant*», *Afers*, 16, pp. 523-527.

GUIA I MARÍN, J. (1996) *De Martorell a Corella. Descobrint l'autor del 'Tirant lo Blanch'*, Catarroja / Barcelona, Afers.

HAUF, A. G. (1994) «La dama de Rodes: tècnica i 'energia boccacciana' en un novel·lino del *Tirant lo Blanc*», dins FERRANDO, A. / HAUF, A. G. eds.,

Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de Llengua i Literatura, VIII, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 79-118.

— (1997) «'Manus habent': entorn als eufemismes amorosos de tipus militar en el *Tirant lo Blanch*» dins BARBERÀ, J. M. ed., *Actes del Col·loqui Internacional 'Tirant lo Blanch' (Aix-en-Provence, 21-22 d'octubre de 1994). Estudis crítics sobre 'Tirant lo Blanch' i el seu context,* Barcelona, Centre Aixois de Recherches Hispaniques / Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, pp. 145-185.

HAUF, A. G / ESCARTÍ, J. V. eds. (1990) Joanot Martorell, *Tirant lo Blanch*, València, Generalitat Valenciana, 2 vol.

LAPLANA GIL, J. E. (1993) «Algunas notas sobre espectros y aparecidos en la literatura del siglo de Oro» dins REDONDO, A. ed., *La peur de la mort en Espagne au Siècle d'Or. Littérature et iconographie*, Paris, Publications de la Sorbonne, pp. 95-96.

LE ROY LADURIE, E. (1988) *Montaillou, aldea occitana de 1294 a 1324*, Madrid, Taurus.

LECOUTEUX, C. (1995) *Au-delà du Merveilleux. Des croyances du Moyen Age*, Paris, Presses de l'Université de Paris-Sorbonne.

— (1997) «Ces bruits de l'Au-delà», *Revue des Langues Romanes* 101/2, pp. 113-124.

— (1999a) *Fantasmas y aparecidos en la Edad Media*, Palma de Mallorca, José J. de Olañeta.

— ed. (1999b) *Dialogue avec un revenant*, Paris, Presses de l'Université de Paris-Sorbonne.

MAHIQUES CLIMENT, J. (2005a) «Els apareguts i el culte del Purgatori» dins ALEMANY, R. / MARTOS, J. L. / MANZANARO, J. M. eds., *Actes del X Congrés Internacional de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval (Alacant, 18-22 de setembre de 2003)*, II, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, pp. 1045-1056.

MAHIQUES CLIMENT, J. (2005b) «*Lo somni* de Bernat Metge i els tractats d'apareguts», *Llengua & Literatura* 16, pp. 7-31.

MARAVALL, J. A. (2000) *La cultura del Barroco*, Barcelona, Ariel.

MARTOS, J. L. ed. (2001) *Les proses mitològiques de Joan Roís de Corella*, Alacant / Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MASSÓ TORRENTS, J. ed. (1910) Johan Boccaci, *Decameron. Traducció catalana publicada segons l'unic manuscrit conegut (1429)*, New York, The Hispanic Society of America.

MATTOSO, J. (1995) «O imaginário do Além-Túmulo nos exempla peninsulares da Idade Media» dins PAREDES, J. ed., *Medioevo y Literatura. Actas del V Congreso*

de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval, I, Granada, Universidad de Granada, pp. 130-146.

MIQUEL Y PLANAS, R. ed. (1914), *Llegendes de l'altra vida*, Barcelona, Fidel Giró.

MIRALLES, C. (1991) «Raons de Mirra en boca de Carmesina (encara un altre plagi de Roís de Corella en el *Tirant lo Blanch*)», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes. Miscel·lània Jordi Carbonell*, 23, pp. 5-16.

MIRÓ, R. / VILA, P. (1998) «Visió d'Esperança Alegre (Lleida, 1500). Una visita al més enllà» dins COMPANY, X. / PUIG, I. eds., *La pintura gòtica dels Ferrer i altres aspectes (in)coneguts al voltant de la Seu Vella de Lleida, s. XIII-XVIII*, Lleida, Amics de la Seu Vella, pp. 327-353.

PACHECO, A. ed. (1983) *Blandín de Cornualla i altres narracions en vers dels segles XIV i XV*, Barcelona, Edicions 62 / La Caixa.

— ed. (1997) *Obres de Francesc de la Via*, Barcelona, Quaderns Crema, 1997.

PETROCCHI, G. ed. (1957) Masuccio Salernitano, *Il novellino, con apendice di prosatori natoletani del '400*, Firenze, Sansoni.

PITARCH, V. / GIMENO, L. eds. / JÀFER, S. pròl. (1988) Bernat Fenollar, Joan Moreno, Jaume Gassull, lo Síndic Comú, Narcís Vinyoles, Baltasar Portell, *Lo procés de les olives. Lo somni de Joan Joan*, València, 3 i 4.

POLO DE BEAULIEU, M.A. ed. (1994) Joan Gobi, *Dialogue avec un fantôme. Dossier établi, traduit et annoté par Marie-Anne Polo de Beaulieu. Préface de Jean-Claude Schmitt*, Paris, Les Belles Lettres.

PUJOL, J. (2002) *La memòria literària de Joanot Martorell. Models i escriptura en el 'Tirant lo Blanch'*, Barcelona, Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

REDONDO, A. (1997) «Las tradiciones hispánicas de la "Estantigua" ("Cacería Salvaje" o *Mesnie Hellequin*) y su resurgencia en el *Quijote*» dins *Otra manera de leer el Quijote. Historia, tradiciones culturales y literatura*, Madrid, Castalia, pp. 101-119.

RICO, F. dir. (1998) Miguel de Cervantes, *Don Quijote de la Mancha. Edición del Instituto Cervantes dirigida por Francisco Rico*, I, Barcelona, Instituto Cervantes / Crítica.

RIQUER, M. de ed. (1951) Andreu Febrer, *Poesies*, Barcelona, Barcino.

— ed. (1959) *Obras de Bernat Metge*, Barcelona, Universidad de Barcelona.

— (1986) «Las "Coplas de la Panadera" en Cataluña» dins *Philologica Hispaniensia in Honorem Manuel Alvar*, Madrid, Gredos, III, pp. 435-450.

RIQUER, M. de / VARGAS LLOSA, M. (1990) *El combate imaginario. Las cartas de batalla de Joanot Martorell*, Barcelona, Sirmio.

ROTH, C. (2001) *Discretio spirituum: Kriterien geistlicher Unterscheidung bei Johannes Gerson*, Würzburg, Echter.

Sanchis Sivera, J. ed. (1934) Sant Vicent Ferrer, *Sermons*, II, Barcelona, Barcino.
Sans i Travé, J. M. ed. (1992) Jaume Safont, *Dietari o Llibre de Jornades (1441-1484)*, Barcelona, Fundació Noguera.
Schmitt, J. C. (1987) «Le spectre de Samuel et la sorcière d'en Dor. Avatars historiques d'un récit biblique : I Rois 28», *Études rurales* 105-106, pp. 37-64.
— (1988) «La parola addomesticata. San Domenico, il gatto e le donne di Fanjeaux» dins *Religione, folklore e società nell'Occidente medievale*, Roma / Bari, Laterza, pp. 124-150.
— (1994) *Les revenants. Les vivants et les morts dans la société féodale*, Paris, Gallimard.
— (2001) «Les masques, le diable, les morts», dins *Le corps, les rites, les rêves, le temps. Essais d'anthropologie médiévale*, Paris, Gallimard, pp. 211-237.
Schwartz, L. / Arellano, I. eds. (1998) Francisco de Quevedo, *Heráclito Cristiano, Canta sola a Lisi y otros poemas*, Barcelona, Crítica.
Soler i Llopart, A. ed. (1988) Ramon Llull, *Llibre de l'orde de cavalleria*, Barcelona, Barcino.
Vargas Llosa, M. «*Tirant lo Blanc*: las palabras como hechos» dins *Actes del Symposion 'Tirant lo Blanc'*, Barcelona, Quaderns Crema, pp. 587-603.
Ysern Lagarda, J. A. ed. (2004) Arnau de Lieja, *Recull d'exemples i miracles ordenat per alfabet*, Barcelona, Barcino, 2 vol.

JOAN MASCARÓ

LA DISTRIBUCIÓ DE LES VOCALS MITJANES TÒNIQUES EN CATALÀ CENTRAL[1]

1. INTRODUCCIÓ

Des dels començaments dels estudis fonològics sobre el català (vegeu, per exemple, Milà 1875 i Fabra 1906) dos temes han mantingut l'atenció dels estudiosos de forma continuada: la reducció vocàlica i la distribució de les vocals tòniques, especialment la distribució de les mitjanes. Aquesta darrera qüestió va acaparar l'interès des del punt de vista històric i Fabra, com és sabut, va formular la llei fonètica que determina la qualitat de les mitjanes anteriors: oberta davant de certes consonants, és a dir, *l, r, R*+cons no labial, *n'r* (que passà a ndɾ), i ð implosiva (que passà a *w*) (*cel, terra, verd, tendre, seu*). Des d'un punt de vista sincrònic, el mateix Fabra establí les tres línies generals que determinen la distribució de les mitjanes en el català central actual: l'efecte dels canvis diacrònics antics, la tendència a l'obertura en elements nominals i els efectes analògics del lexicó (Fabra 1912 :455-460). Més tard, Badia (1966, 1970) estudià els casos de vacil·lació entre mitjanes tòniques obertes i tancades en el català de Barcelona i conclogué que hi havia predominança d'obertes, que atribuí a una tendència general a l'augment de sonicitat.[2] Wheeler 1974 [1979]: 268-269 examinà més detalladament

1. Agraeixo les observacions que m'han fet Eulàlia Bonet i dos revisors de *Caplletra* a la primera versió del treball.

2. «Això ens duu [...] a examinar vers on diríem que s'encamina la fonologia catalana tota sencera, vocals i consonants. Els sons catalans tendeixen a recobrar sonoritat, a augmentar la sonicitat global de la llengua: sembla que la llengua estigui sotmesa a una mena de necessitat de guanyar perceptibilitat o sonicitat,

l'efecte sincrònic de les consonants adjacents sobre les mitjanes (casos com, per exemple, *é3) i Mascaró 1976 [1978] separà del bloc de casos d'obertura de Fabra (1912) un grup que té efecte categòric, l'obertura de mitjanes per efecte d'un sufix preaccentuat (esf[é]ra - esf[ɛ́]r-ic, aut[ɔ́]-graf). Pi-Mallarach (1997, 2001, 2006, en premsa) ha examinat de forma molt detallada els efectes contextuals en les vocals mitjanes a partir d'una mostra de neologismes en el parlar de Vic. Més recentment, Wheeler (2005: 37-52) resumeix l'estat de la qüestió i fa la proposta més completa que tenim fins ara. En aquest treball examinarem la proposta de Wheeler i estudiarem amb més deteniment un cas de condicionament contextual de les mitjanes tòniques descobert per Pi-Mallarach. L'estudi es basa en un corpus de 1031 mots, 736 mots plans, 179 mots aguts i 116 mots esdrúixols.[3] Una conclusió general a la qual arribem és que no hi ha una tendència general a l'obertura de les mitjanes en posició tònica, sinó que hi ha factors que determinen categòricament o afavoreixen la solució oberta o tancada i que fora d'aquests factors no s'observen tendències clares en un sentit o altre. El fet que dos dels factors que determinen quasi-categòricament el valor de la vocal, els sufixos preaccentuats i una [i] o [j] posteriors, afavoreixin l'obertura fa que estadísticament predominin les obertes en casos d'indeterminació.

A la secció següent considerem l'anàlisi de Wheeler (2005) de la distribució de mitjanes, i en particular els efectes obridors de [i], [j] posteriors. A la secció 3 discutim aquesta anàlisi i plantegem la qüestió del grau d'evidència necessària per justificar un procés fonològic. A la secció 4 s'examinen les diverses menes de casos excepcionals i a 5 les conseqüències que tenen per a l'estructura del lexicó. L'efecte de vocals posteriors sobre l'obertura de mitjanes i els efectes analògics es tracten a la secció 6. Les dues seccions següents discuteixen els efectes metafònics tancadors en mots plans (secció 7) i en esdrúixols (secció 8). L'article acaba resumint les principals conclusions.

2. L'OBERTURA CAUSADA PER [i], [j]

En la seva fonologia de 2005, Wheeler distingeix, encertadament, entre efectes categòrics o quasi-categòrics i efectes més tendencials. Per als primers, la Taula 1 dóna

---

pel vessant que sigui (vocàlic o consonàntic) pel camí que sigui (sonoritzant sons sords, obrint vocals tancades, etc.)»

3. Dels plans 111 tenen l'estructura É...e, 71 Ó...o, 103 Ó...e, 102 É...o; 177 tenen l'estructura É...i/u/ə i 172 l'estructura Ó...i/u/ə (É i Ó representen [ɛ] o [e] i [ɔ] o [o] accentuades, respectivament; e i o són mitjanes posttòniques sense reduir i i/u/ə son [i] o [u] o [ə] posttòniques). Els aguts tenen una vocal mitjana pretònica sense reduir seguida d'una mitjana tònica: 51 e...É, 40 o...Ó, 46 o...É, 42 e...Ó. Els esdrúixols tenen É i Ó tòniques seguides en posició posttònica per diverses combinacions de vocals amb reducció o sense.

els contextos en què, segons Wheeler, una vocal mitjana tancada queda virtualment exclosa, en català central:[4]

(1)		
a)	*[e] davant de [l], [r]C coronal, [r]V, [ŋ], [ɲ], [f], [sk]	c[é]l, ob[é]rt, t[é]rra, or[é]nga, r[é]nya, san[é]fa, fr[é]sca
b)	*[e], *[o] davant de sufixos preaccentuats	esf[é]ric, salom[ɔ́]nic, adult[é]ri, ge[ɔ́]graf
c)	*[e], *[o] quan segueix [i] o [j]	adv[é]rbi, gr[é]mi, pr[é]mi, big[ɔ́]ti, d[ɔ́]si, pr[ɔ́]xim, d[é]r[j]a, c[ɔ́]p[j]a

L'obertura de les mitjanes davant [i, j] és proposada per Pi-Mallarach (1999: 20-21) per als neologismes. Wheeler l'estén a qualsevol tipus de mot i li atribueix estatus pràcticament categòric, una generalització ben justificada. Com bé assenyala aquest autor, els aparents contraexemples de tipus verbal, com *cant[*é*]ssis, cant[*é*]ssim, cant[*é*]ssiu, cant[*é*]ssin* i *t[*ó*]mbi, t[*ó*]mbis, t[*ó*]mbi, t[*ó*]mbin*, etc. es poden explicar per efectes analògics dins el paradigma verbal. La vocal temàtica /e/ es manté sense obrir-se a [é] per pressió d'altres formes com *cant[*é*]s* i d'altres paradigmes verbals (conjugació II, *tem[*é*]s, tem[*é*]nt, tem[*é*], tem[*é*]res*, etc. En el cas del present de subjuntiu la pressió de les altres formes del mateix paradigma verbal sense [i] posterior és suficient: *t[*ó*]mbo, t[*ó*]mbes, t[*ó*]mba, t[*ó*]mben, t[*ó*]mba* (imperatiu).[5]

Afegim que el central nord-oriental presenta, enfront de les altres varietats centrals, dues diferències en relació a l'efecte obridor de [i, j]. En primer lloc hi ha un nombre molt reduït d'excepcions a l'exigència d'obertura de *e* davant de [i] (*n*[é]*rvi, t*[é]*bi*); en segon lloc, no hi ha obertura forçosa quan la *i* de la síl·laba posterior és semivocal, com a [sépjə], [béstjə] i en els abundants casos en què intervé la terminació -[sjə]. Molts casos de -[sjə] corresponen al sufix *-nt* (amb les formes al·lomòrfiques /nt/, /ns/) seguit del sufix preaccentuat /i/, com a /pɾusəd-é-ns-i-ə/. El sufix /nt, ns/ forma derivats adjectivals deverbals i pren les vocals temàtiques /á/ o

4. Altres contextos que determinen una vocal mitjana anterior tancada i exclouen per tant [é] (Wheeler 2005: 41) són més problemàtics. Es tracta de vocal precedida de /ə/ i seguida de [βə], [βɾə], [p], [ʃ], [t͡ʃ], [d͡ʒ]: *[ʎɛβə], *[ʎɛβɾə], *[ʎépə], *[ʎéməna], *ʎébə], *[ʎɛʃə], *[ʎɛt͡ʃ], *[ʎɛd͡ʒə], */ʎɛdʒ/. Molts contextos són massa detallats per ser operatius (un segment precedint i dos o tres segments seguint la vocal mitjana), o bé el nombre de casos és tan reduït que resulta difícil treure conclusions. Retornem sobre aquesta última qüestió més avall.

5. L'efecte obridor dels sufixos preaccentuats no es pot reduir a l'efecte obridor de [i, j] per tal com, si bé els més productius, *-ic* i *–i(a)*, contenen [i, j], hi ha sufixos preaccentuats que no contenen aquests vocoides, com ara *-fag, -fob, -fug, -graf, -leg, -for, -gram, -grad, -ul, -gam, -drom, -tom, -man, -gen, -fon, -gon, -ton, -trop, -par, -pter, -for,-vor, -pat(a)*.

/é/ *(tolerar-tolerant, dependre-dependent, procedir-procedent*). Quan va seguit del sufix preaccentuat /i/, que sol pendre el morf de femení /ə/, l'al·lomorf seleccionat és /ns/ i en aquest cas no es produeix l'obertura de mitjanes: /pɾusəd-í/ (ɾ)/ → /pɾusəd-é-nt/ → /pɾusəd-é-ns-i-ə/, fonèticament [pɾusəðénsjə]. El fenomen és general: *precedéncia, procedéncia, residéncia, presidéncia, dependéncia, negligéncia, transigéncia, exigéncia, conveniéncia, supléncia, preferéncia, resisténcia, existéncia*, etc. En molts altres casos, però, es tracta de noms en *-ent* per als quals la presència de vocal temàtica i sufix *–nt* no és tan clara, perquè no deriven de cap verb: *decent-decéncia, docent-docéncia, innocent-innocéncia, adolescent-adolescéncia, prudent-prudéncia, vigent-vigéncia, conscient-consciéncia, violent-violéncia, absent-abséncia, present-preséncia*, etc. Finalment hi ha casos en què el nom no sembla derivar o no pot derivar d'un adjectiu en *-ent*: (*ciéncia, audiéncia*, *cadéncia, desinéncia, llicéncia, senténcia, seqüéncia, horténsia, Valéncia, Floréncia*, etc.).

Entre el que correspon més aviat a «tendències», és a dir contextos que estadísticament afavoreixen un timbre, obert o tancat, de forma majoritària, Wheeler esmenta el cas dels mots plans amb posttònica [u] (éwɾu) o de mots plans acabats en síl·laba tancada (ɔ́rɤən) i de mots esdrúixols (métuðə). Dóna una llista, força completa, de 29 excepcions.

3. QÜESTIONS METODOLÒGIQUES: EL GRAU D'EVIDÈNCIA NECESSARI

Abans d'entrar en la discussió i en l'ampliació de la descripció de Wheeler, és necessari fer explícita la nostra posició sobre algunes qüestions metodològiques que, com veurem, tenen conseqüències crucials per als resultats.

Una qüestió que per més òbvia que resulti no deixa de ser clau és com determinem quan ens trobem davant d'un efecte sincrònic actiu que determina l'obertura de les vocals mitjanes, i quan es tracta d'un mer residu històric o de diferències lèxiques que no es tradueixen en regularitats fonològiques. La forma més segura de provar aquestes regularitats és l'existència d'alternances. Si un cert morfema amb /e/, /ɛ/, /o/, /ɔ/, tòniques canvia el grau d'obertura segons el context que determina la combinació amb altres morfemes i ho fa de forma general, podrem atribuir-ho a factors fonològics regulars. És el cas dels sufixos preaccentuats, que obren vocals mitjanes tancades sense excepció: esf[é]r-a / esf[ɛ́]r-ic, consult[ó]r / consult[ɔ́]r-i. Però en els altres casos de context segmental (consonants posteriors adjacents, com [r] ([gérə]) i *i* àtona posterior, com a [biʎɔ́ti]), resulta molt difícil de trobar alternances. En el cas de contextos consonàntics, és difícil perquè seria necessària una arrel acabada en vocal i un sufix començat per consonant (i les arrels solen acabar en consonant i els sufixos començar per vocal). Un cas d'alternança fóra una arrel

hipotètica /bé/ pronunciada [bé], però que si anés seguida d'un sufix hipotètic /rə/ es pronunciés [bɛ́]. En els casos en què el sufix és tònic, desaccentua la vocal que ja no pot presentar l'alternança. Queden només els àtons de flexió. En el cas del context vocàlic, *i* només és sufix nominal molt rarament (*bigoti*, *crisi*) i en els casos verbals hi ha evidència d'alternances, però molt reduïda (*sol – solo, tomba - tombi*) i en aquests casos podem atribuir el manteniment del timbre tancat a efectes paradigmàtics, com fa Wheeler. Per tant, no havent-hi alternances independents, l'evidència la trobem només examinant estadísticament les regularitats distribucionals dins dels morfemes i constatant la inexistència o a la baixa freqüència de vocals obertes o tancades quan, dins els morfemes del lexicó, es combinen amb certs sons. És a dir, si trobem, per exemple, que en interior de morfema apareix freqüentment la seqüència [ɛ́r] i en canvi la seqüència [é r] és inexistent o gairebé inexistent, podem pensar que hi ha un efecte fonològic actiu. Encara més que en els casos d'alternança, en aquesta situació se'ns planteja un problema important: és la qüestió de quin és el grau d'evidència necessari perquè puguem acceptar que hi ha una regularitat efectiva. Hi intervenen dos factors, el nombre total de casos, i la relació entre el nombre de casos que compleixen la condició i el nombre d'excepcions. Vegem-ho amb alguns exemples.

En el cas de *e*, *o* seguides per *i* àtona en síl·laba posterior, Wheeler dóna 22 casos per a *e* i 44 per a *o* (deixo de banda, per simplificar la qüestió, els casos de *j* semivocàlica posterior, com *bèstia*, *glòria*, que ell també inclou). La llista de Wheeler, que no vol ser exhaustiva, es pot duplicar fàcilment, i segurament triplicar. Les excepcions, com ell indica, són rares (*nervi, tebi*, i, encara, com hem vist més amunt, només en varietats nord-orientals). En aquestes circumstàmcies no costa gaire de concedir al fenomen un estatus de regularitat sincrònica justificada. Si ho comparem amb el cas de *u* posterior, s'hauria de parlar en tot cas de tendència (com fa Wheeler). Si partim del diccionari normatiu (més endavant veurem els inconvenients de procedir d'aquesta manera), trobem 99 casos d'obertura (*pèsol, estraperlo, moreno, metro, veto, cònsol, pòstum, borrego, solo, porxo*, etc.) per 32 de tancament (*cérvol, déntol, llépol, coco, porro*, etc.). S'observa també una asimetria entre les dues vocals tòniques: mentre que la proporció per a *o* és de 50 casos d'obertura per 24 de tancament, en el cas de *e* és de 49 a 8. En el quadre (2) s'indica amb percentatges.

(2) Percentatge de vocals obertes i tancades en mots plans amb [u] en síl·laba final a partir de mots (usuals) del diccionari normatiu

	ɔ	o	ɛ	e	ɛ –er exclòs	e –er exclòs
Diccionari	67,6	32,4	86,0	14,0	94,3	5,7

I si, com també s'indica a (2), tenim en compte el fet que 5 dels casos amb [é] (*pandero, curandero, bolero, nero, torero*) són deguts a efectes analògics causats pel sufix *-er*, la proporció baixa a 94,3% i 5,7%. En aquests casos el nombre total d'exemples sembla prou alt perquè el grau de confiança sigui acceptable, però plantegen el problema del nombre d'excepcions. Amb un nombre de casos elevat i cap excepció podem parlar de regla categòrica; amb poques excepcions, de regla categòrica amb excepcions, però quan el nombre de casos és baix resulta difícil dir si els efectes d'una determinada proporció tenen conseqüències només sobre el lexicó o si també repercuteixen en l'estructura del sistema fonològic. A la secció 4 ampliarem la base empírica de (2) i reexaminarem la qüestió.

El mateix problema plantegen els contextos consonàntics adjacents, que presenten força variació pel que fa al nombre d'exemples en què es manifesten. Examinem-los amb més detall. Comencem amb un cas extrem. Per a la vocal /ʌ/, un context com /__*sf* només dóna un exemple en el diccionari normatiu, *fòsfor*; s'hi pot afegir el radical culte *fosfo-* si es considera morfema diferent. Entre elements lèxics que no són al diccionari normatiu hi ha el topònim *Bòsfor*, i segurament cap o molt pocs casos més. Donada aquesta situació sembla clar que, sigui la pronúncia amb [ɔ] la més habitual, o sigui [o], no podem treure cap conclusió sobre quines vocals mitjanes posteriors permet el context /__*sf* a partir de la informació que ens forneix el lexicó directament (podem recórrer, és clar, a procediments experimentals amb paraules sense sentit, que ens donin indicacions de com aplica el parlant el seu sistema a aquestes paraules). Entre casos com aquest i casos en què l'evidència lèxica és important, trobem naturalment tota una sèrie de situacions intermèdies. Com cal interpretar aquesta gradació del volum de l'evidència empírica no és gens clar. Per a les vocals mitjanes anteriors i per als contextos consonàntics de (1a) hem obtingut, partint del dicionari normatiu, els resultats següents, que confirmen el caràcter categòric, o quasi-categòric proposat per Wheeler.

(3) Casos de [ɛ], [é] segons el context consonàntic immediat posterior, a partir del DIEC-2

Context	l	r	r[+coronal]	ŋ	ɲ	f	sk
ɛ	39[6]	34	107	12	31	15	23
é	6	1	1	1	1	1	0

6. Projectat a partir de1000 casos amb mots que contenen *el* gràfica (14,4% del total).

4. QÜESTIONS METODOLÒGIQUES: ELS ELEMENTS EXCEPCIONALS

Tornem a la qüestió de les excepcions. Com cal tractar-les? La tradició fonològica de base generativa de les llengües romàniques parteix, des dels treballs de Harris, d'una estructuració del lexicó en dos conjunts: mots natius que responen a la fonologia de la llengua i mots no natius que s'exclouen de la base empírica de l'anàlisi perquè no segueixen la fonologia de la llengua. A més, dins el vocabulari natiu els mots poden estar marcats, naturalment, com a excepcions a certs processos. Una anàlisi més detallada de l'estructura del lexicó del català des d'una perspectiva fonològica planteja dues qüestions:

1) On s'ha de situar el límit entre mots que segueixen una fonologia «nativa» ben definida (o unes fonologies ben definides) i mots estranys que són tan excepcionals, que no cal incloure'ls en una anàlisi de la fonologia del català?

2) Com s'estructura el conjunt de mots que incloem en la base empírica? Existeix només un conjunt de mots, possiblement sotmesos a diverses propietats excepcionals, o hi ha una divisió del lexicó més estructurada, en diversos estrats que responen a fonologies diferents i ben definides, com succeeix en altres llengües?

La meva impressió respecte a 1) és que el límit entre uns mots i els altres, tal com s'ha situat en la tradició generativa a què al·ludia abans, és del tot mal definit o equivocat i, pel que fa a 2), que la resposta a és complicada, però que podem avançar algunes explicacions, que presentarem a la secció següent.

Comencem amb la primera pregunta. Com que en bona part de la literatura fonològica romànica, si bé es parteix sempre de certs supòsits sobre l'estructura del lexicó, aquests supòsits resten implícits, partiré d'una definició explícita d'aquest límit que separa el material empíric objecte de la fonologia de la llengua d'un material diferent, exclòs de l'anàlisi. És la que es troba en el treball de Harris (1999) sobre despalatalització en castellà. Harris divideix els mots del castellà en mots natius i *xenònims*:

> Anomeno les paraules a (13a) «xenònims» perquè són manlleus del llatí, de l'anglès, del japonès, del francès i d'altres llengües, a més d'algunes paraules onomatopeiques. Els membres d'aquest grup varien de parlant a parlant i vénen i se'n van seguint el caprici de la cultura popular i de les notícies de la televisió. Els xenònims tenen característiques formals fàcils de detectar: no tenen cap morfema de classe [és a dir, morf de gènere com la *o* de *toro*, JM] ni en singular ni en plural i poden tenir consonants finals i grups de consonants (per exemple, *si[x]s, golf*) que no es troben en mots espanyols natius. Així doncs, tot i la relativa popularitat d'alguns xenònims, no estan totalment integrats en el sistema morfofonològic de l'espanyol.

> De tota manera, no creen cap problema per a la pronúncia; els parlants de l'espanyol no tenen problema per articular mots com *tickets, esnobs, chefs, sijs*, etc.[7]

Els xenònims, per tant, tenen dues propietats bàsiques: són neologismes i queden fora de la descripció fonològica normal (s'accepta, és clar, la possibilitat que, dins els que no són xenònims, n'hi hagi que, tot i ser «natius», puguin ser excepcions a certs processos). Comencem amb algunes precisions conceptuals per tal que els mots no ens confonguin. Els elements del lexicó poden ser especials pel seu origen o pel seu comportament fonològic. Pel seu origen solem distingir entre mots natius i neologismes. El terme *neologisme* té una definició més clara referit a un parlant determinat. Un mot és un neologisme per a un parlant P si és en el lexicó de la gramàtica adulta de P però no hi era en un estadi anterior. Per a una llengua o una varietat d'una llengua un mot és un neologisme en la mesura que ho sigui per als seus parlants. De vegades s'usa, però aquest terme –de forma una mica abusiva– per referir-se a un mot que no essent estrictament un neologisme ho ha estat en un període recent. Considerarem, per tant, que per a un parlant P que que va adquirir un mot M en el procés d'adquisició, M no pot ser un neologisme (potser ho fou per als progenitors de P) i que per a P aquest mot no es diferencia, doncs, en aquest aspecte, de la resta de mots del lexicó. El mateix s'aplica, naturalment, als manlleus, subconjunt dels neologismes. Així, per exemple, per a molts parlants del català actual, *fricandó* ([frikəndó] en central) es pot considerar un gal·licisme històric (prové del francès i fou un neologisme en el moment en què es va introduir), però no un gal·licisme estricte, com ho és *nouvelle cuisine* ([nuβèlkwizín] en central).

Considerem ara els elements del lexicó des d'una altra perspectiva, el seu comportament gramatical. Hi ha mots, que podem anomenar *excepcionals*, que no segueixen el comportament normal de la majoria de mots; són, per tant, excepcions a certes regularitats. En balear, per exemple, *mar* demana, excepcionalment, l'article no salat *la*, en valencià *casa* admet excepcionalment el possessiu àton *ma/ta/sa* i, en central, *avar* no pateix elisió de *r* final. Una primera constatació òbvia és que no hi ha coincidència entre neologisme i mot excepcional. D'una banda, els neologismes no són

7. «I call the words in (13a) «xenonyms» because they are borrowings from Latin, English, Japanese, French, and other languages, plus certain onomatopoeic words. The members of this group vary from speaker to speaker, and they come and go at the whim of popular culture and at the news on TV. Xenonyms have easily-spotted formal characteristics: they have no form-class morpheme in either singular or plural, and they may have final consonants and consonant clusters (e.g. *si[x]s, golf*) not found in native Spanish words. Thus despite the relative popularity of some xenonyms, they are not fully integrated into the morphophonological system of Spanish. Nonetheless, they pose no problem for pronunciation; Spanish speakers have no trouble articulating words like *tickets, esnobs, xefs, sijs*, and so on.» (Harris 1999: 57)

necessàriament mots excepcionals: ni *ordinador*, ni *guai*, ni *body*, neologismes per a molts parlants, tenen cap característica lingüística formal que els distingeixi dels altres mots. De l'altra banda, els mots excepcionals no són necessàriamen neologismes, com demostren el mots *mar, cas, avar*, que hem citat més amunt. També és cert, és clar, que la introducció de neologismes pot ser un factor causant o afavoridor de l'aparició de mots excepcionals, però un cop els neologismes ho han deixat de ser, el caràcter excepcional no va lligat al caràcter de neologisme (que ja s'ha perdut), sinó que esdevé un tret particular d'un mot altrament normal. El caràcter esdrúixol d'un mot, per exemple, és un tret excepcional en català: a part de *sàpiga*, etc. i *càpiga*, etc. només afecta elements nominals, que són minoritaris. Un factor decisiu en l'aparició d'esdrúixols fou la introducció de neologismes (cultismes), però actualment no hi ha una relació d'implicació que es pugui establir entre caràcter esdrúixol i neologisme.

Passem ara a considerar si té sentit el concepte de xenònim i com podem distingir diverses menes d'adaptació al sistema fonològic d'una llengua. Si algú pronuncia la frase «quan va passar volant es va sentir un [vvvzzzz] molt fort» l'element nominal que hem transcrit fonèticament no segueix clarament les propietats fonològiques del català central: hi ha /v/ inicial, no hi ha nucli sil·làbic vocàlic, no hi ha ensordiment final. S'ha reproduït simplement un soroll. Clarament, [vvvzzzz] no ens serveix per deduir res del sistema fonològic del català i l'hem d'excloure de la nostra base empírica. Aquest element, en diguem xenònim o en diguem una altra cosa, sí que és un element nou que no està regit per la fonologia de la llengua. Si, d'altra banda, un parlant que sap castellà i anglès diu «Els pròxims congressos seran a [meðinaθéli] i a [vænkúvər]» i pronuncia els mots estrangers sensiblement de la mateixa manera que ho fa quan parla castellà i anglès, respectivament, respectant (parcialment) la fonologia d'aquestes llengües, el que fa és passar del seu sistema L1 català al seu sistema de L2 castellà i al seu sistema de L2 anglès, mentre que per a la resta de la frase recorre al seu sistema fonològic L1 català. Aquestes pronúncies són interessants, per tant, per a l'estudi de L2 però no tant per a la determinació de la fonologia del català com a L1. Són neologismes que tenen la important propietat addicional que no es troben dins del marc de la fonologia de la llengua. Si, en canvi, el mateix parlant diu: «Els pròxims congressos seran a [meðinəséɬi] i a [bəŋkúβer]» està recorrent exclusivament al sistema L1 del català, encara que està tractant els dos mots com a *excepcionals*, com mostra l'absència parcial de reducció vocàlica. Notem, però, que redueix les /a/, velaritza més fortament la /l/, assimila la nasal, obre la *é* a [ɛ́], no manté les [θ], [v] originals, etc.

Els exemples anteriors indiquen que hi ha una sèrie de propietats que, tot i que no afecten tot el lèxic d'una llengua, formen ja part de la fonologia de la llengua. Si els parlants actuals de català central interpreten com a /x/ tota [x] original, a més de tota una sèrie de sons (x, h, ɣ, ɦ, χ), en els manlleus, i en canvi passen qualsevol [v] a

/b/, és perquè /x/, tot i que amb rendiment limitat, forma part del seu sistema fonològic, mentre que /v/ no en forma part. El mateix passa amb les excepcions lèxiques a la reducció vocàlica que afecta pretòniques ([βeðét]) i posttòniques ([páse]). Aquest fenomen afecta crucialment molts neologismes, però no n'és exclusiu; no hi pot haver, per tant, com ja hem dit, identificació total entre neologisme i caràcter excepcional. La gran majoria de parlants del central que pronuncien així aquestes paraules les han adquirides com a elements normals, no com a neologismes propis. La criatura, en el procés d'adquisició, constata simplement que hi ha una sèrie de mots que són esdrúixols, d'altres que no elideixen la *n* o la r finals, d'altres que en balear requereixen l'article literari *el/la*, d'altres que tenen /x/ en posició contrastiva, d'altres que no fan reducció vocàlica completa.

Per tant el límit entre el que és propi del sistema i el que és li aliè el determina o bé el caràcter totalment anòmal, com en el cas de la imitació de sons, o l'ús de la fonologia d'una altra llengua, però no el fet que es recorri a propietats especials de la fonologia de la pròpia llengua. En aquest sentit la gran majoria d'elements lèxics que explícitament o implícitament se solen excloure de l'anàlisi des de posicions *xenonímiques* són mots absolutament integrats en el sistema gramatical. Si tenen cracterístiques especials i quines són s'ha de justificar en el procés analític que en fem, però el que no es pot fer és excloure'ls.[8]

5. EXCEPCIONALITAT I ESTRUCTURA DEL LEXICÓ

Passem a la segona pregunta. Com s'estructura el lexicó en termes d'excepcions a processos? Abans es fa necessari examinar una qüestió empírica prèvia: d'on s'obtenen les dades sobre el lexicó. Una pràctica comuna és recórrer als diccionaris i sotmetre les seves entrades a la pronúncia i als judicis dels parlants. Si procedim així, però, ens trobem amb un problema bàsic: els elements del lexicó de qualsevol parlant no coincideixen amb els que trobem als diccionaris. La disparitat per excés és fàcilment corregible pel mateix procediment, perquè els mots presents en un diccionari que no són al lexicó del parlant els podem excloure a través dels judicis del mateix parlant. Però la disparitat per defecte no és corregible. La comoditat de la consulta del diccionari normatiu i d'altres que hi estan basats no ens ha de fer perdre de vista que la font genuïna d'exemples és el lexicó real dels parlants. És cert, també, que sempre treballem amb una mostra representativa del lexicó i que, en alguns casos una mostra basada en el diccionari pot ser representativa. Podríem pensar, d'altra banda, que els elements discrepants que no trobem al diccionari tenen un caràcter especial. Per exemple, que els noms propis o que els neologismes segueixen una fonologia pròpia, totalment

8. Aquesta posició es defensa també a Lloret i Mascaró (2006:80-83).

diferent. Molts, encara que evidentment només una part, són el que hem anomenat *excepcionals*, però només respecte a alguns fenòmens. Es comporten diferentment d'altres mots respecte a una petita part de la fonologia en el sentit que segueixen una fonologia diferent, però tan catalana com l'altra. En alguns casos les conclusions que s'extreuen del vocabulari constituït pels noms comuns normatius s'estenen naturalment a la resta del lexicó, però en molts altres no. No considerar tot el lexicó real –o una bona aproximació– pot provocar conclusions equivocades. Les dades basades en el diccionari normatiu que hem donat més amunt (3) hauran de sotmetre's, per tant, a comprovació examinant altres mots que no són presents al diccionari.

Per tal de veure l'efecte d'afegir al diccionari normatiu una aproximació al conjunt de mots que es troben al lexicó del parlant però no al diccionari, tornem a considerar els casos de mots plans amb vocals mitjanes tòniques i amb *u* posttònica. En una cerca a partir de fonts variades (repertoris lèxics diversos, introspecció) hem reunit 62 elements lèxics que, afegits als 131 mots del DIEC-2 que són usuals en el lexicó de l'autor, donen un conjunt de 193 mots. Hem considerat tant noms comuns (dònut, ojo!, tofu, penco, bueno, sosso, mono (animal)), com sigles (ONU, ESO, ECU) i altres noms propis (Opus, Rossendo, Nehru, Sepu, Tòfol). Una cerca més sistemàtica que la que hem fet en donaria encara uns quants més. Alguns dels elements recollits no formaran part del lexicó d'altres parlants, però segurament n'hi haurà d'altres de similars que s'hi podrien afegir. En tot cas, la quantitat d'elements és aproximadament la meitat de la quantitat que hem extret del diccionari normatiu. A continuació donem, en percentatges, les diferències entre les dues bases, per als casos de *u* posttònica.

(4) Percentatge de vocals mitjanes tòniques obertes i tancades a partir de mots (usuals) del diccionari normatiu (D) i afegint-hi altres mots que no hi són inclosos (D+L) per a mots plans amb [u] posttònica, per a ɔ, o, per a ɛ, e i per al cas especial de ɛ, quan excloem mots amb el sufix *-er*

	ɔ	o	ɛ	e
D	67,6	32,4	86,0	14,0
D+L	74,2	25,8	61,3	38,7
			ɛ *–er* exclòs	e *–er* exclòs
		D	94,3	5,7
		D+L	82,6	17,4

Les diferències entre D i D+L són importants per a o/ɔ (la raó obertes/tancades passa de 2,1 a 2,9), però esdevenen molt significatives en el cas de e/ɛ (passen de 6,1 a 1,6). Com que el sufix *-er* provoca efectes analògics clars (*bolero, curandero, pandero, torero* del DIEC-2; *embustero, pessetero, psuquero, xurrero*, etc. d'entre els afegits), veurem millor els resultats excloent-lo; si ho fem, les diferències són encara més significatives, com mostren les dues últimes columnes. Encara que la mostra d'elements lèxics no presents al diccionari de què hem partit és encara insuficient, els resultats són molt més adequats i mostren com partint únicament de dades del diccionari es poden obtenir resultats clarament distorsionats.

L'altra qüestió que plantejàvem al començament de la secció 3 és si existeix alguna mena d'estructuració dels casos excepcionals com la que trobem en llengües com el japonès (Ito i Mester 1998). En aquestes llengües el lexicó té un subconjunt d'elements lèxics que són excepcionals respecte a certs fenòmens, uns altres que ho són respecte als fenòmens anteriors, més alguns més, i així successivament. Aquesta situació és representada al quadre (5) amb un lexicó dividit en tres estrats, A, B i C. Els processos fonològics s'agrupen en tres conjunts disjunts. Un conjunt de processos, F_1, F_2, ... F_m, s'aplica a tots tres estrats A, B i C, per tant a tot el lexicó. Un segon conjunt, F'_1, F'_2, ... F'_n, s'aplica només als elements lèxics de A i de B, però no als de C, que són excepcions al fenomen. Finalment, el conjunt de fenòmens F''_1, F''_2, ... F''_l, s'aplica únicament als elements lèxics de l'estrat A. S'estableix, per tant, una gradació jeràrquica d'excepcionalitat per estrats: si un procés és excepció a un estrat del lexicó també ho és als estrats inferiors (en el nostrre exemple, si ho és a C també ho és a B, i si ho és a B també ho és a A).

(5) Domini d'aplicació de subconjunts de processos a estrats lèxics

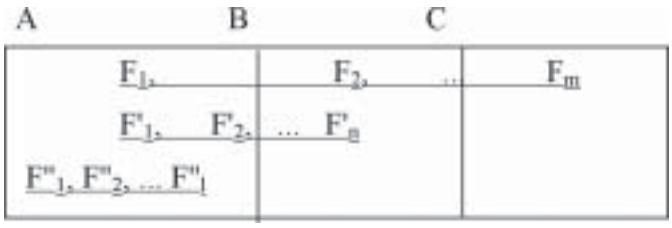

Una estratificació jeràrquica del lexicó es produiria en català (central) si, per exemple, tots els elements lèxics que fossin excepció a la reducció vocàlica ho fossin també a l'accentuació final a l'arrel (l'accentuació no marcada), però no a l'inrevés, o bé si es donés la situació inversa, que tots els que no tinguessin l'accent a l'última síl·laba

de l'arrel fossin excepció a la reducció vocàlica, però no al revés. No es dóna ni un cas ni l'altre per tal com hi ha mots amb cadascuna de les quatre possibilitats, accent final de radical i reducció ([rəfurmízmə]), accent final al radical i no reducció ([foβísmə]), accent prefinal i reducció ([áɲʒəl]) i accent prefinal i no reducció ([báter]). L'examen d'altres fenòmens subjectes a excepcions dóna resultats semblants.[9] El tema demana un estudi més detallat, però si aquesta generalització es confirma, les marques d'excepcionalitat en els elements lèxics són independents les unes de les altres, i no hi ha relacions d'implicació que suggereixin l'organització del lexicó en tres o més estrats. Hi ha, òbviament, tendències estadístiques a favor de marcar un mateix element lèxic amb diversos trets d'excepcionalitat al mateix temps.

6. LES ALTRES VOCALS POSTTÒNIQUES I ELS EFECTES ANALÒGICS

Ja hem examinat la influència obridora, dissimiladora, de [i, j] posteriors sobre les mitjanes tòniques. Les altres dues vocals àtones típiques, [u], [ə], no tenen, per a nosaltres, un efecte tan clar. Pi-Mallarach (1997: 102, 172-175), a partir d'una mostra de 48 neologismes amb *u* posttònica, considera que hi ha efecte obridor de la [u] sobre les dues mitjanes, fet que recull Wheeler (2005). Reproduïm a (6) els resultats de Pi-Mallarach; *n* és el nombre de neologismes de la seva llista que tenen [ɛ] no seguida de [u] (representat amb /ɛ/), [ɛ] seguida de [u] (representat amb /ɛ/^{u}), [ɔ] no seguida de [u] (/ɔ/) i [ɔ] seguida de [u] (representat amb /ə/^{u}), respectivament. X és el percentatge de pronúncies obertes ([ɛ], [ɔ]) en les realitzacions d'aquests mots de la llista per part dels 44 parlants enquestats.

(6) Obertura vocàlica dels neologismes que contenen /u/ posttònica (V^{u}) i dels que no la contenen (V), mesurada en mitjana de pronúncies /ɛ, ɔ/ per neologisme (Pi-Mallarach 1997: 102)

	/ɛ/	/ɛ/^{u}	/ɔ/	/ɔ/^{u}
n	142	25	132	23
X	33,68%	40,08%	30,65%	34,21%

9. Més complicats són els casos de mots amb les consonants [x] i [θ], perquè no és clar com cal representar lèxicament el seu caràcter excepcional, ni tampoc resulten aclaridores les excepcions a l'elisó de *n* final o a l'elisió de *r* final, perquè possiblement són fenòmens al·lomòrfics (Wheeler 2005: 327-338). De tota manera tenim exemples que indiquen que no hi ha estratificació jeràrquica ([xəβəlí]-[xəβəlíns] vs. [trəxín]-[trəxíns]). Aquesta qüestió és també abordada, des d'una perspectiva diferent, a Cabré (2007, en premsa).

Pi-Mallarach obté, com veiem, efectes obridors superiors en el cas de la ɛ. Hem examinat, per la nostra banda, l'efecte de [i], [u] i [ə] sobre una mostra de 350 neologismes plans (per evitar l'efecte obridor dels esdrúixols) d'origen divers (topònims, sigles, altres noms propis, truncats, estrangerismes). Obtenim els següents resultats per a dos parlants barcelonins, amb idiolectes representatius de la parla barcelonina de la generació 1945-1960:[10]

(7) Nombre de mots realitzats amb vocal oberta i tancada, per a cada context i per a cada parlant i percentatge de vocals obertes en cada cas

Context i parlant / V tònica	/_...i A	/_...i B	/_...u A	/_...u B	/_...ə A	/_...ə B
e	0	0	33	26	13	18
ɛ	56	58	31	29	42	32
% ɛ	**100%**	**100%**	**48,44**	**52,73**	**76,36**	**64,00**
o	0	0	19	19	35	26
ɔ	61	60	29	21	26	32
% ɔ	**100%**	**100%**	**60,42**	**52,50**	**42,62**	**52,46**

Les [i, j] posttòniques provoquen obriment en tots els casos; es confirma, doncs, el caràcter categòric de l'obertura per [i, j] posterior descobert per Wheeler. En el cas de [u] i [ə] posttòniques, els resultats són contradictoris amb els obtinguts per Pi-Mallarach. Hi ha clarament més obertura en el cas de [ə] que en el de [u] per a la mitjana anterior, mentre que per a la posterior les diferències són poc significatives. Les discrepàncies s'expliquen perquè en el cas de Pi-Mallarach (1997) els efectes obridors de [u] que es dedueixen dels resultats estadístics poden derivar-se de certes característiques de la mostra. El conjunt de 343 neologismes de la seva mostra que donen els resultats corresponents a les columnes /ɛ/ i /ɔ/ de la taula (6) presenta un 10,50% de mots amb accent gràfic sobre la vocal mitjana, mentre que en el cas de mots de la mostra amb [u] posttònica (columnes /ɛ/^{u} i /ɔ/^{u}) la proporció puja al 45,83%. La informació sobre obertura (normativa) que dóna l'accent gràfic pot haver influït els parlants i pot haver provocat la tria de la vocal oberta en el cas de mots que, com molts dels de la mostra

10. A, 58 anys (home, autor) i B, 49 anys, dona. Presenten característiques generals poc diferenciades de la generació anterior: timbre de vocal neutra similar, manteniment de les mateixes distincions fonemàtiques, sistema pronominal àton pràcticament idèntic.

(*canèfora, rèprobe, sòfora*, etc.), no són mots normals en l'idiolecte dels subjectes de l'enquesta, amb edats d'entre 18 i 20 anys. La tria de l'oberta i no pas la tancada per influència de la grafia es dóna perquè en 22 casos hi ha accent greu i només en un cas accent agut. Al mateix temps, el fet que s'observin efectes obridors majors per a /e, ɛ/ podria ser degut al fet que per a /e, ɛ/ hi ha 13 casos amb accent gràfic greu i cap amb accent agut, mentre que per a /o, ɔ/ n'hi ha 9 amb accent greu i 1 amb accent agut. Un altre factor que ha d'haver influït en els resultats té a veure amb el patró accentual dels mots en cada subconjunt. És sabut que en els mots esdrúixols i en els mots plans en C final predominen les mitjanes obertes (ho notà ja Fabra, que basà en aquest fet el sistema d'accentuació gràfica), mentre que en els aguts i en els plans en V final la distribució entre obertes i tancades és més equilibrada. En els elements de la mostra sense [u] posttònica hi ha un 8,75% de mots esdrúixols o plans en C final, mentre que per als elements amb [u] posttònica la proporció és del 60,42%; controlant la variable *patró accentual* s'haurien obtingut resultats diferents.

Si bé el que acabem de veure explica, més que no pas l'edat o l'origen geogràfic dels enquestats, les discrepàncies entre els dos estudis, no justifica que els resultats que hem obtingut nosaltres siguin interpretables en el sentit de major obertura per efectes de [ə]. Si bé hem controlat els efectes de l'accent gràfic i dels esdrúixols i plans en C final, altres efectes importants, en particular els analògics, no han estat controlats. L'únic que podem concloure és que no hi ha efectes obridors clars ni per a [u] ni per a [ə].

Passem, doncs, als efectes analògics. És conegut, ja des dels estudis clàssics de gramàtica històrica, l'efecte de l'analogia sobre l'estructura fonològica (vegeu, per exemple, Paul 1920: cap. 5). En el tema que ens ocupa, Pi-Mallarach (1997, 2006, en premsa), ha descrit alguns dels efectes analògics sobre l'obertura de les vocals mitjanes. Aquí examinarem, encara que sigui breument, alguns casos d'efectes analògics per tal de fer veure la necessitat de l'estudi independent d'aquests factors si volem establir l'efecte de vocals posttòniques sobre el timbre de la mitjana, llevat dels casos en què hi ha efectes categòrics clars, com és el cas de [i, j] posttòniques. En el nostre corpus hem observat tres possibles efectes de tipus analògic: influència individual d'un element lèxic sobre el neologisme, influència d'un afix i influència d'una seqüència fonològica que no té caràcter morfemàtic.

El cas més senzill d'influència no és pròpiament analògic: es produeix quan la proximitat semàntica és tal que el mot s'identifica amb una arrel lèxica existent. Quan s'introdueix el mot *gorro* amb significat molt pròxim a *gorra* és obvi que es produeix una identificació de l'arrel lèxica nova amb una de ja existent. Ja no cal parlar d'influència analògica entre elements lèxics distints, perquè el nou mot passa a integrar-se en una entrada que ja hi era. En altres casos, però, sembla haver-hi

influència d'elements idèntics o quasi-idèntics fonològicament, però que no tenen relació semàntica. Casos probables d'influència individual d'un element lèxic sobre el neologisme en el nostre corpus són *Ossa* ('marca de moto'), *Tosca, Ayrton Sena,* totes quatre amb vocal tancada*, teka, beta* ('lletra grega'), *CEDA, Ecu, corpus* ('conjunt de dades'), *Coca-Cola* amb vocal oberta. Aquests mots han triat probablement l'obertura vocàlica per influència dels elements lèxics idèntics, *óssa* ('animal'), *(pedra) tosca, Sena* ('riu de París'), *teca, beta* i *veta, seda, eco, Corpus* ('festa religiosa') i *cola*. Hi ha algun indici que quan no hi ha identitat de classe de paraula no es produeix aquesta mena d'efecte analògic: *Neva, feta* ('formatge'), *moka, Rota* (amb vocal oberta) no queden afectats per les formes verbals *neva, feta, moca, rota.*

L'efecte analògic de terminacions o sufixos es pot il·lustrar amb [ér+*vocal*]. Els casos en què la mitjana anterior seguida de [r] precedeix [i] aquesta determina de forma independent l'obertura ([méri] (de fregar), [bèriβéri]). En els altres casos, davant de [u] hi ha 14 casos de mitjana tancada (*camarero, embustero, lletrero, matadero*, etc.), per als dos informants, per 1 d'oberta (*clero*); davant de [ə] trobem 3 casos (informant A) i 4 casos (informant B) de vocal tancada per 1 d'oberta per a tots dos informants. És probablement significatiu que els dos casos en què apareix [ɛ] es poden explicar per altres raons. En el cas d*'acera*, hi pot haver influït la similitud parcial amb el mot *cera*; en el cas de *clero* l'anàlisi de [ér] com a sufix no és possible perquè [kl], sense nucli sil·làbic no compleix les condicions d'arrel mínima, que ha de contenir almenys una síl·laba. En els altres casos, si bé [ér] podria ser un sufix perquè el material fonològic anterior conté com a mínim una síl·laba i és compatible, per la seva estructura d'arrel mínima, amb una arrel, aquesta anàlisi no sempre és del tot clara (cf. [səlérо] 'gràcia'). Queda per determinar si la influència és deguda al sufix [ér] i hi ha per tant una anàlisi de la seqüència fonològica [ér] com a sufix en el neologisme, o bé si es tracta d'un efecte de la seqüència fonològica final [ér+*vocal*], que, a causa de la productivitat del sufix [ér], és una seqüencia molt freqüent (la seqüència [ér], en canvi, es limita a uns quants exemples, com *cera, pera, plaer, sencer, poder, saber, zero*). Un cas similar és la terminació [ór] que determina majoritàriament la solució tancada: 2 casos de [ór] per a A i 3 per a B davant de [u] i 4 casos de [ór] per a tots dos davant de [ə] i només un cas [ɔr] per a tots dos davant de [u] (*(caixa d') ahorros*). Aquí els efectes analògics són clarament deguts a terminació, no a sufix, perquè [ór] no funciona com a sufix en la llengua. Per a cap dels dos informants no hi ha mots que continguin *-orr-* [ɔr]. Encara que siguin pocs, el fet que tots tinguin [ór], ha determinat la tria del grau d'obertura (*forro, morro, porro, torre, borra, Andorra, gorra, salmorra, porra, sorra, cotorra* i els verbs *torra, corre, esborra*), excepte es clar, quan la posttònica és [i, j] (*en orris, Òrrius*). Aquí també el cas excepcional, *(caixa d')ahorros*, és incompatible amb l'anàlisi de la teminació com a sufix.

Els casos examinats fins ara indiquen clarament que el fet que hi hagi un predomini estadístic de vocals mitjanes obertes sobre tancades no és deguda, com s'ha sostingut des de fa temps (Badia 1966, 1970), a una tendència general basada en l'augment de sonicitat, sinó a una sèrie de factors fonològics contextuals independents. L'efecte obridor dels sufixos preaccentuats i de [i], [j] posttòniques predomina sobre altres factors, com els de tipus analògic, que van en tots dos sentits, o els metafònics que examinarem tot seguit i que tenen efecte tancador.

Les generalitzacions a què hem arribat fins ara només s'apliquen a la part de la mostra de mots plans que tenen [i, j], [u], [ə] posttòniques. En la pròxima secció analitzem els casos restants.

7. ELS EFECTES METAFÒNICS

Fins ara només hem analitzat 350 dels 744 mots plans del nostre corpus, els que presenten [i], [u] i [ə] posttòniques. Els 394 restants es caracteritzen per tenir una vocal posttònica mitjana no reduïda, és a dir o bé [e] o bé [o], com [ɛ́rpes] i [tɔ́tem]. Aquestes vocals no reduïdes determinen que la vocal mitjana tònica sigui tancada, és a dir, [e], [o] i no oberta (*[ɛ́rpes], *[tɔ́tem]). El tancament ve, doncs, determinat per un efecte metafònic: la vocal posttònica és el desencadenant i la tònica la diana. Aquest efecte causal general de les vocals posttòniques no reduïdes sobre la tònica va ser notat per primer cop per Pi-Mallarach (1997, i també 2001, 2006):

> L'aparició de /ɛ, ɔ/ [...] queda també condicionada a l'adequada pronúncia de /u/ de les síl·labes posttòniques, ja que les articulacions amb /o/ àtona solen promoure /e,o/ (*gueto* [ˈgɛtu] però, [ˈgeto], *esquerzo* [əsˈkɛrzu] però [əsˈkerzo], etc. *cosmos* [ˈkɔzmus] però [ˈkozmos], *còlon* [ˈkɔlun] però [ˈkolon], etc.). La pronúncia no reduïda de *-e-* àtona ortogràfica posttònica pot també fer minvar el nombre de vocals obertes en els neologismes sense /u/ posttònica (*pol·len* [ˈpolen]) (Pi-Mallarach 1997: 174-175)[11]

11. Anteriorment, Cabré (1993: 24-25, 2002: 908) havia notat el caràcter tancat de la tònica i l'absència de reducció en truncats per l'esquerra (*Tere* < *Teresa*), sense establir, però, una relació causal en un sentit o l'altre i atribuint els dos fets a la influència del vocalisme castellà.

Notem que els truncats per l'esquerra només tenen majoritàriament mitjanes tancades quan hi ha [e], [o] posttòniques: *Leo, Sole, Montse, Tere, Coro*. En els altres casos segueixen les tendències que hem examinat a les seccions 4 i 5, obertura davant [i], i variació amb una certa tendència a l'obertura davant [u], [ə]: [ɛ́mi] (*Emili(o)*), [mɔ́ni] (*Mònica*), [glɔ́ri] (*Glòria*), [mɛ́ri] (*Meritxell*), [sɛ́si] (*Cecília*), [sɛ́βəs] (*Sebastià*); [bɔ́li], [mɛ́tru], [péli], [pɛ́lu], [pɔ́li].

Només recentment, aquest interessant efecte metafònic ha despertat interès des d'un punt de vista teòric (Bonet et al. 2007, Cabré 2007, en premsa, Mascaró 2007).

Hi ha, per tant, un efecte metafònic induït per una vocal [e] o [o] en la síl·laba final que fa que la vocal mitjana tònica anterior sigui tancada. A continuació donem uns quants exemples del nostre corpus que presenten aquests efectes metafònics per vocal àtona posttònica no reduïda, en primer lloc quan són totes dues posteriors, *ó … o* o totes dues anteriors, *é … e* (8a) i després quan divergeixen en el tret [±posterior], *é … o*, *é … o* (8b):

(8)a.	Chester	[t͡ʃéster] (tabac)	Shakespeare	[ʃékspir]
	EFE	[éfe]	UEFA	[wéfə]
	herpes	[érpes]	sherpa	[ʃérpə]
	percebe	[persébe]	almeja	[əlméxə]
	Becquet	[béket]	Beckham	[békəm]
	Bette	[béte] (B. Boop)	Betty	[béti] (B. Davis)
	Loto	[lóto]	Lotus	[lɔ́tus]
	opos	[ópos] (<oposicions)	Opus	[ɔ́pus]
	polo	[pólo] (gelat)	poli	[póli]
	logo	[lóɣo]	eslògan	[əzlɔ́ɣən]
	porto	[pórto] (vi)	pòrtland	[pɔ́rlən]
	risotto	[rizóto]	Pavarotti	[pəβərɔ́ti]
	trotsko	[trósko]	Trotsky	[trɔ́ski]
b.	Eco	[éko] (cereals solubles)	Ecu	[éku] (moneda)
	Eros	[éros]	clero	[klɛ́ru]
	Metro	[métro] (Goldwyn Mayer)	metro	[métru]
	cole	[kóle]	(Coca-)Cola	[kɔ́lə]
	Quijote	[kixóte]	jota	[xɔ́tə]
	tòtem	[tótem]	OTAN	[ɔ́tən]

Els efectes metafònics són pràcticament categòrics quan les vocals coincideixen en el tret de posterioritat, com a (8a), i presenten valors molt alts quan difereixen respecte al tret, com a (8b).[12] Els efectes es noten en qualsevol tipus de neologisme: sigles (ESO, EPO, COPE, EXXON, CEDA, IESE, RENFE, ONCE, ETA, UNESCO, MOMA, ONU, OPA, SONY), truncats per l'esquerra (repe, porno, opos, crono, progre; boli, Epi, peli, pelu, poli, Sebas), noms de marca (Velcro, Gore Tex, Kelme, Lego, Mercedes, Alfa-Romeo, Volvo, Citroen, celo, tebeo, Eco; Coca-Cola, Eroski, Ikea, Nokia, Corsa, Olivetti, Lotus, Toyota, Saldeva) i manlleus de procedència

12. S'observa obertura, per exemple a *còctel, dolmen, mòdem, rècord, EXXON, Porsche, eleison*. Aquests casos presenten força variació entre parlants.

diversa; castellà: *alférez, alterne, jefe, acabose, bote, botones; puesto, agujetes, almeja, cuento, gemelos, sueldo, abono, colmo, piropo*; anglès: *best-seller, western, còctel, disc jockey, gospel, open, poker; heavy, ketchup, sexy, body, dòlar, esmòquing, lobby, office*; llatí: *ecce homo, credo, ego, ergo; corpus, oremus*; italià: *risotto, calzone, minestrone, allegro, atrezzo, cello, mezzo, pesto; gnocchi, mozzarella, raviolis, espaguetis*; etc. Notem també que quan hi ha vacil·lació interidiolectal i fins i tot intraidiolectal en la reducció de la vocal posttònica els resultats són els predits per la generalització: [ɛ́wɾu] i [ɛ́wɾo], [gɛ́tu] i [gɛ́to], [kɔ́lun] i [kɔ́lon]. Donem a continuació els resultats per contextos per als parlants A i B –E i O representen la vocal mitjana anterior i posterior, respectivament (tant si és oberta com tancada).

(9) Nombre i percentatge de [ɛ́] i de [ɔ́] en mots plans segons context metafònic o no metafònic per als informants A i B i conjunt A+B

A	É ... e	Ó ... o	É ... o	Ó ... e	É ... u,ə	Ó ... u,ə
Neologismes	106	67	105	97	108	96
Oberta	12	1	10	29	60	50
%	**11,32**	**1,49**	**9,52**	**29,90**	**55,56**	**52,08**

B	É ... e	Ó ... o	É ... o	Ó ... e	É ... u,ə	Ó ... u,ə
Neologismes	106	71	107	103	120	112
Oberta	10	4	10	29	58	51
%	**9,43**	**5,63**	**9,35**	**28,16**	**48,33**	**45,54**

A+B	É ... e	Ó ... o	É ... o	Ó ... e	É ... u,ə	Ó ... u,ə
%	**10,80**	**3,62**	**9,43**	**29,00**	**51,75**	**48,56**

Dels 12 casos de *É ... e* de l'informant A i dels 10 de l'informant B, 10 i 8, respectivament, són noms, generalment propis, anglesos o alemanys, que solen presentat variació en la pronúncia (*Merkel*, [mɛ́rkel] o [mɛ́rkəl], *éter* [ɛ́ter] o [éter]). Encara que eliminant aquests casos els percentatges d'oberta baixarien al 3,8% i al 2,04%, respectivament, els casos excepcionals que romanen, *éter i rèquiem* per a A i *Reflex i RENFE* per a B, no es presten a explicacions independents, excepte *rèquiem*, per l'efecte obridor de la semivocal [j].

En el cas de la tònica posterior, l'informant A té un contraexemple, *Tolstoy*, amb una [j] posttònica[13] i que a més de la realització [tɔ́lstoj] també admet [tɔ́lstəj].

L'informant B té *Tolstoy, Bolshoi, Korchnoi i Norfolk*, que admeten també les realitzacions [tɔ́lstɔj], [bɔ́lʃɔj], [kɔ́rd͡ʒnɔj]. Pot haver influït en els tres primers casos, quan es realitzen [tɔ́lstɔj], etc. el fet que en posició tònica no hi ha mai [oj] (Mascaró 2002: 119). El fet que siguin plans acabats en consonant no pot haver influït perquè en els altres contextos es manté l'efecte metafònic tancador, sovint en contra de les indicacions d'accent gràfic: *èter*, *ENHER, tèlex, colon, logos, espònsor, pòster, mòdem, tòtem, Eros, Néstor, crémor*.

De fet, en aquests casos, amb les tendències metafòniques, més fortes quan hi ha identitat entre la vocal inductora del tancament i la diana, lluiten els altres factors contextuals assenyalats per Wheeler (cf. (1)). Com que [i] posttònica exclou [e], [o] posttòniques i com que els sufixos preaccentuats no contenen mai [e], [o], els únics altres factors d'obertura en conflicte afecten una tònica anterior davant de *l, rC[+coronal], rV,* ŋ, ɲ, f, sk. En aquests casos les nostres dades indiquen que guanyen sempre els efectes metafònics: anof[é]les, c[é]llo ('violoncel'), d[é]lco, D[é]lfos, Donat[é]llo; alt[é]rne, V[é]rne, H[é]rzog; ci[é]rre, part[é]rre, enci[é]rro; d[é]ngue; s[é]nyo (< senyoreta); [é]FE, j[é]fe; UN[é]SCO, (Johan) N[é]skens.

L'efecte obridor observat en el diftong [ɔj], en canvi, sembla anul·lar l'efecte metafònic. El sufix *-oide*, per exemple, es realitza normalment amb tònica oberta i vocal posttònica sense reduir: alcal[ɔj]d[e], cel·lul[ɔj]d[e], andr[ɔj]d[e], aster[ɔj]d[e], tir[ɔj]d[e](s), paran[ɔj]d[e], hemorr[ɔj]d[e]. El mateix passa amb altres exemples quan no es redueix a neutra la vocal posttònica: *Reuter, Woyzzeck, De Gruyter, Euler, Conan Doyle* (amb vocal final pronunciada). Un altre context obridor, una semivocal [j] en diftong creixent a la síl·laba posttònica, que determina mitjana oberta en central (excepte en el sector nord-oriental) té efectes diferents sobre una mitjana anterior o posterior. En el primer cas anul·la l'efecte metafònic de la posttònica no reduïda: s[ɛ́]r[je], r[ɛ́]qu[je]m, esp[ɛ́]c[je], intemp[ɛ́]r[je], [ɛ́]ll[jo]t. Amb la vocal posterior, en canvi, sembla que predominen els efects metafònics: inf[ó]l[jo], Bell[ó]cch[jo], p[ó]l[jo], El[ó]rr[jo], motu pr[ó]pr[jo] (pronunciat usualment [pɾópjo]), T[ó]k[jo].

Aquest casos metafònics desencadenats per la posttònica contrasten clarament amb els casos de mots aguts quan les síl·labes pretòniques apareixen sense reduir; en aquest cas presenten les mitjanes tant obertes com tancades. Les vocals pretòniques no determinen cap efecte metafònic, i només s'observen els efectes contextuals i analògics que ja hem comentat.

13. Tots els exemples de *i* posttònica realitzada com a [j] citats per Wheeler (2005: 42-43) són en diftong creixent, però la seva generalització cobreix també [j] en diftong decreixent i de fet hi ha raons per pensar que ha de ser així (cf. les pronúnices [ʒɔ́kej], [xɔ́kej], [pɾézlej], [démsej], [trɔ́lej], [bɔ́lej], [káwβoj] o [káwβɔj]).

(10)

e ... é	o ... ɔ́	o ... é	e ... ɔ́
Baudelaire	robot	Bohème	Mekong
Brezhnev	cocotte	Cornell	Interpol
Everest	molotov	Apollinaire	Netol
internet	Godot	Tupolev	Detroit
Goretex	Levothroid	majoret	vietcong
Quebec	Novgorod	Prokofiev	Txekov

e ... é	o ... ó	o ... é	e ... ó
Enher	rococó	Beaujolais	Simenon
Nestlé	Redoxon	canotier	Anacreont
Pelé	gogo	Ibuprofen	Bergson
relé	Inoxcrom	forfait	Comecon

Els resultats sobre un conjunt de 193 mots dóna resultats força equilibrats:

(11) Percentatge de vocals tòniques obertes en mots aguts precedits per pretònica no reduïda per als parlants A i B sobre una mostra de 193 mots

Context / Parlant	e ... ɛ́	o ... ɔ́	o ... é	e ... ɔ́
A	64,71	52,50	64,58	48,21
B	61,54	48,57	68,00	61,70

8. ELS ESDRÚIXOLS

Per als mots esdrúixols, que resulten especialment interessants quan s'examinen efectes metafònics, no podem presentar de moment resultats gaire concloents. En aquest cas, com que hi ha dues posttòniques, cal veure si els efectes metafònics de tancament depenen de la vocal de la síl·laba posttònica interna, de la final, de totes dues independentment o si és necessària l'acció metafònica conjunta. Caldria comparar, doncs, els casos neutres, sense cap influència metafònica per [e], [o] ni dissimiladora per [i], com *mètode* o *gònada*, amb les diverses combinacions de posttòniques sense

reducció total que es poden produir, i que podem exemplificar amb *Sòcrates, èpsilon* (només la final no reduïda), *Gòlgota, òpera* (només la prefinal no reduïda) i *Sòfocles, Veneto* (final i prefinal no reduïdes). S'hauria de veure, al mateix temps, si els efectes són els mateixos per a *e* i per a *o*, i si la igualtat respecte al tret [±posterior] entre desencadenant i diana influeix, i de quina manera. El problema que presenta l'estudi dels esdrúixols és que hi ha pocs casos amb mitjanes posttòniques no reduïdes i en canvi les variables que s'han de controlar són moltes: 2 tòniques (e, o), 5 posttòniques internes (i, ə, u, e, o), 5 posttòniques finals (i, ə, u, e, o), per tant 2x5x5=50 casos. Hem elaborat un corpus de 117 esdrúixols i els resultats provisionals indiquen que per als parlants barcelonins A i B no hi ha efectes metafònics significatius en cap cas, mentre que per a un grup de quatre parlants del central nord-oriental hi ha efectes metafònics significatius únicament quan la vocal posttònica interna no és reduïda, és a dir en casos com *Gòlgota, òpera* i *Sòfocles, Veneto*, però no en casos com *Sòcrates, èpsilon.* Si aquests resultats es confirmen, la interpretació més plausible és que la subvarietat barcelonina exigeix que el domini metafònic, que inclou la vocal sense reduir desencadenant i la tònica diana, coincideixi tant amb el domini del peu mètric (un troqueu, σσ) com amb el domini definit per l'accent i la fi de mot. Aquesta coincidència es pot complir en plans com [ri(zóto)] (subratllem el domini accent-fi de mot, indiquem els límits del peu amb parèntesis i marquem amb negreta el possible domini metafònic), però és impossible en qualsevol esdrúixol, [(sɔ́fo) kles]. La varietat central nord-oriental, en canvi, exigiria la coincidència del domini metafònic només amb el domini del peu mètric, cosa que es compleix tant a [ri(zóto)] com a [(sɔ́fo)kles], però no a [(épsi)**lon**].

9. CONCLUSIONS

La distribució de les mitjanes tòniques del català central, quan no segueix l'evolució històrica regular, ve determinada per diversos factors. Alguns, com l'obertura per sufix preaccentuat, l'obertura per una [i] (o [j]) posterior o el tancament per efectes metafònics, tenen caràcter categòric i determinen un nombre molt alt de vocals obertes. D'altres, com el caràcter de mot esdrúixol o de mot pla acabat en consonant i les influències analògiques tenen un efecte estadístic, però no categòric. En conjunt determinen un cert predomini de les mitjanes obertes en casos d'indeterminació. Són necessaris estudis més detallats per determinar l'abast i el caràcter d'aquest predomini. En tot cas, es demostra que una suposada tendència general a l'obertura causada per un augment de sonicitat (Badia 1966, 1970) no està justificada.

JOAN MASCARÓ
Universitat Autònoma de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BADIA I MARGARIT, A. M. (1966) «Predominio de las vocales abiertas /e/ y /o/ en el catalán de Barcelona», *Revista de Filología Española* 49: 315-20.

— (1970) «Les vocals tòniques *e* i *o* en el català de Barcelona», *Estudis Romànics* 12, pp.119-172.

BONET, E., LLORET, M. R. & MASCARÓ, J. «Domain and directionality in Catalan ATR harmony», *4th Old World Conference in Phonology (OCP-4)*, gener 2007, University of the Aegean, Rodes, Grècia.

CABRÉ, T. (1993) *Estructura gramatical i lexicó: el mot mínim català*. Tesi doctoral, UAB.

— (2002) «Altres sistemes de formació de mots», dins SOLÀ, J., M.-R. LLORET, J. MASCARÓ & M. PÉREZ SALDANYA, eds., *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, vol. 1, 889-932.

— (2007) «Variation in loanword vowel harmony in Eastern Catalan», presentat al *Third PaPI conference*, Universidade do Minho, juny 2007.

— (en premsa) «El sistema vocàlic del català central i l'adaptació dels manlleus», dins *Actes del Catorzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Universitat Eötvös Loránd de Budapest, 4-9 de setembre de 2006)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

DIEC-2 (2007) *Diccionari de la llengua catalana*, 2a edició. Barcelona, Edicions 62-Enciclopèdia Catalana.

FABRA, P. (1912) *Gramática de la lengua catalana*, Barcelona, Massó, Casas & Cia.

— (1906) «Les *e* toniques du catalan», *Revue Hispanique* 15, pp. 9-23.

HARRIS, J. W. (1983) 1999 «Nasal Depalatalization *no*, Morphological Wellformedness *sí*; the Structure of Spanish Word Classes», dins ARREGI, K., B. BRUENING, C. KRAUSE & V. LIN, eds., *MIT Working Papers in Linguistics 33: Papers on Morphology and Syntax, Cycle one*, Cambridge, Mass., MITWPL, pp. 47-82.

ITO, J. & MESTER, A. «The structure of the phonological lexicon», dins TSUJIMURA, N. (ed.) *The Handbook of Japanese Linguistics*, Malden, Mass., Blackwell Publishers, pp. 62-100.

LLORET, M.-R. & MASCARÓ, J. (2006) «Depalatalization in Spanish revisited», dins Martínez-Gil, F. & S. Colina, eds., *Optimality-Theoretic Studies in Spanish Phonology,* Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, pp. 74–98

MASCARÓ, J. (1976) [1978] *Catalan Phonology and the Phonological Cycle*, Bloomington, Indiana, Indiana Linguistics Club.

— (2002) «El sistema vocàlic. Reducció vocàlica», dins SOLÀ, J., M.-R. LLORET, J. MASCARÓ & M. PÉREZ SALDANYA, eds., *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, vol. 1, pp. 89-123.

– (2007) «Local and long-distance analyses of harmony in metaphonic systems», presentat al *15th Manchester Phonology Meeting*, maig 2007, University of Manchester.

MILÀ I FONTANALS, M. (1875) «Estudios de lengua catalana. Catalán contemporáneo», dins *Obras completas del doctor Manuel Milá y Fontanals*, Barcelona, Verdaguer y Cª, pp. 511-544.

PAUL, H. (1920) *Prinzipien der Sprachgeschichte.* Tübingen, Max Niemeyer.

PI-MALLARACH, J. (1997) *L'obertura de les vocals mitjanes en una mostra de neologismes del català*. Tesi doctoral, UAB. (2003).

— (2001) «Els neologismes com a indicadors de l'evolució fonològica de la llengua. El cas de les vocals mitjanes en el català central actual», dins BRUMME, J., ed., *La Historia de los lenguajes iberorrománicos de especialidad : la divulgación de la ciencia,* Frankfurt am Main, IULA-UPF/Vervuert-Iberoamericana.

— (2006) «La pronúncia oberta o tancada de les *oo* en els neologismes nominals del català central: És la presentació d'una tendència innovadora o bé la confirmació d'una manifestació antiga?», dins MARTÍ, S., M. CABRÉ, F. FELIU, N., IGLESIAS & D. PRATS, eds., *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Girona, 2003)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. II, pp. 311-325,

— (en premsa) «L'actualitat de Fabra en l'adaptació fonològica de les vocals mitjanes anteriors en mots de nova creació», comunicació presentada al *II Col·loqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra»,* Tarragona, 7-9 d'abril de 2003.

WHEELER, M. (2005) *The Phonology of Catalan*, Oxford, Oxford University Press.

— (1974) [1979] *Phonology of catalan*, Oxford, Blackwell.

Monogràfic
«Oralitat, gramàtica i pragmàtica»
coordinat per Maria Josep Cuenca

ORALITAT, GRAMÀTICA I PRAGMÀTICA

Malgrat els enormes canvis que s'han produït en la lingüística sincrònica al llarg del segle xx, la gramàtica –les gramàtiques– continua essent, fonamentalment, una descripció de l'escrit, amb pinzellades més o menys esparses o poc sistemàtiques dedicades a la llengua oral. L'oralitat, tanmateix, guanya espai en l'ús lingüístic amb el pas del que s'ha denominat galàxia Gütenberg a la galàxia Internet, i fins i tot arriba a manifestar-se per mitjans escrits, com en el cas del xat. Calen, doncs, estudis centrats en l'oralitat i que tinguen en compte les semblances i sobretot les diferències amb l'escrit.

Aquest monogràfic presenta algunes aportacions en aquesta línia, la qual cosa duu inevitablement a anar més enllà de la gramàtica, *stricto sensu*, i endinsar-nos en el món apassionant i difús de la pragmàtica: l'oralitat és difícil d'explicar sense referències a l'ús lingüístic, als condicionants lingüístics i extralingüístics que interactuen amb la cadena lingüística, com mostren els treballs ací arreplegats. El primer article, «Gramàtica, interacció i organització informativa en el discurs oral» de Josep M. Castellà, ens planteja alguns problemes generals del concepte i l'estudi de l'oralitat i se centra en aspectes destacables de la gramàtica de l'oral: parteix de la qüestió de la segmentació en unitats bàsiques (que no són les oracions sinó les unitats tonals) i de la progressió informativa, basada en un nucli remàtic; a continuació, analitza amb detall alguns aspectes sintàctics: l'estil verbal (en relació amb les diferències en la freqüència de les categories gramaticals bàsiques en oral i escrit), la subordinació i la connexió textual.

A continuació, tenim dos articles íntimament relacionats que, partint de la primerenca descripció del col·loquial català feta per Lluís Payrató (*Català col·loquial. Aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana*, València, Universitat de València, 1988), analitzen els trets d'oralitat informal en dos gèneres relativament nous: les comèdies de

situació televisives i els xats. Anna Matamala, en «Del guió a la pantalla: trets de l'oralitat col·loquial en la ficció televisiva», estudia l'oralitat ficcionalitzada en comèdies de situació de producció pròpia («Plats Bruts» i «Jet Lag») i doblades de l'anglès («Normal, Ohio», «Coupling»), i mostra la distància entre l'oralitat espontània i l'oralitat recreada, d'una banda, i la incidència que la traducció i fins i tot la interpretació dels actors de doblatge té en la naturalitat d'un gènere que pretén una versemblança d'oralitat espontània. Seguint el plantejament de Matamala, i amb l'objectiu de poder establir una comparació entre els dos gèneres, Marta Torres estudia des de la mateixa òptica les «Marques d'oralitat en els xats», un altre gènere «híbrid», ja que es manifesta en l'escrit però segueix les normes de l'oralitat espontània. Torres mostra com l'oralitat s'inscriu en l'escriptura dins del marc del que, de fet, és un nou canal, el telemàtic. A diferència de les sèries, en aquest cas, l'espontaneïtat és intrínseca, i no imitada. La comparació entre xats i sèries de televisió duu a concloure que en ambdós casos hi ha trets típics del col·loquial i de l'oralitat i, de fet, encara més en els xats, malgrat vehicular-se per escrit, que en les comèdies de situació.

Tanquen el monogràfic dos estudis dedicats a fenòmens concrets: l'ús de la dixi de persona i la posició dels connectors, estudis que tenen molt en compte l'aportació i el marc teòric de J. M. Castellà. En «La dixi de persona en el discurs acadèmic oral en català», Neus Nogué analitza les funcions de les expressions díctiques de persona en la classe magistral i conclou que permeten justificar la consideració d'aquest gènere com a intermedi entre la conversa i la prosa acadèmica. Òscar Bladas, en «Posició i funció dels connectors *a més* (*a més*), *però* i *doncs* en català escrit i oral», estudia, a partir de tres casos molt freqüents en la interacció oral (*a més*, *però*, *doncs*), la posició i l'ús dels connectors parentètics en un corpus oral monològic i les funcions que assumeixen en relació amb una cohesió textual que segueix paràmetres diferents de l'escrit. En tots dos articles, l'anàlisi de l'ús oral es compara amb corpus paral·lels: de conversa col·loquial, d'una banda, i de prosa acadèmica escrita, de l'altra, en el cas de Nogué, i de premsa escrita en el cas de Bladas. La comparació permet establir de manera més clara els trets que són propis de l'oralitat i la interacció entre oralitat i grau de formalitat.

Aquestes aproximacions a alguns aspectes de la gramàtica de l'oral posen de manifest que l'oblit secular que ha patit la llengua oral des d'una perspectiva gramatical no és fortuït. A banda de la dificultat real d'obtenir corpus oral i de treballar-hi, l'estudi de l'oralitat topa amb dificultats com ara la interacció entre canal i registre: l'oralitat es relaciona amb la informalitat i l'escriptura amb la formalitat. Així és en molts casos; però el fet és que sovint ens podem preguntar, lícitament, si estem descrivint característiques de l'oralitat o bé de la informalitat o si, quan parlem d'oral formal, no estem fent una descripció, al capdavall, d'un escrit oralitzat.

Tot amb tot, és un fet constatable que les correlacions dicotòmiques que afecten el tàndem canal-registre tendeixen a trencar-se i fondre's. En aquest monogràfic, com hem anunciat, veurem recerques que s'aproximen a una gran diversitat d'oralitats, sense ni tan sols aproximar-se a la gran varietat que existeix en l'ús lingüístic real: si Matamala s'ocupa d'un oral ficcionalitzat, que pren com a base un guió escrit «per ser dit com si no fos escrit», i Torres estudia un escrit amb característiques d'oral informal (el xat), Castellà –i amb ell Nogué, que parteix del seu corpus– compara conversa, classe magistral i prosa acadèmica, com a fites dins d'un continu des de l'oralitat prototípica a l'escriptura més «pura», i Bladas, finalment, contraposa un oral també monologal però menys formal a un escrit estàndard, com el de la premsa escrita.

Comprovarem, doncs, que hi ha diversos factors textuals i contextuals que condicionen la gramàtica de l'oral. Comprovarem, en fi, que queda molt a estudiar i a dir sobre la gramàtica de l'oralitat i que només considerant gramàtica i pragmàtica podem arribar a fer-nos una idea aproximada de com funciona el mode de comunicació més primari entre els humans.

M. Josep Cuenca
Universitat de València

JOSEP M. CASTELLÀ LIDON

GRAMÀTICA, INTERACCIÓ I ORGANIZACIÓ INFORMATIVA EN EL DISCURS ORAL

> It is a curious fact that we know relatively little about how spoken language works. (...) it remains true that constraints and regularities inherent in speaking –what we might call the grammar of spoken language– are so little understood.
>
> Wallace Chafe 1992: 17.
>
> Conversation is one of the most pervasive, as well as intricate, forms of human social organization. (...) Further, the vocal and nonverbal activities of the participants within the turn produce highly structured products.
>
> Charles Goodwin 1994: 199.

1. UNA GRAMÀTICA AMPLIADA

La migradesa històrica en l'estudi de la llengua oral es pot explicar com el cas de l'artista que va representar la seva estimada tan perfecta que la imatge va cobrar vida, i ell la va preferir a l'original. I en poc temps, la primera dona va caure en desgràcia i va ser bandejada per tothom com una versió incorrecta i degradada de la seva substituta. La lingüística, com l'art, no és gens immune a la idealització –al contrari, en algunes teories hi és postulada com a fonament.

Als inicis de l'ús de l'escriptura a la Grècia antiga, hi ha haver una reacció intel·lectual contrària: Sòcrates i Plató hi veien una amenaça per a l'univers del pensament dialèctic oral. Però ben aviat van canviar les coses i dins del mateix món clàssic es va començar a concebre l'escriptura com a font de puresa i l'oralitat com a causa de corrupció. La mateixa noció etimològica del mot *gramàtica* –de *gramma*,

Caplletra 44 (Prtimavera 2008), pp. 109-140

'lletra'– ja n'indica l'adscripció al nou món grafocèntric que va iniciar-se aleshores i que de llavors ençà és dominant en tota la cultura occidental.

No cal repetir aquí les paraules dels autors que han assenyalat, amb matisos diferents, la necessitat de l'estudi de l'oralitat i, específicament, d'una gramàtica de la llengua oral.[1] Fins i tot, s'ha defensat que aquesta gramàtica hauria de tenir unes bases pròpies, les del «codi oral», diferents del «codi escrit». A l'altre extrem, també hi ha qui reclama, i amb raó, una gramàtica de l'escriptura literària, per explicar fenòmens que les gramàtiques existents, basades en una versió descafeïnada de la llengua estàndard, no resolen.

En la nostra opinió, la gramàtica de l'oral ha de ser la mateixa que la de l'escriptura. És cert que les diferències entre tots dos modes són més que notables, com les de dos dialectes molt distants d'una llengua –tant que molts parlants, fins i tot alfabetitzats, dominen poc l'estil del «dialecte» escrit. Però parlar de dos codis diferents en el sentit ple del terme seria erroni. Ara bé, la diversitat interna d'aquest codi conjunt és prou gran com perquè la gramàtica comuna incorpori uns principis que ampliïn l'abast del que generalment s'entén per *gramàtica*.

En primer lloc, la gramàtica no pot identificar-se amb la sintaxi.[2] Ha d'incorporar l'estudi de la forma (fonologia, morfologia, sintaxi), del significat (semàntica) i del sentit (pragmàtica) –en termes de Briz (1998), ha de ser una *pragmagramàtica*. La forma lingüística, per més que constitueixi un sistema de lleis regulars, no és independent dels significats que vehicula, ni de les estructures cognitives que la possibiliten, ni de les funcions socials que desenvolupa, ni de les característiques físiques que la suporten i en què es materialitza. La gramàtica global de la llengua ha d'explicar el funcionament del que és prosòdic, el que és sintàctic i el que és pragmàtic, que es combinen i contribueixen conjuntament a la construcció dels enunciats orals. I ha d'incloure també les unitats particulars que la llengua escrita ha desenvolupat de manera autònoma (la paraula gràfica, l'oració, el paràgraf, la puntuació, l'homografia, els recursos tipogràfics, les convencions de disseny i d'edició dels gèneres escrits, etc.).

En segon lloc, encara que les estructures sintàctiques es limitin a l'oració, la gramàtica ha de donar raó de la successió de les oracions i ha d'explicar com

1. N'esmentem només alguns: Aracil (1978), Briz (1998), Carter i McCarthy (1995: 141), Cortés (1986), Crystal (1980), Narbona (1995), Salvador (1984) i Viana (1986).

2. Per exemple, en la *Gramàtica del català contemporani* de Solà, Lloret, Mascaró i Pérez Saldanya (eds.) (2002), hi ha tres blocs: fonètica i fonologia (427 pp., 13,4 %), morfologia (562 pp., 16,5 %) i sintaxi (2.242 pp., 70,1 %). En les obres equivalents de l'espanyol i l'italià, només hi ha sintaxi i morfologia, i sintaxi, respectivament. L'avantatge per a la sintaxi és aclaparador. S'ha consumat el procés que es va iniciar fa segles amb l'abandonament de la retòrica i que culminà no fa tant amb la proclamació de la centralitat de la sintaxi en la lingüística.

s'organitzen les formes i les idees en el discurs. Aquest nivell *més enllà* de l'oració és tan bàsic que, com diu Viana (1990: 85), és en realitat *més ençà*, en allò fonamental, en la gènesi de cada enunciat en el pensament i en la relació social. I en tercer lloc, la gramàtica ha d'afrontar el repte de la diversitat, tant diacrònica –ja incorporada per la lingüística cognitiva, que també ha trencat els límits de la sintaxi–, com geogràfica, social i funcional, en la línia de Labov (2000), que considera que l'estudi lingüístic no és complet si no incorpora d'una manera intrínseca la variació i el canvi.

És a partir d'aquesta darrera perspectiva, la de la variació social i funcional, que es pot bastir una gramàtica que abraci oralitat i escriptura. No com sovint ocorre, que es tracta l'oral com una peculiaritat, en un darrer apartat dedicat a les rareses, sinó a l'inrevés. La llengua oral és natural, constitutiva de l'espècie humana, és la normalitat quantitativa i qualitativa, i la llengua escrita n'és l'extensió, la particularitat i l'especialització. L'escriptura es desenvolupa amb posterioritat ontogenètica i filogenètica, és coneguda i practicada encara avui dia per només una part de la humanitat, i fins i tot en les societats basades en l'escriptura com la nostra, l'oralitat continua sent l'activitat quotidiana més habitual.

L'aparició de l'escriptura és coetània –o n'és la causa, segons els autors– del desenvolupament de la filosofia i de la ciència. Es pot argumentar, segurament amb part de raó, que el nucli comú de la sintaxi oral i escrita ha de ser més proper a aquesta darrera, perquè l'arquitectura de l'oració es va desenvolupar com una destil·lació pròpia de la literacitat, una abstracció racional del sistema de la llengua, a mesura que l'ésser humà incorporava els principis de la lògica als seus processos de pensament. Que l'arquitectura de l'oració és lògica és innegable, però això no significa que la llengua ho sigui sempre, ni que la sintaxi hagi de ser l'única explicació del llenguatge, ni la central, ni que l'oralitat sigui incompleta o incorrecta.[3] Una transcripció *escrita* d'una conversa oral real sempre semblarà mancada, errònia, caòtica, perquè es mira des d'una perspectiva escrita −com diu Halliday (1985a: xxiv) «*reduced to writing and made to look like a dog's dinner*». El desconcert de l'analista no pot ser la mesura de l'objecte analitzat. Si no es *mira* ni s'*analitza*, sinó que se *sent* i es *viu*, la conversa és ben completa, els interlocutors no hi troben pas res a faltar, la llengua oral és just com ha de ser.

Si som capaços d'analitzar l'oralitat sense el prejudici grafocèntric, en la vacil·lació no s'hi veurà indecisió sinó mobilitat creativa; en l'anacolut, no trencament sinó reformulació; en la repetició, no redundància sinó adaptació a la producció en temps real; i en l'elisió, tal com assenyala Viana (1990: 84), no s'hi veurà dèficit sinó síntesi. Només es podrà construir una gramàtica adequada si la llengua oral se situa en

3. Les causes majors del grafocentrisme i del menyspreu de l'oralitat no són en la filologia ni en la filosofia, sinó en el paper de l'escriptura en l'estratificació social i en la necessitat del poder de fiscalitzar els fluxos comunicatius i controlar l'establiment de la memòria col·lectiva en una societat.

un pla de normalitat i s'estudia sense el biaix pejoratiu. La gramàtica bàsica de la llengua és la de l'oralitat, i la de l'escriptura és derivada, n'és l'ampliació –i, en diversos aspectes, n'és la versió restringida.

2. LA NATURALESA LINGÜÍSTICA DEL MODE ORAL

Per a nosaltres, la primera definició de la llengua oral és sociolingüística. En les societats escrites, l'oralitat és un dels dos modes en què es manifesta el llenguatge, segons les condicions físiques de producció del missatge (canal *acústic* o *auditiu* i canal *gràfic* o *visual*). Les propietats bàsiques del canal auditiu han estat comentades a bastament en molts llocs (immediatesa, interacció cara a cara, caràcter efímer, producció sobre la marxa, etc.), i juntament amb les convencions socials que regeixen els gèneres discursius, expliquen la major part de les característiques dels discursos orals.

El gènere prototípic de la llengua oral és la *conversa quotidiana* o natural –col·loquial, informal, espontània, privada, de tema general i amb distribució lliure de torns de parla–, però la combinació de les diverses opcions dels registres dóna lloc a una *gradació* entre la llengua oral i escrita prototípiques. En les societats occidentals del nostre moment històric, oralitat i l'escriptura són estils, no són absoluts. Hi ha una colla de gèneres intermedis que resulten del desplaçament del discurs del diàleg al monòleg, de la improvisació a la planificació, de la informalitat a la formalitat i del generalisme a l'especialització, d'acord amb els paràmetres que poden veure's a la figura 1.

Com a conseqüència d'aquestes combinacions, hom pot trobar fàcilment discursos orals –en el sentit d'«acústics»– que tenen un estil proper a l'escriptura, i discursos escrits –en el sentit de «gràfics»– que tenen un estil que s'aproxima o imita l'oralitat, sense que ni els uns ni els altres acabin arribant del tot a l'altre pol. L'estil oral i l'estil escrit són el que anomenem el *mode* del registre: el mode és de naturalesa lingüística, mentre que el canal és físic o material. A continuació presentem en una llista heterogènia algunes de les característiques lingüístiques de l'oralitat que han assenyalat diversos autors (Biber 1988, Briz 1998, Castellà 2002, Payrató 1988, Viana 1990, entre altres), agrupades d'acord amb alguns dels factors expressats a la figura 1:

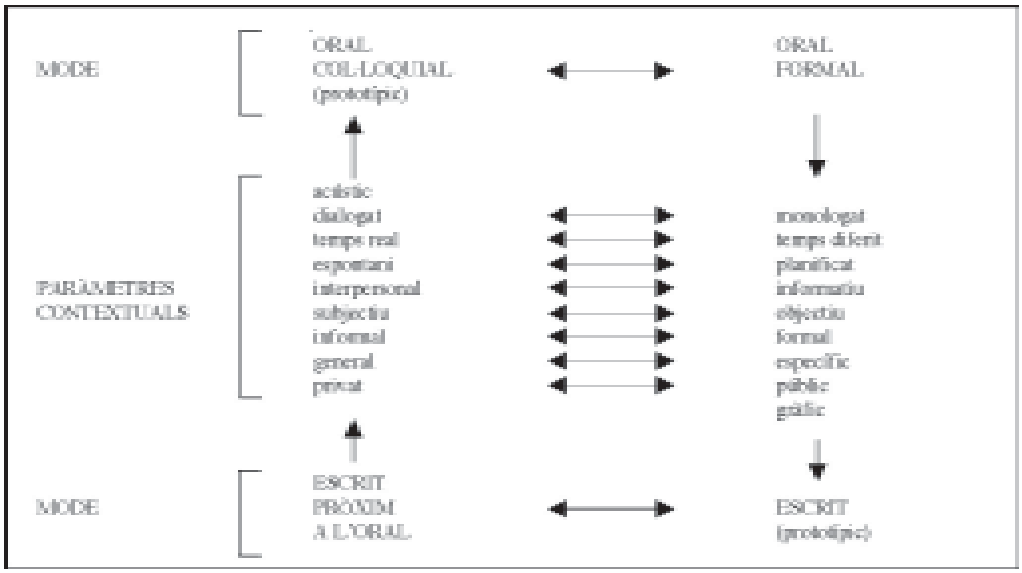

Figura 1 - Paràmetres contextuals en la gradació oral-escrit

1- *Materialitat acústica*: so, entonació, accent, ritme, unitat tonal (UT), joc fonètic, timbre personal.

2- *Interacció cara a cara*: multimodalitat (gest, mirada, expressió facial, proxèmia, codis culturals); dixi de persona, de lloc i de temps; vocatiu; estil directe i indirecte; elisió; sintagmes en ús absolut; pressuposició i implícit; torns de parla i actes de parla; construcció conjunta dels enunciats; cooperació-competició; cortesia, temps de present i de passat, interrogatives.

3- *Producció en temps real*: progressió temàtica encapsulada en UT, restricció *RUT*, repetició, reformulació, baixa densitat informativa (*type/token*, longitud de mot i de clàusula, mots gramaticals vs. lexicals, mots de freqüència alta), estil verbal (distribució de noms, verbs, adjectius, adverbis i preposicions), connexió oracional i textual polivalent, sobreconnexió en el discurs oral monologat, generalització lèxica, paral·lelismes, omplidors o mots-crossa, formes de la referència endofòrica, cohesió lèxica.

4- *Relació interpersonal*: expressivitat, figures retòriques, intensificació, atenuació, eufemisme, renec, informalitat, interjecció, subjectivitat, formes personals del verb, ús escàs de la passiva morfològica.

5- *Camp general o especialitzat*: absència o presència de termes, estructures i convencions del discurs especialitzat, pocs mots abstractes, poca nominalització.

6- *Àmbit privat o públic*: gèneres i pràctiques socials orals i estructures discursives associades.

No hi ha dubte que un desenvolupament mínimament acurat dels trets consignats en aquesta llista demanaria una obra molt extensa i constituiria una autèntica gramàtica –i més– de la llengua oral, que ara per ara la lingüística catalana –i la de la majoria de llengües, potser amb l'excepció parcial de l'anglès– només estaria en condicions d'oferir d'una manera incipient.

En un intent benintencionat de col·laborar-hi, en els apartats següents d'aquest article destacarem alguns elements que creiem que cal tenir en compte en la descripció de la llengua oral: a) la unitat tonal, b) la progressió informativa: la restricció *RUT*, c) les categories gramaticals: l'estil verbal, d) la composició clausal: subordinació i oralitat, i e) la connexió textual: organització i polivalència.

3. LA UNITAT BÀSICA DE LA LLENGUA ORAL: LA UNITAT TONAL (UT)

El discurs oral en conjunt és de *naturalesa multimodal*: hi destaquen el gest, la mirada, l'expressió facial i el timbre personal de la veu de qui parla, que units al ritme i a l'entonació conformen un estil propi que caracteritza cada parlant. En aquesta multimodalitat, els mots hi juguen un paper secundari. L'oralitat presenta la persona mateixa com a missatge, i en cas de contradicció entre les paraules i la resta dels elements, el receptor es queda amb aquests darrers i resta valor a les paraules –simplement, no se les creu. El conjunt de la comunicació oral no es pot estudiar ni amb transcripcions i ni tan sols amb enregistraments en àudio –amb tota la complexitat tècnica que aquest afirmació suposa.

En la part relativa al llenguatge verbal, diversos autors han assajat d'establir unitats mínimes que expliquin el funcionament del discurs oral –algunes fins i tot comunes amb la llengua escrita, tot i que la majoria d'aquestes solucions són de caràcter entonatiu (vg. Castellà 2002: 353-364). On hi ha un acord pràcticament unànime és en el fet que no hi ha una unitat sintàctica equiparable a l'oració de la llengua escrita (Blanche-Benveniste 1991, Crystal 1980, Halliday 1985b, Miller 1995). En el discurs oral, la unitat bàsica no és sintàctica sinó prosòdica: és la *unitat tonal* (UT), derivada de la conformació acústica de l'oralitat (Chafe 1994, Hidalgo 1997, Prieto 2002a i 2002b). D'una banda, respon a una necessitat articulatòria elemental: la respiració demana una interrupció regular de la vocalització, la pausa; d'altra banda, la combinació

de la intensitat –síl·labes tòniques– i de l'evolució del to –accents tonals– configura una corba melòdica que transmet per si mateixa informació semàntica i pragmàtica. La UT delimita i organitza el discurs oral i és la base −el recipient− que conté tant el flux informatiu com les estructures sintàctiques, que queden encapsulats en aquesta unitat natural de la llengua oral.

La UT coincideix sovint amb una oració simple o amb un sintagma −mai no parteix un sintagma, si no és per vacil·lació o per reformulació. Una estructura sintàctica també pot superar l'àmbit de la UT i abraçar-ne diverses. Segons Chafe (1994), la UT en anglès coincideix amb una oració simple en un 60 % d'ocasions i té una mitjana de 4,8 mots quan és *substantive* (=fa aportació de significat) i d'1,4 mots quan és *regulatory* (=consisteix en interjeccions o marcadors discursius de funció organitzadora). En català (vg. taula 2 més avall), hem trobat una mitjana de 3,6 mots en la conversa i de 7,7 mots en la classe magistral.

Des del punt de vista del contingut, la UT sol incloure un tema i un rema, o només un dels dos (vg. apartat següent). I pel que fa a les unitats pragmàtiques, pot incloure un o més actes de parla i alhora una UT o més d'una és inclosa en els torns de parla o en unitats superiors. El torn de parla és, lògicament, una unitat fonamental de la conversa, però no de la llengua oral monologada, que s'organitza en moviments temàtics i altres unitats que depenen del gènere.

Un cop descartada l'oració (=*sentence*) com a unitat de la sintaxi de l'oral, queda pendent de trobar alguna unitat sintàctica més o menys operativa que pugui ser comuna amb la llengua escrita i ser, per tant, la unitat de «la llengua». Per a Crystal (1980: 159), Perera (1984: 183) i Halliday (1985b: 66), aquesta unitat és la *clàusula*, entesa com a unitat equivalent, en termes de la nostra tradició gramatical, a) a una oració simple, b) a cadascuna de les oracions coordinades entre si, c) a una oració subordinada, i d) a l'oració principal d'una construcció de subordinació −i llavors la principal esdevé una clàusula complexa que inclou la segona. Aquesta concepció de clàusula, sobre la qual no hi ha acord unànime,[4] és a parer nostre la més flexible per a la llengua oral, perquè s'adapta amb més facilitat a la UT. La relació entre les unitats sintàctiques i la unitat prosòdica en la llengua oral i l'escrita és la que presentem a la taula següent:

4. Per exemple, per a Cuenca (1996) la clàusula té sempre una posició inclosa, com els sintagmes, de manera que les oracions unides per coordinació tenen dues o més clàusules, però les unides per subordinació només una.

Taula 1 - Unitat sintàctica comuna a oralitat i escriptura

MODE	ORAL	ESCRIT
Unitats exclusives	Unitat tonal (prosòdia)	Oració gràfica (sintaxi i puntuació)
Unitat comuna	Clàusula (sintaxi)	

La delimitació de les UT en discursos orals reals enregistrats presenta una considerable dificultat tècnica. Tenint en compte que els criteris sintàctics i informatius poden ajudar-hi, però han de ser secundaris per definició, queden principalment quatre elements prosòdics: les pauses, la corba melòdica, l'accent tonal principal i la inflexió final. Però cap d'aquests quatre elements és del tot regular (p. ex., les pauses poden divergir en gran mesura i a vegades haver-n'hi de relativament llargues dins d'una UT i de molt breus entre les UT) i, a més, hi ha encavalcaments entre els parlants i interrupcions –i intents d'interrupció– de l'un a l'altre. Per això, la transcripció de les UT depèn en part de la subjectivitat dels transcriptors i, sobretot, dels criteris emprats en cada corpus. Així, les transcripcions del *COC* (*Corpus Oral de Conversa Col·loquial*) del *CUB* (*Corpus Oral de Català Contemporani de la Universitat de Barcelona*) tendeixen a la segmentació en unitats breus, moltes de les quals coincidirien amb el que Prieto (2002a) anomena *grups menors*. En canvi, les transcripcions de l'espanyol del grup *Val.Es.Co* o del *Corpus del Habla de Almería* solen delimitar grups tonals més extensos. No sembla que la diferència hagi de ser estructural de cada llengua –en tot cas, caldria demostrar-ho–, i el més segur és que l'estil de transcripció influeixi en l'analista.[5]

5. A parer nostre, la transcripció del corpus d'Almeria facilita una classificació dels usos connectius com a delimitadors d'unitats discursives majors, com les que congruentment presenten Cortés i Camacho (2005). Lògicament, en el moment en què es transcriu ja s'està definint el que hi haurà més probabilitats de trobar –i que potser és el que es busca.

En resum, les unitats presents en el discurs oral, més enllà del fonema i el mot, són d'ordre prosòdic (UT), sintàctic (sintagma, clàusula, clàusula complexa), informatiu (tema, rema) i pragmàtic (actes, torns, moviments, intercanvis, etc.). Totes aquestes unitats es relacionen i s'encavalquen entre si, però és la primera, la UT, la que actua de base sobre la qual s'inclouen i es distribueixen les altres.

4- LA PROGRESSIÓ INFORMATIVA: LA RESTRICCIÓ *RUT*

En el discurs oral la informació flueix de manera simultània a la interacció i la transacció estrictament informativa ho fa alhora que l'emotiva i la interpersonal. El gest, la mirada, l'entonació i la paraula es combinen per a la realització d'actes de parla globals, d'acord amb els objectius comunicatius dels interlocutors.

En aquest conjunt, el llenguatge verbal assumeix, entre altres, la tasca de contenir els significats informatius. En una interacció en *temps real*, tant l'emissor com el receptor coincideixen en la necessitat que la densitat informativa no sigui excessiva, que els nous continguts estiguin dosificats de manera que permetin al qui parla de construir els enunciats i organitzar el discurs sobre la marxa, i al qui escolta de processar-lo i interpretar-lo sense una sobrecàrrega cognitiva.

L'organització de la informació es basa, en la llengua oral i en qualsevol mena de discurs, en l'articulació tema-rema, que, com ja hem dit, en l'escriptura s'encapsula en l'oració i en l'oralitat es distribueix en les UT. Atesa la necessitat d'una densitat informativa processable, la dosificació de la informació en la llengua oral es fa d'acord amb el principi *one new idea at a time*, en el que Chafe (1992 i 1994) anomena *The One New Idea Constraint*. És a dir, el procediment normal, no marcat, és que a cada UT hi aparegui una idea nova, i que aquesta idea no s'expressi a través del subjecte gramatical –el subjecte sol ser temàtic i, per això, sovint elidit.

Aquesta restricció, que podríem formular com *RUT*, «*un Rema per UT*», fa que un enunciat de l'estil de «*El jove atractiu va intervenir amb significativa eloqüència*» no es produeixi mai en el discurs oral informal –llevat que els qui parlen siguin persones que tinguin molt integrat el model oral formal i ja no sàpiguen abandonar-lo (és el virus dels qui «parlen com un llibre»). La llengua oral preferiria enunciats com ara «*i el tio era jove | i era guapo, eh?, el tio | i va parlar, buf, que en sabia la hòstia! | que tothom es va quedar | amb la boca oberta... | així, mirant-se... | uau, que bé que parla!*», acompanyat de gestos i expressions facials que indicarien admiració i intensitat (exemple *ad hoc*).

El conjunt de fenòmens sintàctics, lèxics i expressius que s'han desplegat en aquest exemple –menys compactació, més mots, més verbs, més clàusules, més subordinació, més interjeccions, més expressivitat– l'anirem comentant en els apartats següents. Aquí ens limitarem a assenyalar que la restricció *RUT* dóna lloc a textos esponjosos, poc densos informativament, repetitius, redundants en el bon sentit del

terme –la redundància positiva, necessària–, que avancen a poc a poc perquè és el que cal en el context on apareixen. La mesura de la densitat en el discurs oral informal (conversa quotidiana) i en l'oral formal (classe magistral), respecte de l'escrit (prosa acadèmica), és la que s'indica a la taula 2 (Castellà 2002 i 2004). [6]

Taula 2 - La densitat informativa en la llengua oral −informal i formal− i escrita

DENSITAT	Conversa quotidiana	Classe magistral	Prosa acadèmica
Repetició mitjana de mots (*token/type*)	5,7	4,7	3,3
Longitud mitjana de mot (en caràcters)	3,6	4,3	4,9
Longitud mitjana de clàusula (en mots)	5,8	7,3	10,6
Longitud mitjana d'UT (oral) / Oració (escrit) (en mots)	3,6	7,7	40,1
Percentatge de mots gramaticals (vs. lexicals)	65,9 %	59,2 %	55,0 %

Tots els indicadors de la taula 2 assenyalen en la mateixa direcció: el caràcter esponjós de la conversa, en què cada mot es repeteix fins a 5,7 vegades, la majoria de mots són breus, de 3,5 caràcters per mot, les clàusules tenen una mitjana de 5,8 mots i els grups tonals, de 3,6 mots −en l'estil de transcripció del *COC* del *CUB*. Pel que fa al percentatge de mots gramaticals respecte del de mots lèxics, el text oral el té més alt que l'escrit, de manera que la preponderància de la prosòdia i de la pragmàtica per sobre de la sintaxi no es tradueix en una reducció del nombre de mots gramaticals, sinó al contrari. És a dir, el pes de la gramàtica en conjunt, en la concepció àmplia que hem comentat més amunt, és encara més gran en l'oralitat.[7]

6. La recerca de Castellà (2002) es va fer sobre una mostra de 80.096 mots, dels quals 27.254 de converses, 26.374 de classes magistrals i 26.468 de textos acadèmics.

7. És per això que Halliday (1979) fa l'afirmació, que d'entrada sembla sorprenent, «*contrary to what many people think, spoken language is on the whole more complex than written language in its grammar; and informal spontaneous conversation, especially sustained and rather rapid conversation, is the most grammatically complex of all*».

En la densitat hi influeixen també els altres fenòmens relacionats amb la producció en temps real: la repetició, la vacil·lació i la reformulació. L'analista està acostumat a abordar els textos escrits i orals com a objectes estàtics i complets, un cop acabats, impresos o enregistrats. Però el procés de la comunicació és diferent del de l'anàlisi. En la realitat de la comunicació tot discurs −també l'escrit− és generat i interpretat en la línia del temps. Ja ho van assenyalar Marslen-Wilson (1976), amb la *hipòtesi de la descodificació contínua*, i hi han insistit Goodwin (1994) i Cortés i Camacho (2005). Aquests darrers expliquen el procés de recepció −i nosaltres hi afegiríem el de producció− com una activació de nodes mentals lèxics i conceptuals, pròxims o llunyans entre si, per mitjà d'instruccions de transmissió o de desviació immediata cap a altres nodes, si les hipòtesis inicials de relació fallen. Tot plegat, a una velocitat de vertigen: de mitjana, un mot polisèmic s'ha desambiguat en relació amb el seu entorn lingüístic i pragmàtic al cap de 0,8 segons, alhora que ja s'està processant fonèticament, morfològica, sintàctica, semàntica i pragmàtica l'enunciat següent.

La vacil·lació i la reformulació són operacions normals en la producció discursiva, en què el parlant està en ple esforç de transformació dels esquemes mentals (de naturalesa cognitiva) i les intencions (de naturalesa emotiva i factual) en una successió de mots i estructures lingüístiques i multimodals que vehiculin el missatge. El parlant comença, decideix, canvia de camí, s'ho pensa, hi torna, inicia una digressió, és interromput, reprèn la direcció perduda, decideix dir-ho d'una altra manera, reformula de nou... És aquesta la virtut −i no el defecte− de l'oralitat, una mobilitat extraordinària, un anar i venir continu per cercar els mots que expressin millor el que es vol dir o que siguin millors per aconseguir el que es persegueix, o ambdues coses alhora.

L'organització del discurs es completa amb les estructures més globals de les seqüències textuals prototípiques −narrativa, argumentativa, etc.− i de cadascun dels gèneres orals. A continuació oferim i comentem un fragment de conversa que exemplifica algunes de les qüestions que hem exposat.[8] Hi hem assenyalat subratllats els temes i amb negreta els remes.[9] Els mots en rodona normal són generalment connectors, organitzadors del discurs i interjeccions.

8. Es tracta de la conversa 07 del *COC* del *CUB* (APC1999-0250). Hi conversen tres interlocutors al menjador de casa, abans de dinar: MMM, la mare, mestressa de casa; PPP, el pare, pastisser; i CME, la filla, estudiant universitària. En aquest passatge la mare explica al pare els detalls d'una visita oftalmològica de la filla, la qual col·labora esporàdicament a la narració.

9. Els fragments en negreta tenen intensitats remàtiques diferents, que no hem pogut indicar. D'altra banda, en el cas de les formes compostes del verb, hem subratllat com a temàtic el verb *haver*, perquè conté el subjecte elidit. En canvi, en la perífrasi *haver de*, hi hem destacat el caràcter remàtic del significat d'obligació.

58	MMM	(.. 0.55) i llavores li: **ha mirat e:-** —
59	MMM	li ha **posat les gotes_**
60	MMM	i **al cap d'una estona::_**
61	MMM	(.. 0.95) al cap d'una estona li ha mirat **els ulls**
62	MMM"	(.. 0.55) i ha dit que::_
63	MMM	(. 0.18) que **estava bé**
64	MMM	(.. 0.43) que **no tingués daixò_**
65	MMM	que **fins l'any que ve es pot esperar un al-** —
66	MMM	(.. 0.56) esperar a l'any que ve_
67	MMM"	que **no té re**
68	MMM	p(e)rò que_
69	MMM	que li **faran aquesta altra prova_**
70	MMM	perquè:_
71	MMM–	(... 1.11) i llavòrens aquella noia:_
72	MMM	dius_
73	MMM	doncs **espera**'t\
74	MMM	(.. 3.0) i ens ha **fet entrar am un atre puesto_**
75	CME	(. 0.10) i m'ha **regalat** les gotes **que**—
76	CME	m'**haig de posar** unes gotes **abans d'anar-hi**
77	MMM	(. 0.15) abans d'anar-hi_
78	MMM	**aquí casa_**
79	MMM	s'ha de posar une:s—
80	MMM	**dugues menes** de gotes\
81	MMM	que aquella noia ens e les ha donades\
82	PPP	(. 0.29) bueno\
83	PPP	p(e)r això **fins al gener ja no**
84	CME	(. 0.17) [sí:\]
85	MMM	[bueno:\]
86	MMM	p(e)rò aquella noia:_
87	MMM	ha **buscat la llista_**
88	MMM	i li ha **donat lo més aviat que ha p-** —
89	MMM	que **han pogut**
90	PPP	(. 0.26) xxx **va bé** [**1 conèixer**-la veus\]
91	MMM	[1 perquè **si no es tindria**] **que espera:r_**
92	MMM	(. 0.13) [2 i e- —]
93	PPP	[2 i t'ha **conegut**]
94	MMM	(. 0.15) [3 sí::_]
95	PPP	[3 t'ha conegut\

96	PPP	vaia\]
97	PPP	[4 a tu **també**\]
98	MMM	[4 i ens ha dit_]
99	MMM	i jo li he dit_
100	MMM	dic ai_
101	MMM	la Maria Carme ha **estat ingressada aquí a Sant Prau_** (sic)
102	MMM	**i d'urgències_**
103	MMM	i a Sant Pau diu_
104	MMM	m'ho **haguéssiu di:t**
105	MMM	(. 0.16) diu_
106	MMM	jo **ja l'haguera anat a veure unes quantes vegade:s**
107	CME	(.. 0.54) sí p(e)rò_
108	CME	què **has de pensar que:_**
109	CME	**has de dir**-li a ella [1 {(??) **perquè**}] et **vingui a veu**[**re**\ 2]

En aquest fragment es pot observar el compliment gairebé estricte de la regla *RUT*, amb molts dels temes elidits i amb més abundància de remes, tot i que hi ha UT que són exclusivament temàtiques. La seqüència dominant és la narrativa, amb fragments de discurs directe i indirecte, sempre encapçalats per formes del verb *dir*. Hi destacarem els aspectes següents:

a/ Les UT de 63 a 70 constitueixen una citació en discurs indirecte dependents de l'«*ha dit*» de 62. Coincideixen a tenir un caràcter remàtic i l'estructura sintàctica de subordinades substantives de complement directe introduïdes amb la conjunció *que*. Són una mostra de l'abundància de la conjunció *que* per introduir UT en una clàusula complexa d'una certa llargària: «(.. 0.55) *i ha dit* ***que****::_* | (. 0.18) ***que*** *estava bé*\ | (.. 0.43) ***que*** *no tingués daixò_* | ***que*** *fins l'any que ve es pot esperar un al-* — | (.. 0.56) *esperar a l'any que ve_* | ***que*** *no té re*\ | *p(e)rò* ***que****_* | ***que*** *li faran aquesta altra prova_* | *perquè:_*».

b/ Hi ha diversos exemples de canvi de direcció sintàctica, sovint amb reformulació del que s'havia començat a dir (70-71: «*perquè:_* | (... 1.11) *i llavòrens aquella noia:_*»; 75-76: «(. 0.10) *i m'ha regalat les gotes que*— | *m'haig de posar unes gotes abans d'anar-hi*\»; 79-80: «*s'ha de posar une:s*— | *dugues menes de gotes*\»; 98-99: «[4 *i ens ha dit_*] | *i jo li he dit_*».

c/ Entre les línies 98 i 105 es veu una típica seqüència en discurs directe amb gran abundància de verbs de dicció, en què MMM busca d'anar marcant el discurs i mantenint la citació: «[4 *i ens* ***ha dit****_*] | *i jo li* ***he dit****_* | ***dic*** *ai_* | *la Maria Carme ha estat ingressada aquí a Sant Prau_* (sic) | *i d'urgències_* | *i a Sant Pau* ***diu****_* | *m'ho* ***haguéssiu di:t***\ | (. 0.16) ***diu****_* | *jo ja l'haguera anat a veure unes quantes vegade:s*\».

d/ Invariablement, les UT més llargues d'aquesta transcripció són els fragments de discurs directe reportat: 101: «*la Maria Carme ha estat ingressada aquí a Sant Prau_ (sic)*»; 106: «*jo ja l'haguera anat a veure unes quantes vegade:s*».

Al llarg de tota la seqüència narrativa hi ha una construcció conjunta col·laborativa i alhora competitiva entre MMM, que té el domini del torn de parla, CME, que va postil·lant i matisant alguna de les afirmacions d'MMM, i PPP, que intervé amb petites opinions i preguntes. MMM recupera sempre ràpidament el torn amb recursos com la repetició (76-77: «*abans d'anar-hi*»*) o un marcador discursiu contrastiu (85 «[*bueno:*]»). Entre 90 i 99 hi ha una superposició de veus perquè PPP interromp MMM amb una pregunta que MMM respon i que PPP fa posteriorment a CME, i també en aquest cas MMM recupera el torn amb el concurs de la insistència en els verbs de dicció.

Aquest fragment és una mostra de l'enorme versatilitat del discurs oral, adaptable i flexible –*coreogràfic* en termes de Halliday (1985b)–, estructurat en unitats entonatives, al damunt de les quals es dosifica la informació i a través de les quals s'articula la interacció, amb una participació imprescindible de les estructures sintàctiques, que, malgrat tot, resten supeditades a la prosòdia i a la successió informativa. Els mots es relacionen sintàcticament i semànticament entre si, però els recipients on es col·loquen no són proposicions ni oracions, sinó UT delimitades per pauses i constituïdes per corbes melòdiques –que, d'altra banda, transmeten significats i actituds que aquí ens hem d'imaginar perquè no les podem sentir.

5. LES CATEGORIES GRAMATICALS: L'ESTIL VERBAL

La gramàtica de la llengua oral comparteix amb la de l'escrita les mateixes categories o parts de l'oració –excepte l'oració mateixa. La freqüència d'aparició que hi tenen aquestes categories i la funció discursiva que hi desenvolupen, però, són molt diferents. A l'exemple *ad hoc* que hem ofert abans («*El jove atractiu va intervenir amb significativa eloqüència*« i «*i el tio era jove | i era guapo, eh?, el tio | i va parlar, buf, que en sabia la hòstia! | que tothom es va quedar | amb la boca oberta... | així, mirant-se... | uau, que bé que parla!*»), ja s'hi podia veure algunes d'aquestes tendències: predomini dels verbs, més adjectius predicatius, més connectors, etc. Per concretar-les més, n'oferim unes dades quantitatives a la taula 3 (Castellà 2002 i 2004).

Taula 3 - Les categories gramaticals en la llengua oral –informal i formal– i escrita

CATEGORIES	Conversa quotidiana	Classe magistral	Prosa acadèmica
Noms	13,4 %	19,9 %	24,5 %
Verbs	17,5 %	13,9 %	9,4 %
Adjectius predicatius	2,2 %	1,1 %	0,9 %
Adjectius atributius	0,8 %	4,7 %	9,2 %
Adverbis en *-ment*	0,2 %	1,2 %	1,0 %
Preposicions febles	8,8 %	14,7 %	17,0 %
Preposició *de*	3,8 %	7,3 %	9,5 %

Aquesta taula, com ja hem vist en la núm. 2, reuneix dades dels dos gèneres extrems dins de l'oralitat: la conversa quotidiana i la classe magistral. La classe magistral –en aquest cas, universitària– és una mostra de discurs oral monologat, formal, especialitzat, en públic i amb un entorn fortament institucionalitzat (estudis oficials, exàmens i notes, convencions socials de comportament a l'aula, diferència d'edat habitual entre docent i estudiants, prestigi social del saber, etc.). La llengua oral formal en general tendeix a aproximar-se a les característiques lingüístiques de l'escriptura, tant pels factors que acabem d'esmentar, com per la voluntat patent de l'orador de construir els enunciats imitant l'estil sintàctic de l'escriptura –encara que mai no ho arribi a aconseguir del tot. Aquesta tendència de la classe es veu reflectida en les xifres, en què, tot i separar-se notablement de la conversa, manté una posició intermèdia entre oralitat i escriptura. La franja que va de les dades de la conversa a les de la classe magistral la podem considerar provisionalment el camp d'abast de la llengua oral en català, a l'espera que més estudis quantitatius el confirmin o l'ampliïn.

El tret principal que es desprèn de la taula 3 és el predomini del verb com a categoria més emprada en la llengua oral col·loquial (17,5 %), amb els noms en segon lloc (13,4 %) i un ús escàs dels adjectius (3,0 %), la majoria dels quals són predicatius (2,2 %), complements del verb i no del nom. Les posicions canvien en la classe magistral: els noms ocupen la primera posició (19,9 %) i el nombre de verbs (13,9 %) és fins i tot superat per les preposicions febles (14,7 %) –fenòmens que s'accentuen en

la prosa acadèmica. El conjunt de la configuració categorial de predomini del sintagma verbal, típic de l'oralitat espontània, ha estat anomenat *estil verbal*, en contraposició amb l'*estil nominal*, construcció basada en el sintagma nominal, típica de l'escriptura i de les formes d'oralitat que s'hi aproximen –Halliday (1985b), tot i que, segons Salvador (2000: 70), aquests termes provenen d'un treball de R. Wells de 1958.

L'expressió oral prefereix l'acció verbal perquè permet la concreció del temps, el mode i l'aspecte, és a dir, l'acotació díctica o narrativa de l'enunciat. A més, el nombre elevat de verbs i de clàusules breus s'adapta millor a l'estructuració en UT. I això arrossega tota la resta: si hi ha més verbs, hi ha més complements verbals: més adjectius predicatius, més sintagmes preposicionals dependents del verb i més oracions subordinades complements del verb. La llengua oral formal –i l'escrita–, en canvi, tendeixen a explicar les idees i els fets d'una manera més estàtica i abstracta, amb els conceptes agrupats al voltant dels noms en sintagmes nominals llargs que sovint inclouen sintagmes preposicionals introduïts per la preposició *de*.[10] Un exemple (*ad hoc*) que presenta la transformació més típica de funcions sintàctiques d'un estil a l'altre és *En Ricard ha fet un dels cims més alts* → *La consecució d'en Ricard d'un dels cims més alts*, en què el verb es canvia per un substantiu abstracte resultant d'una nominalització, els subjectes i el complement directe passen a ser sintagmes preposicionals complements del nom introduïts per la preposició *de* i la clàusula es converteix en un sintagma nominal, sense l'ancoratge díctic del verb en forma personal.

A continuació presentem dos fragments, un de conversa quotidiana i un altre de prosa acadèmica, per a la comparació entre l'estil verbal i l'estil nominal. Tots dos textos tenen 157 mots i hi hem assenyalat els noms amb negreta, els verbs amb cursiva i els adjectius i els complements del nom introduïts per la preposició *de* subratllats.[11]

10. Halliday (1985a i 1985b) ho explica d'una manera metafòrica: la llengua oral empra més verbs perquè ella mateixa és més mòbil, és discurs i procés en moviment, és coreogràfica (com una dansa). La llengua escrita té més noms perquè ella mateixa és fixa i estàtica, és producte perfet, és cristal·lina (com el diamant). Cada mode reflecteix les característiques del medi físic on es realitza –recorda, des d'una perspectiva diferent, McLuhan: *the medium is the message*.

11. Aquest fragment oral no té el mateix format de transcripció –aquest és més simple– que el que ha sortit unes pàgines abans, perquè no forma part del *COC* del *CUB*. Prové d'un recull inicial d'aquest corpus de la UB, però finalment no hi va ser inclòs. Tant aquest com el que s'ha comentat anteriorment, formen part de la mostra de Castellà (2002). En la conversa hi participen tres interlocutors, MAR, IMM i, tangencialment, RUT. En aquest passatge MAR, en col·laboració-competència amb IMM, explica a RUT unes circumstàncies sobre la compravenda d'una casa per part d'uns tercers. El fragment de prosa acadèmica és un breu passatge d'un llibre d'Història d'Àsia Oriental i tracta sobre l'aparició de la idea d'imperi a la Xina antiga.

48 MAR: encara que ell ho *volia* per *tirar*-ho\
49 IMM: bueno però això no *importa*\
50 però ells *tenien* allà una **casa**\
51 MAR: exacte\
52 i aleshores el **cas** *és* que *van*_
53 IMM: això *és valorar* la **finca**_
54 i llavon-
55 la **finca**_
56 **finca** i **casa** *val* tant_
57 i llavòrens_
58 MAR: mhm\
59 IMM: això_
60 es *valora* el **terreny** i la **resta** s'*ha* d'*afegir*\
61 MAR: el **cas** *és* que *van anar* a *mirar* el **terreny** de **V** _
62 IMM: i els hi *va agradar*\
63 MAR: i *van decidir* que sí\
64 que se n'*anaven*\
65 IMM: bueno_
66 *és* que allà *estarien* sols\
67 MAR: que se n'*anaven* a **V**_
68 perquè_
69 perquè bueno_
70 perquè aquella **casa**_
71 ells se l'*havien trobat* feta_
72 i aquesta se la *farien* a **mida**\
73 i se la *farien* al seu **gust**_
74 i no *sé* què_
75 i com que_
76 no *tenien* **pressa**_
77 IMM: i a més que *són*_
78 MAR: perquè ademés_
79 IMM: ah_
80 no *tenien* **pressa**\
81 MAR: no_
82 *tenien*_
83 **pressa**\
84 o *sigui*_
85 el **senyor** aquest_

86 els hi *deia* que_
87 IMM: *haguessin pogut estar*_
88 fins que *hagués acabat* la **casa**\
89 MAR: sí\
90 sí\
91 o *sigui* que sí_
92 RUT: sí/"

"I això ens *porta* a la segona **consideració**: la **idea** imperial no *era* immanent al **món** xinès. Certament, la **tradició** confuciana *parlava* d'una **unitat** primigènia, i *concebia* el **passat** com una **edat** d'**or** en què **emperadors** virtuosos *governaven* per damunt de tots. Però *cal* no *oblidar* que tots aquests **textos** van *ser elaborats* pocs **segles** abans de la **implantació** de l'**imperi** i que tots ells van *ser* seriosament *manipulats* durant els **Han**, *és* a *dir*, quan l'**imperi** *era* ja una **realitat**. (...) Però el **tombant** de **segle** *marcarà* una clara **diferència**: i no *és* **casualitat** que els primers **enunciats** de la **necessitat** d'un **poder** únic *apareguin* en els **escrits** de **Xunzi** –el que *seria* **mestre** de **Li Si** i **Han Fei**– i en l'**obra** recopilada per **Lü Buwei** –el que *seria* el primer gran **canceller** del **rei** de **Qin**–, el **Lushi Chunqiu**: tots dos *eren* **persones** properes a **Qin**, l'**estat** que *realitzaria* la **idea** imperial."

Es pot apreciar a simple vista l'abundància de verbs en el discurs oral i la de noms, adjectius i complements del nom encapçalats per la preposició *de* en l'escrit. En concret, el fragment de conversa té 30 verbs, 20 noms, 2 adjectius –tots dos predicatius– i 1 sintagma preposicional complement del nom amb *de*. El de prosa acadèmica, en canvi, té 17 verbs, 42 noms, 12 adjectius –1 de predicatiu i 11 d'atributius– i 9 sintagmes preposicionals complements del nom amb *de*. En el primer, el pes recau bàsicament sobre els verbs, que són els pivots al voltant dels quals es construeix la sintaxi i s'organitza la informació. En el segon, els noms i els sintagmes nominals prenen el protagonisme i són els principals acumuladors del significat i els pals de paller de l'organització sintàctica –per exemple, a «*i no és casualitat* ***que els primers***» s'inicia una clàusula subordinada substantiva de subjecte que arriba, tres línies i 49 paraules més avall, fins a «*Lushi Chunqiu*». El caràcter verbal de l'oralitat i el nominal de l'escriptura són la manifestació lingüística patent de dues formes de relació social i de dues maneres de representar la realitat en la ment humana.

6. LA COMPOSICIÓ CLAUSAL: SUBORDINACIÓ I ORALITAT

La visió dels mecanismes de composició oracional ha estat tradicionalment que la llengua oral té més oracions juxtaposades i coordinades que subordinades, al contrari que l'escriptura, en la creença que la subordinació implica una complexitat amb què la simplesa de l'oralitat no pot acordar-se –pressupòsits, especialment aquest darrer, d'una gratuïtat notòria. El cas és que la dissociació de subordinació i oralitat no és certa del tot, però tampoc no és falsa, sinó que cal matisar-la, com exposarem a continuació. Les xifres comparatives de les formes de composició clausal (subordinació, interordinació i coordinació), d'acord amb Castellà (2002 i 2004), són les que es presenten a les taules 4 i 5.[12]

Aquestes dues taules reflecteixen càlculs de caràcter molt diferent. En primer lloc, la taula 4 expressa tants per mil sobre el total de mots i, per tant, reflecteix l'aparició de nexes i construccions sintàctiques respecte del total de la mostra de cada gènere. S'hi pot veure com la llengua oral recolza més en la subordinació (49,1 ‰) i en la interordinació (18,0 ‰) que no pas en la coordinació clausal (16,5 ‰), cosa que desmenteix el postulat tradicional del predomini de la coordinació en l'oralitat. I pel que fa al total de la coordinació, és la llengua escrita la que en fa un ús lleugerament més alt (27,3 ‰), ja que la coordinació sintagmàtica hi és molt habitual com a mitjà d'acumulació d'informació en el sintagma nominal. El nombre de clàusules subordinades de la conversa quotidiana és menor (49,1 ‰), però no espectacularment menor que en la prosa acadèmica (58,2 ‰), i si es tenen en compte les interordinades (18,0 ‰) –moltes de les quals eren tradicionalment considerades subordinades–, de la suma en sortiria pràcticament el mateix nombre per a la conversa i la prosa. La que destaca clarament, en canvi, és l'altra forma de llengua oral, la classe magistral, que abandona la seva habitual posició intermèdia i té l'índex de subordinació més alt de tots tres gèneres (67,5 ‰).

12. El grup de les interordinades es delimita d'acord amb els criteris de Cuenca (1991) i agrupa part de les coordinades i moltes de les antigues subordinades adverbials: adversatives, condicionals, concessives, causals, consecutives contínues i finals.

Taula 4 - Composició clausal en la llengua oral –informal i formal– i escrita (sobre total de mots)

COMPOSICIÓ CLAUSAL *	Conversa quotidiana	Classe magistral	Prosa acadèmica
Subordinació substantiva	33,4 ‰	32,8 ‰	24,3 ‰
Subordinació adjectiva	8,8 ‰	24,5 ‰	22,6 ‰
Subordinació adverbial	6,9 ‰	10,2 ‰	11,3 ‰
Total subordinació	**49,1 ‰**	**67,5 ‰**	**58,2 ‰**
Interordinació	**18,0 ‰**	**10,9 ‰**	**8,3 ‰**
Coordinació sintagmàtica	9,3 ‰	9,7 ‰	20,6 ‰
Coordinació clausal	**16,5 ‰**	**15,2 ‰**	**6,7 ‰**
Total coordinació	25,8 ‰	24,9 ‰	27,3 ‰
Total composició clausal **	**83, 6 ‰**	**93, 6 ‰**	**73, 2 ‰**

* Xifres en tants per mil sobre el total de mots. ** Sense la coordinació sintagmàtica.

Taula 5 - Composició clausal en la llengua oral –informal i formal– i escrita (sobre total de clàusules)

COMPOSICIÓ CLAUSAL *	Conversa quotidiana	Classe magistral	Prosa acadèmica
Total subordinació	28,0 %	48,6 %	61,9 %
Interordinació	10,3 %	7,9 %	8,8 %
Coordinació clausal	9,4 %	10,9 %	7,1 %
Total composició clausal **	47,7 %	67,4 %	77,8 %

* Xifres en tants per cent sobre el total de clàusules. ** Sense la coordinació sintagmàtica.

Pel que fa al tipus de subordinació, en congruència amb la tendència verbal o nominal de cada mode, la subordinació substantiva és més habitual en els gèneres orals (33,4 ‰ a la conversa i 32,8 ‰ a la classe) i l'adjectiva ho és en el gènere escrit (a la classe i 22,6 en la prosa). La classe magistral, però, trenca la seva adscripció natural a l'oralitat i s'aparella (24,5 ‰), i fins i tot depassa, la prosa acadèmica, mentre que en la conversa hi té una aparició realment escassa (8,8 ‰). En la subordinació adjectiva sembla que preval el caràcter acadèmic dels textos per davant del mode.

En el conjunt dels nexes i construccions de composició clausal, crida l'atenció que sigui el gènere escrit el qui en tingui un nombre menor (73,2 ‰), que la conversa el superi (83,6 ‰) i que la classe magistral ocupi la primera posició (93,6 ‰). L'explicació per a la conversa és, sens dubte, en l'alt nombre de clàusules, que necessiten relacionar-se per diversos mitjans cohesius, i la connexió és sens dubte un dels més immediats. I per a la classe magistral, la raó és probablement en la producció *on-line* d'un discurs oral que en ser monologat necessita més nexes per anar relacionant les clàusules entre si, i més si és una mena d'oralitat construïda amb la voluntat d'incorporar l'estil lèxic i sintàctic de l'escriptura –és a dir, com ocorre en tants aspectes de la conducta humana, l'interès per assemblar-se a algú o a alguna cosa condueix a depassar el model.

Les proporcions canvien, i molt, a la taula 5, on els càlculs són respecte del nombre total de clàusules de cada gènere. Lògicament, com que la llengua oral té més clàusules, el denominador augmenta i les xifres s'aprimen. Així, el percentatge de clàusules subordinades en la conversa es redueix al 28,0 %, el de la classe magistral al 48,6 % i el de la prosa acadèmica puja fins al 61,9 %. Globalment, només la meitat (47,7 %) de les clàusules de la conversa quotidiana estableixen relacions sintàctiques estructurals, mentre que un 77,8 % de les de la prosa acadèmica es construeixen per aquests mitjans. Per tant, també és encertada la percepció tradicional que l'escriptura recolza més en la subordinació i en la sintaxi a l'hora de construir els enunciats.

En resum, sense que la subordinació sigui un recurs poc emprat en la llengua oral, és en l'escriptura on adquireix un major protagonisme en l'arquitectura de l'oració: gairebé dues terceres parts de les oracions s'hi construeixen amb aquest recurs. En canvi, els nexes de subordinació i d'interordinació són més habituals en xifres totals en la llengua oral, i la coordinació no hi és pas l'estructura més emprada i la subordinació la menor –al contrari, és aquesta darrera qui la triplica en la conversa i la quadruplica en la classe magistral.

7. LA CONNEXIÓ TEXTUAL: ORGANITZACIÓ I POLIVALÈNCIA

La connexió textual és una funció que exerceixen tres classes de mots: a) algunes conjuncions: *i*, *però*, *perquè*, etc.; b) els marcadors o connectors parentètics: *bé*, *doncs*, *per tant*, *a més*, *per exemple*, etc.;[13] i c) algunes interjeccions: *i tant*, *d'acord*, *saps?*, *ja*, *eh?*, *a veure*, etc. El discurs oral és, amb tota claredat, el terreny més propici per a la connexió textual, com pot veure's a la taula 6 (Castellà 2002 i 2004).

La taula 6 rebat la hipòtesi d'alguns estudis en el sentit que els recursos prosòdics i contextuals de l'oralitat haurien de tenir com a conseqüència un ús menor dels elements de connexió textual.[14] Ben al contrari, els connectors textuals són set vegades més emprats en la conversa (56,8 ‰) que en la llengua escrita (7,5 ‰), i la classe magistral hi ocupa una posició intermèdia (29,0 ‰). Ara bé, pel que fa a la varietat de connectors, la desproporció és gran: els connectors de la prosa acadèmica es repeteixen una mitjana de 3,5 vegades, mentre que els de la conversa ho fan una mitjana de 30,8 vegades. A més, hi ha una especialització d'uns grups de connectors textuals per a cada gènere. Així, a la conversa hi abunden *i*, *bueno*, *però*, *vull dir*, *llavors*, *eh?*, *ah*, *(és) clar*, *home*, *oh*, *no?*, *mira*, *saps?*, *ja*, *i ja està* i *a veure*; a la classe magistral *és (a) dir*, *bé*, *per tant*, *de fet*, *ara*, *eh?*, *no?*, *mh?* i *(és) clar*; i a la prosa acadèmica *d'altra banda* i *en efecte*.

13. M. Josep Cuenca ha dedicat diversos treballs a definir aquesta unitat. Les presentacions més generals són a Cuenca (2002 i 2006). Els connectors parentètics poden desenvolupar una funció de matisació intraoracional o bé de connexió textual.

14. És el que es dedueix, per exemple, de les paraules de Portolés (1998: 126-127) quan, en remarcar la poca varietat dels connectors en la conversa, afirma que «*en el coloquio (...) el contexto es infinitamente más rico que en la lectura. Por consiguiente (...) se podrá disminuir lo dicho, ya que el contexto suplirá esta carencia*». L'encert de Portolés és total sobre la varietat dels connectors textuals, però no sobre el nombre d'ocurrències.

Taula 6 - Connexió textual en la llengua oral –informal i formal– i escrita

CONNEXIÓ TEXTUAL *	Conversa quotidiana	Classe magistral	Prosa acadèmica
Conjuncions en usos textuals	20,7 ‰	4,2 ‰	2,2 ‰
Marcadors parentètics en usos textuals	20,0 ‰	11,9 ‰	5,2 ‰
Interjeccions en usos textuals	16,1 ‰	12,9 ‰	0,1 ‰
Total connexió textual	56,8 ‰	29,0 ‰	7,5 ‰

* Xifres en tants per mil sobre el total de mots.

La composició clausal i la connexió textual es combinen per aconseguir l'objectiu de la cohesió textual: que els enunciats d'un text estiguin relacionats entre si de diverses maneres, per la forma, pel significat i pel sentit, perquè arribin al receptor amb més facilitat per a la interpretació. Des d'aquest punt de vista, considerant conjuntament els recursos connectius oracionals i textuals, els resultats són els de la taula 7.

Taula 7 - Elements connectius en la llengua oral –informal i formal– i escrita (sobre total de mots i de clàusules)

CONNEXIÓ TEXTUAL *	Conversa quotidiana	Classe magistral	Prosa acadèmica
Nombre absolut de mots	27.254	26.374	26.468
Nombre absolut de clàusules	4.769	3.666	2.488
Nombre absolut d'elements connectius	3.826	3.234	2.137
Percentatge d'elements connectius sobre el total de mots	14,0 %	12,3 %	8,1 %
Percentatge d'elements connectius sobre el total de clàusules	80,2 %	88,2 %	85,7 %

D'acord amb aquesta taula, la intervenció dels elements connectius i, per tant, el nombre de clàusules que són connectades per algun mitjà formal, és similar en tots tres gèneres, si bé en termes absoluts hi ha molts més connectors en la llengua oral que en l'escrita –i probablement també per això trobàvem més mots gramaticals en l'oral. I si es té en compte que la majoria d'aquests connectors relacionen entre si dues o més clàusules, el nombre de clàusules no connectades per cap recurs formal ha de ser ben minso –i llavors encara ho podrien ser per altres elements de cohesió. A més, en el cas de l'oralitat, les estructures melòdiques i els altres llenguatges de la multimodalitat afegeixen encara més cohesió al conjunt. La conclusió és que el text oral informal, el formal i l'escrit estan cohesionats en una mesura similar, si bé amb procediments diferents.

D'altra banda, com indica el títol d'aquest apartat, l'organització discursiva de l'oralitat està relacionada amb la polivalència. En el discurs oral, el parlant sent la necessitat d'assenyalar on comencen i on acaben les UT, els torns de parla i els moviments interactius i informatius, i sovint també quina relació mantenen entre si, per guiar l'oient en el procés de comprensió. O, dit des d'una perspectiva més dinàmica, sent la necessitat d'anar deixant marques als punts on s'han pres les *decisions* en l'organització *on-line* del discurs. Aquesta funció de balisatge, demarcativa, organitzativa i connectiva alhora, o més l'una o l'altra segons el cas, pot ser exercida tant pels nexes oracionals i els connectors textuals –elements als quals els és pròpia– com per altres unitats lingüístiques que la realitzen de manera menys intrínseca o, fins i tot, per la posició que ocupen en un moment determinat.

Uns bons exemples d'això els constitueixen les interjeccions no connectives (expressives i fàtiques), que col·locades a l'inici o al final d'un torn de parla coincideixen i alhora poden indicar un nou moviment en l'organització de la conversa. També els omplidors –o mots crossa–, que tenen la funció d'omplir un buit provocat per una vacil·lació i, per tant, són alhora la indicació i el rastre que en aquell punt s'està realitzant una operació d'organització discursiva, una reformulació, etc. O les expressions temporals (*llavors*, *aleshores*, *després*, etc.), que encara que formen part de la clàusula com a constituents, i per tant no són connectors parentètics d'acord amb les lleis de la sintaxi, exerceixen també una funció organitzativa en les seqüències narratives.[15] Altres elements a tenir en consideració són algunes formes del verb *dir*: les formes (pseudo)interjectives *diem*, *diguem*, *diguéssim* i *diríem*; les construccions estructurades *vull dir que*, *és a dir que*, *anava a dir* i *volia dir*; i els pivots de la presentació del discurs

15. La classificació de Cuenca (2002) dels connectors textuals no inclou cap apartat per al significat temporal, perquè aquests elements, per més que siguin perifèrics, no són independents de l'estructura de l'oració que els acull ni tenen un grau suficient de gramaticalització i, per tant, no reuneixen els requisists per ser connectors parentètics.

directe *dic* i *diu*. I també hi ha formes semiestructurades com *és que*, *jo que*, *naturalment que*, *jo sí que*, *l'únic que*, *sort que*, *eh que*, *oi que*, etc., que són considerades marcadors textuals de la llengua oral per alguns autors –els més pragmatistes– i no són admeses com a tals per altres –els més interessats per la perspectiva sintàctica.

La solució per a molts d'aquests casos podria ser definir una funció de *marcatge o d'organització discursiva* com un tipus més lax de connexió, no absent del text escrit i fonamental en l'oral, que es podria realitzar per mitjà de múltiples recursos. D'entre aquests, només els elements amb un grau suficient de gramaticalització podrien ser considerats pròpiament connectors, cosa que no trauria als altres la seva potencialitat organitzativa.

A continuació oferim uns breus fragments de conversa i de classe magistral per mostrar-hi diversos aspectes del que acabem de comentar sobre els connectors textuals i el marcatge discursiu de la llengua oral. Hi assenyalem en negreta tots els elements que comentarem més avall, amb negreta subratllada els connectors parentètics i les interjeccions connectives de la llista de Cuenca (2002) i amb negreta cursiva les ocurrències de les conjuncions *i* i *perquè*.[16]

159 MAR: **o sigui** _
160 ***i*** devia pensar que era un bon tracte_
161 ***i* sí sí**\
162 ***i*** el van fer\
163 ***i*** se'n van anar\
164 ***perquè* a més** _
165 **ja tampoc** aquelles cases_
166 tenien el valor sentimental que tenien abans_
167 ***perquè*** se n'havia anat la_
168 la iaia s'havia mort_
169 les_
170 IMM: **ja**\
171 ***i*** les germanes s'ho havien venut\
172 MAR: les germanes_
173 se n'havien anat_
174 ***i*** havien deixat_
175 ***i* total ja**_
176 **vull dir** _

16. Aquests dos textos tampoc no segueixen les convencions del *COC*. El primer és un altre fragment de la mateixa conversa anterior. I el segon és un fragment d'una classe magistral d'Història, enregistrada i transcrita per l'autor d'aquest article.

177 no era lo que era abans\
178 IMM: **és clar**\
179 MAR: **a més** _
180 **a més** _
181 SC s'havia fet gran_
182 **perquè** allò_
183 es veu_
184 que abans era_
185 era ajardinat_
186 ***i*** era_
187 als_
188 afores de SC\
189 ANT: com ara és V_
190 **diguéssem**\
191 MAR: **com ara és V**\
192 ***i*** amb el temps_
193 ja no_
194 IMM: va quedar al mig\
195 MAR: **va quedar al mig_**
196 **o sigui que** anava molt bé_
197 ***perquè*** estaven a prop de tot_
198 ***i*** tenien l'estació_
199 al costat\

9531 **bé** _
9532 **toca començar a parlar de** coses una mica més complexes_
9533 **cada vegada** ho són una mica més_
9534 **ara en aquest cas** és de les formes_
9535 de les formes d'organització_
9536 de les formes d'organització social\
9537 ***i* aquí també començaré** de les més senzilles a les més complexes **eh/**
9538 **per començar amb** les més senzilles_
9539 es tractaria de començar per les que responen_
9540 a unes diferències suposadament físiques entre uns homes i altres_
9541 **és a dir** _
9542 a les que fan referència al al doble grup de conceptes raça i esclavitud\
9543 **per entendre'ns**_
9544 **quan eee quan parlem de** l'organització de la desigualtat_

9545 en grups com bandes_
9546 el tema és un tema que es podria reduir_
9547 pràcticament al mateix_

Com es pot veure, tant en el fragment de conversa com en la classe hi han aparegut diversos elements que contribueixen a l'organització del discurs –tot i que en la classe s'observa un paper més important de la construcció sintàctica. La gran majoria d'aquests elements han aparegut a l'inici de la UT i, en la conversa, a l'inici també del torn de parla. L'adscripció categorial i els matisos en la funció discursiva són diversos.

En primer lloc, hi hem assenyalat diversos connectors parentètics (a la conversa: 159 *o sigui* reformulació parafràstica, 164 *a més* continuïtat, 175 *total* conclusió, 176 *vull dir* reformulació parafràstica, 179 i 180 *a més* continuïtat; a la classe: 9531 *bé* continuïtat, 9541 *és a dir* reformulació parafràstica) i dues interjeccions connectives (178 *és clar* assentiment, 9537 *eh*/ petició de confirmació), la segona en la seva típica posició de final d'UT, i la forma (pseudo)interjectiva *diguéssem* (190). Com indicaven les xifres de la taula 6, els connectors textuals són més habituals en la conversa –hi són una part imprescindible.

Pel que fa a les conjuncions *i* (160, 161, 162, 163, 171, 174, 175, 186, 192 i 198, i a la classe, 9537) i *perquè* (164, 167, 182 i 197), la primera ha aparegut en una de les típiques seqüències d'UT iniciades reiterativament per l'enllaç additiu (de 160 a 163). En alguns dels usos d'aquestes conjuncions sembla difícil d'escatir –i, com argumentarem a continuació, potser tampoc no és essencial– si donen lloc a una clàusula complexa o si són casos de connexió textual (p. ex., el *perquè* de 167 sembla clarament clausal, mentre que el de 182 pot ser més difícil d'assegurar). En tot cas, en totes les ocurrències s'han situat a inici d'UT.

Ja en l'apartat de la diversitat i polivalència de les formes, al fragment de classe magistral hi han aparegut força expressions amb el verb *començar* (9532 *toca començar a*, 9537 *i aquí també començaré*, 9538 *per començar*), que a parer nostre són bons exemples de la funció organitzadora de peces lèxiques dins de clàusules regulars. En un cas, a més, hi ha al costat el verb *parlar* (9532 *toca començar a parlar de*) en un ús autoreferencial –també n'hi ha un altre de tot sol a 9544 *quan eee quan parlem*. Hi ha en darrer lloc, diversos díctics discursius (9534 *ara en aquest cas*, 9537 *i aquí també començaré*), la forma estructurada *o sigui que* (196), repeticions (189-191, 194-195) i altres elements esparsos (161 *sí sí*, 165 *ja tampoc*, 170 *ja*, 9543 *per entendre'ns*). I a això cal afegir-hi la tendència de tots aquests elements a acumular-se en dues o tres UT successives, com a 159-165, 174-180, 189-192, 195-198, 9531-9534, 9537-9838 i 9543-9544.

Globalment, aquests fragments, ben breus, ens mostren a bastament l'ús de recursos de diverses menes que acompanyen el desenvolupament del discurs –i potser

el més destacable és que en molts moments fa la impressió que més que connectar o organitzar, assenyalen l'organització. Per al parlant hi ha un objectiu principal: que cada UT i cada torn de parla es relacioni amb l'anterior, que hi hagi una continuïtat i, sobretot, assenyalar aquesta continuïtat, encara que hagi de ser de manera reiterativa. Els elements que hi intervenen són, com hem dit, de naturalesa categorial diferent i tenen en comú la polivalència, la qualitat de comodins, que tan «còmoda» resulta per a l'usuari i tan complexa per a l'analista, i la mobilitat, la capacitat per fer fluid, per discórrer en el joc o en la dansa de les paraules.

En aquest context, i especialment en la conversa, el paper de la sintaxi s'aprima: és imprescindible per a la construcció de cada sintagma i cada clàusula, però en la interrelació entre enunciats esdevé secundària. I per això, la consideració d'un mot com a nexe de composició oracional o, més enllà de l'oració, com a connector textual, que és una distinció essencial en la sintaxi de l'escriptura, on l'oració és la unitat central, podria esdevenir també secundària per a la gramàtica de l'oralitat. La funció discursiva dominant s'hi exerceix per altres mitjans, que la gramàtica de la llengua ha d'abordar.

8. LA LLENGUA ORAL I LA QÜESTIÓ DE LA COMPLEXITAT

En els anys 2005 i 2007 es van complir cinquanta anys de dues fites cabdals per a l'estudi del llenguatge en la segona meitat del segle xx. La primera, les cèlebres conferències *The William James Lectures* de J. L. Austin a la Universitat de Harvard, que es van publicar pòstumament el 1962 sota el conegut títol *How to Do Things with Words*. El segon, la publicació de *Syntactic Structures* de N. Chomsky, que van significar el tret de sortida de la lingüística generativotransformacional. Totes dues obres han donat lloc a vigoroses línies de recerca, pragmàtica i sintàctica, entre les quals no s'ha sabut o no s'ha pogut trobar prou punts de contacte. L'estudi de l'oralitat hauria de ser l'oportunitat per posar en relació la tradició funcional i la formal en l'estudi gramatical.

Una de les innovacions d'Austin en la filosofia va ser l'interès pel llenguatge quotidià, en el convenciment que en allò aparentment obvi i simple s'hi amaga la complexitat del que és intrínsecament humà. Qüestionava així la tendència cultural i científica tan arrelada de relacionar l'oralitat i la quotidianitat amb la simplicitat, i, sobretot, l'autolimitació de la filosofia als enunciats i les regles de la lògica.

La complexitat de la llengua escrita, més enllà de raons socials, sembla demostrada per l'evident dificultat en l'aprenentatge de l'escriptura, que demana anys de dedicació, en contrast amb la facilitat extraordinària amb què s'aprèn –es desenvolupa– la llengua oral des de l'edat més tendra. L'equació «a més dificultat, més complexitat», però, és massa elemental i no funciona en aquest cas, perquè l'oralitat és constitutiva de l'ésser

humà, i no és fàcil perquè sigui simple sinó perquè és la forma de llenguatge per a la qual la nostra cognició ha estat dissenyada: és la forma natural de llenguatge. L'escriptura, en canvi, és una potencialitat afegida, extraordinàriament atractiva i productiva, intrínsecament humana, però no «natural» en el mateix sentit que l'oralitat, i per això demana un gran esforç d'aprenentatge. Per fer-se cabal de la complexitat del que és oral, només caldria imaginar que fos a la inversa, que als dos anys els infants comencessin a escriure espontàniament i que s'hagués anar a escola per estudiar i aprendre el reconeixement i l'articulació dels sons, la corba melòdica, la delimitació en unitats tonals, les regles de la conversa, el funcionament dels connectors textuals i tota la mòbil, complexa i no del tot predictible organització del discurs oral. Seria quasi inassolible...

Si la lingüística computacional segueix en la mateixa línia de progrés que fins ara, aviat es podrà preparar el cervell electrònic d'un robot perquè entengui i aprengui les regles de la sintaxi completa d'una llengua. Podrà produir un nombre infinit d'oracions gramaticalment ben formades –i això és molt important!–, però no sabrà emprar els marcadors discursius o les interjeccions, ni sabrà participar en els jocs i les subtileses d'una conversa real –ni de la literatura –, perquè tot això és part d'una matèria molt més complexa.

La llengua oral, en definitiva, no és simple, ni fragmentària, ni restringida, ni caòtica, ni un esborrany, ni poc cohesionada: és el producte de mil·lennis d'evolució de l'espècie humana i és just com ha de ser –perquè, si no, els humans ja l'hauríem canviada. És important, doncs, estudiar-la per si mateixa i des de si mateixa, amb tota la seva esmunyedissa, a voltes enutjosa, i irreductible complexitat.

Josep M. Castellà Lidon
Universitat Pompeu Fabra

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Aracil, L.V. (1978) «Remarques al projecte "Manual de llengua catalana"», dins Aracil, L. V., *Papers de sociolingüística*, Barcelona, La Magrana, 1982.

Biber, D. (1988) *Variation across Speech and Writing*, Cambridge, Cambridge University Press.

Blanche-Benveniste, C. (1991) «Analyses grammaticales dans l'étude de la langue parlée», dins Dausendschon, G.-U., Gülich, E. i Krafft, U., eds., *Linguistische*

Interaktionsanalysen: Beiträge zum 2. Romanistentag 1987, pp. 1-18, Tübingen, Niemeyer.

BRIZ, A. (1998) *El español coloquial en la conversación. Esbozo de pragmagramática*, Barcelona, Ariel.

CARTER, R. i MCCARTHY, M. (1995) «Grammar and the Spoken Language», *Applied Linguistics*¡ 16:2, pp. 141-158.

CASTELLÀ, J. M. (2002) *La complexitat lingüística en el discurs oral i escrit: densitat lèxica, composició oracional i connexió textual*, tesi doctoral, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, *TDX - Tesis Doctorals en Xarxa* (CBUC, CESCA, DURSI), http://www.tdcat. cesca.es/.

— (2004) *Oralitat i escriptura: dues cares de la complexitat en el llenguatge*. Barcelona, Curial/Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

CHAFE, W. (1992) «Information Flow in Speaking and Writing», dins DOWNING, P.; LIMA, S. i NOONAN, M., eds., *The Linguistics of Literacy*, pp. 17-29, Amsterdam, Benjamins.

— (1994) *Discourse, Conciousness, and Time. The Flow and Displacement of Conscious Experience in Speaking and Writing*, Chicago, The University of Chicago Press.

CORTÉS, L. (1986) *Sintaxis del coloquio. Aproximación sociolingüística*, Salamanca, Ediciones de la Universidad de Salamanca.

CORTÉS, L. i CAMACHO, M. M. (2005) *Unidades de segmentación y marcadores del discurso*, Madrid, Arco-Libros.

CRYSTAL, D. (1980) «Neglected Grammatical Factors in Conversational English», dins GREENBAUM, S.; LEECH, G. i SVARTVIK, J., eds., *Studies in English Linguistics for Randolph Quirk*, pp. 153-166, Londres, Longman.

CUENCA, M. J. (1991) *L'oració composta (II): la subordinació*, València, Universitat de València.

— (1996) *Sintaxi fonamental*, Barcelona, Empúries.

— (2002) «Els connectors textuals i les interjeccions», dins SOLÀ, J.; LLORET, M. R.; MASCARÓ, J. i PÉREZ SALDANYA, M., eds., *Gramàtica del català contemporani*, vol. 3, cap. 31, pp. 3173-3237, Barcelona, Empúries.

GOODWIN, C. (1994) «Sentence Construction within Interaction», dins QUASTHOFF, U.M., ed., *Aspects of Oral Communication*, p. 198-219, Berlín, De Gruyter.

HALLIDAY, M. A. K. (1979) «Differences between Spoken and Written Language: Some Implications for Literacy Teaching», dins PAGE, G.; ELKINS, J. i O'CONNOR, B., eds., *Communication through Reading: Proceedings of the 4th Australian Reading Conference*, pp. 37-52, Adelaida, Australian Reading Assotiation.

— (1985a) *An Introduction to Functional Grammar*, Londres, Arnold.

— (1985b) *Spoken and Written Language*, Oxford, Oxford University Press, 1990. (Primera publicació: *Spoken and Written Language*, Deakin University, 1985.)

HIDALGO, A. (1997) *La entonación coloquial. Función demarcativa y unidades del habla*, València, Universitat de València.
LABOV, W. (2000) *Principles of Linguistic Change. Volume II: Social Factors*, Oxford, Blackwell.
MARSLEN-WILSON, W. D. (1976) «Linguistic Descriptions and Psychological Assumptions in the Study of Sentence Perception», dins WALES, R. i WALKER, E.T., eds., *New Approaches to Language Mechanism*, Amsterdam, Benjamins.
MILLER, J. (1995) «Does Spoken Language Have Sentences?; Essays in Honour of Sir John Lyons», dins Palmer, F.R., ed., *Grammar and Meaning*, pp. 116-135, Cambridge, Cambridge University Press.
NARBONA, A. (1995) «Español coloquial y variación lingüística», dins CORTÉS, L., ed., *El español coloquial. Actas del I Simposio sobre análisis del discurso oral, Almería, 23-25 de noviembre de 1994,* pp. 31-42, Almeria, Universidad de Almería.
PAYRATÓ, L. (1988) *Català col·loquial. Aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana*, València, Universitat de València (2a. edició corregida i amb addicions, 1990).
PERERA, K. (1984) «Some Differences between Speech and Writing», dins *Children's Writing and Reading. Analysing Classroom Language*, pp. 159-203, Londres, Blackwell.
PORTOLÉS, J. (1998) *Marcadores del discurso*, Barcelona, Ariel.
PRIETO, P. (2002a) «Entonació», dins SOLÀ, J.; LLORET, M. R.; MASCARÓ, J. i PÉREZ SALDANYA, M., eds., *Gramàtica del català contemporani*, vol. 1, cap. 11, pp. 393-462, Barcelona, Empúries.
PRIETO, P. (2002b) *Entonació. Models, teoria, mètodes*, Barcelona, Ariel.
SALVADOR, V. (1984) «Cap a un nou programa d'investigació en l'àmbit de la lingüística catalana», *Miscel·lània Sanchis Guarner*, vol. 1, pp. 343-348, València, Universitat de València.
— (2000) «L'estil nominalitzat», *Caplletra* 29, pp. 69-82.
SOLÀ, J.; LLORET, M. R.; MASCARÓ, J. i PÉREZ SALDANYA, M. eds. (2002) *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries.
VIANA, A. (1986) «Sobre el català col·loquial», *Els Marges*, 35, pp. 86-94.
— (1990) «Sintaxi i planificació del discurs», *Caplletra* 7, pp. 83-91.

ANNA MATAMALA

EL GUIÓ A LA PANTALLA: TRETS DE L'ORAL COL·LOQUIAL EN LA FICCIÓ TELEVISIVA

Les sèries de televisió solen voler reproduir la parla espontània en registres generalment col·loquials, però el que ofereixen és una aproximació més o menys versemblant que depèn de tot un seguit de limitacions. Conscients que els diàlegs no poden ser una imitació fidel de l'oral col·loquial espontani sinó que només en poden reproduir determinats trets, ens proposem d'estudiar quins són precisament aquests trets. L'anàlisi es basa en un corpus format per dos episodis de producció pròpia –el segon episodi de *Plats Bruts* (*Tinc por*, 3.092 paraules) i el primer de *Jet Lag* (*Conyac*, 3.931 paraules)– i dos episodis doblats de l'anglès –un de *Normal, Ohio* (2.919 paraules) i un de *Coupling (Parelles)* (3.698 paraules)–, els quals formen part del corpus audiovisual de Matamala (2005). Cal tenir en compte que es tracta de quatre episodis emesos entre 1999 i 2003 que poden aportar pistes, però no pas observacions generalitzables, especialment tenint en compte que els criteris de l'emissora, Televisió de Catalunya (TVC), han anat variant amb els anys.

Després d'unes reflexions breus sobre la llengua de les sèries de producció pròpia i de producció aliena (§1), emprendrem l'anàlisi del corpus a partir de la versió emesa des de diversos vessants: morfològic, sintàctic i semàntic (§2). Tot seguit, estudiarem els canvis que es produeixen entre el guió escrit que es lliura als actors i la versió emesa (§3), anàlisi que ens permetrà arribar a una sèrie de conclusions en l'últim apartat.

Caplletra 45 (Tardor 2008), pp. 141-168

1. LA LLENGUA DE LES SÈRIES DE TELEVISIÓ

Les sèries de televisió ofereixen una oralització d'un guió escrit per ser dit com si no fos escrit, en la terminologia clàssica de Gregory i Carroll (1978), guió que és rebut en forma de producte audiovisual per part del públic. El joc d'oralitat i escriptura és constant i ha despertat l'interès de diversos estudiosos que s'han abocat a analitzar la llengua de la ficció televisiva, tant la produïda originalment en català (producció pròpia) com la traduïda d'altres llengües (producció aliena).

Des d'una perspectiva general, Paloma (1999) estudia el model de llengua oral de TVC per mitjà de les sèries de televisió, tant de producció pròpia (dos capítols de *Poble* Nou, *Oh Europa* i *Estació d'enllaç*) com de producció aliena (dos capítols de *Carson i Carson, advocats*, *Hotel Fawlty* i *Veïns*), en els aspectes fonètics, morfològics, sintàctics i lèxics. Paloma arriba a la conclusió que la llengua de les produccions alienes és «molt respectuosa amb la normativa i amb l'estàndard; també ho és la llengua de les SPP [sèries de producció pròpia]. Això és segurament una de les claus de l'èxit» (Paloma 1999: 90). De tota manera, considera que el grau de formalitat i d'espontaneïtat no sempre és l'adequat.

En l'àmbit concret de les sèries de producció pròpia, Martí (1997) analitza dues mostres de programes de producció pròpia, del 1983 i del 1987, tant pel que fa a la fonètica, la sintaxi com el lèxic, i considera que s'aconsegueix un bon nivell d'aproximació a l'oral espontani que es vol imitar. Posteriorment, en un volum sobre llengua oral i llengua escrita a la televisió, Paloma i Segarra (2000) estudien tant els diàlegs com els subtítols d'un capítol de *Dones d'aigua* i d'un capítol de *Laura*, emesos el 1997 i el 1998, respectivament. En l'anàlisi de la llengua oral s'endinsen en la variació diatòpica, la variació estilística i aspectes del model de llengua relacionats amb la morfologia, la sintaxi, la fonètica i el lèxic. En una publicació posterior Paloma i Segarra (2007) analitzen sèries de producció pròpia dels últims temps i se centren en la poca presència de variants dialectals a part de la central (barcelonina), en l'ús de renecs i interferències, com també en l'alternança de codis.

Julià-Muné (2004: 47), per la seva banda, considera que TV3 ha fet una aposta clara per dignificar la llengua col·loquial. Segons l'autor, les sèries són fruit d'un guió pensat i escrit en català per a catalans, cosa que fa que siguin més adequades i genuïnes, per bé que hi ha el perill de farcir-les de castellanismes, de pronúncies afectades o d'omissions de pronoms, entre d'altres fenòmens.

Pel que fa a les sèries de producció aliena, cal tenir en compte que arriben a la majoria d'espectadors mitjançant la versió doblada, tot i que sovint hi ha disponibles subtítols per a sords que els espectadors també poden fer servir per veure la sèrie en versió original subtitulada. Els estudis sobre el doblatge de sèries a TVC són múltiples:

així, Agost (1993) analitza el registre col·loquial en el doblatge de la sèrie *Premiers Baisers* i observa que la versió catalana de la sèrie presenta molts elements d'un registre col·loquial propi dels joves, tant en l'ambit morfosintàctic com en el lexicosemàntic.

La Comissió de Normalització Lingüística (CNL) de Televisió de Catalunya (1997) fa unes reflexions a l'entorn de la modalitat específica del doblatge, que defineix com a oral, estàndard i adequada. Consideren que la traducció ha d'anar supeditada a la imatge i ha de ser creïble, raó per la qual el concepte de registre és cabdal. En aquest volum es proposen diverses normes i criteris generals per al doblatge com ara els tractaments, la traducció de termes i expressions específics, l'ús de pronoms, el tractament del lèxic, la fonètica o les interferències, entre d'altres. Alguns dels elements que la CNL considera propis del registre oral dels mitjans audiovisuals són les frases curtes i juxtaposades, el poc ús de la passiva, la presència de frases inacabades, ordres no gramaticals, el·lipsis, elements referencials abundants, estructures conversacionals estereotipades, expressions-crossa, falques, jocs de paraules i frases fetes (TVC 1997: 12-14).

A partir d'una anàlisi concreta, Santamaria (1997) estudia aspectes fonètics, morfològics, sintàctics i lèxics de quatre sèries diferents i conclou que «el model de llengua en els programes doblats és força estricte pel que fa a la correcció i que en ocasions resulta un xic inversemblant», tot i que opina que els diàlegs funcionen i els doblatges són de qualitat. Un any més tard, Dolç i Santamaria (1998) analitzen l'aparició en català d'elements que donen pinzellades d'espontaneïtat a un text que vol ser versemblant. Concretament, se centren en el grau d'expressivitat (exclamacions, vocatius, onomatopeies, clics, etc.), en la imprecisió informativa (implícits, hiperònims, ambigüitat lèxica) i en la relaxació de la correcció lingüística (fonètica i regles gramaticals).

Un dels investigadors que ha estudiat més a fons el doblatge és Chaume (2003), que considera que es tracta d'una oralitat prefabricada que presenta diferències respecte de l'oral espontani. Algunes de les més destacades, segons aquest estudiós, són les que recollim a continuació:

a) Fonèticament,

- S'evita la reducció o fins i tot la supressió consonàntica pròpia del discurs oral col·loquial;
- S'evita la caiguda de les vocals àtones;
- S'eviten les metàtesis;
- S'evita afegir vocals de suport inicials o epentètiques, pròpies de registres molt col·loquials;
- S'evita l'elisió en els enllaços intraoracionals;

- S'eviten les assimilacions i les dissimilacions;
- S'accentua l'entonació i s'eviten ambigüitats prosòdiques;
- S'eviten cacofonies.

b) Morfològicament,
- Hi ha una tendència molt estricta a ajustar-se a la normativa;
- S'evita la creació de singulars o plurals analògics;
- S'evita la creació de masculins o femenins analògics;
- S'eviten les flexions verbals incorrectes per analogia;
- S'eviten les concordances agramaticals.

c) Sintàcticament,
- S'evita la segmentació de l'enunciat en successius fragments;
- S'evita la supressió de preposicions pròpia del llenguatge oral;
- S'eviten les ampliacions i reduccions expressives;
- S'evita l'incompliment de les restriccions gramaticals o semàntiques;
- S'eviten, per regla general, les vacil·lacions i titubejos;
- S'eviten les insercions de parèntesis associatius o interferències momentànies sense connexió gramatical amb el que es diu.

d) Semanticopragmàticament,
- S'eviten paraules ofensives, grolleres o malsonants;
- S'eviten tecnicismes innecessaris;
- S'eviten dialectalismes i es procura respectar les convencions lèxiques de l'estàndard;
- S'eviten anacronismes que, en el cas dels registres col·loquials, solen ser també dialectalismes;
- S'eviten termes no normatius.

Chaume observa que en el nivell sintàctic augmenta la presència de trets propis del discurs oral espontani amb un ús abundant d'interjeccions, topicalitzacions dels elements més rellevants, concordances improvisades, repeticions i expressions d'obertura i tancament pròpies de l'oral. Però és en l'àmbit lexicosemàntic on, segons l'autor, el discurs oral espontani i el prefabricat s'acosten més.

Julià-Muné (2004), per la seva banda, ofereix un panorama general del llenguatge de la ràdio i de la TV i, respecte de la llengua de les sèries de producció aliena, considera que beuen de les restriccions del procés de doblatge. El resultat final, segons l'autor, és «un tipus de llengua amb un nivell de correcció lingüística força acceptable, però amb desajustaments respecte al registre que es vol imitar» (Julià-Muné 2004: 46).

Finalment, Rico (2004) parteix de vuit pel·lícules doblades i de diversos episodis de producció aliena per analitzar els registres col·loquials a TVC. Segueix a grans trets la proposta de Payrató (1996 [1988]) i fa observacions pel que fa a la fonètica, la morfologia, els procediments expressius i els col·loquialismes lèxics i fràsics. Al final proposa dues alternatives a l'hora de plantejar un registre col·loquial català: recórrer a formes interferides del castellà, que són versemblants i fàcils de comprendre per part dels espectadors, o elaborar un col·loquial català propi que amb el temps pugui resultar versemblant a tot el domini lingüístic.

Es pot observar que, segons la bibliografia, els models de la producció pròpia i de la producció aliena difereixen en alguns aspectes i és per això que hi ha hagut propostes d'acostament dels dos models: Ainaud *et al.* (2001: 133-138) suggereixen acostar el model de la traducció i de la producció pròpia per fusionar-los en un tercer model alternatiu que integraria la informalitat lèxica del model de traducció i la informalitat fonètica, morfològica i sintàctica del model de producció autòctona. Una proposta que, segons el nostre parer, topa amb el fet que el doblatge té unes restriccions més accentuades que la producció pròpia i fins i tot genera un model propi que en altres llengües han anomenat *dubbese* (Chiaro 2005, Romero 2006). En paraules de Zabalbeascoa (2006: 78), «els diàlegs dels audiovisuals no poden aspirar a replicar fidelment la realitat. Es tracta, més aviat, que els guions tinguin una coherència lingüística, dramàtica i textual que en el seu conjunt resulti versemblant».

2. EL LLENGUATGE ORAL COL·LOQUIAL A LES SÈRIES

Payrató (1996 [1988]) presenta un estudi extens on identifica els trets principals del català col·loquial. Deixant de banda l'entonació, la fonètica i fonologia, tot seguit seleccionem alguns d'aquests trets i mirem si són presents en les sèries que conformen el corpus d'anàlisi. Ens fixem únicament en la versió interpretada i deixem els comentaris sobre els canvis que es produeixen durant la interpretació respecte del guió per al tercer apartat.

2.1. Aspectes morfològics

Pel que fa als aspectes morfològics, el primer element que Payrató presenta és la creació de formes noves i l'eliminació d'excepcions en la regularització dels paradigmes flexius, fenomen que porta a la creació per analogia de formes noves com ara *llàpissos*, *masses*, *eleganta*, *coneixo*, *volguer* o *puto*, per exemple. En el corpus estudiat no hem trobat cap exemple d'aquest tipus; en canvi, i a tall il·lustratiu, trobem una ocurrència de la forma invariable i normativa *massa* (exemple 1).

(1) Susan: Queden massa dones nues a l'armari... i no estàs preparat per anar-te'n. (CP)[1]

És evident que una sola ocurrència no es pot considerar representativa, especialment quan no hi ha contextos propicis a l'aparició d'aquestes formes. De fet, les orientacions actuals de TVC, explicitades al portal de la corporació catalana de mitjans audiovisuals (esadir.cat), exposen que el plural *masses* –al costat de *forces* i *prous*– és admissible en llengua col·loquial. En relació amb la morfologia, cal destacar també que únicament trobem formes no normatives a *Jet Lag* (dues ocurrències de *complexe*).

Un segon element propi de l'oral col·loquial fa referència a l'ús de temps verbals: així, Payrató (1996 [1988]) observa que l'imperatiu és més freqüent en el registre col·loquial i que el perfet simple s'elimina sistemàticament en el català central. Dur un estudi sistemàtic de l'ús de temps verbals supera l'objectiu d'aquest article, però hem observat que en tots els casos, tant en les sèries de producció pròpia com en les doblades, hi ha molts imperatius (exemples 2 i 3), mentre que la presència del perfet simple és nul·la. En relació amb aquest darrer aspecte, Alturo (1998) estudia la competència entre les formes sintètiques i perifràstiques del perfet i suggereix una relació entre registres, gèneres i selecció d'expressions lingüístiques.

(2) Sílvia: Deixeu-me fer a mi. Obre la porta d'una punyetera vegada, que faig pudor i em vull dutxar. (JL)
(3) Pamela: Ni se t'acudeixi de tocar-lo! No em fiquis la cullera a la sopa! (NO)

D'altra banda, observa Payrató que la concordança de temps verbals no s'adequa necessàriament a les convencions gramaticals, característica observada en quatre casos a *Jet Lag* (4, 5) i en un enunciat de *Plats Bruts* (6), però no pas a la producció aliena. En realitat alguns d'aquests trets, com ara l'ús d'*hagués* en comptes d'*hauria* o l'ús del futur de probabilitat, són fenòmens de substitució que es van estenent però que no s'adiuen amb els criteris de l'emissora.

(4) Carla: Mariona, ja sé que no t'anava bé convidar-nos al casament, però que sàpigues que igualment no hagués pogut venir. (JL)
(5) Mario: Suposo que s'haurà fet il·lusions amb lo nostre. (JL)
(6) David: Sí, a mi no m'hagués fet res dallò, no?, però ella, en canvi, volia dormir. (PB)

1. Fem servir el codi CP per a *Coupling*, NO per a *Normal, Ohio*, PB per a *Plats Bruts* i JL per a *Jet Lag*.

També són pròpies de l'oral col·loquial determinades formes verbals amb usos específics, com ara l'ús de primera persona del plural del present d'indicatiu en lloc de la segona del singular –fenomen observat una vegada a *Plats Bruts* (7)–, l'imperfet d'indicatiu com a recurs del joc infantil per crear una realitat fantàstica (*Jo era...*) o l'infinitiu compost amb valor condicional (*Haver-ho dit abans!*) –trets no observats al corpus.

(7) David: Fas mala cara, Lopes. Que no hem passat bona nit?/Lopes: Veig que ens hem llevat simpàtics, eh? (PB)

La morfologia pronominal –aspecte abordat àmpliament per Bonet (2002)– és un altre vessant del llenguatge en què l'oral col·loquial presenta trets propis. Així, Payrató considera que se solen preferir enunciats amb un complement ple a enunciats amb una forma verbal i una combinació de clítics –per exemple, *Porta-la al cotxe*, i no pas *Porta-la-hi*–, fenomen que hem pogut comprovar en totes les sèries sense diferència. D'altra banda, el mateix autor observa que se solen preferir enunciats pleonàstics i combinacions pronominals col·loquials com l'ús de *els hi* amb valor d'acusatiu, de datiu i de locatiu. En el corpus estudiat, hem detectat efectivament molts enunciats pleonàstics, sense diferència entre producció pròpia i producció aliena (exemples 8 i 9), tot i que no es fa de manera sistemàtica i hi ha casos sense pleonasme (10). En canvi, no trobem formes verbals que incorporin el pronom del tipus *me n'empenedeixo* o *se n'enrecorda*, pròpies del col·loquial segons Payrató (1996 [1988]: 98).

(8) Kimberly: Vaig a dir-li a en Robbie que ja sou aquí. (NO)
(9) Lopes: Li diem a l'Emma de fer un trio? (PB)
(10) Butch: He promès a la Pamela que l'ajudaria. (NO)

Pel que fa a combinacions de pronoms col·loquials, no hem trobat cap cas de combinació *els hi* –acceptada pel llibre d'estil de l'emissora en registres col·loquials i espontanis–, però és que, de fet, només hi ha un context a *Coupling* i un a *Normal, Ohio* on s'hauria pogut fer servir (11). Pel que fa a la combinació *l'hi* en el sentit de *li ho* o *la hi*, en trobem dues ocurrències a *Normal, Ohio* (12), tres a *Plats Bruts* (13) i una a *Jet Lag* (14). De fet, la reducció a *l'hi* d'aquestes dues formes és la proposada pel llibre d'estil en tots els contextos, tant col·loquials i espontanis com formals. A *Coupling* no n'hi ha cap, però tampoc no hi ha cap combinació més formal, del tipus *li ho* o *la hi*.

(11) Susan: I has pensat que els ensenyaries la cinta. (CP)/Pamela: Tothom acabava borratxo i dient coses que els sortien de dins. (NO)

(12) Butch: I després l'hi demanava bé./ He fet mans i mànigues per impedir-l'hi. (NO)
(13) Lopes: Com vols que l'hi toqui? (referint-se a la meta). (PB)
(14) Mariona: No, no, no, així no l'hi puc pas dir, jo. (JL)

Altres combinacions que Payrató no esmenta explícitament, però que figuren al portal de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA) (esadir.cat) són *n'hi* com a forma habitual en tots els registres en substitució de *li'n*, formes no recollides al corpus, segurament per les seves dimensions reduïdes. També és freqüent en col·loquial l'aparició d'una vocal epentètica en determinats imperatius com ara *mirem's-e*, *afanyeu's-e*, *anem's-en*, *ajupe't*, *afegeixe'n, culle-les*, *digue'm, dugue'l* o *porta'ns-e-la* –formes recollides a l'ÉsAdir, entre d'altres–, com també en certes combinacions del tipus *ens e surt* o en combinacions amb infinitius (*di-us-e*). En relació precisament amb els infinitius, n'hi ha que perden la *–r* final, com ara *coneixe'ns* o *vence'ls*. En el corpus estudiat només trobem formes del verb *dir* (*digue'm* a *Normal, Ohio, Jet Lag* i a *Plats Bruts*, *digue-li* dues vegades a *Jet Lag*) i *mirar* (*mi-te'l* a *Coupling*) mentre que es mantenen les formes plenes sense vocal epentètica en la resta de casos (*convidar-nos*, *tranquil·litzeu-vos*, *cruspir-nos*), sense diferències remarcables entre producció pròpia i doblada.

Una altra peculiaritat de la morfologia pronominal és l'aparició dels pronoms *en* en forma reforçada en lloc de forma elidida en combinacions del tipus *ens en anem* o *us en alegreu*, formes recomanades en qualsevol registre per l'emissora mateix, però que tampoc no apareixen en el nostre corpus.

Un quart element relacionat amb la morfologia col·loquial és l'alt grau de variació en algunes formes d'indefinit o de perfet perifràsic, com ara *he/haig/hai/hi vist* o *vaig/vàreig/vai veure*. En el corpus estudiat només trobem *haig* en una ocasió, a *Jet Lag*, i la resta de casos presenten les mateixes formes.

Pel que fa als articles personals, sí que s'hi detecta variació: mentre que al doblatge de les sèries estudiades s'opta clarament per la forma *en* per al masculí, en la producció pròpia es fa servir l'article *el* (15, 16). Com afirma Coromina (2001: 317), «hi ha una diferència significativa que Televisió de Catalunya fa servir per marcar la procedència de les narracions cinematogràfiques: mentre que les pel·lícules catalanes i les sèries de producció pròpia empren gairebé sistemàticament, en els diàlegs, l'article masculí *el*, en les pel·lícules no catalanes i en les sèries de producció aliena l'article personal masculí utilitzat acabarà sent gairebé sempre *en* (en tots els casos, però, l'article femení és *la*)».

(15) Diana: Jo al Rafel li he continuat dient Rafel./ Sílvia: Però és diferent, el Rafel és mort. (CP)
(16) Carbonell: El Lopes... el Lopes no l'he banyat mai. (PB)

Pel que fa a l'article neutre *lo* –fenomen estudiat per Batlle (2000) en relació amb la distància que separa la normativa de l'ús en els registres orals i espontanis–, no en detectem cap ocurrència a les sèries de producció aliena ni tampoc a l'episodi de *Plats Bruts*, on es fa servir *el* (17). En canvi, sí que s'empra en la versió interpretada de *Jet Lag* (18).

(17) David: El que passa és que, no sé, són tan rares. No saps mai si volen lligar o no. (PB)
(18) Mario: Doncs el tema és que, que ella... suposo que s'haurà fet il·lusions amb, amb lo nostre i no sé què fer./ Diana: Ara necessito més dades sobre el concepte *lo nostre*. (JL)

Finalment, un darrer element identificat com a propi del català col·loquial és la presència de sufixos propis com ara *-menta* o *-ero* (*emprenyamenta*, *xiruquero*), a més d'un nombre rellevant d'augmentatius i diminutius. Els dos primers sufixos no són presents a cap de les sèries analitzades, però sí que hi ha diminutius a totes (19, 20, 21, 22), quatre superlatius a *Plats Bruts* i un sufix despectiu a *Normal, Ohio* (23).

(19) Carbonell: El Charlty? Un cigronet! (PB)
(20) Ester: T'haurem de buscar un piset o un apartament... (JL)
(21) Butch: Ara balla la Macarena. Que ximplet! (NO)
(22) Steve: Estàvem mirant una coseta. (CP)
(23) Butch: Em fa una gràcia, aquest ocellot! (NO)

També hem identificat alguns prefixos com ara *extra-* o *super-* en les sèries de producció pròpia (24, 25), però no pas a l'aliena.

(24) David: El meu llit és extrallarg i superample. Com que sóc tan alt! (PB)
(25) Andreu: Sembla que et vagin bé les coses./ Ester: Sí, em van bé. Em van superbé. (JL)

Ja per concloure, altres elements que hem pogut observar en alguna de les sèries estudiades són la presència de gèneres diferents dels recollits per la normativa (*els aromes* a *Normal, Ohio*) i l'ús adverbial d'algun adjectiu (*ràpid* a *Plats Bruts*).

2.2. Aspectes sintàctics

Pel que fa a la sintaxi, una característica pròpia del col·loquial és la presència d'enunciats en què el subjecte no concorda amb el verb com *A mi m'ha passat jo anar a veure'l i trobar-me que no en sap res* (Payrató 1996 [1988]: 105). En el cas del corpus estudiat no trobem cap enunciat d'aquest tipus. Sí que hi ha enunciats amb el subjecte

desplaçat, però que no s'englobarien en aquest grup perquè són perfectament gramaticals (26, 27).

(26) Emma: Doncs jo, mira que *El final de la escalera* l'he vista vegades, eh?, però cada cop que la veig... (PB)
(27) Lopes: Jo, perdona que t'ho digui, però la trobo un pèl violenta, aquesta dona. (PB)

Un segon tret, segons Payrató, és el predomini de la juxtaposició en les oracions compostes, seguida de la coordinació i finalment la subordinació, amb una presència baixa en la llengua parlada. Només és remarcable la presència de completives i subordinades substantives, en funció de complement directe o de subjecte, i de subordinades adverbials (Payrató 1996: 111). Pel que fa a les adjectives explicatives, l'autor argumenta que no són gaire freqüents en la llengua oral i que encara ho són menys el relatiu *qual* o els relatius compostos.

Considerem que analitzar la tipologia de les oracions mereixeria un estudi per si sol i ja s'han fet esforços notables en aquest sentit –Castellà (2007: 110), per exemple, demostra que el percentatge de subordinades en la conversa i en la prosa acadèmica coincideixen i que les subordinades més freqüents en la conversa informal són la substantiva i l'adverbial–, però aquí ens limitarem a comprovar la presència del relatiu formal *qual* i dels relatius compostos. Al corpus estudiat, només trobem el relatiu *qual* en una ocurrència a *Coupling* (28) i *cosa que*, amb dues ocurrències en aquesta mateixa sèrie (29). De les altres combinacions de relatius compostos no n'hi ha en cap sèrie del corpus, però sí que trobem una forma *que* pròpia del col·loquial a *Normal, Ohio* i una a *Jet Lag* (30).

(28) Susan: Resulta que sóc perfectament capaç de distingir entre *Passeig* i pornografia casolana, particularment si és pornografia de la qual sóc protagonista. (CP)
(29) Jeff: I resulta que esteu de sort i teniu totes les parts que necessiteu. No us trobeu sense caps ni teniu tres culs, cosa que seria fantàstica si us agradessin els culs. (CP)
(30) Mariona: Jo tinc una amiga que li passa el mateix. (JL)

També té usos expandits en totes les sèries la conjunció *que*, ja sigui en forma de connector (31 a 34) o a l'inici d'una interrogació (35 a 38).

(31) Susan: Vinga, que aquí hi falta gent! (CP)
(32) Butch: No perdeu el temps, que el gall dindi es refreda. (NO)
(33) Carbonell: Surt, que això està a punt! (PB)
(34) Carla: Vinga, va, i ara fora d'aquí, que haig de retrobar-me amb mi mateixa. (JL)
(35) Steve: Que podem tornar a la qüestió, nois? (CP)

(36) Butch: Falta? Però que està sonat, aquest àrbitre? (NO)
(37) David: Fem mala cara, Lopes. Que no hem passat bona nit? (PB)
(38) Ester: Que ha trucat la meva germana? (JL)

Pel que fa al pronom interrogatiu *què*, també sol aparèixer en altres usos segons Payrató (1996 [1988]: 112), però en el corpus estudiat només seria destacable l'ús d'un *Què*? en el sentit de *I doncs?*, present a totes les sèries menys *Normal, Ohio* (39, 40, 41):

(39) Susan: Què, no penses continuar la cançó? (CP)
(40) Mariona: Què? Com em queda? L'he comprada de rebaixes. (JL)
(41) David: Què? No te'n vas? (PB)

Payrató considera que un altre fenomen propi del col·loquial és el rebuig a les passives, substituïdes sovint per construccions de subjecte impersonal o per altres mitjans com una tercera persona en sentit impersonal (*Diuen que...*) o una segona persona (*Tu vas allà i...*). Probablement, es refereix a les passives perifràstiques o passives amb *ser* (Bartra 2002); tanmateix, aquest «rebuig» no sembla exclusiu del col·loquial: Casals (2007: 272-275) destaca igualment aquesta característica com a pròpia de l'oral radiofònic i assenyala que és freqüent trobar la recomanació de no usar passives en llibres d'estil d'aquest àmbit. D'altra banda, la passiva perifràstica tampoc no és gaire freqüent en oral estàndard o formal ni en la majoria de textos escrits, a diferència de les passives reflexes (Campos 2004). Al corpus només trobem dues passives perifràstiques, a *Coupling* (42), i predominen les construccions com les recollides tot seguit (43 a 46).

(42) Sally: I'll be the only one who hasn't been *patricked*. /Jane: You're the only one who hasn't been *steved*.>
Sally: Jo seré l'única no *patricada*./ Jane: També ets l'única que no ha estat *stivada*.
(43) Lopes: Es veu que hi han passat coses terribles. (PB)
(44) Diana: La Matahari, diuen que tenia un mostatxo! (JL)
(45) Butch: Es pot saber què coi feies? (NO)
(46) Jeff: Ja se sap que aquestes coses s'han de fer en el món real. (CP)

Pel que fa a l'ordre dels enunciats, és propi del llenguatge col·loquial que hi hagi dislocacions, amb l'aparició de clítics. N'hem trobat mostres a tot el corpus (47 a 50).

(47) Carbonell: La roba planxada la tens a la cadira! (PB)
(48) Diana: Sí que ho sembla, sí, un bigoti! (JL)
(49) Charlie: Però que no ho veus, que li ha fet saltar el casc? (NO)
(50) Jane: Doncs jo ni tan sols hi sóc, a l'armari! (CP)

Un altre fenomen és la presència d'enunciats amb una unitat final interrogativa o exclamativa, del tipus *oi?*, *o què?*, *no?*, *veritat*?, elements observats en tots els episodis amb percentatges el doble d'elevats en la producció pròpia. Aquestes peces formen part del que Cuenca (2006b: 167) anomena «connectors pragmàtics», unitats que poden indicar connexió textual amb un valor modalitzador, i és que al mateix temps que contribueixen a l'organització del discurs també aporten un matís modal i interactiu.

Taula 1. Enunciats amb element final interrogatiu o exclamatiu

	PB	***JL***	***CP***	***NO***
Diu!	0	1	0	0
D'acord?	0	0	1	0
Dona	1	0	0	0
Eh?	24	23	2	2
Entesos?	0	0	0	2
Home!	1	3	0	1
M'entens?	1	0	0	0
Mmm?	0	3	0	0
No?	9	8	1	0
Oi?	2	2	5	3
O què?	1	3	0	1
Recony!	0	1	0	0
Sabeu?	0	0	1	0
Saps què?	0	1	0	0
Sents?	0	0	1	0
Tio	2	0	0	0
Tia	0	1	0	0
Tu!	3	2	0	0
Va!	1	0	0	1
Vale	1	0	0	0
Vinga!	0	0	0	1
Vols?	0	0	1	0
Total	***46 ocurrències = 1,489%***	***48 ocurrències = 1,221%***	***12 ocurrències = 0,324%***	***11 ocurrències = 0,377%***

Hem vist que també és freqüent l'ús de vocatius al final dels enunciats, amb els percentatges més alts a *Plats Bruts,* i que fins i tot hi ha formes censurades per la normativa com ara *carinyo*, però només en la producció pròpia. L'estudi dels vocatius en català ha estat abordat per Cuenca (2004), que constata que s'usen de manera diferent segons el tipus d'intercanvi: així, en l'esfera individual —en què s'inscriurien les converses informals— s'hi inclouen noms propis i noms comuns, però poques fórmules de tractament, constatació que es corrobora en la nostra anàlisi.

Taula 2. Vocatius

	PB	***JL***	***CP***	***NO***
Nom propi	36	39	32	20
Tio(s)/tia	16	1	0	0
Nano(s)	1	2	0	1
Nen/a	2	1	0	0
Fill meu	1	0	0	0
Xato	1	0	0	0
Carinyo	0	1	0	0
Noi(s)/noia(es)	0	0	6	0
Rei(na)	1	0	2	2
Cuca	0	0	0	1
Rateta	0	1	0	0
Vida	0	0	0	1
Bufona	0	1	0	0
Guapa	1	1	0	0
Insults	0	0	0	6
Parentesc (àvia, pare, germans)	0	0	0	6
Total	***59 = 1,908%***	***47= 1,195%***	***40 = 1,082%***	***37= 1,267%***

Els vocatius observats que inclouen un nom comú corresponen a diverses categories de les proposades per Cuenca (2004): hi hem detectat vocatius de parentesc (*fill meu, àvia*, *pare*, *germans*), molts termes afectius (*xato, carinyo, reina*, *rei*, *cuca*, *vida, rateta*, *bufona, guapa*), unitats relacionades amb l'edat (*nano*, *nen, noi/a*) i noms amb un ús discursiu (*tio*, *tia*), com també uns quants insults usats com a vocatiu (*tarambana*, per exemple). En canvi, no hem trobat cap cas de relació professional o personal ni tampoc de professió al corpus estudiat.

Finalment, la presència d'enunciats incomplets es podria considerar un element propi de la sintaxi col·loquial i s'ha observat a totes les sèries (51 a 54), tot i que segurament no pas amb la mateixa freqüència que trobaríem en un corpus espontani.

(51) Emma: És que aquesta pel·lícula m'ha deixat una mica... (PB)

(52) Ester: Jo sospito que encara deu estar penjat de mi... sense ganes de celebrar res... prenent pastilles per dormir./ Diana: No ho semblava, no. Ahir em va deixar un missatge i no... (JL)

(53) Butch: No perdeu el temps, que el gall dindi es refreda. Passeu!/ Danny: Però si estàvem... (NO)

(54) Susan: Bé, encara que hi dugués el meu nom a l'etiqueta, Steve, hauries de... Patrick? (CP)

Cal dir que sovint aquestes frases inacabades lingüísticament es completen amb elements paralingüístics o gestuals que podrien tenir una traducció verbal directa. Així,

per exemple, a (55), la Sílvia fa un senyal com de tallar-se el coll que completa l'enunciat i insinua un possible suïcidi, mentre que a (56) el clic equival a la completiva, verbalitzada a continuació.

(55) Sílvia: Que patia alguna depressió la teva germana, perquè potser... (CLIC) (JL)
(56) Mariona: És una parella que fa molt temps que estan junts, no? I ara ella se n'ha adonat que (CLIC), que s'ha acabat.

Per concloure, i només en sèries de producció pròpia, hem observat règims verbals diferents dels recollits pels diccionaris (una ocurrència a *Jet Lag* del verb *trucar* amb complement directe) i el manteniment de les preposicions davant del *que* (dues ocurrències a *Plats Bruts* i una a *Jet Lag*), opció que fins i tot combina en una mateixa sèrie amb formes normatives (59). De fet, Sancho (2002: 1719) afirma que les gramàtiques catalanes constaten en els registres orals «la presència de les preposicions febles al davant de la conjunció *que*».

(57) Esther: No ens hem tornat a trucar des de que ens vam separar. (JL)
(58) David: Però... jo el que no entenc és que té a veure que tingui por amb que acabem fent un trio. (PB)
(59) Diana: No, no, ningú, ningú, el seu llit és el desert de Kalahari. No hi ha entrat ningú des que tu vas marxar. (JL)

2.3. Aspectes lèxics

Un primer aspecte clau en els registres col·loquials és l'alt nivell de vaguetat, que comporta un ús freqüent de termes genèrics amb un abast semàntic ampli: substantius com ara *cosa* o *problema*, adjectius com *bo* o *important*, verbs del tipus *fer* o *fotre* i adverbis com *molt* o *massa*, entre d'altres (Payrató 1996 [1988]: 117). En aquest article ens fixem en dos aspectes concrets: la presència del verb *fotre* i l'ús de *molt* en contraposició amb altres formes acabades en *-ment* (*extremadament*, *exageradament*, etc.).

Pel que fa al primer fenomen, el verb *fotre* apareix una vegada a *Coupling*, una a *Normal, Ohio* (60), tres a *Plats Bruts* i dos a *Jet Lag* (61).

(60) Butch: No és que siguin uns negats. Estan jugant al cent per cent, que és com... no fotre res! (NO)
(61) Ester: Oh, és que és molt més difícil tenir una relació amb un ex que amb un nòvio./ Diana: No fotis! (JL)

Pel que fa al segon fenomen, a *Normal* hi ha tres ocurrències de *molt* i cap adverbi acabat amb *-ment* que transmeti aquest valor. Sí que observem que un *very tired* de

l'original s'ha convertit en un *rebentat*, adjectiu que transmet perfectament el significat de l'anglès. A *Coupling* són tretze les vegades que diuen *molt* i tots els *very* anglès es tradueixen per *molt*, excepte en tres ocasions: *very good* es vehicula per *fantàstic*, *so very very lonely* es converteix en *tan i tan sol* i hi ha un *very nearly* recurrent que es tradueix per *estar a punt* (62). A les sèries de producció pròpia observem 24 adverbis *molt* a *Jet Lag* i 13 a *Plats Bruts*

(62) Susan: The man who has very nearly almost proposed to me is going to see that bloody tape./ Jane: It's still a very nearly almost?> Susan: L'home que ha estat a punt de demanar-me que m'hi casi veurà la maleïda cinta./ Jane: És un *a punt a punt*? (CP)

També són molt freqüents els mots tipus *daixò* o *dallonses*, que funcionen com a omplidors o eufemismes. Mentre que a *Coupling* no en trobem cap ocurrència, sí que n'hi ha una a *Normal, Ohio* (63), com a traducció de *oh, look*, una a *Jet Lag* –absent del guió– i una a *Plats Bruts* (64). De tota manera, no són unitats gaire abundants al corpus i no hi ha diferències destacables entre sèries pròpies o doblades.

(63) Butch: Daixò, em sap greu haver arribat tard. Hi ha hagut pròrroga i m'he discutit amb en Charlie.

(64) David: Ja, però jo també vaig com una moto i en canvi... Mira, ahir precisament es va quedar tota la nit a casa l'Emma. Sí, a mi no m'hagués fet res... dallò, no?, i en canvi ella volia dormir.

Un fenomen propi del col·loquial són les adaptacions de termes tècnics, del tipus *diarrera* en comptes de *diarrea* o *pitafi* en comptes d'*epitafi*, aprofitant exemples de Payrató (1996 [1988]). En el nostre corpus només n'hi ha dos exemples, a *Plats*, on es fa servir *vuvú* per *vodú* i *parabòlics* per *paraplègics*, en tots dos casos amb propòsits còmics.

Un altre grup habitual en el català col·loquial serien les anomenades rutines de parla o estereotips que serveixen per fer accions. En trobem ocurrències a totes les sèries perquè es tracta de diàlegs en què els personatges interactuen i se saluden, s'acomiaden, es donen les gràcies, accepten o rebutgen oferiments, etc., és a dir, reprodueixen accions de la vida quotidiana i, per tant, de la parla espontània.

Un altre fenomen propi de l'oral és l'elevada presència de procediments expressius com ara interjeccions, dites, refranys i altres jocs de paraules, com també renecs, eufemismes i paraules tabú. Pel que fa als insults, a *Normal, Ohio* n'hi trobem tot un seguit de referits als homosexuals, ja que el protagonista ho és. A continuació els recollim, juntament amb la unitat en anglès:

Taula 3. Insults a homosexuals

Original	*Equivalent*
Nancy boy Queer (dues ocurrències) Homo	Marieta
(Freaking) homo Petunia (maker)	Marieta (dels pebrots) (Incitadora de) marietes
Pansy	Nena
Fairy	Doneta
Big 'mo	Faldilletes

Altres insults d'aquesta sèrie són: *ximplet* (*silly*), *estúpids* (*stupid*), *meuca* i *meuca barata* (*whore* i *gutter slut*), *desgraciat* (*jack-ass*), *beneits* (*damn silly*), *lirons* (*crazy*), *tarambana* (*college boy*), *bruixa* (*old witch*), *espavilada* (*smart-ass*), *idiotes* (*idiot*). Onze en total, xifra més elevada que els tres que trobem a *Coupling*: *sonada* (*totally bonkers*), *malparit de merda acabat* (*completely shallow bastard*) i *malparit* (*a touch of shallowness*). En la producció pròpia, sense estar condicionat per un original que cal reproduir, hi trobem els insults següents: *tonta*, *borde*, *animal* (JL) i *tonto*, *marrana*, *colla de marmotes*, *tonta*, *sòmines* (PB).

Pel que fa als renecs i eufemismes, a *Normal, Ohio* fan servir quatre vegades l'expressió *coi* com a equivalent de *damn* (una ocurrència) o de *hell* (tres ocurrències) (65). A *Coupling* opten per *òstia* com a equivalent de *bloody hell* i per *maleïda* com a equivalent de *bloody* (66). A *Plats Bruts* hi trobem cinc unitats d'aquest tipus –*ostres* (una ocurrència), *hòstia* (una), *cony* (una), *collons* (dues) i *puta mare* (dues)–, mentre que a *Jet Lag* n'hi ha nou: una ocurrència de les formes *hòstia*, *collons*, *merda*, *recony*, *punyetera*, *de puta mare* i dues de *carai* i *hosti* (67, 68).

(65) Bill: Què coi és, això que hi ha aquí? (NO)

(66) Susan: L'home que ha estat a punt de demanar-me que m'hi casi veurà la maleïda cinta. (CP)

(67) Pol: Puta mare, Ramon. Està quedant puta mare. (PB)

(68) Sílvia: Obre la porta d'una punyetera vegada, que faig pudor i em vull dutxar! (JL)

Altres unitats que apareixen són *empipar* com a traducció del verb *upset*, unitat present també a *Coupling* en una ocurrència com a traducció de *annoy*. En un nivell d'intensitat més elevat, a *Coupling* fan servir tres vegades *emprenyada* com de l'anglès *angry* i una vegada *empipada* com a equivalent d'aquesta mateixa unitat.

Comparant els renecs d'aquests episodis de producció pròpia i de producció aliena es pot afirmar que abunden més en les sèries fetes originalment en català i que la intensitat és més gran, però cal no oblidar que en el doblatge sempre hi ha un original

que cal reproduir i, per tant, difícilment trobarem renecs en la traducció si a l'original no n'hi ha. D'altra banda, no sempre cal reproduir tots els renecs de l'original sinó que l'objectiu és aconseguir el mateix efecte global.

Quant a les dites, refranys i expressions populars, trobem que a *Normal, Ohio* empren les expressions *fer-ne un gra massa* i *fer mans i mànigues,* i fins i tot reprodueixen un joc de paraules de l'original relacionat amb l'homosexualitat del protagonista (69). A *Coupling* hi trobem l'expressió *tenir solta (to make sense*), *un sac de rialles* (*heaps of fun*) i també un joc de paraules.

(69) Hey Charlie. See you made it home okay. Sorry! I said *home-o*.> Ei, Charlie. Suposo que tu m'entens. Ho sento. He dit *entens*. (NO)

També observem exageracions expressives (70) i elements intensificadors (71, 72):

(70) Butch: Vols passar el dia d'Acció de Gràcies amb la meva família?/Elizabeth: Ni que curés el càncer (Original: Not if it cured cancer). (NO)
(71) Kimberley: Si no ens deixes fumar, bé hem de fer alguna cosa amb les mans (NO)
(72) Susan: Ja era prou fort que conservessis la cinta, però mira que esborrar-la! (CP)

En les sèries de producció pròpia també hi ha exageracions d'aquest tipus (73), al costat de recursos expressius múltiples (74, 75, 76, 77, 78).

(73) Diana: El seu llit és el desert de Kalahari. (JL)
(74) David: Apa, vés i que et bombin! (PB)
(75) David: Aquí ens escalfem tots dos o l'estufa va al carrer. (PB)
(76) Ester: Ara que ve el seu (aniversari) el felicitarà sa mare! Però què s'ha pensat! (JL)
(77) Sílvia: Quan va, va, i quan no, porta! (JL)
(78) Lopes: A la taula i al llit, al primer crit! (PB)

En relació amb les interjeccions, Matamala (2005) en fa una anàlisi a fons en un corpus més ampli que inclou els episodis analitzats en aquest article i observa que mentre que a la producció aliena els percentatges són del 3,19%, en la producció pròpia augmenten fins al 4,84%, propers al 5,09% de la conversa espontània.[2]

2. L'anàlisi de Matamala (2005) es basa en la proposta de classificació de Cuenca (2000, 2002a), lingüista que estudia la traducció d'aquestes peces en el doblatge i compara estratègies en català i en castellà (Cuenca 2002b, 2004, 2006a).

També serien destacables certes expressions o unitats que, segons el nostre parer, es podrien considerar pròpies del llenguatge col·loquial:

- *Cruspir-se*, *ser uns negats*, *no tocar-hi*, *floreta*. (NO)
- *Re*, *un paio*, *trompada*, *tirar-se algú*, *follar-se*, *garlar*, *delir-se per una rebolcada*, *escampar*, *passar-se molt*, *calenta*, *collonuda*, *una palla*, *pel·li*, *rebolcada*, *fer-se la gata maula*. (CP)
- *Mamar-se el dit*, *rollo*, *mal rollo*, *peles* (en el sentit de *pessetes*), *tenir-los per corbata*, *passar-s'ho teta*, *passar-se*, *donar la gana*, *enviar a la merda*, *estar bona*, *tenir el cap com un bombo*, *pim-pam*, *sostens*, *ex*, *estar penjat d'algú*, *tonteries*, *tallar* (una relació), *ser una merda*, *estar mona*, *què s'ha pensat!*, *posar les tetes a algú*. (JL)
- *Deixar-se el cap*, *que t'hi cagues*, *posar-se feta una fúria*, *estar bona*, *que guai!*, *pava*, *tranqui*, *lligar*, *estar fet una merda*, *tonteries*, *enredar*, *estar com una cabra*, *cagar-se de por*, *demanar alguna cosa a crits*, *fer un riu*, *teta*, *meta*, *picarols*, *tio/tia*, *cara o creu*, *on vas a parar!*, *perdre oli*, *condó*, *esquifit*. (PB)

Finalment, Payrató (1996 [1988]: 120) observa que sovint es produeix una tecnificació dels vocabularis col·loquials a causa de la influència dels mitjans de comunicació. Concretament, en l'episodi de *Jet Lag* una de les protagonistes es vol fer passar per psicòloga i això comporta un canvi del registre lingüístic (79).

(79) Diana: El subjecte anomenat *ella* se la coneix per algun altre nom? [...] Ara necessito més dades sobre el concepte *lo nostre*. [...] És important saber si es va produir algun tipus de contacte físic. [...] Consumació de l'acte sexual? [...] Bé, en aquest cas el subjecte, o sigui tu, pot deixar que les coses flueixin per la seva pròpia inèrcia o bé fer el pas. (JL)

Un últim aspecte és la presència de castellanismes i fins i tot d'expressions senceres en castellà en les sèries de producció pròpia, fruit de la situació de contacte de llengües que es produeix entre el català i el castellà: *despedida (de solters)* i *despedir* –inclosos al *Gran Diccionari 62 de la llengua catalana*– *finiquitar*, *carajillo*, *assunto*, *sentar bé*, *hortera*, *ligue*, *aquí te pillo, aquí te mato*, *si te he visto no me acuerdo* a *Jet Lag* i *carinyo*, *bocacha apagallamas*, *cague*, *apretar*, *aguante* i *de fondo* a *Plats Bruts*. Fins i tot a la sèrie *Jet Lag* hi ha un personatge, la Sílvia, que canvia de codi quan s'enfada i ho explica dient: *Costum familiar. Quan hi ha mal rotllo, parlem castellà*. Uns elements destacables són la presència de *bueno* i *vale* a la producció pròpia (onze ocurrències de *bueno* i dos de *vale* a *Jet Lag* i set i set a *Plats Bruts*) i l'absència en la producció aliena. En canvi, a producció aliena abunden més els *bé* inicials, amb 14 ocurrències a *Coupling* i tres a *Normal, Ohio*, contra els tres de *Jet Lag* –dos quan la Diana adopta el posat de psicòloga– i un de *Plats Bruts*.

3. DEL GUIÓ A LA PANTALLA

Bordons i Font (2000), en un estudi sobre les característiques del guió dramàtic centrat en la sèrie *Estació d'enllaç*, observen que la interpretació pot diferir força de la proposta inicial del guionista no solament pel que fa al contingut sinó també pel que fa a aspectes lingüístics com ara la sintaxi (canvi d'oracions juxtaposades per subordinades), el lèxic (aparició de paraulotes i insults que no apareixien al guió original, inclusió d'elements interactius i díctics personals) o la paralingüística (vocalitzacions). Això pot ser degut al poc temps que tenen per memoritzar el paper, però també al fet que els actors es van fent seus els personatges i van adaptant els diàlegs. Matamala (2005, en premsa) ho demostra amb les interjeccions, que tenen una presència molt més elevada en la interpretació que en els guions escrits de producció pròpia, tendència que no es manté en el doblatge. Vegem ara què passa en les sèries que formen part del corpus, fixant-nos en els trets de l'oral col·loquial que s'afegeixen o s'ometen en la interpretació.

3.1. Canvis en les sèries doblades

Pel que fa a les sèries doblades, els canvis són mínims per les restriccions d'un procés en què intervenen múltiples professionals amb tasques diferents, com ara el traductor –que crea un guió escrit en la llengua meta partint generalment de l'enregistrament original, amb suport o no d'un guió–, l'ajustador o adaptador –que adapta el guió traduït al moviment dels llavis i a la llargada de les frases, tot introduint anotacions que faciliten la interpretació dels actors i la manipulació dels tècnics–i el lingüista –figura que vetlla per l'adequació lingüística del producte, tant en la versió escrita prèvia a la gravació com en la versió enregistrada. Tot i que són tres etapes diferents, pot ser que una sola persona faci més d'una tasca (traductor ajustador, ajustador lingüista, etc.). El resultat d'aquesta part del procés és un guió escrit que els actors interpreten a la sala de doblatge, seguint les indicacions del director de doblatge. Al final de la cadena, després de les mescles per part del tècnic de so i dels *retakes* que es puguin demanar, el resultat és un producte audiovisual.

En aquest apartat, detallem els canvis que s'han produït des del guió traduït, ajustat i corregit que es lliura als actors –sense tenir en compte els canvis que es produeixen al llarg d'aquest procés– fins a la versió audiovisual que s'emet per televisió, per valorar quins elements s'improvisen.

En el cas de *Normal, Ohio* han desaparegut tres fragments d'ambient que hi havia al guió corresponents a una retransmissió d'un partit (80) i s'han afegit interjeccions també en tres fragments (81 a 83).

(80) Fora de joc del número 64, cinc iardes de penalització, primer down. (NO)

(81) Mira, el Bullwinkle> Oh, mira! El Bullwinkle! (NO)

(82) Fa tot tan bona olor.> Ah! Fa tot tan bona olor. (NO)

(83) Agafa-la! Agafa-la! Agafa-la! Merda! Teva! Teva! Teva! Ooh!> Agafa-la! Agafa-la! Agafa-la! Oh, no! Merda! Teva! Teva! Teva! Ooh! (NO)

A *Coupling* observem repeticions absents al guió escrit (84), vacil·lacions afegides (85), interjeccions afegides en sis casos (86) i quatre frases amb elements canviats o afegits per qüestions d'ajust o d'estil però que no incrementen la col·loquialitat.

(84) Patrick: M'empipa això, és com una feina sense acabar> M'empipa això, és com, com, com una feina sense acabar. (CP)

(85) Patrick: Si gravo una pel·lícula com ara *Instint Bàsic* i vull saber, vull saber a quina cinta està gravada... poso un nom a la cinta... com Paula o... Astrid.> Si gravo una pel·lícula com ara *Instint Bàsic* i vull saber, vull saber a quina cinta està gravada... aaa... poso un nom a la cinta... com Paula o... Astrid. (CP)

(86) Jane: Oh, Patrick, Patrick, Patrick.> Patrick, Patrick, Patrick. (CP)

En conjunt, els únics elements que s'afegeixen respecte del guió escrit són algunes interjeccions que incrementen lleugerament l'oralitat del text escrit, així com alguna repetició o vacil·lació esporàdica.

3.2. CANVIS EN LES SÈRIES DE PRODUCCIÓ PRÒPIA

Pel que fa a les sèries pròpies, hi ha múltiples canvis que abasten des d'enunciats afegits que aporten un significat totalment nou a enunciats omesos, passant per reformulacions del que hi ha al guió escrit. En aquest apartat exposem exclusivament els canvis que incrementen o redueixen la col·loquialitat a partir dels trets seleccionats anteriorment.

Pel que fa a la morfologia verbal, hi ha canvis de temps verbals no acceptats per la normativa: *hagués* en comptes de *hauria* (tres casos a *Jet Lag*), *s'haurà fet* en lloc de *es deu haver fet* (un a *Jet Lag*). A *Plats Bruts* hi ha un cas en què es fa servir *hagués* per *hauria*, però ja figura al guió escrit. Altres canvis que sí que estan acceptats són *Tu dorms al meu llit*, en comptes de *Dorm al meu llit* (*Plats Bruts*) i *Que no hem passat bona nit?* en comptes de *Que no has passat bona nit?* (*Plats Bruts*).

Quant a la morfologia pronominal, observem un canvi de règim verbal que comporta un canvi de pronom: *truca'l* en comptes de *truca-li* en la interpretació de *Jet Lag*. També veiem que es canvia la posició d'alguns pronoms febles *–em puc quedar*, en comptes de *puc quedar-me* (*Plats Bruts*) i *us havia de dir* per *havia de dir-vos*

(*Jet Lag*)–, com també l'especificació d'alguns complements: *amaga això* per *amaga-ho* (*Plats Bruts*). Finalment, en dos contextos de *Plats Bruts* s'afegeixen pronoms febles i es produeixen pleonasmes propis del col·loquial (87), però també se n'ometen, concretament dos a *Plats Bruts* i tres a *Jet Lag* (88).

(87) Guió: Perdona, és que no entenc <u>què fa aquesta tia aquí</u>./ Emissió: Perdona que t'ho digui, eh?, però és que jo no sé <u>què hi fot aquesta tia, aquí</u>, eh? (PB)
(88) Guió: Amb qui <u>hi</u> he anat, jo, <u>al Bikini</u>?/ Emissió: Amb qui vaig anar, jo, ahir <u>a Bikini</u>? (JL)

Un altre tret habitual és l'addició d'un *però* inicial a catorze enunciats de *Plats Bruts* i a quatre de *Jet Lag*, com també l'addició d'un *que* (quatre i dotze ocurrències, respectivament) o d'un *doncs* (quatre i set ocurrències). De fet, fins i tot hi ha un cas a *Jet Lag* en què al guió escrit apareix un *que* inicial entre parèntesi, segurament per indicar un suggeriment del lingüista a l'actriu. Només hi ha un enunciat, a *Plats Bruts*, en què es perd un *que* inicial durant la interpretació.

(89) Guió: Què passa?/ Emissió: <u>Però</u> què passa? (PB)
(90) Guió: Que bé, no?/ Emissió: <u>Doncs</u> que bé, no? (JL)

Altres elements que s'afegeixen per incrementar l'oralitat són falques del tipus *no ho sé*, *la veritat és que*, *vols dir que...*?, *dallò*, *aleshores* (totes amb una ocurrència a *Plats Bruts*), *vull dir* (dues a *Jet Lag*) i *és que* (nou ocurrències a *Plats Bruts* i quatre a *Jet Lag*), unitats que en alguns casos han estat tractades de manera detallada per altres estudiosos: així, Sancho (1999: 130) es fixa en estructures destinades a l'organització del discurs com ara *la qüestió és que* o *lo que és ben cert*, properes a algunes de les detectades en el nostre corpus, i González (2004) analitza *aleshores* i *llavors*, entre altres marcadors pragmàtics.

També s'observen moltes repeticions i vacil·lacions que al guió escrit no es reprodueixen: vint-i-una a *Plats Bruts* i vint-i-dues a *Jet Lag*. Finalment, l'expressió impersonal *diuen que* també s'afegeix durant la interpretació a *Jet Lag*.

Un altre fenomen que no apareix per escrit però sí en la interpretació de *Plats Bruts* és *des de que*, en comptes de *des que*, de la mateixa manera que es manté la preposició (vegeu 58). En el cas de *Jet Lag*, al guió escrit hi apareix en una ocasió *des (del dia) que*, opció que es converteix en *des de que* en la interpretació.

En un vessant més lèxic, s'afegeixen interjeccions de tota mena, concretament 55 a *Plats Bruts* i 179 a *Jet Lag*, mentre que només se n'ometen quatre i deu, respectivament. Un grup especial serien les unitats interrogatives o exclamatives que trobem a final d'enunciat (*eh?*, *mmm?*, *no?*, *tu!* i *home!*), 33 de les quals s'afegeixen

durant la interpretació en el cas de *Plats Bruts* i 37 a *Jet Lag* (91, 92). D'eliminacions d'aquest tipus només n'hi ha tres casos a *Plats Bruts* i un a *Jet Lag*. De fet, Matamala (2005) constata en un corpus més ampli que el nombre d'interjeccions en els guions escrits de la producció pròpia i la producció doblada són similars (al voltant del 3,02%), però que el fet de poder improvisar en la producció pròpia fa augmentar els percentatges fins al 4,84%, mentre que en el doblatge els percentatges queden per sota, amb un 3,19%.

(91) Guió: Aquí hi ha cada pava! / Emissió: Fuà, aquí hi ha cada pava! (PB)
(92) Guió: Quina gràcia, no?/ Emissió: Ai, quina gràcia, no? (JL)

Cal destacar que en aquestes addicions hi trobem renecs i eufemismes com ara *ostres* i *cony* a *Plats Bruts* o *hosti*, *recony*, *no fotis*, *què carai* i *ostres* a *Jet Lag*. També s'incrementa la intensitat d'alguns interjeccions, com ara *ostres*, que passa a *hòsties* a *Jet Lag*.

D'altra banda, s'afegeixen vocatius, catorze a *Plats Bruts* i tretze a *Jet Lag* (93, 94) mentre que d'omissions d'aquest tipus només n'hi ha una, a *Jet Lag*.

(93) Guió: És que no és la seva meta./Emissió: És que no és la seva meta, Lopes. (PB)
(94) Guió: Fas mala cara./ Emissió: Nena, fas mala cara. (JL)

I un cas especial són els castellanismes *bueno* i *vale*, estudiats per González (1998, 2004) i Vila (1998), que presenten la casuística següent:

Taula 4. *Vale* i *bueno* a les sèries de producció pròpia

Vale	*Conservat (al guió ja hi era)*	*Afegit*	*Canviat*	*Omès*	*Total*
PB	2	2	Va> vale (2)	Vale> bé (1)	7
JL	0	2	0	0	2
Bueno	*Conservat (al guió ja hi era)*	*Afegit*	*Canviat*	*Omès*	*Total*
PB	2	5	0	0	7
JL	1	10	Bé> bueno	0	11

És significatiu que al guió de *Jet Lag* hi aparegui una ocurrència en què es dóna explícitament la possibilitat a l'actor de triar entre *Bé*/*Bueno* perquè és així com apareix escrit. Tot i que no ho hem pogut confirmar, podria ser que el guionista hagués escrit *bueno* i el lingüista hagués introduït *bé* com a segona opció, però és finalment l'actriu la que tria *bueno*.

En relació amb un altre castellanisme recurrent en la parla espontània, en els guions escrits no apareix *lo* en cap context, mentre que sí que s'improvisa en tres enunciats de *Jet Lag*. *Això nostre* es converteix en boca de l'actor en *lo nostre* (vegeu exemple 18), de la mateixa manera que *el millor* passa a ser *lo millor*.

Altres canvis lèxics amb menys ocurrències són els que presentem a la taula 5. Cal dir que en alguns casos al guió hi ha una doble possibilitat perquè l'actor pugui triar.

Taula 5. Altres canvis lèxics

	Addicions	***Canvis***	***Doble alternativa***
PB	Apretar	Tranquil> tranqui Fer> fotre Osti> Realment Homes> tios	
JL		Complex> complexe Perla> carinyo Dir adéu>despedir-se Acomiadar-se> despedir-se Comiat > despedida de soltera (2) A-veiam> A veure Assumpte> assunto Talment> que tingui	Sostenidors/sostens> sostens Tonta/tòtila> tonta Tonteries/bestieses> tonteries (2) Vulgar/hortera> hortera

Taula 6. Trets del català col·loquial espontani

	PB_AV	***PB_G***	***JL_AV***	***JL_G***	***CP_AV***	***CP_G***	***NO_AV***	***NO_G***
Morfològic								
Formes analògiques	X	X	X	X	X	X	X	X
Presència imperatius	√	√	√	√	√	√	√	√
No perfet simple	√	√	√	√	√	√	√	√
No concordança	√	√	√	X	X	X	X	X
Altres formes v. col.	√	X	X	X	X	X	X	X
Complements plens	√	√	√	√	√	√	√	√
Enunciats pleonàstics	√	√	√	√	√	√	√	√
Comb. pronoms col	√	√	√	√	X	X	√	√
Variació *he/haig/hai*, *vàreig/vai*, etc.	X	X	√	√	X	X	X	X
Article personal: en	X	X	X	X	√	√	√	√
Lo neutre	X	X	√	X	X	X	X	X
Sufixos, prefixos	√	√	√	√	√	√	√	√
Gèneres no normatius	X	X	X	X	X	X	√	√
Usos adv. no norm.	√	√	X	X	X	X	X	X
Sintàctic								
Enunciats agramaticals	X	X	X	X	X	X	X	X
Absència de *qual*	√	√	√	√	X	X	√	√
Absència de relatius compostos	√	√	√	√	X	X	√	√
Que col·loquial	X	X	√	√	X	X	√	√
Ús expandit *que*	√	√	√	√	√	√	√	√
Ús *què*	√	√	√	√	√	√	X	X
No passives perifràstiques	√	√	√	√	X	X	√	√
Dislocacions	√	√	√	√	√	√	√	√
Final interrog. o excl.	√	√	√	√	√	√	√	√
Vocatius	√	√	√	√	√	√	√	√
Enunciats incomplets	√	√	√	√	√	√	√	√
Elements paraling.	√	√	√	√	√	√	√	√
Truca'l	X	X	√	√	X	X	X	X
Prep. + que	√	√	√	X	X	X	X	X
Lèxic								
Verb *fotre*	√	√	√	√	√	√	√	√
Dacsò, *dallò*, etc.	√	X	√	√	X	X	√	√
Adapt. termes tècnics	√	√	X	X	X	X	X	X
Renecs i insults	√	√	√	√	√	√	√	√
Recursos expressius	√	√	√	√	√	√	√	√
Interjeccions	√	√	√	√	√	√	√	√
Canvi de codi	√	√	√	√	X	X	X	X
Castellanismes	√	√	√	√	X	X	X	X

4. CONCLUSIONS

La taula 6 resumeix els trets descrits en els apartats anteriors de manera sistemàtica, separant entre les diferents sèries en la seva versió audiovisual (AV) o escrita (G, de guió). Cal dir que no s'hi especifiquen freqüències, de manera que una sola ocurrència atribuïble a una de les columnes comporta que estigui marcada positivament.

A partir de les dades d'aquesta taula , es pot concloure que les comèdies de situació analitzades presenten bona part dels trets identificats per Payrató (1996 [1988]) per al català col·loquial espontani, si bé probablement la diferència rau en la freqüència, aspecte no estudiat en aquest treball.

Pel que fa a la relació entre la producció pròpia i l'aliena, la presència de castellanismes i fins i tot d'expressions en castellà i l'ús de l'article en/el són els únics fenòmens que es tracten de manera diferent i que potser són més fàcils d'identificar pel públic en general. Tot i que no de manera sistemàtica, també és en la producció pròpia on trobem usos adverbials no normatius, *lo* neutre, preposicions que no cauen davant de *que* i termes tècnics adaptats, mentre que en la producció aliena hi veiem relatius compostos, relatius formals i passives. Per contra, hi ha trets que estan presents en una sèrie de producció pròpia i en una de doblada, com ara relatius col·loquials o unitats del tipus *daixò/dallò*, per la qual cosa no es poden establir distincions clares entre aquests dos tipus de sèries. Cal no oblidar que en el doblatge tot és convenció i les restriccions són més grans no solament per les característiques tècniques del procés sinó també perquè hi ha un original que cal respectar: així, per exemple, no podem esperar que apareguin renecs o insults en un producte doblat si a l'original no hi eren presents.

Quant a les diferències entre el guió escrit i la interpretació, cal dir que aporten més espontaneïtat, però que només són destacables en la producció pròpia: canvis de temps verbals no normatius (vegeu exemples 4 a 6), presència de formes verbals col·loquials (exemple 7) i increment molt significatiu de les interjeccions, vocatius, unitats exclamatives i interrogatives finals, repeticions i vacil·lacions, com també de peces inicials del tipus *que* o *però*.

En conclusió, podem afirmar que les sèries estudiades, tant les pròpies com les doblades, intenten reproduir l'oral col·loquial espontani de manera acurada a través de la reproducció planificada d'alguns trets propis d'aquesta varietat, trets que s'incrementen quan els actors poden improvisar, circumstància que es produeix en la producció pròpia però ben poc en la doblada.

ANNA MATAMALA
Universitat Autònoma de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

AGOST, R. (1993) «The Colloquial Register and Dubbing» dins JANSEN, P. ed., *Translation and the Manipulation of Discourse*, *Selected Papers of the CETRA Research Seminars in Translation Studies 1992-1993*, Lovaina, CETRA, pp. 183-200.

AINAUD, J.; ESPUNYA, A. i D. PUJOL (2003) *Manual de traducció anglès-català*, Vic, Eumo.

ALTURO, N. (1998) «Registre i semàntica verbal: l'ús de les formes de perfet i de present perfet» dins PAYRATÓ, L. ed., *Oralment. Estudis de variació funcional*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 91-114.

BATLLE, M. (2000) «A propòsit de l'article neutre», *Llengua i Literatura* 11, pp. 331-351.

Bartra, A. (2002) «La passiva i les construccions que s'hi relacionen» dins SOLÀ, J. *et al.* coord., *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, pp. 2111-2179.

BONET, E. (2002) «Cliticització» dins SOLÀ, J. *et al.* coord., *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, pp. 933-989.

BORDONS, G. i D. FONT (2000) «El guió dramàtic: un model de llengua escrita i oral als mitjans de comunicació» dins CREUS, I.; JULIÀ, J. i S. ROMERO eds., *Llengua i mitjans de comunicació*, Lleida, Pagès editors, pp.147-156.

CAMPOS, À. (2004) *La inscripció de la persona en el discurs acadèmic: un estudi contrastiu català-castellà-anglés*, València, Universitat de València, TDX-0519105131352.

CASALS, D. (2007) «Aproximació a la sintaxi radiofònica catalana dels butlletins informatius» dins MASSOT, J. (coord.), *Estudis de llengua i literatura catalanes* LIII, pp. 263-282.

CASTELLÀ, J. M. (2007) «La subordinació en el discurs oral i escrit» dins MARTÍ, S. (coord.) *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. III, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp.107-116.

CHAUME, F. (2003) *Doblatge i subtitulació per a la TV*, Vic, Eumo.

CHIARO, D. (2005) «Suspension of disbelief or mediatic diglosia? How Italians perceive dubbese». Comunicació presentada al congrés Challenges of Multidimensional Translation, Saarbrücken, maig de 2005.

CNL (Comissió de Normalització Lingüística) (1997) *Criteris lingüístics sobre traducció i doblatge*, Barcelona, Edicions 62.

COROMINA, E. (2001) *L'article personal en català. Marca d'oralitat en l'escriptura*, Bellaterra, UAB. TDX-0802101-094239.

CUENCA, M. J. (2000) «Defining the indefinable? Interjections», *Syntax* 3, pp. 29-44.

— (2002a) «Els connectors textuals i les interjeccions», dins SOLÀ, J. *et al.*, coord., *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, pp. 3173-3237.
— (2002b) «Translating interjections for dubbing» dins IGLESIAS, L. i S. DOVAL eds., *Studies in Contrastive Linguistics. Proceedings of the 2nd International Contrastive Linguistics Conference,* Santiago de Compostela, Servicio de Publicacións e Intercambio Científico, Universidade de Santiago de Compostela, pp. 299-310.
— (2004) «Translating interjeccions: an approach from grammaticalization theory» dins SOARES DA SILVA, A. *et al.* eds., *Linguagem, Cultura e Cognição: Estudos de Lingüística Cognitiva*, Coimbra, Almedina, vol. 2, pp. 325-345.
— (2006a) «Interjections and pragmatic errors in dubbing», *Meta* 51(1), pp. 20-35.
— (2006b) *La connexió i els connectors*, Vic, Eumo.
DOLÇ, M. i SANTAMARIA, L. (1998) «La traducció de l'oralitat en el doblatge», *Quaderns. Revista de traducció* 2, pp. 97-105.
GONZÁLEZ, M. (1998) «Bé i bueno. Apunts sobre l'ús dels marcadors discursius» dins PAYRATÓ, L. ed., *Oralment. Estudis de variació funcional*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 241-257.
GONZÁLEZ, M. (2004) *Pragmatic Markers in Oral Narrative. The Case of English and Catalan*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins.
GREGORY, M.; CARROLL, S. (1978) *Language and Situation. Language Varieties and Their Social Context*, Londres, Routledge & Kegan Paul.
JULIÀ-MUNÉ, J. (2004) *El llenguatge de la ràdio i de la TV*, Alzira, Bromera.
MARTÍ, J. (1997) «Les sèries de producció pròpia» dins BASSOLS, M.; RICO, A. i A. M. TORRENT eds., *La llengua de TV3*, Barcelona, Les Naus d'Empúries, pp. 73-84.
MATAMALA, A. (2005) «Converses espontànies o converses prefabricades? Les interjeccions en comèdies de situació catalanes i doblades», *Estudios Catalanes. Revista internacional de lengua, literatura y cultura catalanas* 3, pp. 65-77.
— (en premsa) «La oralidad en la ficción televisiva: análisis de las interjecciones de un corpus de comedias de situación originales y dobladas» dins BRUMME, J.; CARSTEN, S. i A. ZABALLA eds., *La oralidad fingida,* Frankfurt/Madrid, Vervuert/Iberoamericana.
PALOMA, D. (1999) «De la llengua catalana a les sèries de televisió», *Anàlisi* 23, pp. 73-92.
PALOMA, D.; SEGARRA, M. (2000) «Llengua oral i llengua escrita a les sèries de televisió» dins CROS, A; SEGARRA, M. i A. M. TORRENT eds., *Llengua oral i llengua escrita a la televisió*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 49-73.
PAYRATÓ, L. (1996 [1a ed. 1988]) *Català col·loquial. Aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana*, València: Universitat de València.

RICO, A. (2007) «La llengua catalana i els registres col·loquials a les sèries de producció aliena de TV3» dins MARTÍ, S. coord., *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. III, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 385-392.

ROMERO, P. (2006) «The Spanish dubbese- A case of (un)idiomatic Friends», *Jostrans* 6, 134-151. Disponible electrònicament a www.jostrans.org/issue06/art_romero_fresco.pdf [Consulta: 12 de desembre de 2007.]

SANCHO, P. (1998) *Introducció a la fraseologia. Aplicació al valencià col·loquial*, València, Denes.

— (2002) «La preposició i el sintagma preposicions» dins SOLÀ, J. *et al.* coord., *Gramàtica del Català Contemporani*, Barcelona, Empúries, pp. 1689-1796.

SANTAMARIA, L. (1997) «Les sèries de producció aliena» dins BASSOLS, M.; RICO, A. i A. M. TORRENT eds., *La llengua de TV3*, Barcelona, Les Naus d'Empúries, pp. 85-94.

VILA, F. X. (1998) «Bueno, vale ja de criticar, no? Marques transcòdiques lèxiques i variació funcional en català» dins PAYRATÓ, L. ed., *Oralment. Estudis de variació funcional*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 259-274.

ZABALBEASCOA, P. (2006) «Els dilemes de TVC: models de llengua, espontaneïtat, versemblança», *Revista del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya* 125, pp. 72-87.

MARTA TORRES I VILATARSANA

MARQUES D'ORALITAT EN ELS XATS

1. INTRODUCCIÓ

L'objectiu d'aquest article és donar compte de les marques d'oralitat en els xats. El xat, com a gènere discursiu, s'emmarca en el canal escrit, al qual tradicionalment associem un nivell de formalitat elevat, però presenta característiques de l'oral, com sostenen Torres i Cuenca (2007). El corpus d'anàlisi que hem analitzat està conformat per xats d'accés lliure, sense moderador ni tema predeterminat i que, per tant, s'inscriuen en un nivell de formalitat baix. El repte consisteix a detectar com aspectes de l'oralitat col·loquial s'incorporen en textos que, de fet, són escrits.

Un segon objectiu és la comparació entre l'oral col·loquial no espontani de les sèries de televisió[1] amb l'escrit col·loquial espontani dels xats. Cal tenir en compte que les sèries intenten reproduir la llengua oral col·loquial espontània a partir d'una planificació (llengua escrita per ser dita) a diferència dels xats, en què no hi ha aquesta voluntat deliberada.

1. La coincidència de publicació en aquest monogràfic de l'article d'A. Matamala *Del guió a la pantalla: trets de l'oral col·loquial en la ficció televisiva* convida a establir la comparació entre l'oral en la ficció televisiva i els xats partint dels mateixos trets lingüístics ja que creiem que pot ser d'interès per al lector. Agraeixo a M. J. Cuenca la proposta de la comparació i a A. Matamala la facilitació de la graella d'anàlisi dels trets.

Caplletra 44 (Primavera 2008), pp. 169-194

El nostre corpus d'anàlisi està constituït per dos xats enregistrats des del canal El cafè de Vilaweb.[2] Els participants han pogut accedir al xat a través d'un web sense necessitat de disposar d'un programa client específic ni de cap coneixement previ, motiu pel qual els usuaris no tenen a l'abast cap recurs propi dels programes clients (ús de colors, tipus de lletra, accions, icones, etc.). En les seves intervencions, doncs, s'han de limitar a l'ús dels caràcters del teclat (com a molt poden usar majúscules i compondre emoticones).

Taula 1. Característiques del corpus

	Xat1	Xat2
Nombre de mots	2266	2222
Usuaris connectats	30	41
Durada	1h. (de 20 h a 21h)	1.30 h. (de 20.30 h a 22.00 h)

L'única informació sociolingüística dels participants de la qual disposem s'ha de deduir del que ells mateixos declaren quan es presenten i dels sobrenoms, que de vegades indiquen la procedència o l'edat inclosa al sobrenom (les edats explicitades són 15, 22, 23 i 24 al xat1; 15, 17, 20, 21 i 23 al xat2). En general podem dir que es tracta de xats mixtos, amb equilibri entre homes i dones, i que hi tenen un pes notable alguns participants de les Terres de l'Ebre, que, a més, fan bandera de la seva varietat dialectal, com veurem més endavant.

Tot seguit donem compte d'alguns factors que cal considerar a l'hora d'analitzar un xat. Com observa Castellà (2004), sovint es caracteritza la llengua oral per contrast amb la llengua escrita, com si la darrera fos la canònica, quan al capdavall l'escriptura és una mediatització de la llengua. Si adaptem aquesta idea als xats, evitarem caure en el parany de caracteritzar-los en relació directa amb la conversa oral. Certament, i com veurem al llarg d'aquest article, hi ha elements comuns i divergents entre tots dos gèneres, però convé tenir present les variables associades a la comunicació que descriu Hymes (1974) per donar compte de l'existència d'algunes de les divergències (no pas de totes) o per constatar que, malgrat la mediatització de l'ordinador en el cas dels xats, es donen elements comuns amb la conversa.

2. Els xats han estat enregistrats amb l'autorització de la direcció Vilaweb, amb la condició de modificar els sobrenoms dels participants per garantir-ne l'anonimat.

Els xats no es proposen reproduir una conversa oral espontània, a diferència de les sèries de televisió o dels seus guions (cf. Matamala, en aquest volum). L'objectiu en un xat és comunicar-se, transmetre informació, etc. i a posteriori pren forma o model de conversa oral per proximitat i per una major experiència dels usuaris, de la mateixa manera que quan escrivim un correu electrònic tendim a basar-nos en el model de la carta. Per exemple, un element com una signatura bàsica, configurada només pel nom, és del tot prescindible en un correu informal perquè el nom de l'emissor apareix a l'encapçalament del missatge. En els correus més formals, les fórmules de comiat com "Cordialment," o "Atentament," també beuen del model formal de la carta.

Imatge 1. Pantalla d'accés als xats de Vilaweb, amb la llista de canals disponibles

Així, les noves formes de comunicació no substitueixen "les de sempre", sinó que s'hi afegeixen. Encara més, les noves sovint beuen del model de "les de sempre" de manera que podem establir el paral·lelisme que mostrem en la taula 2:

Taula 2. Formes de comunicació clàssiques i noves

FORMES DE COMUNICACIÓ		
clàssiques	→	*noves*
carta	→	correu electrònic
conversa	→	xat
diari personal	→	bloc
enciclopèdia	→	viquipèdia

És interessant el nou concepte de *pràctiques vernacles*, que versa sobre les maneres com les persones, un cop hem après a llegir i escriure, s'apoderen d'aquesta tecnologia per usar-la com els agradi, més enllà de les convencions establertes. Segons Cassany, Sala Quer i Hernàndez (2008), les pràctiques vernacles s'oposen a les pràctiques dominants i no estan vinculades a cap institució, regulació o convenció, a diferència de les dominants. Aquesta perspectiva no se centra només en l'anàlisi de les característiques del discurs, sinó que adopta una mirada més antropològica global i estudia aspectes com la multimodalitat, el processament en multitasca, els conceptes d'autor i intertextualitat, etc. Des de l'àmbit educatiu, és interessant constatar que, mentre que alguns joves fracassen en l'aprenentatge formal de les pràctiques dominants, poden ser molt bons en les pràctiques vernacles, sovint tan ofisticades o més que les primeres, tot i que puguin tenir requeriments lingüístics i cognitius diversos. Des d'una mirada diacrònica, abans de l'arribada de les TIC ja existien pràctiques vernacles com els apunts de classe, la llista de la compra o les notes personals, en les quals és habitual l'ús d'una varietat simplificada amb abreviacions, signes personals, etc. amb la diferència que amb les TIC les pràctiques vernacles passen d'un entorn d'ús privat a un de públic, i a un grau superior de sofisticació motivada, en gran part, pels mateixos mitjans tecnològics.

1.1 ELS MODELS DE LLENGUA A INTERNET

Els intents de classificació del discurs mediat per ordinador es poden englobar en dos models d'anàlisi:

- un sol gènere homogeni, comú per a tots els sistemes de comunicació d'Internet, caracteritzat per l'ús d'abreviacions, emoticones i llenguatge simplificat (batejat com a *Netspeak* per Crystal, 2001);

- diversos models de llengua a la xarxa en funció de cada sistema de comunicació (bloc, xat, email, etc.), com han postulat en els seus estudis Baym (1995), Cherny (1999) o Herring (1996). Aquesta aproximació té en compte les variables tècniques i situacionals dels diferents gèneres de comunicació mediada per ordinador. Al seu torn, cada gènere pot subdividir-se en subgèneres en funció del seu nivell de formalitat, per exemple, de manera que la descripció d'una llista de distribució entre professionals divergirà d'una llista entre companys d'una colla castellera.

Aquest article s'emmarca en el segon model d'anàlisi. Tindrà en compte algunes de les variables que han estat el fonament de les principals contribucions que tot seguit descrivim.

La ja clàssica aproximació de Hymes (1974), basada en el model de l'etnografia de la comunicació i aplicada a la comunicació mediada per ordinador en diversos treballs per Baym (1995) o Herring (1996, 2001, 2007), posa de manifest aspectes en comú i divergents entre els xats i la resta d'interaccions conversacionals. Aquest model parteix de set variables conegudes per l'acrònim SPEAKING, que en anglès comprèn les categories *Setting/Scene, Participants, Ends, Act sequence, Key, Instrumentalities, Norms* i *Genres* (en català situació, participants, propòsits, actes, clau, instruments, normes i gèneres, respectivament). Aquest marc descriptiu centra l'atenció en aspectes de la situació comunicativa que poden ajudar a interpretar fenòmens lingüístics.

Un model alternatiu que facilita l'anàlisi dels factors relatius al context situacional és l'esquema de Biber (1994), recollit per Payrató (1996 [1988]). S'ha aplicat als xats, correus electrònics i missatges a mòbils per Torres i Payrató (2003), agrupant-los al llarg de set punts: estructura comunicativa, relacions entre els participants, lloc i temps, canal, relació amb el text, propòsit i tema.

A banda de les variables que tenen a veure amb el context situacional del discurs, hem de tenir en compte les variables relacionades amb el mitjà comunicatiu, definides per Herring (2007):

1. Sincronia/ asincronia
2. Transmissió del missatge
3. Persistència de la transcripció
4. Mida de l'espai per a escriure el missatge
5. Canal de comunicació
6. Anonimat del missatge
7. Privacitat del missatge

8. Filtrat de missatges
9. Sistemes de resposta (*quoting* o pràctica que inclou la còpia del missatge original en la resposta d'un correu electrònic)
10. Format del missatge

1.2 Variables situacionals rellevants en l'anàlisi dels xats

Tot seguit destacarem alguns d'aquests aspectes que cal considerar a l'hora d'aproximar-nos a un xat i que, per tant, són indissociables de l'anàlisi que hem dut a terme en aquest treball.

Hi ha hagut un canvi de factors socialitzadors dels joves (Mellén i Sáez, 2007): hem passat de la socialització fonamentada en quatre pilars (família, treball, religió, escola) a una progressiva irrupció de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) i els mitjans de comunicació en detriment dels antics quatre pilars, que s'han anat aprimant en cada generació. La plasmació d'aquests canvis es posa de manifest en aspectes que incideixen en els models comunicatius dels usuaris intensius dels sistemes de comunicació d'Internet, que a partir d'ara anomenarem *nadius digitals* en contraposició als *immigrants digitals,* seguint la terminologia de Premsky (2001). Un dels trets que influeix en com es participa en els xats és que, mentre que els progenitors dels nadius eren monotasca (o miraven la televisió o llegien o parlaven per telèfon), els nadius són multitasca (poden estar xatejant en diverses converses alhora mentre naveguen per Internet i parlen pel mòbil). Ser multitasca, però, no significa fer més d'una tasca amb el mateix grau d'atenció sinó que s'ha d'entendre com la capacitat d'estar treballant amb diversos sistemes comunicatius activats alhora i tenir l'habilitat de canviar de l'un a l'altre amb rapidesa.

Aquesta capacitat de comunicació multimèdia pot ocasionar una dispersió d'atenció, una manca de concentració en un sol canal comunicatiu o una superficialitat comunicativa que constatem quan llegim el text d'un xat. Fixem-nos que, quan llegim la transcripció d'una conversa, com la de l'exemple següent,[3] ens crida l'atenció l'aparent desgavell comunicatiu que ve ocasionat per la gestió dels torns de parla (truncaments, interrupcions entre parlants, reformulacions, etc.), gestió del tot reeixida en la realització oral de la mateixa conversa.

PPP: (.. 0.55) {(??) a més} vaig mort jo eh\
(.. 0.41) goita\
(.. 0.47) avui no has sentit el despertador\

3. Fragment del Corpus Oral de Conversa de la Universitat de Barcelona (Payrató i Alturo (2002).

i jo tampoc el sentia eh/
(.. 0.24) al final crec que ha [toca- —]
MMM: [no\]
eh que poder no [te l'he sent- —]
PPP: [ha tocat] tres vegades:\
MMM: (... 1.44) vols dir que no l'he sentit i t'he do[nat un co:p/]
PPP: [no:::\]
no\
no ho cr[ec\
no\]

En canvi, en un xat no hi ha una interrupció del torn de parla, sinó que el que atrau la nostra atenció és l'elevada freqüència de torns de parla fàtics, que a priori només tenen per objectiu confirmar a l'emissor que el canal comunicatiu es manté obert, és a dir, que part de la nostra atenció està dipositada en aquella conversa encara que no es digui gaire cosa o res. Aquesta confirmació fàtica, que pot semblar del tot innecessària en una conversa presencial, marca un nivell més de participació en els xats.

Així, mentre que els participants en la conversa presencial es redueixen als emissors i els receptors, els graus de participació en els xats són més complexos. Encara que hi hagi 20 persones connectades a un canal, no podem pressuposar que totes intervinguin com a emissores o receptores amb la mateixa intensitat. Quan un participant emet un missatge, es pot adreçar a la totalitat de receptors o una part o a un de sol, com en la conversa. El paper de receptor, en canvi, és més complex en els xats: pot ser actiu (si alterna el seu paper amb el d'emissor), "overhearer" si es limita a anar seguint el desenvolupament del xat sense emetre cap missatge, o absent si ha entrat al xat però no presta cap atenció a la pantalla. La darrera forma de participació es pot donar en receptors que esperen l'arribada d'algun altre participant que els avisarà quan entri al xat o, senzillament, no els interessa participar en el xat col·lectiu (de molts cap a molts) i prefereixen establir converses privades amb algun participant que els interpel·li obrint una finestra privada en què el text només serà llegit pels dos participants (d'un cap a un). Aquestes possibles converses privades no poden conformar el corpus d'anàlisi que hem enregistrat.[4]

4. Desconeixem el nombre de les que es duien a terme al marge del xat principal, si bé hem constatat que, mentre estàvem connectats al xat per enregistrar-lo, algun participant ha intentat iniciar una conversa privada. Hem declinat les invitacions per mantenir-nos en tot moment com a observadors no participants. Val a dir que, després d'un primer torn de parla no respost, ningú no s'ha sorprès ni enutjat pel nostre silenci ja que forma part de les normes d'un xat tant la interpel·lació d'un desconegut com el dret a no respondre.

Continuant amb els models de participació en els sistemes sincrònics com els xats o la missatgeria instantània, Baron (en premsa) observa que la missatgeria instantània, tot i ser un sistema dissenyat com a sincrònic, s'usa de manera asíncrona. Com hem assenyalat, els nadius digitals solen tenir oberts diversos programes al seu ordinador i, per tant, la seva atenció va i ve d'una finestra a l'altra. Dit d'una altra manera, no ens ha de sorprendre que la resposta a un torn de parla no aparegui immediatament sinó unes línies més avall, quan el participant torni a prestar atenció a la conversa.

Baron dóna dades a partir de l'anàlisi del temps de resposta entre els torns de parla en la missatgeria instantània: la majoria de respostes (66,9%) triguen menys de 10 segons en relació amb l'antecedent, un 24,5% triguen entre 11 i 30 segons i un 8,2% triguen entre 31 segons i més de 5 minuts. No disposem d'aquesta mesura sobre els xats del nostre corpus, però reconeixem el fenomen del retard de resposta en tots els sistemes sincrònics que hem tingut la oportunitat d'usar, motivat tant per la pràctica multitasca en línia com per la interferència d'altres activitats fora de línia (telèfon, conversa presencial, etc.).

2. TRETS DE L'ORAL COL·LOQUIAL ALS XATS

En aquest apartat, revisarem la presència de trets de l'oral col·loquial en els xats, a partir de la proposta de Matamala (en aquest volum). La tria parteix de la caracterització del català col·loquials de Payrató (1996 [1988]). Hem deixat de banda els aspectes entonatius, fonètics i fonològics (abordats en Torres, 2003) per centrar-nos en els aspectes morfològics, sintàctics i lèxics.

Abans d'entrar en l'anàlisi d'aquests tres blocs, oferim unes dades relatives al nombre de mots que conformen les unitats mínimes. El nostre corpus conté una mitjana de 4,60 (xat1) i 4,01 (xat2), mots per línia de transmissió. Si considerem les dades que aporta Castellà (2004), on compara el nombre de mots en la conversa informal, la prosa acadèmica i la classe magistral (cf. també Castellà, en aquest volum), comprovem que les nostres dades que corroboren l'apropament dels xats a la conversa col·loquial.

Taula 3. Dades mitjanes sobre el total de clàusules (Castellà, 2004)

	CONVERSA INFORMAL	PROSA ACADÈMICA	CLASSE MAGISTRAL
Nombre de mots per clàusula	5,74	7,27	10,59

Aquestes dades són coherents amb les que presenta Baron (en premsa) en relació amb la missatgeria instantània, on identifica 5,4 mots per transmissió, mentre que a les unitats tonals de la conversa col·loquial que ell analitza és de 6,2; si considerem els articles acadèmics escrits, segons Chafe i Danielewicz (1987), és de 9,3, es pot concloure que la missatgeria instantània, igual com el xat, és més a prop de la conversa presencial.

2.1 Aspectes morfològics

A l'apartat dels aspectes morfològics, Payrató (1996 [1988]) subratlla una tendència de la llengua col·loquial a la simplificació dels paradigmes, que es resumeix en dos fenòmens: la regularització i l'ús reduït dels recursos potencials de la llengua que són aprofitats en altres registres.

El primer tret que recull Payrató és la regularització dels paradigmes flexius que, per analogia, porta a l'eliminació d'excepcions. En el nostre corpus d'anàlisi hem trobat dues ocurrències del present analògic *coneixo*, que il·lustren aquesta tendència, i una de *conek*:

<*ckk*> pot ser, jo en coneixo alguna (xat1)
<*ckk*> no se, faig propaganda, que coneixo a l'amo del pub (xat1)
<*Miquel_22*> te conek? (xat1)

a més de la formació del femení.

<*Miquel_22*> i tu a masia so cabronaaa (xat1)

Quant a la creació de formes noves, els xats són una font inesgotable de creativitat. Sovint es recorre a la simplificació emulant la llengua infantil, com en el cas de *tas* per *estàs*.

<*Miquel_22*> i kom es k no tas al messenger (xat1)

El segon aspecte que enumera Payrató (1996 [1988]) és una aplicació reduïda del conjunt de recursos de la llengua, alguns dels quals són exclusius del registre col·loquial. L'ús freqüent de l'imperatiu i la inexistència de perfets simples són dues característiques del registre col·loquial que també acompleixen els xats del nostre corpus.

<*bruneta!*> tu te kalles burrot! (xat1)

El corpus conté també un cas de concordança del verb *haver-hi* amb un referent plural (es parlava d'unes noies) i un díctic indefinit. El mateix exemple il·lustra el fenomen del pleonasme del pronom *en* forçat per la col·locació del l'adverbi davant del díctic: *no hi ha d'això aquí* seria correcte, a diferència de **no hi ha aquí d'això*. En el mateix xat un altre participant escriu la mateixa seqüència sense concordança.

<*NSKPOSAR*> no ni an aki daixo (xat2)
<*KRISTO*> NO NI A DAIXO AKI (xat2)

També hi trobem altres formes verbals que s'associen a l'oral col·loquial, com l'ús de la primera persona plural del present d'indicatiu amb valor pragmàtic de la segona del singular, que hem detectat als xats. La consciència d'adreçar-se a un grup d'interlocutors fa que sovintegi l'ús de formes plurals, tant de primera persona, com a l'exemple següent, com de segona persona. Fins i tot s'arriben a pluralitzar mots sense flexió com *holes* per *hola*.

<*rooos*> kom astem ? (xat2)

D'altra banda, la morfologia pronominal presenta una variació significativa entre els registres formals de la llengua i els informals. Payrató (1996 [1988]) observa que les combinacions usades en registres formals es redueixen de manera dràstica o, fins i tot, s'eviten en usos informals. Perquè el seu enunciat sigui més intel·ligible, els parlants solen preferir les formes plenes que no pas combinacions de clítics. En l'exemple següent, *bruneta!* podia haver guanyat velocitat d'emissió del missatge si hagués optat per la forma pronominal *(te'l van aconsellar?)* però, tot i que la velocitat és un factor important en els xats, prefereix explicitar el complement directe.

<*ckk*> me vaig comprar un ordenador, vaig a un curs i mos van aconsellar este chat
<*bruneta!*> te van aconsella este xat? (xat1)

El nostre corpus, permet constatar que les combinacions són d'ús poc freqüent als xats, tant les normatives com les que Payrató (1996 [1988]) atribueix al col·loquial. Caldria una anàlisi basada en més dades per confirmar la hipòtesi que actualment, en la llengua col·loquial escrita dels xats, les combinacions de pronoms s'eviten explicitant els referents o senzillament s'ometen. A partir del corpus analitzat podem afirmar, però, que no hem trobat cap ocurrència d'*els hi* ni normativa ni com a combinació jòquer que, com assenyala Payrató (1996 [1988]), s'usa en barceloní en qualsevol combinació d'acusatiu i datiu o locatiu amb l'única restricció que un dels dos complements sigui plural. Pot justificar aquesta absència el fet que bona part dels

participants diuen que són originaris de les Terres de l'Ebre. Tampoc no trobem combinacions com *li ho* o *la hi* ni en la forma simplificada *l'hi*. Igual que en el corpus de Matamala (en aquest volum), els xats del corpus no recullen la combinació *n'hi* en substitució de *li'n*. L'única ocurrència de *n'hi* digna de remarcar, atès que té l'antecedent indefinit explicitat tres línies més amunt (*de 20.000 quilòmetres*) i per localitzar el complement circumstancial (*amb el cotxe*) hem de retrocedir deu torns de parla.

<*Miquel_22*> no ni fai ni la mitat (xat1)

Tampoc no hem detectat cap cas de pronom *se* propi de l'oral barceloní com *mirem's-e* per *mirem-nos* o *mireus'-e* per *mireu-vos*. Trobem, en canvi, un cas del pronom *lis* per *els*, analògic del complement indirecte singular.

<*KRISTA*> fotalis canya (xat2)

Sí que hi ha, però, altres fenòmens que podem associar amb l'oral col·loquial com un gran nombre de simplificacions de *li ho* per *li* o variants dialectals (*dismoo* per *digues-m'ho*). Crida l'atenció el polimorfisme gràfic a l'hora d'escriure pronoms febles tant per part d'un mateix participant (*dismeuu* i *dismoo*) com en general. Tot seguit reproduïm un fragment del xat1 amb una elevada aparició de pronoms febles que il·lustren tots els fenòmens que hem descrit.

<*ckk*> li expliquem a bruneta
<*bruneta!*> dismeuu
<*mossa24*>
aquestes mosses no ho sabien
...
<*Ca_BaRCeLoNiNA*>
aixo, digues-li
...
<*ckk*> no se si dirte-ho
...
<*mossa24*>
tu explayat ckk
<*2 xicotes*> dili
...
<*Ca_BaRCeLoNiNA*> digues-li cony
...
<*mossa24*> som-hi campeon!
<*bruneta!*> va dismoo

Fins i tot s'arriba al punt que la confusió que pot generar la simplificació gràfica de'*s'hi* pel *si* condicional promoguda per l'homofonia de les dues formes no sembla suposar cap obstacle per a la comunicació.

<*KRISTO*> SI VIU B E A KASTEFA? (xat2)

També és habitual l'elisió de pronoms com *en*.

<*ckk*> pero de calents hi ha un rato (xat1)
<*2 xicotes*> jo tin 16 (xat1)

Igualment, són propis de les converses espontànies els enunciats pleonàstics amb aparició del pronom i del complement ple. En trobem molts casos en el corpus. Una variant que podríem considerar propera als clítics que Payrató (1996 [1988]) considera buits de contingut i que etiquetarem com a lexicalitzats (com *enfotre-se'n, se n'enrecorda*) és la forma *vineten* del segon exemple. A tall d'hipòtesi, aquesta forma pot ser fruit de la influència del castellà *vente* i de l'analogia amb *anar-se'n*.

<*geminis*> pero li preguntava a la bruneta (xat1)
<*Miquel_22*> vineten a la metro sta nit (xat1)

Quant a la morfologia verbal, Payrató (1996 [1988]) apunta un alt grau de variació lliure, com en algunes formes de l'indefinit i del perfet perifràstic d'*haver* i d'*anar*. Al corpus d'anàlisi disposem d'algunes aparicions de *vai,* tant amb funció d'auxiliar com en sentit literal.

<*Miquel_22*> fa poket per culpa dun desgraciat lo vai fikar a dos rodes (xat1)
<*Mingo*> men vai a un altra sala (xat2)

Anant més lluny en la variació de la morfologia verbal, hem trobat ocurrències de *fai* per *faig*. El cas de *voreu* per *veureu* tant es pot tractar d'una reproducció de l'oral en català oriental amb la simplificació del diftong com d'una forma pròpia del català occidental.

<*Miquel_22*> ni li fai fer trompos (xat1)
<*MAQUINA HOP*> JA U VOREU KUAN ENTRI (xat1)

Els exemples *dismeuu* i *dismoo* per *digues-m'ho,* que hem vist en l'apartat dedicat als pronoms també mostren una simplificació del l'arrel verbal pròpia dels dialectes occidentals.

Pel que fa als articles personals, en tot el corpus s'aprecia un ús sistemàtic de *la* i *el/lo* sense cap aparició d'*en/na* ni de Ø, més formal.

<*geminis*> pero li preguntava a la bruneta *(xat1)*

La forma *lo* s'usa no només com a article neutre sinó també com a article masculí i pronom feble, com s'aprecia en els exemples següents respectivament. Recordem que uns quants participants s'identifiquen com a originaris de poblacions pertanyents a parlars occidentals.

<*Miquel_22*> nkara sok d lo milloret k hi ha
<*ckk*> vaia rallada en lo puto nik (xat1)
<*Bloom//*//(off)*> i lo kristo? (xat2)
<*Miquel_22*> lo porto a punt sempre (xat1)

El darrer aspecte que s'identifica amb la llengua oral és la morfologia derivativa, amb una freqüència elevada de prefixos i sufixos augmentatius i diminutius. Alguns tenen caràcter efímer perquè són fruit de modes o són d'ús habitual entre joves com *extra-, mega-*, *ultra-* o *super-*, mentre que d'altres es mantenen en el temps com *-ot, -às, -ero* o *-arro*. Al corpus només apareix un cas de prefix de moda, encara en procés de gramaticalització donat que l'escriuen separat de l'adverbi, i un de sufix *-era* a *pastillera*.

<*bruneta!*> i meu passo super b (xat1)
<*geminis*> no veus q ens vol fotre el pel la pastillera esta (xat1)

2.2 Aspectes sintàctics

Un dels aspectes que més destaca a l'hora d'abordar la sintaxi dels xats és la dificultat a primera vista per seguir el fil d'un enunciat perquè sovint l'emissor el segmenta en dos o més torns de parla. Com a conseqüència d'aquesta pràctica, és possible que apareguin torns de parla d'altres participants pel mig. Encara més, mentre l'emissor escriu la continuació de l'enunciat en un segon torn de parla, està llegint altres contribucions que apareixen a la pantalla i que poden modificar el rumb del seu discurs: pot reformular el missatge si algú manifesta que no l'està entenent, pot deixar-lo truncat i canviar sobtadament de tema per respondre una altra intervenció, etc.

El primer tret sintàctic que Payrató (1996 [1988]) atribueix al col·loquial és l'ús d'enunciats "agramaticals" com *Jo el primer comentari és que...* Aquest tipus d'enunciats són acceptables i intel·ligibles tant en una conversa com en un xat. De fet, els participants envien enunciats com el de l'exemple, amb un *jo* amb funció de complement directe en lloc d'*a mi*, tot i tenir la possibilitat de refer el text abans d'enviar-lo a diferència del que succeeix en mode oral, en què no existeix l'opció d'esmenar el que ja s'ha dit.

<*geminis*> jo als 16 a les 3 cm a molt muns pares hem volien a casa (xat1)

Un segon tret és el predomini d'oracions juxtaposades en la llengua oral, seguit de la coordinació i en darrer lloc es recorre a la subordinació, com mostra l'exemple següent.

<*ckk*> me vaig comprar un ordenador, vaig a un curs i mos van aconsellar este chat (xat1)

Les adjectives explicatives són poc freqüents, i encara menys amb el relatiu *qual* o relatius compostos. Com a usos expandits de la conjunció *que*, als xats del corpus es donen casos amb funció de connector o a l'inici d'un oració interrogativa.

<*ckk*> de la meua edad que tampoc soc un abuelo cony (xat1)
<*KRISTO*> k pega a la gen si no li fan kas? (xat2)

Quant al pronom interrogatiu *què*, Payrató (1996 [1988]) enumera diversos exemples d'usos col·loquials. Matamala (en aquest volum) només troba l'equivalent a *i doncs?* en el seu corpus d'anàlisi (*Què? No te'n vas*). Els xats presenten dues ocurrències de *o què?* en posició final, amb el mateix valor.

<*bruneta!*> k n en trobes o k? (xat1)
<*KRISTO*> esta flipan akest o k? (xat2)

D'altra banda, cal notar que les construccions passives perifràstiques s'eviten en l'oral col·loquial. De fet, són d'ús poc freqüent en qualsevol registre del català si ho comparem amb l'ús habitual que se'n fa en altres llengües com per exemple en anglès. Payrató (1996 [1988]) esmenta el rebuig de la llengua corrent cap a la passiva en general. Matamala (2008), però, distingeix entre la passiva perifràstica i la pronominal o reflexa. La segona sembla més acceptable en l'oral col·loquial. En el corpus trobem construccions reflexes com la següent:

<*Bromista*> se veu k no es el mtx (xat2)

Sovint l'efecte de les passives s'obté a través de dislocacions, construccions característiques dels enunciats de l'oral col·loquial.

<*RoSsaaaa!*> ell de 40 no pasa (xat1)
<*Miquel_22*> a mes de 140 no vol anar (xat1)

Així mateix, als xats és freqüent l'ús dels connectors interrogatius o exclamatius que Cuenca (2006a) inclou dins del concepte de *connectors pragmàtics* perquè marquen connexió textual a la vegada que aporten un valor modal i interactiu. Pel que fa a les preguntes confirmatòries (o *tag questions*), s'usen exclusivament al corpus les interjeccions pròpies monosil·làbiques *eh?, oi?, no?, o què?*, en un procés de gramaticalització més avançat que les interjeccions impròpies *veritat, entesos* o *d'acord*.

<*RoSsaaaa!*> te va saber mal eh? (xat1)
<*light*> però no t.ho perdis que també hi ha tios bons, oi? (xat2)
<*Bromista*> com se nota k u estic mirant no? (xat2)
<*KRISTO*> esta flipan akest o k? (xat2)

També hi ha altres tipus de connectors pragmàtics propis de l'oral, com *home* i *dona* (cf. Cuenca i Torres, en premsa). Als xats, aquests marcadors apareixen en posició inicial, més prototípica del valor conatiu que desenvolupen, mentre que *tio* i *tia* tenen més mobilitat en la col·locació, fins i tot poden situar-se enmig de l'enunciat atès que tenen un valor conatiu escàs. Els exemples següents en mostren usos en el xat:

<*ckk*> home, avui en dia es molt raro (xat1)
<*ckk*> dona, tinc una nebodeta de 18 i me faria palo una de la mateixa edad, pero mai se sap (xat1)
<*bruneta!*> kom es nota k n em koneixes tio
<*Miquel_22*> ke va tia
<*mossa24*> jo diria que tio pero mai se sap eh...

A prop de la funció conativa d'alguns d'aquest connectors se situen els vocatius, elements molt presents en tots els xats i quasi imprescindibles a l'hora de suplir pràctiques del llenguatge no verbals que en una conversa presencial identificarien sens dubte qui és el receptor del missatge.[5] Recordem que en els xats del corpus hi ha entre 30 i 40 participants potencials dels quals solen intervenir en la mateixa conversa entre

5. Cuenca (2006b) ha analitzat amb profunditat els vocatius en diferent gèneres.

5 i 10, de manera que sovint és imprescindible recórrer al sobrenom com a vocatiu per determinar a qui s'adreça el missatge. A banda dels sobrenoms, s'usen com a vocatius insults, adjectius, dialectalismes i, fins i tot, combinacions de sobrenom + substantiu, com en els exemples següents respectivament.

<*bruneta!*> tu te kalles burrot! (xat1)
<KRISTA> guapooooo (xat2)
<*dimoni_69*> km vax xalar xeic (xat2)
<*KRISTA*> bloom carinyooooooo (xat2)

Finalment, Payrató (1996 [1988]) esmenta la tendència a l'elisió i els enunciats incomplets com a trets destacables de la sintaxi col·loquial.

<*RoSsaaaa!*> 24? (xat1) [en lloc de *El teu cotxe té 24 anys?*]
<*KRISTO*> esk a mi kuan era petit em van dir (xat2) [enunciat incomplet]

Cal subratllar la diferència entre un enunciat incomplet per voluntat de l'emissor, com l'anterior, del que seria un truncament de l'enunciat per encobriment de torn de parla o per usurpació del torn, com es dóna en les converses informals presencials. Aquests darrer cas, òbviament, no es dóna als xats per impossibilitat tècnica.

2.3 Aspectes lèxics

En el camp del lèxic els participants en els xats hi troben un espai de llibertat i de joc lingüístic per recórrer, més conscientment que en altres gèneres. Dit d'una altra manera, qui xateja no usa deliberadament una combinació pronominal concreta ni disloca un enunciat a propòsit però, en canvi, sí que tria dialectalismes sabent que s'allunya de l'estàndard o probablement escriu per primera vegada un insult que en mode oral sempre ha dit.

Payrató (1996 [1988]) titlla el lèxic col·loquial de limitat en comparació al d'altres registres més formals. El sentit comú i el context ja s'encarreguen de desambiguar la imprecisió lèxica. Tanmateix, en els xats, el context presencial és inexistent. Cal un esforç addicional per construir, si cal, un context amb les paraules. Cada mot anirà configurant l'única informació disponible sobre cada participant. Amb la paraula es basteix la identitat dels participants de la mateixa manera que el vestuari o el to de la veu projecten una imatge dels interlocutors en una conversa presencial.

No és estrany, doncs, que al corpus apareguin amb normalitat dialectalismes. N'hem vist alguns casos en la morfologia verbal i pronominal. El primer exemple

s'identifica clarament amb un parlar occidental, mentre que al segon trobem *atres* per *altres*, forma habitual en català central.

<+*Vilaweb*> me fot ke se pasen la tarde fen lo gos (xat2)
<*ckk*> apart de atres, pero van mol a saco, no? (xat1)

Payrató (1996 [1988]) destaca un ús recurrent de mots genèrics amb una capacitat significativa superior. Pertanyen a totes les categories com substantius (*cosa*), adjectius (*bo*), adverbis (*molt*) o verbs (*fotre*) i n'hem trobat múltiples exemples al corpus.

<*Miquel_22*> u sento molt (xat1)
<*bruneta!*> jo n em foto res (xat1)

Elements com *daixò* o *dallò* amb funció d'omplidors, que poden arribar a substituir substantius o verbs (*dallonar*), no apareixen pròpiament al corpus. Una hipòtesi que es podria confirmar amb un corpus més ampli és que hagin passat de moda: es pot considerar més moderna una expressió com *No em ratllis* que no pas *No em daixonis*. De fet, el verb *ratllar* sí que s'utilitza al corpus. L'única ocurrència que s'aproxima als casos que ens ocupen és el del següent exemple, amb un valor afirmatiu / confirmatiu.

<*Bloom//*//(off)*> re, q stic a classe, rallantme cm una ostra (xat2)
<*Ca_BaRCeLoNiNA*> aixo, digues-li (xat1)

Un altre element característic de la llengua col·loquial són les adaptacions de termes tècnics o cultismes per mitjà de l'etimologia popular, com *romàtic* per *reumàtic*. No trobem aquest casos probablement perquè, d'una banda, els participants dels xats han passat per un sistema educatiu que elimina aquests mots i, d'altra banda, la llengua dels xats està subjecta a una tecnificació que Payrató (1996 [1988]) generalitza a tots els vocabularis col·loquials però que en el cas dels xats és més notòria. Aquesta tendència pot simplificar anglicismes (*nik* per *nick*, *msn* per *messenger*) o bé preferir mots breus, abreviatures i sigles en substitució del nom comú (*pc* per *ordinador*).

<*NSKPOSAR*> ESPERA K EM KANVIO EL NIK (xat2)
<*RoSsaaaa!*> ske el msn me diiiu tot el rato erroor (xat1)
<*Bloom//*//(off)*> no puc estar aqui, i vigilant q los alumnes no se'm carreguen los pc's... (xat2)

És un tret distintiu de la llengua oral l'ús freqüent de procediments expressius diversos. Seguint la proposta de Matamala (en aquest volum) n'analitzarem tres grups: renecs, insults, eufemismes i paraules tabú; les interjeccions; dites, refranys i altres jocs de paraules. Tot i que el corpus conté alguns insults, podem afirmar que en xats en què hi ha una discussió entre participants els torns de parla poden arribar a estar configurats exclusivament d'insults. Cal notar que els exemples recollits són o normatius o acceptables en català.

<*bruneta!*> tu te kalles burrot! (xat1)
<*Miquel_22*> i tu a masia so cabronaaa (xat1)
<*Bloom//*//(off)*> puto clon de merda (xat2)
<*Bloom//*//(off)*> toca-collons (xat12)

El mateix succeeix amb els renecs i eufemismes, tots ells amb prou trajectòria en català. Sembla, doncs, que ens trobem davant d'un camp erm per als neologismes i les innovacions.

<*Ca_BaRCeLoNiNA*> digues-li cony (xat1)
<*mossa24*> que coi tendreta.. (xat1)
<*Bloom//*//(off)*> (sort q per això, treballo a un colegi de monges... MECAGON DEU, I LA PUTA QUE L'HA PARIT!!!) .-p (xat 2)

En el corpus s'observen altres recursos expressius amb la funció d'elements intensificadors com al primer exemple. Cal remarcar que sovint els participants recorren a elements tipogràfics per desenvolupar la mateixa funció com emoticones, allargaments vocàlics o consonàntics, repetició de signes d'interrogació i admiració o escriure tot l'enunciat amb majúscules (Torres i Payrató, 2003).

<*KRISTA*> mira k adormirte (xat2)
<*bruneta!*> kolla d aburritsssss!!! (xat1)

Les interjeccions s'usen amb molta freqüència al corpus, tant les pròpies com les impròpies, amb funció conativa, fàtica o expressiva principalment, i se situen tant a l'inici com al final de l'enunciat.[6] Trobem alguns interjeccions provinents de verbs de percepció com *aviam* per *a veure* o *mitela* per *mira-te-la,* el polimorfisme de les quals és característica del seu procés de gramaticalització El cas de *mitela*, a més, és doblement

6 . Cuenca (2002) ha aprofundir en l'anàlisi de les interjeccions i Torres (1999) ha classificat les interjeccions segons les seves funcions pragmàtiques a partir de corpus de xats i converses orals.

interessant perquè es tracta d'una forma simplificada d'un verb de percepció com *mira* usat en un medi sense possibilitat física de veure's.

<*Miquel_22*> mitela ellaaa (xat1)
<*Miquel_22*> i aviam kuan baiexs x metro (xat1)

Un capítol a part es mereixerien les interjeccions amb funció de salutació i comiat pel seu polimorfisme i l'elevada freqüència d'aparició, com s'evidencia a l'exemple següent. En general, els usuaris que participen en conversa solen respectar la norma no escrita de saludar abans de començar a conversar i d'acomiadar-se quan surten del xat:

<L KVA> ADEWWW FINS DESPRES
<L KVA> JEJE
<L KVA> BESSITOS
<*NSKPOSAR*> DW
<*NSKPOSAR*> WAPA
<*rooos*> wenasssssssssss
<*rooos*> a totss
<*rooos*> a totess
<*rooos*> kom astem ?
<*rooos*> kom va este xat? (xat2)

Als xats no només s'usen interjeccions sinó que se'n creen a partir de la modificació d'existents en el repertori de la llengua estàndard com *eing* per *eh?* (amb la marca d'interrogació en el torn precedent) o *ei* per *eis* (amb un plural que recorda al de *holes* i al d'altres elements sense flexió de nombre que l'emissor pluralitza en atenció al caràcter col·lectiu dels receptors).

<*geminis*> ai oco en les drogues q a la llarga surten (xat1)[7]
<*ernest 69*> ei hola noies (xat1)
<*Miquel_22*> ¿??¿??¿¿?¿¿
<*Miquel_22*> eing (xat1)
<*Bloom//*//(off)*> eis, ara torno, "desapareixo" un momentet (xat2)

7. O*co* per *ojo*, emulant una possible pronúncia catalanitzada d'un fonema castellà.

Quan en un mateix acte comunicatiu un parlant fa ús alternant de més d'una llengua podem parlar del fenomen del canvi de codi. En els xats l'alternança es dóna del català al castellà però també a l'anglès, canvi poc habitual en llengua oral però que en mode escrit sembla més estès i acceptat.

<*RoSsaaaa!*> helloo XD (xat1)
<*bruneta!*> wenas mariaa! (xat1)
<*Miquel_22*> k vols k me kedi a topos fosforito??

En darrer lloc, els castellanismes, que diferenciaríem del canvi de codi perquè no s'usen deliberadament sinó per desconeixement de la forma genuïna, són molt més notoris al corpus de xat que a les sèries o en altres situacions comunicatives orals, com s'observa als exemples.

<*ckk*> per a mi si que li he canviat els panyals (xat1)
<*mossa24*> allo que es posa a les bisagres... (xat1)

3. CONCLUSIONS

La nostra anàlisi permet concloure que els xats del corpus incorporen tots els trets identificats per Payrató (1996 [1988]) per al català col·loquial espontani. L'estructura gramatical de l'oralitat, doncs, és ben present en els xats.[8]

Quant als paral·lelismes que hem anat apuntant al llarg de l'article entre el corpus de xats i les sèries del corpus de Matamala (en aquest volum) cal remarcar que el guió d'una sèrie és un escrit per ser dit a diferència del xat, que no és dit per ser escrit si usem la terminologia de Gregory i Carrol (1978). A més, als xats no hi ha una consciència d'haver de respectar, adaptar-se o cenyir-se a un model lingüístic a diferència de les sèries, que en general sí que respecten un model normatiu.

Seguint el treball de Matamala (en aquest volum), la taula 4 resumeix els trets descrits en l'apartat anterior de manera sistemàtica i inclou, a més, les dades de Matamala, separant entre les diferents sèries en la seva versió audiovisual (AV) o escrita (G, de guió) i els xats. Com Matamala, no especifiquem freqüències; així, doncs, marcarem l'aparició d'un tret tant si hi ha una sola ocurrència o més d'una. Hem

8. En un sentit semblant, Baron (en premsa) conclou que la missatgeria instantània és més propera a l'oral, a diferència de Crystal (2001) que catalogava de varietat comuna o *Netspeak* una varietat més propera a l'escrit que a l'oral.

desestimat els trets que no formaven part de la classificació de Payrató (1996 [1988]) i que han estat recollits per Matamala perquè tenien una incidència d'ús a les sèries.

	SÈRIES TELEVISIVES								***XATS***
	PB_ AV	***PB_ G***	***JL_ AV***	***JL_G***	***CP_ AV***	***CP_ G***	***NO_ AV***	***NO_G***	
Morfològic									
Formes analògiques	-	-	-	-	-	-	-	-	+
Presència imperatius	+	+	+	+	+	+	+	+	+
No perfet simple	+	+	+	+	+	+	+	+	+
No concordança	+	+	+	-	-	-	-	-	+
Altres formes v. col.	+	-	-	-	-	-	-	-	+
Complements plens	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Enunciats pleonàstics	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Comb. pronoms col	+	+	+	+	-	-	+	+	+
Variació *he/haig/hai*, *vàreig/vai*, etc.	-	-	+	+	-	-	-	-	+
Article personal: *en*[9]	-	-	-	-	+	+	+	+	+
Lo neutre	-	-	+	-	-	-	-	-	+
Sufixos, prefixos	+	+	+	+	+	+	+	+	+

9. Matamala marca l'aparició de l'article *en* mentre que als xats el que apareix són els articles *la/el/lo* i mai *en* o l'absència d'article, que Payrató atribueix al formal.

Sintàctic									
Enunciats agramaticals	-	-	-	-	-	-	-	-	+
Absència de *qual*	+	+	+	+	-	-	+	+	+
Absència de relatius compostos	+	+	+	+	-	-	+	+	+
Que col·loquial	-	-	+	+	-	-	+	+	+
Ús expandit *que*	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Ús expandit *que*	+	+	+	+	+	+	-	-	+
No passives perifràstiques	+	+	+	+	-	-	+	+	+
Dislocacions	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Final interrog. o excl.	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Vocatius	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Enunciats incomplets	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Lèxic									
Verb *fotre*	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Això, allò, etc.	+	-	+	+	-	-	+	+	+
Adapt. termes tècnics	+	+	-	-	-	-	-	-	+

D'altra banda, l'anàlisi del corpus que hem dut a terme ha contribuït a trencar el tòpic que el model de llengua dels xats és agramatical perquè, si bé hi ha transgressions ortogràfiques notables, els participants usen combinacions de pronoms complexes i normatives, com hem vist a l'apartat 2.1. Aquesta percepció de transgressió no deriva del xat per si mateixa sinó de l'experiència d'escriure i llegir allò que en mode oral no ens sorprèn perquè hi estem avesats. Des del punt de vista tradicional, el model de llengua dels xats és trencador i s'allunya de la normativa. El que succeeix és que el mode és escrit però les característiques de la interacció provenen del mode oral. El xoc justament prové de veure escrites algunes formes que només diem oralment, fet que podríem anomenar escripturització de com es parla o, en terminologia de Cassany, pràctiques vernacles. Fixem-nos que s'altera l'ortografia però es conserva (en bona part, en general) la gramàtica, com en l'exemple de les combinacions pronominals. Malgrat tot el que hem dit, hi ha una consciència de l'escrit. Si no fos així en els xats, per

exemple, es podrien substituir sistemàticament les ces trencades per esses (*Barsa* per *Barça*).

Una altra evidència fruit de treballar amb dades reals és que els xats es poden configurar com un espai d'ús de les varietats dialectals en mode escrit, sense complexos i sense el pes de la normativa, que neutralitza la varietat dialectal. L'ús de dialectalismes contribueix a projectar la imatge que els usuaris volen emetre d'ells mateixos cap a la resta de participants identificant-se amb el parlar propi de la seva zona.

MARTA TORRES I VILATARSANA

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BAYM, N. K. (1995) «The Emergence of Community in Computer-Mediated Communication» dins JONES, S. (ed.) *CyberSociety*, Newbury Park, CA, Sage.

BARON, N. (en premsa) «Discourse Structures in Instant Messaging: The Case of Utterance Breaks» dins HERRING, S. ed., *Computer-Mediated Conversation*. Cresskill, NJ, Hampton Press.

BIBER, D. i FINEGAN, E. (eds.) (1994) *Social Perspectives on Register*, New York, Oxford University Press.

BRIZ, A. (1996) *El español coloquial: situación y uso*, Madrid, Arco-Libros.

CASSANY, D., SALA QUER, J. i HERNÁNDEZ, C. (2008) «Escribir "al margen de la ley": prácticas letradas vernáculas de adolescentes catalanes» dins *Actas del 8º Congreso de Lingüística General*, edició en cd, Madrid, Universidad Autónoma de Madrid.

CASTELLÀ, J. M. (2004) *Oralitat i escriptura: dues cares de la complexitat del llenguatge*, Barcelona, Curial-PAM.

CHAFE, W., DANIELEWICZ, J. (1987) «Properties of spoken and written language» dins HOROWITZ, R. & S. J. SAMUELS (eds.), *Comprehending oral and written language*, San Diego, Academic Press.

CHERNY, L. (1999) *Conversation and community: Chat in a virtual world*, Stanford, CA, Center for the Study of Language and Information.

CUENCA, M. J. (2002) «Els connectors textuals i les interjeccions» dins SOLÀ, J. *et al.*, coord., *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries.

— (2006a) *La connexió i els connectors*, Vic, Eumo.

— (2006b) «El receptor en el text: el vocatiu», *Estudis Romànics* 26, pp. 39-64.
CUENCA, M. J. i TORRES, M. (en premsa) «Usos de hombre/home y mujer/dona como marcadores del discurso», *Verba*, Santiago de Compostela.
GREGORY, M. i CARROLL, S. (1978) *Language and Situation. Language Varieties and Their Social Context*, Londres, Routledge & Kegan Paul.
Herring, S. C. (1996) «Two variants of an electronic message schema» dins S. C. HERRING (ed.), *Computer-Mediated Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspectives*, Amsterdam, John Benjamins, http://ella.slis.indiana.edu/~herring/2variants.1996.pdf
— (2001) «Computer-mediated discourse» dins SCHIFFRIN, D., D. TANNEN, i H. HAMILTON (eds.), *The Handbook of Discourse Analysis*, Oxford, Blackwell Publishers. http://ella.slis.indiana.edu/~herring/cmd.pdf
— (2007) «A faceted classification scheme for computer-mediated discourse», *Language@Internet*, 4. http://www.languageatinternet.de/articles/2007/761/index_html/
HYMES, D. (1974) *Foundations in sociolinguistics*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
MATAMALA, A. (2008) «Del guió a la pantalla: trets de l'oral col·loquial en la ficció televisiva", *Caplletra* 44, pp. 141-168.
MELLÉN, T. i SÁEZ, L. (2007) *Joves i valors*, Fundació Lluís Carulla-ESADE.
PAYRATÓ, L. (1996 [1a ed. 1988]) *Català col·loquial. Aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana*, València, Universitat de València.
— (1998) «Variació funcional, llengua oral i registres» dins PAYRATÓ, L. (ed.) *Oralment. Estudis de variació funcional*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
PAYRATÓ, L. i ALTURO, N. (eds.) (2002) *Corpus oral de conversa col·loquial. Materials de treball*, Barcelona, Universitat de Barcelona.
PRENSKY, M. (2001) «Digital Natives, Digital Immigrants» dins *On the Horizon, Octubre 2001, 9*(5), NCB University Press.
SANMARTÍN, J. (2008) *El chat. La conversación tecnológica*, Madrid, Arco-Libros.
TORRES, M. (1999) *Les interjeccions: aproximació pragmàtica a partir de converses presencials i virtuals* [Tesi de llicenciatura inèdita], Barcelona, Universitat de Barcelona.
— «La llengua catalana en la comunicació a Internet: qüestió de codis», *Llengua i ús* 26. pp. 77-82.
TORRES, M. i CUENCA, M. J. (2007) «La norma en les converses virtuals o xats» dins MARTÍ, S. (coord.) *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, vol. III, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

TORRES, M. i PAYRATÓ, L. (2003) «El català dels joves en els xats, correus electrònics i missatges a mòbils: una nova varietat col·loquial?» dins *Llengua, societat i ensenyament*, vol. III, ed. a cura de Vicent Martines (coord.), Alacant, Institut Universitari de Filologia Valenciana. Versió en línia: http://www.softcatala.org/articles/article04.htm.

NEUS NOGUÉ SERRANO

LA DIXI DE PERSONA EN EL DISCURS ACADÈMIC ORAL EN CATALÀ

1. INTRODUCCIÓ[1]

La dixi és, com se sap, el fenomen pel qual s'utilitzen unes formes lingüístiques que tenen dins el seu significat un o diversos trets que permeten identificar-ne el referent en relació amb els *participants* o algun altre element del *context espaciotemporal* d'enunciació; i més concretament, la dixi de persona és la categoria díctica que permet establir referències de tipus personal en relació amb aquest context.

Les estructures lingüístiques que han gramaticalitzat la dixi de persona són les categories de primera i segona persona, tant en singular com en plural, en el seu ús prototípic, o no marcat; altres estructures han gramaticalitzat uns valors semàntics i referencials diferents, però són utilitzades d'una manera no prototípica, o marcada, com a expressions díctiques de persona, com és el cas de la categoria de tercera persona, que és prototípicament anafòrica però que pot ser utilitzada dícticament en determinats contextos: «ha sigut *ella*» [indicant una persona de sexe femení amb un gest]).[2]

1. L'autora vol agrair als membres de Grup d'Estudis de Pragmàtica i Anàlisi del Discurs de la Universitat de Barcelona (GrEPAD), especialment a Lluís Payrató, Núria Alturo, Òscar Bladas i Jaume Fitó, els comentaris que han permès millorar una primera versió del text. Com se sol dir, els errors que continuï havent-hi són responsabilitat exclusiva de qui escriu. D'altra banda, l'elaboració d'aquest article s'ha beneficiat d'un ajut del Ministeri d'Educació i Ciència (HUM-2005-01936).

2. Per a una caracterització més completa de la dixi i, més específicament, de la dixi de persona, tal com es manifesten en català, es poden consultar els capítols 3 i 5-6 de Nogué (2008), respectivament.

D'altra banda, el grau d'inscripció dels participants en el text varia d'un gènere discursiu a un altre, d'acord amb els paràmetres funcionals que estan associats amb cadascun (camp, mode, tenor funcional i tenor interpersonal) (Halliday, McIntosh i Strevens 1964; Gregory i Caroll 1978; Payrató 1996 i 1998). És de preveure, per tant, que tant el nombre com el tipus d'expressions díctiques de persona estiguin sotmesos a una variació que s'ha de poder explicar a partir d'aquests paràmetres.

En aquest treball s'estudia l'ús de les expressions díctiques de persona en l'àmbit acadèmic oral en català, més concretament en el gènere de la classe magistral de temàtica històrica, per mitjà del contrast amb dos gèneres més: la conversa oral col·loquial –el gènere universal per excel·lència, el que comparteixen totes les llengües i tots els parlants– i la prosa acadèmica, també de temàtica històrica. Es pretén així, d'una banda, contribuir a la caracterització del gènere estudiat distingint-lo d'altres amb els quals comparteix alguns paràmetres funcionals; i de l'altra, aprofundir en l'estudi de les estructures gramaticals que codifiquen la dixi de persona en català posant-les en relació amb les funcions discursives i pragmàtiques que compleixen en uns registres particulars.

La classe magistral només comparteix amb la conversa col·loquial bona part dels trets associats amb el mode del registre: el canal oral, el context espaciotemporal comú i un cert grau d'espontaneïtat. Amb la prosa acadèmica, en canvi, hi comparteix bona part de la resta de paràmetres funcionals: un cert grau d'especialització, el caràcter monològic o unidireccional de la comunicació, un propòsit comunicatiu predominantment expositiu i un nivell de formalitat més aviat alt. Aquesta posició intermèdia des del punt de vista funcional fa previsible que, en l'ús de les expressions díctiques de persona, també ocupi aquesta mateixa posició.

També és pertinent assenyalar que tant en la classe magistral com en la prosa acadèmica l'enunciatari està constituït com a audiència, és a dir, com a col·lectiu que en principi no pren la paraula (Kerbrat-Orecchioni 1990: cap. 2 § 1.2.1 i Nogué 2008: § 4.6.1), amb la diferència que en el primer gènere comparteix el context espaciotemporal amb l'enunciador i en el segon, no.

S'ha treballat amb un corpus constituït per tres subcorpus diferents: els corresponents a la classe magistral i a la prosa acadèmica els formen cinc fragments d'unes 5.300 paraules cadascun, i van ser recopilats i transcrits per Josep M. Castellà per a l'elaboració de la seva tesi doctoral (Castellà 2001 i Castellà 2004);[3] i el de conversa col·loquial, d'una extensió similar, forma part del *Corpus oral de conversa*

3. Vull mostrar-li aquí el meu agraïment més sincer per la generositat que ha mostrat, ara i en altres ocasions, cedint-me un material tan valuós i d'una confecció tan laboriosa.

col·loquial de la Universitat de Barcelona (Payrató i Alturo 2002). En total, s'analitzen i es comparen tres subcorpus d'entre 26.000 i 27.000 paraules.[4]

L'anàlisi s'ha fet a partir del marcatge exhaustiu de les formes de primera i segona persona i d'altres formes lingüístiques que permeten expressar la referència als participants. Totes aquestes formes han estat tractades informàticament per mitjà del programa TACT (Textual Analysis Computing Tools), que ha permès dur a terme una part de l'anàlisi quantitativa de les dades i aïllar les formes marcades, amb el context textual necessari, per poder-les analitzar qualitativament.

També s'han marcat d'una manera sistemàtica i s'han tractat informàticament algunes de les formes que permeten evitar la referència directa als participants (concretament, les que probablement estan més gramaticalitzades: l'ús «impersonal»,[5] generalitzador o inespecífic de la segona persona del singular, i les construccions pronominals de subjecte inespecífic i la passiva morfològica –incloent-hi les clàusules de participi– quan compleixen aquesta funció). Altres construccions que també tenen aquesta funció pragmàtica, com ara la nominalització, tenen un alt grau d'indeterminació referencial (Salvador 2000) i, per aquest motiu, identificar les ocurrències en què hi ha hagut una voluntat clara d'evitar la referència als participants és una tasca sotmesa, en bona mesura, a la subjectivitat interpretativa de l'analista. És per això que s'han deixat al marge del present estudi.

Les primeres dades proporcionades pel TACT s'han introduït posteriorment en el programa Statgraphics Plus, que ha permès sotmetre-les a proves de fiabilitat estadística. Tots els contrastos presentats aquí tenen un p-valor inferior a 0,05, la qual cosa, com és sabut, els fa estadísticament significatius. L'única excepció són els corresponents als recursos que permeten evitar la referència directa als participants

4. Els autors dels cinc fragments de prosa acadèmica són els mateixos que, com a professors universitaris, imparteixen les classes magistrals enregistrades, de manera que aquesta circumstància s'afegeix a la resta de variables de control que es van tenir en compte a l'hora de confeccionar el corpus (pel que fa als enunciadors: català central, català com a llengua de provinença familiar i d'ús habitual, i nivell sociocultural mitjà-alt; pel que fa als fragments analitzats: ciència històrica com a temàtica específica comuna, mode monologat, tenor funcional predominantment expositiu i tenor interpersonal formal, associat a un àmbit de comunicació públic). Vegeu Castellà (2004: § 3.1.2) per a una caracterització més detallada de la mostra.

5. Malgrat l'etimologia, actualment en lingüística el terme *impersonal* i els seus derivats no es relacionen d'una manera directa ni amb el concepte de dixi de persona, ni amb el psicològic i social de *persona,* ni tampoc amb el de *persona gramatical*. Habitualment, s'utilitza per referir-se: (*a*) als verbs que no tenen subjecte intrínsecament (meteorològics, com *ploure*, i altres), (*b*) a les construccions formades amb el pronom *es* que permeten ometre l'agent, l'experimentador o la causa («*Es parla* poc de política local», «Aquí sempre *es passa* fred», «*s'han enfonsat* tres edificis») i (*c*), més en general, a les oracions amb subjecte, i en general amb agent o experimentador, inespecífic, ja sigui desconegut ja sigui encobert per l'enunciador («*Diuen* que el preu del pa s'apujarà aviat», «*Ets* sincera, i encara *t*'ho retreuen», «A vegades, quan *creixem*, *ens* agradaria tornar a ser petits»...).

(taules 4 i 5), en els quals s'han pogut detectar tendències però per als quals caldria ampliar la mostra per obtenir resultats més fiables.[6]

2. DADES GLOBALS

La taula 1 conté el nombre d'ocurrències de formes díctiques de persona que s'ha trobat en els tres subcorpus, globalment i separades per persones gramaticals. A més de les xifres totals, s'hi indica tant el percentatge que representa cada xifra respecte al nombre total de paraules de cada subcorpus com la distribució de les referències a l'enunciador i a l'enunciatari.

	total		1		2	
	ocurrències	%	ocurrències	%	ocurrències	%
CC	2.694	9,54	1.814 (67 %)	6,42	880 (33 %)	3,12
CM	435	1,65	312 (72 %)	1,18	123 (28 %)	0,47
PA	178	0,67	176 (99 %)	0,66	2 (1 %)	0,007

Taula 1. Nombre d'ocurrències de formes de primera i segona persona –incloent-hi el tractament de *vostè(s)*–, en xifres absolutes i en percentatge (entre parèntesis, el percentatge en relació amb el total de cada gènere).

Aquesta taula mostra que l'ús d'expressions díctiques de persona agrupa clarament els dos gèneres acadèmics, en contrast amb la conversa col·loquial, tant per al nombre global com per a les de primera persona com, sobretot, per a les de segona, que és on la diferència és més gran. A grans trets, es pot dir que en la conversa col·loquial una de cada deu paraules és una expressió díctica de persona gramaticalitzada o forma part d'una expressió d'aquesta mena, a gran distància de les proporcions que trobem en la classe magistral i la prosa acadèmica. Atès que la classe magistral se situa clarament més a prop de la prosa acadèmica que no pas de la conversa col·loquial, es pot interpretar que, pel que fa a les referències als participants valorades globalment, el tenor funcional *expositiu*, un cert grau de *formalitat* i el caràcter monològic de la comunicació, són més determinants que el canal *oral*, la *immediatesa espaciotemporal* i l'*espontaneïtat* de la producció lingüística. L'orientació del discurs cap a la transmissió d'informació, el

6. Vull agrair a Jaume Llopis, assessor estadístic de la Xarxa Cruscat, la seva ajuda en el tractament d'aquestes dades.

distanciament associat a un àmbit de comunicació públic, i el manteniment sostingut dels rols d'enunciador (professor o professora) i d'enunciatari (estudiants, constituïts com a audiència), porten a l'ús d'un llenguatge centrat en l'objecte tractat, en contrast amb l'orientació cap a la interacció quotidiana i la informalitat, que comporten la presència contínua dels participants com a protagonistes del que diuen. D'entrada, doncs, el discurs produït durant una classe magistral el podem qualificar de *poc personalitzat*, si el comparem amb el de la conversa col·loquial –tot i que ho és més que el de la prosa acadèmica.

D'altra banda, la taula també permet observar que en els tres gèneres són més abundants les referències a l'enunciador que no pas les referències a l'enunciatari. En tots tres, per tant, l'enunciador orienta el discurs, en diferents graus, més cap a ell mateix que no pas cap als seus interlocutors.[7]

La classe magistral se situa, però, més a prop –pràcticament en la mateixa proporció– de la conversa col·loquial que no pas de la prosa acadèmica: a grans trets, es pot dir que en aquests dos gèneres dues de cada tres expressions díctiques de persona inclouen l'enunciador, mentre que en la prosa acadèmica la diferència és molt més gran: en aquest gènere, només 1 de cada 100 expressions díctiques de persona té l'enunciatari com a referent. En la distribució entre les referències a l'enunciador i a l'enunciatari, doncs, el fet de compartir el *context espaciotemporal* es pot relacionar amb l'establiment més freqüent de referències a l'enunciatari.

3. LA REFERÈNCIA A L'ENUNCIADOR

La taula 2, a la pàgina següent, mostra el nombre d'ocurrències de formes díctiques de primera persona que conté cada subcorpus, globalment i separades per nombre. A més de les xifres totals i per nombre, s'hi indica tant el percentatge que representa cada xifra respecte al nombre total de paraules de cada subcorpus com la distribució del singular i el plural.

7. Malgrat les lleugeres diferències quantitatives que hi ha entre els diferents fragments que constitueixen cada subcorpus, en tots els fragments de discurs de tots els gèneres contrastats la primera persona és més freqüent que la segona; més concretament, el coeficient de correlació de Pearson, per al conjunt del corpus, és de 0,95, que indica una relació lineal forta entre les dues variables, la primera i la segona persona.

	I		I singular		I plural	
	ocurrències	%	ocurrències	%	ocurrències	%
CC	1.814	6,42	1.325 (73 %)	4,69	489 (27 %)	1,73
CM	312	1,18	145 (46 %)	0,55	167 (54 %)	0,63

Taula 2. Nombre d'ocurrències de formes de primera persona, en xifres absolutes i en percentatge (entre parèntesis, el percentatge de singular i de plural en relació amb el total de cada gènere).

Com ja s'ha dit, en la conversa col·loquial les referències a l'enunciador són, en xifres absolutes, molt més freqüents que en la classe magistral, i encara més que en la prosa acadèmica. Però encara que en el nombre total de formes de primera persona la classe magistral se situa molt més a prop de la prosa acadèmica que de la conversa col·loquial, les de singular i les de plural hi estan repartides d'una manera força uniforme, amb un lleuger predomini del plural, cosa que situa aquest gènere entre els altres dos. Pel que fa a la distribució de les formes de primera persona, doncs, el mode *oral*, *cara a cara* i *espontani* compensa en part el tenor funcional *expositiu*, la *formalitat* i el caràcter *monològic* de la comunicació: en la conversa col·loquial 3 de cada 4 formes de primera persona són en singular i en la prosa acadèmica 8 de cada 10 són en plural, mentre que en la classe magistral es distribueixen en proporcions pràcticament iguals.

El nombre absolut de formes de primera persona del singular disminueix clarament de la conversa col·loquial a la classe magistral i de la classe magistral a la prosa acadèmica, mentre que el de formes de primera persona del plural és molt similar en els dos gèneres acadèmics. L'ús de la primera persona del singular es pot correlacionar amb el tenor funcional i amb el conjunt de paràmetres associats amb el mode del registre: quan el tenor funcional és predominantment *expositiu*, l'interpersonal és *formal* i la comunicació és *monològica*, el nombre d'ocurrències es redueix dràsticament en relació amb el tenor funcional *interactiu*, l'interpersonal *informal* i la comunicació *dialògica* (conversa col·loquial vs. classe magistral i prosa acadèmica), i quan el mode passa de ser *oral cara a cara* i *espontani* a ser *escrit diferit* i *elaborat*, es torna a donar el mateix fenomen (classe magistral vs. prosa acadèmica). Pel que fa a l'ús de la primera persona del plural, en canvi, tenint en compte només el tenor funcional i l'interpersonal i el caràcter dialògic o monològic de la comunicació podem explicar les diferències que trobem en el corpus estudiat: per cada ocurrència trobada en els gèneres acadèmics en trobem tres en la conversa col·loquial.

L'anàlisi qualitativa de les formes de primera persona que apareixen en la classe magistral permetrà determinar quines són les principals funcions discursives i pragmàtiques que contribueixen a dur-hi a terme.

3.1. La gestió del propi discurs

A les classes magistrals analitzades, l'enunciador, el professor(a), utilitza expressions díctiques de persona sobretot per regular el seu propi discurs, cosa que es manifesta en l'ús abundant de lèxic metapragmàtic (*dir*, *parlar*, *comentar*, *llegir*, *tractar*, *exemple*, *context*, *tema*, *matisació*, *detall*, *punt*, *text*, *dossier*, *mapa*...) en els enunciats on apareixen aquestes expressions.[8] I aquesta regulació la duu a terme per mitjà de tres tipus d'estratègies diferents:

a) L'enunciador gestiona el discurs fent referència a si mateix, tot sol (1). Aquesta estratègia comporta l'ús de la primera persona del singular i constitueix, de molt, la funció pragmàtica principal que s'atorga a aquesta categoria gramatical en la classe magistral.[9]

(1) a. CM1 **tinc** només quatre minuts
b. CM2 en el sentit del que **he plantejat** al començament de la classe
c. CM2 ja ho **comentaré** en un altre moment

b) L'enunciador també regula el propi discurs fent referència individualment a si mateix però interpel·lant alhora l'audiència, els estudiants que l'escolten. Aquesta estratègia comporta igualment l'ús de la primera persona del singular, combinada en la majoria de les ocurrències amb la segona del plural (2*a-b*); en algun cas, però, la interpel·lació a l'audiència s'aconsegueix per mitjà d'altres estratègies, com ara la modalitat interrogativa (2*c*).

(2) a. CM3 **us llegeixo** literalment
b. CM4 aquest nou estat que es constitueix al Brasil que **us vaig dir** l'altre dia
c. CM3 **m'explico/**

c) I finalment, l'enunciador regula el propi discurs incorporant l'audiència a l'autoreferència per mitjà de la primera persona del plural en el seu ús inclusiu (3).[10]

8. Aquesta funció comunicativa es correspon amb força precisió amb la funció *organitzativa* que Campos (2004) atorga a l'emissor.

9. Tant en aquesta com en altres estratègies l'enunciador regula el discurs en desenvolupament en el moment que parla, el discurs anterior o el discurs futur, per mitjà dels temps verbals corresponents, també díctics. D'altra banda, aquí i en tot l'article, la numeració de les mostres (CM1, CM2...) permet identificar el fragment de classe magistral –o, paral·lelament, de prosa acadèmica– d'on s'ha extret cada exemple.

10. En la caracterització «clàssica» de la dixi de persona es distingeix entre l'ús *inclusiu* de la primera persona del plural, el que incorpora l'enunciatari al col·lectiu en què s'inclou l'enunciador, i l'ús *exclusiu*, el que no l'incorpora. Per a una revisió crítica de la distinció, vegeu Nogué (2008: § 5.1.2).

Una sola forma gramatical permet referir-se així al col·lectiu format pel conjunt de participants en l'esdeveniment comunicatiu, que és el col·lectiu més pròxim possible al centre díctic per defecte, constituït pel *jo*, *ara* i *aquí* de l'enunciador.

(3) a. CM1 el dilluns_
doncs **veurem** els punts següents i **entrarem** en el últim tema
b. CM5 ahir **vam estar mirant** quina era la formació d'estats xinesos

Aquest ús és fronterer, i sovint fins i tot identificable, amb les poques ocurrències que es poden interpretar com a plural de modèstia o d'autor, que el que fa és atenuar la referència individualitzada a l'enunciador, com es pot veure en els exemples de (4).

(4) a. CM5 aleshores **recuperem** la història_
des del començament\
b. CM1 és que esclar **estem parlant** de l'any cinquanta-nou_

De fet, la primera persona del plural es caracteritza prou sovint per un cert grau d'indeterminació referencial, que de tota manera, a causa de la feblesa de les distincions semàntiques implicades, no provoca cap problema de comunicació entre els participants (Nogué 2008: § 7.1.2). Stirling i Huddleston (2002: § 17.2.2.2*a*) consideren que, també en la prosa acadèmica, la frontera entre els usos aquí comentats –el plural de modèstia i el que inclou l'enunciador i l'audiència– no sempre és clara.

D'altra banda, un nombre significatiu de les ocurrències que corresponen a aquest ús són construccions més o menys gramaticalitzades, que actuen com a matisadors, reformuladors o omplidors, i que s'han especialitzat en aquesta funció reguladora del discurs. De fet, sovint es tracta de variants que compleixen una mateixa funció pragmàtica i, de fet, metapragmàtica, vinculada a la modalitat epistèmica i a la cortesia, i més concretament al manteniment de la pròpia imatge: per mitjà d'aquestes construccions, l'enunciador fa explícit que utilitza una determinada expressió (subratllada en els exemples) d'una manera poc o molt imprecisa (5-7).

(5) a. CM1 l'establiment d'un tipus de canvi_
d'un tipus de canvi raonable_
realista **diguem**_
b. CM2 la digressió de la classe d'ahir va servir per presentar els orígens_
de les **diguem-ne** dues maneres <u>principals</u> _
o almenys **diguem-ne** <u>estadísticament més freqüents</u> _
de ser musulmà en aquest món\
c. CM2 el consell dels ulemes més importants_

els els catedràtics **diríem** de les universitats coràniques_
es reuneixen i donen el seu consens_
d. CM3 però se't ven amb la terra eh/
perquè ets una part de la **diguem-ho així́s** d'aquesta propietat complexa _

(6) CM4 resol aquest conflicte_
que afectava els interessos brasilers_
amb una solució que **en podem dir** salomònica eh/

(7) CM5 i això és **com si diguéssim** la Xina pròpiament dita _

En la conversa col·loquial també es troben expressions díctiques de persona que compleixen una funció similar. Però, des d'un punt de vista quantitatiu, representen una proporció molt menor del conjunt d'expressions díctiques de persona; i des d'un punt de vista qualitatiu, consisteixen majoritàriament en construccions semblants a les que acabem de veure (sobretot, *vull dir*), d'acord amb el grau d'elaboració i el nivell de formalitat menor que caracteritza aquest gènere.

La prosa acadèmica, al seu torn, fa un ús reduït de la dixi de persona amb aquesta funció, però en canvi utilitza fórmules menys convencionalitzades (*referir-se a*, *fer comentaris*, *indicar*, *assenyalar*, *destacar*, *donar exemples*), cosa que també es pot relacionar amb el grau d'elaboració i la formalitat, en aquest cas més gran, propis d'aquest gènere.

La classe magistral és, doncs, dels tres gèneres comparats, el que conté més enunciats en què l'enunciador regula el propi discurs per mitjà d'expressions díctiques de persona, i el que ho fa per mitjà d'un conjunt més variat d'estratègies. Tant la posició intermèdia, des del punt de vista funcional, que ocupa aquest gènere en relació amb els altres dos, com el fet que una classe és una activitat sotmesa a fortes restriccions temporals (la durada de la classe, el nombre d'hores disponibles per desenvolupar el programa...), són factors que poden contribuir a explicar-ho.

3.2. La referència a col·lectius en què s'inclou l'enunciador

També és significatiu el nombre d'ocurrències en què l'enunciador s'inclou, per mitjà de la primera persona del plural, en col·lectius que depassen l'esdeveniment comunicatiu, i que poden incloure o no l'audiència (8). Aquests col·lectius formen una mena de cercles concèntrics que van des dels àmbits més propers a l'enunciador –els estudiants mateixos i el conjunt d'experts en la matèria que és objecte de la classe– fins al conjunt de la humanitat, cas que de fet ja es pot identificar amb un ús clarament generalitzador de la primera persona del plural. (En els exemples, s'ha posat entre

claudàtors i en cursiva el col·lectiu que és objecte de la referència, i s'ha subratllat el fragment de text que contribueix a establir-la, quan és el cas.)

(8) a. CM3 [*els experts*]
quan **parlem** de l'organització de la desigualtat_
en grups com bandes_
el tema és un tema que es podria reduir_
pràcticament al mateix_
que quan s'estudia en etologia la c- la consulta la la conducta
dels animals\

b. CM3 [*Catalunya*]
ara [l'esclavitud] desaparèixer desaparèixer d'entre **nosaltres**
ho ha fet ben tardanament eh/
i no és que la societat catalana sigui una societat_

c. CM1 [*l'Estat espanyol*]
el juny del cinquanta-nou **ens havíem quedat** sense reserves [de divises]\

d. CM2 [*el cristianisme*]
l'islam sunnita en particular no ha cultivat gens_
algunes de les coses que els que **estem** en una tradició
cristiana_
lliguem molt amb la amb l'experiència religiosa_

e. CM3 [*Occident*]
en **els nostres fonaments** eee culturals dels quals **ens**
envanim tant_
que seria aquests fonaments grecoromans per exemple_
l'esclavitud hi era present i a més a més admesa_

f. CM3 [*els blancs*]
nosaltres mateixos a l'estiu_
quan **ens sotmetem** al sol_
tenim la capacitat de desenrotllar aquesta pigmentació_
i de fer-nos resistents al sol\

g. CM3 [*els éssers humans*]
el tamany del cervell no té res a veure amb la ee capacitat
intel·lectual\
eee el que té a veure és la riquesa de les circumvolucions_
i en **sabem** massa poc de com funciona això_
el cervell és una màquina que com possiblement sapigueu_
doncs té uns cent mil milions de neurones_

no **sabem** gaire com funciona això eh/
comencem a aprendre'n una mica però poc_

El tipus de col·lectiu depèn, en bona mesura, de l'àrea d'especialitat objecte de la classe magistral. En altres disciplines científiques, probablement hi trobaríem col·lectius d'altres menes, tot i que, també probablement, es mourien igualment entre el que formen el professor(a) i els estudiants, i el conjunt de la humanitat, passada, present i futura. I el mateix passaria en els altres gèneres discursius.

3.3. La gestió del coneixement

Un tercer tipus de referències a l'enunciador, menys freqüent que els anteriors però de força interès des del punt de vista analític, al nostre entendre, el trobem en construccions que expressen l'actitud proposicional per mitjà de la modalitat epistèmica i per mitjà de verbs de cognició (*saber*, *creure*, *conèixer*, *recordar*, *entendre, considerar, oblidar*...). Com es pot veure en els exemples, en el primer cas (9) trobem només formes de primera persona del singular, mentre que en el segon en trobem tant de singular (10) com de plural (11).

(9) a. CM4 hi ha la reina Maria primera **em sembla** que és_
que és la reina constitucional_
i don Miguel que és el l'equivalent al don Carlos espanyol_

b. CM3 en principi **jo diria** que un esclau és un home_
damunt de les llibertats del qual_
un altre té individualment drets de coacció eh/

c. CM5 i aleshores és substituït per una cosa que no té comparació_
que jo sàpiga_
en cap altra civilització del món_

(10) a. CM2 els sants en el món musulmà se'n diu santons_
no sé per què_

b. CM3 és molt difícil de de establir gaire_
gaires elements objectius en aquesta qüestió dels colors_
per exemple negre i blanc_
jo no conec ningú blanc_
només la gent que a la Rambla_
doncs es pinta per representacions d'aquestes com estàtua\
no conec ningú que tingui aquesta blancor eh/

i per altra banda on està la frontera entre el blanc i el negre/

c. CM3 **em recordo** d'una vegada que un que un ee novel·lista li vaig veure_
un novel·lista_
espanyol conegut_

d. CM4 és el moment en què Anglaterra ee des de eee 1807_
si no recordo malament_
imposa la la fi del tràfic de negres en els seus súbdits_

(11) a. CM3 l'altre element que sí que **considerem** aleshores que els caracteritza_
és allò que anomenem trets mongòlics no/

b. CM3 tot això **tendim a oblidar-ho**_
tendim a oblidar-ho com si això de l'esclavitud fos una cosa allò del temps de l'antiguitat_

Dintre d'aquest ús, la classe magistral proporciona un tipus d'ocurrències de la primera persona del plural que sembla que és propi, més en general, de tot l'àmbit científic i acadèmic, i que es caracteritza pel fet d'expressar els agents i els destinataris del *procés de coneixement* que hi ha al darrere de l'esdeveniment comunicatiu en curs.

Aquest ús es pot trobar en qualsevol tipus de seqüència textual, com ara la descriptiva (12) o l'expositiva (13).

(12) CM5 [*descrivint un mapa*]
en aquí **tindríem** Corea_

(13) CM1 això el que **ens** està indicant és que_
ee la prop la la propensió a importar de l'economia espanyola doncs no va disminuir_

Però en el discurs narratiu que és propi de la ciència històrica, la gestió del procés de coneixement adquireix uns trets particulars, ja que comporta la introducció dels participants en el desenvolupament temporal dels fets narrats (14). (En els exemples, marquem en negreta l'expressió díctica de persona, que es combina amb diversos tipus de verbs, i subratllem el complement temporal.)

(14) a. CM1 un element que ja **ens trobem** <u>als anys quarantes</u>
però que convé rescatar perquè continua actuant_
i encara amb més força en els anys cinquantes_

b. CM1 es restableix una situació eee_
com la que **trobàvem** <u>abans de la guerra</u>

c. CM5 la política que s'adopta_
que s'adopta a partir del segle del segle II_
i fins que **arribem** al regnat de Wudi_

d. CM5 i això durarà fins que **no arribem** al segle XIX_

En aquests enunciats, la conceptualització del pas del temps com un moviment similar al que es duu a terme en l'espai porta a donar un valor temporal, per mitjà d'un procés metafòric, a formes lingüístiques que expressen primàriament conceptes vinculats amb l'espai: verbs de moviment, altres verbs que porten complements locatius, i altres paraules del camp semàntic de l'espai.

La teoria dels espais mentals, dins del marc teòric de la lingüística cognitiva (Fauconnier 1994, Sweetser i Fauconnier 1996 i Rubba 1996),[11] permet explicar aquest ús a partir dels conceptes d'*espai mental* (*mental space*), l'espai construït discursivament a partir de l'espai real; de *constructor d'espais* (*space builder*), l'expressió lingüística que permet construir l'espai mental; i de *connector* (*connector*), l'expressió lingüística que enllaça l'espai real amb el construït. Així, en els exemples anteriors les expressions temporals subratllades actuen com a constructors de l'espai mental constituït pel moment de la història en què l'enunciador, no només se situa ell mateix com a expert en el tema, sinó que també hi situa l'audiència que l'escolta –que també aspira a ser-ne experta– i tot el col·lectiu d'historiadors. L'expressió díctica de persona, al seu torn, actua com a connector que enllaça l'espai –i el temps– real, el de la classe, amb el que s'ha creat: és la que permet, en els nostres exemples, identificar els participants en l'esdeveniment comunicatiu amb els agents o experimentadors dels predicats *trobar-se als anys quaranta*, *trobar una situació abans de la guerra*, *arribar al regnat de Wudi* i *arribar al segle XIX*.

No és difícil trobar un cert grau d'afinitat entre aquest ús de la primera persona del plural i el que hem vist més amunt (§ 3.1, cf. exemple 3*a*), en què la funció pragmàtica que es complia era de tipus discursiu: es pot distingir així entre la gestió del discurs pròpia d'aquells usos i la gestió del procés de coneixement pròpia dels que estem tractant ara. Com sol ocórrer quan es fan distincions entre fenòmens propers, de tota manera, sembla inevitable trobar casos fronterers, atribuïbles a totes dues funcions alhora, pel fet que el coneixement que es transmet i el discurs per mitjà del qual es transmet poden arribar a confluir en un mateix enunciat (15).

11. Rubba (1996) aplica la teoria dels espais mentals a la interpretació de les expressions díctiques sempre que no es pot accedir al referent a partir del centre díctic per defecte perquè hi ha hagut un desplaçament; Campos (2004), al seu torn, aplica aquesta mateixa teoria, d'una manera més general, a l'explicació de diverses estratègies d'introducció de veus, tant de persones participants com no participants, en el discurs acadèmic escrit.

(15) a. CM1 que ningú quan es diu això de liberaltz_
liberalització dels intercanvis_
s'imagini que ee **entrem** ['comencem a parlar' /''comencem a estudiar'] en una època_
de de lliure importació

b. CM5 i després més tard_
a finals dels Han_
quan ja estiguem ['parlem de' / 'estudiem'] en els segons Han_
els Han posteriors_
es tornarà a canviar la política aquesta_

En la majoria dels enunciats en què les expressions díctiques de persona permeten a l'enunciador gestionar el propi discurs, no es fa necessària, de tota manera, la creació d'un espai mental nou, ja que el discurs en desenvolupament s'identifica directament amb el centre díctic temporal per defecte, i el recurs a temps verbals díctics i, de vegades, a expressions díctiques temporals –*el dilluns* (3*a*), *ahir* (3*b*)–, és suficient per moure's per les diferents fases d'aquest discurs.

3.4. Dixi textual i referència a l'enunciador

Concebuda la dixi textual (per a alguns autors, dixi discursiva)[12] com un ús particular de les categories díctiques d'espai i de temps (vegeu Rauh 1983: § 3.3 i Vanelli i Renzi 1995: § VI.5.2, i per al català, Nogué 2005: § 3.6.2), l'estudi de la dixi de persona en la classe magistral proporciona exemples d'aquest ús en què la referència a l'enunciador per mitjà de formes en primera persona es combina amb les dues categories díctiques esmentades: a més de l'ús díctic dels temps verbals per referir-se al text en desenvolupament i de la conceptualització d'aquest mateix text com a espai per mitjà de verbs de moviment i altres formes lèxiques d'aquest àmbit semàntic, en aquestes expressions díctiques complexes hi trobem referències a l'enunciador fetes per mitjà de la primera persona del singular (16*a*) o del plural (16*b*).

(16) a. CM5 com us **deia abans_**

b. CM2 i **aquí** és on **volia arribar_**

12. En la bibliografia, aquestes dues denominacions sovint són utilitzades indistintament. Per a la distinció entre *text* i *discurs*, es pot consultar el breu estat de la qüestió de Castellà (1992: § 3.1.2), d'acord amb el qual aquí preferim la denominació *dixi textual*.

c. CM1 i això **ens** introdueix en el en el tema en el tema que **ve a continuació**_

d. CM5 no exactament a l'època que **ara us explicaré**_

e. CM1 és dir colonitzar efectivament el territori del Brasil_
[...]
acaba concentrant-se fonamentalment en aquests dos objectius que deia abans_
per una banda intervenir activament dins de les pugnes dels uruguaians_
[...]
i cap a l'altra i per altra banda_
la la comença a perfilar-se en els anys cinquanta seixanta_
una animositat molt_
bueno unes pretensions molt clares respecte al territori paraguaià mh/

Entre els exemples anteriors, en trobem de referits a diferents parts del text: anteriors, simultanis o posteriors al moment de l'enunciació. Es pot observar, a més, que l'expressió díctica textual de (16*e*), per mitjà del demostratiu *aquests*, del verb *dir* en passat i de l'adverbi temporal díctic *abans*, remet simultàniament a un moment anterior de la classe i al segment de text immediatament posterior, de manera que compleix alhora una funció *anadíctica* i *catadíctica* textual.[13]

Com en els enunciats que permeten gestionar el propi discurs, per explicar aquestes expressions díctiques textuals complexes tampoc és necessari crear un espai mental nou, ja que també aquí el discurs coincideix amb el centre díctic temporal per defecte i no hi ha desplaçament a un espai nou que calgui crear lingüísticament.

4. LA REFERÈNCIA A L'ENUNCIATARI

Seguint Goffman (1981), entre els enunciataris ratificats o acceptats en l'esdeveniment comunicatiu distingim els destinataris directes d'un determinat enunciat i els destinataris no interpel·lats. Aquesta distinció resulta del tot pertinent a l'hora d'estudiar la dixi de persona, atès que només els primers són designats amb la categoria gramatical de segona persona; els segons, en canvi, són designats amb expressions lingüístiques estructuralment diverses que estan en tercera persona (Nogué 2008: § 4.6, § 5.2 i § 6.2).

La classe magistral, com hem dit, es caracteritza pel fet de tenir prototípicament un destinatari directe constituït com a audiència, i aquest tret constitutiu determina clarament algunes de les principals característiques de les expressions díctiques utilitzades per referir-s'hi.

13. Aquests termes, paral·lels als d'*anàfora* i *catàfora*, ja són utilitzats per Ehlich (1982).

4.1. El destinatari directe

A la taula 3 s'hi pot trobar el nombre d'ocurrències de formes díctiques de segona persona que hi ha en els tres subcorpus, globalment i separades per nombre. Com a les taules anteriors, a més de les xifres absolutes s'hi indica tant el percentatge que representa cada xifra respecte al nombre total de paraules de cada subcorpus com la distribució de les referències en singular i en plural.

	2		2 singular		2 plural	
	ocurrències	%	ocurrències	%	ocurrències	%
CC	880	3,11	724 (82,27 %)	2,56	156 (17,73 %)	0,55
CM	123	0,47	12 (9,76 %)	0,05	111 (90,24 %)	0,42
PA	2	0,007	0 (0 %)	0	2 (100 %)	0,007

Taula 3. Nombre d'ocurrències de formes de segona persona –incloent-hi el tractament de *vostè(s)*–, en xifres absolutes i en percentatge (entre parèntesis, el percentatge en relació amb el total de formes de segona persona de cada subcorpus).

En comparació amb la conversa col·loquial, a la classe magistral hi trobem un nombre força reduït de formes de segona persona –nombre que encara és molt més reduït en la prosa acadèmica. El caràcter interactiu de la conversa col·loquial explica, sens dubte, aquesta presència més alta de referències al destinatari directe.

Però la classe magistral també contrasta amb la conversa col·loquial pel que fa a la distribució de les formes en singular i en plural: el caràcter col·lectiu de l'audiència de la classe magistral explica el predomini de les formes del plural en aquest gènere (17). Aquestes formes, a més, es combinen sovint amb construccions que reforcen el caràcter interpel·lador de la segona persona, com ara els verbs modals i l'imperatiu.

(17) a. CM1 hi ha un petit quadre en el dossier que el **podeu consultar** després_
em sembla que és a la pàgina trenta-sis_
sí efectivament és a la pàgina trenta-sis_
un petit quadre del dossier en el que **podeu veure**_
podeu veure com evoluciona les reserves_
la posició neta espanyola en reserves_

b. CM3 doncs allò cinc continents cinc colors de pells diferent no/
hi ha homes blancs negres grocs rojos eh/
pell roig_

si **us** hi **fixeu** els aros olímpics responen a aquesta idea eh/
amb els seus colors_
són els cinc continents_
amb els colors que corresponen\

c. CM5 aleshores_
imagineu-vos que aquí hi havia_
tota la zona_
tot tota la zona del nord_
d'aquí_
és a dir des de_
el mapa de baix eh **agafeu**_
agafeu el mapa que teniu_
el segon dels mapes_

De fet, la funció pragmàtica principal d'aquestes formes és, a banda de la que hem vist més amunt (§ 3.1), la de captar l'atenció de l'audiència i anar-la introduint en el tema exposat, com es pot veure en els exemples anteriors. Aquesta funció s'explica pel propòsit *expositiu* del discurs de la classe magistral, combinat amb el fet que el context espaciotemporal és *compartit*, cosa que afavoreix tant la interpel·lació de l'enunciatari com l'aparició d'enunciats de tipus directiu.

Cal dir també que per a la referència a l'enunciatari se selecciona sempre la segona persona del plural. En cap cas, en el subcorpus corresponent a la classe magistral –i tampoc en el de prosa acadèmica– es recorre al tractament de *vostè(s)*, cosa que sí que passa en la conversa col·loquial. Malgrat el tenor interpersonal *formal* característic dels dos gèneres acadèmics estudiats, la mostra amb què treballem fa evident la preferència actual, en aquests gèneres, per un *vosaltres* que, d'altra banda, no deixa de ser identificable també amb un tractament de *vós* plural.

Pel que fa a les ocurrències de segona persona del singular, les que hem trobat en la classe magistral corresponen totes a fragments de discurs reportat directe, en què hi ha hagut un desplaçament del centre díctic per defecte; el referent no són, doncs, els estudiants assistents sinó un interlocutor establert discursivament que és aliè als participants en l'esdeveniment comunicatiu. Així es pot veure a l'exemple de (18), on s'ha delimitat amb parèntesis angulars el fragment reportat, i on les formes de segona persona del singular que no estan en negreta corresponen a l'ús inespecífic d'aquesta categoria gramatical, que veurem de seguida (§ 5).

(18) CM3 tu podies tenir un esclau_
sobretot si t'havies comprat un esclau que tenia un ofici_
que és una cosa que va bé_

> li deies <**mira noi tu** si **vols pots** viure pel **teu** compte dormir pel **teu** compte i tal_
> **treballes** i a mi em **portes** cada setmana tant del que **guanyes** eh/>

El discurs reportat, amb el desplaçament del centre díctic que comporta (Nogué 2008: § 3.5.4*b*), també es pot explicar a partir de la teoria dels espais mentals: a l'exemple anterior, el verb *dicendi* actua com a constructor de l'espai constituït per la nova situació d'enunciació i, com abans, les expressions díctiques de persona són el connector que permet identificar l'enunciador del discurs citant (la segona persona inespecífica, a l'exemple) i el del discurs citat (representat pel pronom *mi*).

4.2. El destinatari no interpel·lat

En el subcorpus corresponent a la classe magistral no hi trobem cap referència a un possible destinatari no interpel·lat. Aquesta mena de referència és certament improbable en aquest gènere, ja que l'enunciador, el professor(a), no sol adreçar-se a cap estudiant individual, ni tampoc a subgrups d'estudiants, i encara menys d'una manera indirecta, per la qual cosa la categoria participativa de destinatari no interpel·lat senzillament no s'activa.

En la prosa acadèmica, les mateixes condicions de producció i recepció del text fan impossible l'activació d'aquesta categoria: quan l'enunciador s'adreça als lectors només ho pot fer directament.

En canvi, en el subcorpus de conversa col·loquial hi hem trobat un nombre significatiu de referències al destinatari no interpel·lat: 87 en singular i 3 en plural. Tant el propòsit interactiu com el context espaciotemporal compartit afavoreixen l'activació d'aquesta categoria quan el nombre de participants és superior a dos: «no *s'entera*\ | *li* estem parlant i no *s'entera*\» (CC4); «què *diu* ara *aquesta*» (CC5); «*la Maria Carme ha estat ingressada* aquí a Sant Pau» (CC2); «goita'*ls ells*» (CC3).

5. LES ESTRATÈGIES PER EVITAR LA REFERÈNCIA DIRECTA ALS PARTICIPANTS

De la mateixa manera que les llengües han gramaticalitzat la referència als participants en les categories de primera i segona persona, també han gramaticalitzat, en la morfologia i en la sintaxi, la possibilitat d'evitar aquesta referència quan seria semànticament i pragmàticament possible. De fet, alguns dels usos de la primera i segona persona, per mitjà de la categoria morfològica de nombre plural, ja aconsegueixen atenuar la referència (pensem en la primera persona del plural de modèstia o en el tractament de *vós*) i fins i tot diluir els participants en un col·lectiu que atorga a aquestes construccions un valor clarament generalitzador, com hem vist a § 3.2.

Entre les estratègies de què disposa el català per evitar la referència directa als participants, veurem tot seguit les tres que probablement hi estan més gramaticalitzades: la segona persona del singular inespecífica (19), i les construccions pronominals de subjecte inespecífic (20) i la passiva morfològica –incloent-hi les clàusules de participi– (21) quan fan aquesta funció pragmàtica.

(19) CM3 aquesta esclavitud que us dic més o menys ee en massa_
com a força dominant treballadora als camps ee de l'antiguitat_
desapareix als camps europeus cap a l'any mil eh/
desapareix cap a l'any mil\
a partir d'aquell moment el que **trobes** sobretot és la servitud_
que és molt diferent_

(20) CM1 de fet això **es pot veure** en aquest quadre d'aquí_
que és una mica diferent\

(21) CM3 els asitàtics xinesos japonesos no **han estat percebuts** com a grocs_
més que des de finals del segle divuit\

En els dos primers exemples, s'evita la referència directa al col·lectiu d'experts en què s'inclouen tant el professor(a) com els estudiants: a (19) *trobes* es podria substituir, amb un valor semàntic similar, per *trobem* o *es troba*; i a (20), *es pot veure*, per *ho podem veure*. A (21), per mitjà de la passiva *no han estat percebuts* s'evita el referent *Occident*, de manera que aquesta forma verbal es podria substituir per *no els hem percebut*.[14]

La taula 4 conté les dades quantitatives relatives a aquestes tres construccions.

	total		2a sing. inespecífica		*es* inespecífic		passiva	
	ocurrències	%	ocurrències	%	ocurrències	%	ocurrències	%
CC	153	0,54	135 (88 %)	0,48	18 (12 %)	0,06	0 (0 %)	0
CM	65	0,25	42 (65 %)	0,16	21 (32 %)	0,08	2 (3 %)	0,007
PA	53	0,19	0 (0 %)	0	33 (62 %)	0,12	20 (38 %)	0,07

Taula 4. Nombre d'ocurrències de les diferents estructures que permeten evitar la referència directa als participants, en xifres absolutes i en percentatge (entre parèntesis, el percentatge en relació amb el total de formes de cada subcorpus).

14. Els exemples també mostren que les tres estratègies no són sempre intercanviables entre si, fenomen que probablement està relacionat amb els diferents matisos pragmàtics associats amb cadascuna d'aquestes estratègies. Aquesta qüestió, però, demana un estudi específic detallat.

Les xifres totals mostren que el nombre d'ocurrències de la conversa col·loquial duplica les dels dos gèneres acadèmics. Aparentment, aquesta xifra desmenteix el tòpic que diu que el llenguatge acadèmic, i més en concret, el cientificotècnic, es caracteritza per una gran freqüència d'ús de les estratègies d'«impersonalització», que permetrien transmetre informació d'una manera «objectiva», d'acord amb el propòsit fonamentalment expositiu i el tenor interpersonal formal dels gèneres que s'hi inclouen;[15] aquest registre contrastaria així amb el col·loquial, que té entre els seus trets principals l'ús de tota mena d'estratègies que expressen la inscripció dels participants en el discurs, entre les quals hi ha les expressions díctiques de persona. Però, juxtaposant sintèticament les dades de la taula 1 i les de la taula 4 (taula 5), podem veure que el que distingeix els gèneres acadèmics de la conversa col·loquial no és la freqüència amb què s'hi evita la referència directa als participants, sinó la freqüència amb què aquests mateixos participants formen part del discurs en desenvolupament, tant si s'hi fa referència explícitament i directament com si es fa indirectament.

	expressió participants		omissió participants		total	
	ocurrències	%	ocurrències	%	ocurrències	%
CC	2.694 (95 %)	9,54	153 (5 %)	0,54	2.847	10,08
CM	435 (87 %)	1,65	65 (13 %)	0,25	500	1,9
PA	178 (77 %)	0,67	53 (23 %)	0,19	231	0,86

Taula 5. Nombre d'ocurrències de les expressions díctiques de persona i de les estructures que permeten evitar la referència directa als participants, en xifres absolutes i en percentatge (entre parèntesis, el percentatge en relació amb el total de formes de cada subcorpus).

En altres paraules, com que en la conversa col·loquial es personalitza més el discurs, també es donen més situacions en què convé no personalitzar-lo. Així, la freqüència amb què la conversa col·loquial utilitza estratègies que eviten la referència directa als participants s'explica, no en termes absoluts i de manera independent, sinó a partir de l'alt grau d'inscripció dels participants que trobem en aquest gènere: encara que en xifres absolutes la conversa col·loquial sigui el gènere que conté més ocurrències de les estratègies que eviten la referència directa als participants, aquestes ocurrències representen només el 5% del conjunt total que formen amb les expressions díctiques de persona. A la classe magistral, aquest percentatge puja fins al 13% i a la prosa

15. Vegeu una visió panoràmica del tractament que rep aquesta qüestió en les obres de caràcter prescriptiu, en català, castellà i anglès, a Campos (2004: § 4).

acadèmica, fins al 23%, de manera que, en termes relatius, l'estratègia d'evitar la referència directa als participants s'utilitza més quan el tenor funcional és *expositiu* i l'interpersonal és *formal*, i en especial quan el context espaciotemporal *no* és *compartit*.

De la mateixa manera, la poca diferència, en xifres absolutes, entre el nombre d'ocurrències de les estratègies que eviten la referència directa als participants que trobem en la classe magistral i en la prosa acadèmica, que també pot resultar sorprenent a primera vista, resulta de tot congruent si es considera en termes relatius i prenent en consideració els tres gèneres: en percentatge, l'ús d'aquestes estratègies augmenta clarament de la conversa col·loquial a la classe magistral, i de la classe magistral a la prosa acadèmica; és a dir, quan passem d'un tenor funcional *interactiu* a un d'*expositiu*, d'un tenor interpersonal *informal* a un de *formal* i, encara, d'un mode *oral*, *cara a cara* i *espontani* a un d'*escrit*, *diferit* i *elaborat*.

També pot resultar sorprenent l'estratègia d'impersonalització preferida en la classe magistral: la segona persona del singular inespecífica hi és molt més freqüent que les construccions pronominals de subjecte inespecífic, encara que sigui en una proporció menor que en la conversa col·loquial. Sobre aquesta qüestió, cal dir que tant les xifres corresponents a la segona persona del singular inespecífica com les corresponents a les construccions pronominals de subjecte inespecífic estan sotmeses a una variació interna considerable en els diferents fragments que constitueixen el subcorpus de classe magistral, cosa que dóna a aquestes dades una fiabilitat estadística inferior a la que hem trobat fins ara i que fa necessari contrastar-les amb les que s'obtindrien amb una mostra més àmplia. Complementàriament, però, aquesta distribució, analitzada per autors, permet intuir que l'ús d'aquests recursos expressius en els gèneres acadèmics està sotmès a una variabilitat que es podria explicar en funció dels estils discursius personals que trobem en cadascun d'ells, cosa que també s'hauria de verificar ampliant la mostra.

Sigui com sigui, les dades que presentem confirmen la vinculació de la segona persona inespecífica amb els registres orals de la llengua, i especialment amb el registre col·loquial (Bartra 2002: § 16.1.2) però posen en dubte la creença que les construccions pronominals de subjecte inespecífic són «de bon tros, les construccions més utilitzades en tots els registres de la llengua, des dels més literaris fins als més col·loquials» (Bartra 2002: § 16.1.3): per a la conversa col·loquial –i potser per a altres gèneres que hi comparteixin algun dels paràmetres funcionals–, l'estratègia més utilitzada per evitar la referència directa als participants, i en general a l'agent o l'experimentador del que s'expressa en els enunciats,[16] és la segona persona inespecífica.

16. Així ho mostra la consideració de totes les ocurrències de la construcció pronominal de subjecte inespecífic del subcorpus de conversa col·loquial –incloent-hi les que eviten l'aparició explícita en el discurs d'agents o experimentadors no participants–, que no arriben ni a la meitat de les de segona persona inespecífica.

6. CONCLUSIONS

La classe magistral contrasta amb la conversa col·loquial en relació amb la majoria d'indicadors que hem utilitzat per caracteritzar la dixi de persona en aquest gènere: l'enunciador parla menys d'ell mateix i dels seus interlocutors, i quan ho fa prefereix les referències col·lectives a les individualitzades. Paral·lelament a aquesta inscripció participativa menor, també necessita menys, en termes absoluts, recórrer a estratègies que evitin la referència directa als participants. La comparació amb un tercer gènere, la prosa acadèmica, permet concloure, a més, que els paràmetres funcionals que més incidència tenen en aquesta distribució són el tenor funcional expositiu, el caràcter monològic de la comunicació i el tenor interpersonal formal.

De tota manera, hi ha dues característiques que la classe magistral comparteix amb la conversa col·loquial: la distribució de les formes de primera i segona persona (una proporció de 3 a 1), i el nombre absolut de formes de segona persona del plural.

Encara des d'un punt de vista quantitatiu, la classe magistral se situa en una posició intermèdia entre la conversa col·loquial i la prosa acadèmica en la distribució de les referències col·lectives i individuals a l'enunciador, que és força equilibrada. Aquesta distribució es pot relacionar amb la principal funció discursiva i pragmàtica que duen a terme aquestes expressions: la gestió del discurs per part de l'enunciador, el professor(a): les fortes restriccions temporals del gènere i el seu propòsit expositiu expliquen que sovint es refereixi a ell mateix per posicionar-se en relació amb el discurs que està produint (el que ha dit abans o va dir en classes anteriors, el que diu en aquell moment, i el que té previst dir després o en classes posteriors).

En relació amb la caracterització de la dixi de persona, que era un altre dels objectius d'aquest treball, hem vist com en el discurs històric les expressions utilitzades per expressar els agents i els destinataris del procés de coneixement es combinen amb expressions temporals i espacials i conformen uns enunciats especials des del punt de vista semàntic i referencial, que hem pogut explicar a partir de la teoria dels espais mentals.

Finalment, l'anàlisi de les expressions díctiques textuals que hem trobat en la classe magistral també ens ha permès caracteritzar les que incorporen expressions díctiques de persona, que és una categoria díctica que no sol ser tinguda en compte en l'estudi d'aquest ús de la dixi.

En definitiva, l'estudi de la inscripció participativa en la classe magistral ens ha permès obtenir un coneixement més precís tant del gènere i el registre estudiats com del fenomen gramatical i pragmàtic de la dixi de persona, i de la dixi en general.

Neus Nogué Serrano
Universitat de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BARTRA, A. (2002) «La passiva i les construccions que s'hi relacionen» dins SOLÀ, J., LLORET, M. R., MASCARÓ, J. i M. PÉREZ SALDANYA (dir.) *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, vol. II, cap. 16.

CAMPOS, À. (2004) «La inscripció de la persona en el discurs acadèmic: un estudi contrastiu català-castellà-anglés» [tesi doctoral], València, Universitat de València, Departament de Teoria dels Llenguatges (http://www.tesisenxarxa.net/TDX-0519105-131352/, 31/03/2008).

CASTELLÀ, J. M. (1992) *De la frase al text. Teories de l'ús lingüístic*, Barcelona, Empúries.

— (2001) «La complexitat lingüística en el discurs oral i escrit: densitat lèxica, composició oracional i connexió textual» [tesi doctoral], Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, Institut Universitari de Lingüística Aplicada (www.tesisenxarxa.net/TESIS_UPF/AVAILABLE/TDX-0311102-134928//tjcl1de2.pdf, 31/03/2008).

— (2004) *Oralitat i escriptura. Dues cares de la complexitat del llenguatge*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

EHLICH, K. (1982) «Anaphora and Deixis: Same, Similar, or Different?» dins JARVELLA, R. J. i W. KLEIN (ed.) (1982) *Speech, Place, and Action.* Chichester / New York / Brisbane / Toronto / Singapur, John Wiley & Sons, pp. 315-338.

FAUCONNIER, G. (1994) *Mental Spaces. Aspects of Meaning Construction in Natural Language*, Cambridge, Cambridge University Press.

FAUCONNIER, G. i E. SWEETSER (ed.) (1996) *Spaces, Worlds, and Grammar*. Chicago, The University of Chicago Press.

GOFFMAN, E. (1981) *Forms of talk*, Oxford, Basil Blackwell.

GREGORY, M. i S. CARROLL (1978) *Language and Situation. Language Varieties and their Social Contexts*, London / Henley / Boston, Routledge & Kegan Paul.

HALLIDAY, M. A. K., MCINTOSH, A. i P. STREVENS (1964) *The Linguistic Sciences and Language Teaching*, London, Longman.

KERBRAT-ORECCHIONI, C. (1995 [1a ed. 1990]) *Les interactions verbales*, vol. I. Paris, Armand Colin.

NOGUÉ, N. (2005) «Dixi de persona i marcs participatius en català» [tesi doctoral], Barcelona, Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana (www.tesisenxarxa.net/TDX-0906105-110703/, 31/03/2008).

— (2008) *La dixi de persona en català*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

PAYRATÓ, L. (1996 [1a ed. 1988]) *Català col·loquial. Aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana*, València, Universitat de València.

— (1998) «Variació funcional, llengua oral i registres», dins Payrató, L. (ed.) *Oralment. Estudis de variació funcional*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Payrató, L. i N. Alturo (ed.) (2002) *Corpus oral de conversa col·loquial. Materials de treball*, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona.

Rauh, G. (1983) «Aspects of Deixis» dins Rauh, G. (ed.) *Essais on deixis,* Tübingen, Narr, pp. 9-60.

Rubba, J. (1996) «Alternate Grounds in the Interpretation of Deictic Expressions» dins Fauconnier i Sweetser (ed.), pp. 227-261.

Salvador, V. (2000) «L'estil nominalitzat», *Caplletra* 29, pp. 69-82.

Stirling, L. i R. Huddleston (2002) «Deixis and anaphora» dins Huddleston, R. i G. K. Pullum (2002) *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge, Cambridge University Press, cap. 17.

Sweetser, E. i G. Fauconnier (1996) «Cognitive Links and Domains: Basic Aspects of Mental Space Theory» dins Fauconnier i Sweetser (ed.) (1996), pp. 1-28.

Vanelli, L. i L. Renzi (1995) «La deissi» dins Renzi, L., Salvi, G. i A. Cardinaletti (ed.) (1995) *Grande grammatica italiana di consultazione*, vol. III. Bologna, il Mulino, cap. VI.

ÒSCAR BLADAS

POSICIÓ I FUNCIÓ DELS CONNECTORS *A MÉS* (*A MÉS*), *PERÒ* I *DONCS* EN CATALÀ ESCRIT I ORAL

1. INTRODUCCIÓ*

Malgrat que en els últims anys l'estudi dels connectors ha generat una bibliografia considerablement extensa, pocs autors s'han aturat a examinar en detall les posicions que ocupen en l'oral aquestes unitats gramaticals. De fet, és ben sabut que, com a nexes, solen encapçalar el segon constituent que connecten i que alguns, a més, tenen la possibilitat d'aparèixer en posició intermèdia i fins i tot en posició final. A part d'això, la bibliografia no ofereix estudis aprofundits sobre els llocs més favorables perquè els parlants col·loquem unes peces tan valuoses per a l'engranatge del text, sobretot l'oral. Més aviat el que trobem són descripcions més o menys acurades de les posicions que prefereix un connector concret o un conjunt de connectors; poca cosa més. Tanmateix, la qüestió no és pas menor. Si els connectors són la manifestació explícita de la connexió, entesa com a recurs cohesiu que lliga el text, en quin moment, com a productors del text, decidim fer-la palesa? És tan clar que en l'oral els connectors tendeixen a situar-se en una posició inicial, com a (1a)? No és possible trobar un enunciat oral com (1b), amb un *però* en posició intermèdia? (1b) és un enunciat més propi del text escrit?

* Vull agrair a Núria Alturo, Maria Josep Cuenca, Neus Nogué i Lluís Payrató els encertats comentaris a la primera versió d'aquest article, que s'emmarca en el projecte Pragmàtica, Estil i Identitats (HUM2005-01936), finançat pel Ministeri d'Educació i Ciència.

(1) a. Hi feia un fred, a la platja... *Però* la gent es banyava, eh!
b. Hi feia un fred, a la platja... La gent, *però*, es banyava, eh!

La voluntat d'aquest treball és apropar-se a la distribució dels connectors en català oral partint de l'estudi de tres peces ben diferents: *a més (a més)* (additiu), *però* (contrastiu) i *doncs* (consecutiu/continuatiu). No pretén, doncs, oferir una descripció exhaustiva de les posicions en què se situa cadascun dels connectors que emprem en llengua oral –una qüestió que, com hem dit, demana un estudi molt més ampli–, però sí mostrar que el lloc que ocupen els connectors en l'oral ens dóna bones pistes de com teixim un tipus de text que sovint s'escapa de l'anàlisi lingüística.

Per abordar el tema, emprarem una metodologia contrastiva a partir del buidatge de corpus escrits i orals monològics. Primer tractarem la llengua escrita, tradicionalment més estudiada, i seguidament compararem els resultats obtinguts amb les dades orals. La comparació ens permetrà posar en relleu quins són els punts en què la llengua oral insereix tots tres connectors i, encara més important, apuntar algunes estratègies de connexió pròpies d'aquesta modalitat. Abans, però, algunes remarques sobre el marc teòric en què ens inscrivim.

2. LA CONNEXIÓ

D'acord amb Cuenca (2006), aquí entenem la connexió com un mecanisme de cohesió del text, oral o escrit, que «s'estableix entre dos (i ocasionalment més) constituents de l'oració –*connexió intraoracional* o *composició oracional*– o entre dos elements del text –*connexió extraoracional* o *connexió textual*– i un connector, el qual manifesta la relació sintàctica i/o semàntica (de vegades també pragmàtica) que hi ha entre aquests constituents o elements» (Cuenca 2006: 13-14). La connexió, doncs, implica una estructura ternària, en contrast amb un altre mecanisme de cohesió com la referència, que comporta una estructura binària (antecedent i represa de l'antecedent). De fet, com assenyala Portolés (1998: 30), el connector sovint no és imprescindible per explicitar la relació semàntica que existeix entre tots dos constituents, però, sens dubte, ajuda a identificar-la.[1] A (2a), per exemple, els connectors *i* i *per tant* redueixen el cost de processament necessari per establir la relació consecutiva, ja existent, entre les dues oracions de (2b).

1. Així ho confirmen els estudis psicolingüístics de De Vega (2005) i Maury i Teisserenc (2005), tot i que no queda clara la inferència que segueix l'oient/lector per integrar les oracions connectades. Vg. Kehler *et al.* (2008) sobre aquesta qüestió.

(2) a. És un cotxe amb unes prestacions molt bones *i*, *per tant*, té un preu alt
b. És un cotxe amb unes prestacions molt bones. Té un preu alt

Altres vegades el connector evita inferències errònies. Vegeu que a (3a), adaptat de Portolés (1998: 31), el primer constituent es pot entendre com una conseqüència del segon en el context adequat, com explicita (3b); en un altre context, però, la relació pot ser contrastiva i difícil de predir en absència del connector, cf. (3c).

(3) a. És ric. Estalvia molt
b. És ric *perquè* estalvia molt
c. És ric *i*, *tot i així*, estalvia molt

Tanmateix, ni la definició i ni la classificació dels connectors, com a unitats gramaticals que posen de manifest la connexió entre tots dos constituents, han estat resoltes d'una manera unitària pels estudiosos, que ofereixen denominacions i tipologies extremadament variades (per a la qüestió, vg. Marín 1998; González 2004a i Cuenca 2006). Aquí, i d'acord amb la terminologia de Cuenca (2006), ens centrarem en dos tipus de connectors: les conjuncions coordinants i sobretot els connectors parentètics. Les conjuncions treballen principalment a nivell oracional posant de manifest estructures sintàctiques de coordinació (*i*, *o*, *però*) i subordinació (*que*, *si*), mentre que els connectors parentètics operen típicament a nivell textual –més enllà, doncs, dels límits sintàctics de l'oració– i deixen al descobert una relació semàntica entre dues oracions. Categorialment, els connectors parentètics inclouen adverbis (*ara bé*, *així mateix*), sintagmes preposicionals (*en tot cas*, *en canvi*) i locucions de caràcter predicatiu (*no obstant això*, *és a dir*), entre d'altres (Cuenca 2002: 3179).

En aquest treball ens fixarem sobretot en la connexió textual, que explicita quatre tipus de relacions semàntiques que, amb valors més específics, són representades prototípicament per uns connectors determinats (Cuenca 2002: 3189, 2006: 178): *a)* addició: continuïtat, ampliació, etc. (*i*, *a més*); *b)* disjunció: reformulació, exemplificació, etc. (*o*, *és a dir*, *per exemple*); *c)* contrast: oposició, concessió de matís adversatiu (*però*, *tot i així*) i *d)* conseqüència: conseqüència, conclusió (*(així) doncs*, *per tant*) (vg. també Halliday i Hasan 1976). La connexió textual sempre relaciona l'oració que acull el connector amb una oració prèvia, cosa que explica que no expressi per si mateixa relacions semàntiques de concessió i causa, que són anteriors a l'efecte, sinó que ho faci mitjançant connectors contrastius (4a) i consecutius (4b) (Cuenca 1990: 162).

(4) a. Feia molt mala mar. *No obstant això*, la regata es va disputar
b. Feia molt bon temps. *Per això* vam anar a passejar

Delimitat el camp teòric en què ens movem, en l'apartat següent descrivim la distribució de les conjuncions coordinants i dels connectors parentètics. A continuació (vg. § 2.2), apuntem algunes diferències en l'ús de tots dos tipus de nexes en modalitat oral i escrita que ens ajudaran a interpretar els resultats que obtinguem més endavant.

2.1 Distribució de conjuncions coordinants i connectors parentètics

Com assenyala Cuenca (2002, 2006), les conjuncions coordinants introdueixen parts de sintagmes, sintagmes sencers o clàusules, és a dir, actuen a nivell oracional, com ara l'additiva *i* a (5a). Tot i així, algunes també es fan servir a nivell textual; per exemple, l'adversativa *però*, que tant podem trobar connectant dos sintagmes –i, doncs, actuant a nivell oracional– (5b) com dues oracions d'un text (5c) o fins i tot una oració i un element extralingüístic (5d).

(5) a. És un cotxe amb unes prestacions *i* un preu molt bons
b. És un cotxe amb un preu alt *però* amb prestacions molt bones
c. És un cotxe amb unes prestacions molt bones. El seu preu, *però*, és raonable
d. [Entra l'interlocutor] –*Però* què hi fas, tu, aquí!?

Les conjuncions coordinants no es combinen entre si (6a) i, en contacte amb una conjunció subordinant (*que*, *si*), sempre ocupen una posició més exterior perquè estan menys integrades a l'oració subordinada (6b). Com indica Portolés (1998: 54), l'ordre invers no es dóna ni tan sols en estil indirecte (6c), en què, en canvi, una conjunció sí que pot coincidir amb un connector parentètic (6d).

(6) a. *És un cotxe amb unes prestacions molt bones *i però* un preu molt raonable
b. Diu que és un cotxe amb bones prestacions *i que* té un preu molt raonable
c. *Diu *que però* és massa car, aquest cotxe
d. Diu *que*, *a més a més*, té un preu raonable

Finalment, les conjuncions no tenen mobilitat i, per tant, no les trobarem en posicions parentètiques (7).[2] Únicament apareixeran en una posició inicial respecte del segon constituent que connecten sense un contorn prosòdic propi, és a dir, entonativament integrades a la resta del segment (Portolés 1998: 53, Montolío 2001: 35).[3]

2. Pel que fa al concepte de *parentètic* en relació amb l'oralitat, vg. Fuentes (1999) i Payà (2003).

3. En relació amb la conjunció *i*, el nexe additiu per defecte, Chafe (1979, 1988) indica que sol adjuntar-se a l'inici de grup tonal.

(7) *És un cotxe amb unes prestacions molt bones. Té un preu, *i*, molt raonable

La distribució dels connectors parentètics és ben diferent. Com s'ha apuntat més amunt, aquestes peces gramaticals tenen una funció principalment textual, és a dir, lliguen semànticament una oració amb el text precedent, ja sigui una altra oració o un paràgraf sencer (en termes de l'escrit) (8a). Tot i així, també poden actuar a nivell oracional (8b).

(8) a. És un cotxe amb bones prestacions i té un preu raonable. *A més*, ha estat escollit millor cotxe de l'any
b. El cotxe té unes prestacions molt bones i, *a més a més,* un preu molt raonable

Alhora poden combinar-se entre si (9a) o bé amb conjuncions (9b) –sempre que tots dos elements siguin compatibles semànticament, cf. (9c)– per reforçar-ne el significat o precisar-lo (Cuenca 2006: 57). Per tant, habitualment veurem els connectors parentètics situats darrere els nexes conjuntius.

(9) a. És un cotxe amb bones prestacions. *Per tant*, *doncs*, no és barat
b. És un cotxe amb bones prestacions *i*, *a més a més*, té un preu raonable
c. *És un cotxe amb bones prestacions *i*, *és a dir*, té un preu raonable

Ara bé, la principal particularitat d'aquests elements és que presenten mobilitat posicional i un contorn entonatiu parentètic, això és, delimitat per pauses en l'oral i per comes en l'escrit. A (10a), per exemple, l'additiu *a més* se situa entre el subjecte i el predicat, una posició que els connectors parentètics escullen sovint (Portolés 1998: 39). Generalment, però, prefereixen la posició inicial respecte del segon constituent que connecten (10b) o immediatament darrere la conjunció en cas d'haver-n'hi (Cuenca 2006: 58), com a (9b), repès a (10c).

(10) a. Un cotxe amb unes prestacions tan bones, *a més*, no sol tenir un preu tan raonable
b. És un cotxe amb unes prestacions molt bones, per la qual cosa ha estat escollit millor cotxe de l'any. *A més*, té un preu molt raonable
c. És un cotxe amb bones prestacions *i*, *a més a més*, té un preu raonable

En relació amb l'oral, Cortés (1991: 35) distingeix entre una posició inicial absoluta, que és de caràcter dialògic i acull un connector que delimita torns de parla (11a), i una posició inicial relativa, en què el connector lliga oracions dins el mateix torn de parla (11b).

(11) a. –Què et sembla, aquest cotxe? *Doncs* està força bé

b.– Què et sembla, aquest cotxe? Doncs està força bé. *A més*, no és car

A banda de la posició inicial, alguns connectors parentètics també ocorren en posició intermèdia. Els trobem, per exemple, darrere el primer sintagma, que sol contenir la informació temàtica de l'oració (12a), o fins i tot dins del sintagma mateix, com a (12b), en què *a més a més* apareix entre el verb, de naturalesa temàtica, i el seu argument, remàtic (Portolés 1998: 40, 118).

(12) a. És un cotxe amb bones prestacions i el seu preu, *a més a més*, és raonable
b. És un cotxe amb bones prestacions i té, *a més a més*, un preu raonable

Com apunta Cortés (1991: 40), en l'oral alguns connectors parentètics també se situen entre els constituents bàsics de l'oració (subjecte, verb i complement directe) quan estan separats per aposicions, oracions de relatiu o qualsevol altre element oracional (13a) o bé entre oracions subordinades anteposades (de tipus temporal, modal, locatiu, causal, condicional, final o concessiu) i el nucli verbal de l'oració principal (13b).[4]

(13) a. Y entonces, todos los programas, pocos programas que hay, *pues* a caso no tengan toda la aceptación que cabría esperar (Cortés 1991: 40)
b. Cuando llegó preguntando por él, *pues* yo no supe qué decir (Cortés 1991: 41)

Finalment, alguns poden ocupar una posició final (14a) o fins i tot preferir-la (14b), com és el cas de *per (ai)xò*.

(14) a. És un cotxe amb bones prestacions. I té un preu raonable, *a més a més*
b. És un cotxe amb bones prestacions. El preu és raonable, *per (ai)xò*

Tot i així, els connectors parentètics també han de respectar certes restriccions. Martín Zorraquino i Portolés (1999) assenyalen que no trobarem mai connectors parentètics entre especificador i nucli (15) i que sovint és difícil documentar-ne alguns en posicions que no siguin la inicial o com a màxim darrere conjunció. El reformulatiu *és a dir*, posem per cas, resulta inèdit en posició intermèdia o final, cf. (16a) i (16b,c).

4. Cortés (1991: 35) afegeix que en el seu corpus les posicions més habituals són la intermèdia i la inicial absoluta i que són menys habituals la inicial relativa i sobretot la final.

(15) Los tejados de pizarra son especialmente adecuados para los climas lluviosos. *Los, *en cambio*, de adobe resultan más oportunos para los cálidos (Martín Zorraquino i Portolés 1999: 4063).

(16) a. És un cotxe amb unes prestacions molt bones. *És a dir*, és molt car
b. *És un cotxe amb unes prestacions molt bones. És, *és a dir*, molt car
b. *És un cotxe amb unes prestacions molt bones. És molt car, *és a dir*

A més a més, cal tenir en compte les restriccions gramaticals i pragmàtiques que imposa cada llengua a l'hora de construir l'enunciat, com han posat de manifest els estudis comparatius. Doherty (2000/2001), per exemple, confronta les posicions que ocupen els connectors contrastius alemanys en traduccions de l'anglès a l'alemany i detecta que, mentre que l'anglès tendeix generalment a inserir-los en posició inicial condicionat per un ordre sintàctic molt rígid –i amb l'única excepció de *however*–, l'alemany els permet més mobilitat, sobretot quan es combinen amb informació nova. D'altra banda, i des d'una perspectiva oral, Matsumoto (2003) mostra que el japonès no actua com l'anglès a l'hora de teixir el discurs oral. A diferència d'aquesta llengua, que utilitza de manera recurrent els connectors (Chafe 1988; vg. § 2.2), sembla que el japonès prefereix, per aquest ordre, l'entonació, certes partícules interactives o gramaticals (marques morfològiques de cas) i finalment els connectors i que, si es combinen dos d'aquests recursos, el més freqüent és combinar entonació i una o més partícules, més que no pas entonació i connectors.

Malgrat l'extensa bibliografia sobre connectors, poca cosa més sabem de la seva distribució, especialment en llengua oral. Així ho posa de manifest Pons (2001), que atribueix aquesta mancança a la dispersió dels estudis, sovint centrats en un connector concret, i a la dificultat de definir teòricament conceptes clau com *posició inicial*. Pons subratlla que la tendència dels connectors a situar-se i combinar-se en aquesta part de l'enunciat fa pensar que caldria establir tot un seguit de subposicions per donar compte de la seva distribució i determinar, per exemple, si els connectors de tipus més interactiu apareixen abans que els connectors més gramaticals o si els connectors parentètics es poden col·locar davant les conjuncions. Ho il·lustra a partir d'exemples de Fraser (1990) en què tant el connector parentètic *therefore* com la conjunció *and* poden aparèixer en posició inicial (17a,b), però, en combinar-se, han de respectar un ordre determinat –cf. (17c)–, cosa que implica, segons Pons, que no queda clar què vol dir *posició inicial* i que, per definir-la, cal valorar tot un conjunt de factors (Pons 2001: 228).

(17) a. John can't go. *Therefore* Mary can't go either
b. John can't go. *And therefore* Mary can't go either

c. John can't go. **Therefore and* Mary can't go either

La conclusió de Pons és que la qüestió no es pot abordar sense un marc teòric sòlid al darrere, com ara el model de naturalesa distributiva que segueixen Vicher i Sankoff (1988) a partir de la teoria de l'argumentació de Ducrot (1980).

2.2 Llengua escrita versus llengua oral

Una altra dificultat que sorgeix a l'hora d'estudiar la distribució oral dels connectors és que la bibliografia parteix sovint de la llengua escrita, que opta per pautes de cohesió diferents de les que segueix l'oral. Només cal recordar que en aquesta modalitat la cohesió també es vehicula mitjançant la prosòdia (Chafe 1988, Hilferty i Cuenca 1999: 129) i que, per exemple, una entonació mantinguda a final de grup tonal ja denota continuïtat.

En un dels pocs treballs que adopten un enfocament pròpiament oral, Chafe (1988) constata que el 56% dels grups tonals del seu corpus d'anglès oral inclouen algun tipus de connector, especialment la conjunció *and*, que representa la meitat de les ocurrències i sol aparèixer després de manteniment tonal. La resta d'ocurrències corresponen, en bona part, a les conjuncions *or* i *but*, la primera després de manteniment tonal i la segona darrere tant de manteniment com de caiguda tonals. Chafe també assenyala que *and* es combina sovint amb altres connectors (*so*, *well*) per completar el seu significat purament additiu i que és rar trobar un grup tonal format només per un connector –que habitualment, a més, és un *well* omplidor de parla. Finalment, el mateix autor compara les dades orals amb un corpus d'anglès escrit i conclou que la connexió oral és relativament més *senzilla* que l'escrita perquè utilitza menys varietat de connectors i poques vegades en forma parentètica, fet que atribueix a la idiosincràsia de cada modalitat. En paraules de Chafe:

> Speakers, as opposed to writers, have little time to devote to making the linkages between intonation units explicit. Verbalizing ideas on the run, they are too busy expressing them as conversationally successful intonation units to add the time necessary to elaborate the connections between them. Both the presence of a directly shared context and the ability to supplement words with prosody and gestures help to make the connections between ideas more apparent. For writers, the absence of a directly shared context and the lack of prosodic and gestural markers resources make it more imperative to be explicit about connections between ideas. (1988: 23)

En llengua oral, i particularment en registres informals, el parlant disposa de poc temps per planificar i produir el text, cosa que demana un esforç constant de selecció

d'informació i de focalització que posa a prova la capacitat –limitada– de memòria i atenció de l'ésser humà. Per tant, a l'hora de cohesionar el text en unes condicions de producció tan estrictes, el parlant opta per recursos no gramaticals, com ara l'entonació, o per potenciar l'ús de connectors poc marcats com la conjunció coordinant *i*. Tot plegat porta Chafe a definir l'oral com una modalitat fragmentària en què abunden la coordinació, les repeticions, els falsos començaments i la inclusió constant d'informació addicional (*afterthoughts*) (Chafe 1982) i en què el discurs avança de forma seqüencial, focalitzant progressivament l'atenció del parlant en unitats d'informació mínimes que, entonativament, es reflecteixen en grups tonals.[5]

Pel que fa al català, Castellà (2004: 121) posa de manifest que en conversa col·loquial els connectors textuals són poc variats, per bé que es repeteixen amb una alta freqüència, mentre que en una classe magistral, i sobretot en prosa acadèmica, mostren més varietat i alhora menys repetició (vg. també Cuenca 2000). El mateix constata per al castellà Portolés (1998: 126), que assenyala que connectors freqüents en l'escrit són rars en l'oral (*això no obstant*, *malgrat tot*) i ho relaciona amb les condicions de producció pròpies de cada modalitat (planificació/espontaneïtat, absència/presència de gestualitat, etc.).

2.3 La connexió oral: una prioritat?

Malauradament, cap estudi dels que hem ressenyat fins ara respon del tot la pregunta que plantejàvem al principi: quines són les posicions més favorables, en un text oral, per inserir-hi un connector parentètic? Tornant a (1), reprès com a (18), per quina raó l'oral prefereix enunciats com (18a), amb el connector *però* en posició inicial respecte del segon constituent, més que no pas com (18b), amb el nexe en una posició intermèdia?

(18) a. Hi feia un fred, a la platja... *Però* la gent es banyava, eh!
b. Hi feia un fred, a la platja... La gent, *però*, es banyava, eh!

Independentment del lloc que ocupa, en tots dos casos el connector explicita una relació contrastiva entre la primera oració (*hi feia fred*, *a la platja*) i la segona (*la gent es banyava*, *eh!*); a més, enunciats com (18b) són freqüents en l'escrit i no resulten gens estranys a l'estructura de la llengua. Per tant, per què opta per (18a), l'oral?

5. Tanmateix, això no vol dir que la llengua oral sigui una simplificació de l'escrita, sinó més aviat que empra estratègies diferents, com demostra a bastament Castellà (2004).

Evidentment, la tria no es deu a l'atzar. Sembla més aviat que, donades les condicions de producció i interpretació tan rigoroses en què s'inscriu, aquesta modalitat ha desenvolupat estratègies específiques per col·locar els connectors parentètics dins el text: d'una banda, perquè operin d'una manera efectiva i coordinada amb recursos típicament pragmàtics, com ara la distribució d'informació temàtica/remàtica dins l'enunciat, i, d'una altra, perquè el cost de processament de la connexió sigui com més baix millor. Aquí proposem, doncs, que en l'oral –monològic almenys– la connexió utilitzarà estratègies pròpies, diferents de l'escrit, per donar cohesió al text i fer-lo interpretable i que alhora aquestes estratègies particulars determinen, entre d'altres, la posició que escull el parlant a l'hora d'inserir un connector parentètic concret. Això no vol dir, tanmateix, que el connector hagi d'ocupar preferentment una posició inicial, com a (18a), sinó més aviat que, ateses les restriccions de producció orals, s'ha de situar en la posició més eficient, sigui inicial o no, per aconseguir un text mínimament cohesionat. Les posicions en què trobem els connectors, doncs, també ens revelaran estratègies de connexió particulars davant la immediatesa de l'oral.

3. CORPUS ESCRIT I ORAL: METODOLOGIA

Com avançàvem més amunt, per bé que l'objectiu d'aquest treball és fixar-se en la distribució dels connectors *a més (a més)*, *però* i *doncs* en l'oral, abans tindrem en compte les posicions que trien totes tres peces en l'escrit, i, més concretament, en premsa. Bàsicament, això respon a la necessitat d'establir un marc de comparació previ que, per contrast, ens doni algunes indicacions de com es comporta l'oral en la distribució d'aquests tres nexes i, en darrer terme, quines estratègies fa servir a l'hora d'explicitar la connexió.

El corpus escrit que hem analitzat consta d'una edició completa del diari *Avui* (14/1/08), dues de parcials de la mateixa publicació (4/6/04, 21/5/04), una edició digital d'*El Punt* (*EP*, 17/1/08; vg. *http://www.vilaweb.cat/www/elpunt*) i una edició del setmanari *Diari de Vilanova* (*DdV*, 14/12/07). En total, el corpus conté 214.770 paraules, repartides homogèniament entre totes les publicacions, i recull totes les modalitats pròpies de la premsa: des d'articles informatius i reportatges, de tenor predominantment informatiu i to formal, fins a articles d'opinió i cartes al director, de caràcter més argumentatiu i en ocasions de to informal.

D'altra banda, el corpus oral comprèn textos procedents de tres subcorpus pertanyents al Corpus de la Universitat de Barcelona (CUB). Ens referim al Corpus Oral de Registres (COR), que conté mostres de diversos gèneres orals en català (per exemple, una exposició de la guia d'un museu o un conte explicat en una escola) (vg. Alturo *et al.* 2004); el Corpus de Varietats Socials (COS), que inclou 25 entrevistes

semidirigides de final obert a homes i dones de classe treballadora (vg. Boix-Fuster *et al.* 2006) i el Corpus Audiovisual Plurilingüe (CAP), que recull entrevistes a quinze estudiants de la Universitat de Barcelona per a l'anàlisi de la multimodalitat i la variació estilística (vg. Payrató i Fitó 2008).

Tanmateix, els materials orals que hem utilitzat per a aquest estudi no comprenen tots els textos continguts en els tres subcorpus esmentats, sinó que se n'ha fet una tria per raons metodològiques. D'entrada, només s'han buidat textos predominantment monològics i formals, que són més equiparables al tipus de text que trobem en premsa, i, per tant, s'han descartat, entre d'altres, les converses col·loquials i formals procedents del COR. En canvi, sí que s'han tingut en compte les entrevistes del CAP que es van fer a parlants amb el català com a primera llengua i totes les del COS, atès que, tot i ser textos dialògics, és l'entrevistat qui, òbviament, ocupa més estona el torn de parla. Finalment, del COR s'han descartat aquelles mostres de gèneres que disposen d'un suport important de l'escrit (per exemple, un recital de poesia) o segueixen un guió molt ritualitzat, com ara una missa. En total, el corpus oral conté 214.627 paraules, una extensió equiparable a la del corpus escrit.

Alhora, per fer més homogenis els buidatges de totes dues compilacions, hem limitat la cerca al mateix context sintàctic, això és, les oracions principals o subordinades amb verb explícit i en forma personal. En queden excloses, doncs, les oracions que han elidit el verb o les subordinades amb un verb en forma no personal. També hem descartat les oracions subordinades de relatiu, que considerem part d'un SN que no necessàriament ha d'anar acompanyat d'un predicat (per exemple, *Xifra*, *però*, *que estava per sota de la mitjana* [*DdV*, 55]). I no hem tingut en compte la connexió sintagmàtica –s'han ignorat, posem per cas, ocurrències de *però* en enunciats com *L'equip va entrar en una fase de bon joc*, *però sense gols* (*Avui* 14/1/08; suplement, 4). Per tant, cal observar que els resultats que presentem més endavant no representen totes les ocurrències de cadascun dels tres connectors que aquí estudiem, sinó només aquelles ocurrències que es donen en el context sintàctic, relativament específic, que acabem de descriure.

Per últim, quan parlem de *posicions inicial*, *intermèdia* i *final*, sempre serà en relació amb un constituent oracional de les característiques esmentades. Pel que fa a la posició inicial, a més, hem distingit entre una posició inicial absoluta i una posició inicial no absoluta, que cal ubicar entre la conjunció que encapçala l'oració i l'oració pròpiament dita (per exemple, la posició d'*a més* a *I*, *a més*, *això és un cas real* [CAP, C1CA05CC]). D'altra banda, aquí prescindirem del terme *enunciat* per designar el context sintàctic en què delimitem l'estudi de tots tres connectors, ja que, d'acord amb Portolés (1998: 40) i Hernanz (2002), un enunciat no ha de ser necessàriament oracional (cf. *bon dia!*). N'emprarem un altre, *segment discursiu (oracional)* –seguint,

en part, Portolés (1998)–, que ens servirà per referir-nos tant al conjunt de l'oració que acull el connector com a constituents menors, com ara els sintagmes.

4. DISTRIBUCIÓ EN PREMSA

En general, els tres connectors que centren la nostra atenció presenten força mobilitat en premsa, particularment el contrastiu *però*, que ocupa sovint una posició intermèdia. En canvi, *a més (a més)* sembla preferir la posició inicial absoluta, que podríem considerar la menys marcada; mentre que *doncs*, contràriament al que succeeix en l'oral monològic, ofereix un nombre d'ocurrències massa baix per deduir-ne clarament la distribució. A continuació desglossem els resultats de cada connector.

4.1 *A més (a més)* [6]

En premsa el connector parentètic additiu *a més (a més)* se situa sobretot en posició inicial absoluta (19a) i, doncs, darrere el punt ortogràfic. També el trobem immediatament darrere conjunció, especialment *i* (19b), i en posició intermèdia (19c), però en tots dos casos en una proporció molt menor que en posició inicial absoluta, tal com mostra la taula 1.

(19) a. *A més a més*, actualment hi ha a Catalunya 880 petites instal·lacions (*Avui*, 14/01/08, 21)
b. I *a més* a ningú li interessa viure en una ciutat morta (*Avui*, 14/01/08, 25)
c. L'Ajuntament de Sabadell, *a més*, incrementarà el pressupost del programa en un 34% (*Avui*, 14/01/08, Sabadell, 11)

6. Cuenca (2002: 3190) atribueix a *a més* un valor de continuïtat i a *a més a més* un d'intensificació. Aquí, però, hem analitzat totes dues formes conjuntament i ens hi referirem com a *a més (a més)*. No hem inclòs en l'estudi *a més (a més) de X*, que incorpora un complement (per exemple, *A més a més d'arribar tard*, *no saluda*), perquè considerem, d'acord amb Portolés (1998: 62), que ha perdut la capacitat anafòrica. D'altra banda, hem comptat gairebé el doble d'ocurrències de la forma simple (95) que de la forma més emfàtica (50), que apareix sobretot en l'oral.

Taula 1. Distribució d'*a més (a més)* en premsa

A MÉS (A MÉS)	Posició inicial absoluta	Posició inicial no absoluta	Posició intermèdia
El Punt	16	2	2
DdV	33	2	7
Avui	24	9	2

En principi, aquestes dades no suposen cap sorpresa. Com a connector additiu que expressa continuïtat (Cuenca 2002: 3190), la seva posició per defecte és la inicial absoluta o bé darrere *i*, la conjunció additiva per excel·lència –tot i que també n'hi ha alguna ocurrència darrere *però.* En posició intermèdia, apareix just després de constituents que acostumen a ser temàtics i que en català situem habitualment al principi d'oració: subjecte (19c), subjecte-verb (20a), verb (20b) i locatiu (20c).

(20) a. La norma harmonitza, *a més*, el càlcul de la TAE (taxa anual equivalent) (*EP*, 17/1/08)
b. Hi haurà, *a més*, 100.000 euros suplementaris per renovar totalment les voreres (*DdV*, 4)
c. A la primera planta, *a més*, hi ha una altra sala i un despatx (*DdV*, 39)

D'altra banda, *a més (a més)* treballa a nivell textual més que no pas a nivell oracional, ja que sol ocórrer, tant en posició inicial com intermèdia, darrere el punt ortogràfic (concretament, només 11 ocurrències del total de 97 operen a nivell oracional).

4.2 *Però*

Cuenca (2002: 3196, 2006: 78) distingeix entre un *però* conjunció, que aporta un significat adversatiu i se situa en posició inicial, i un *però* connector parentètic, que és de caràcter més concessiu i apareix en posició intermèdia o final. El primer sol actuar –però no exclusivament– a nivell oracional, i el segon a nivell textual. Castellà (2004: 132), que segueix la mateixa distinció, constata a partir del seu corpus que en textos orals informals (conversa col·loquial) i formals (classe magistral) predomina el *però* conjunció amb ús textual, mentre que en textos escrits formals (prosa acadèmica) augmenta l'ús de *però* com a connector parentètic. Com veurem més endavant (vg. § 5.2), aquesta distribució es correspon amb el que hem observat en les nostres dades. De moment, presentem a la taula 2 la distribució de *però* en premsa a nivell textual, que és la que ens servirà per comparar amb els resultats de l'oral monològic.

Taula 2. Distribució textual de *però* en premsa

***PERÒ* (nivell textual)**	**Conjunció**	**Connector parentètic**
El Punt	30	23
DdV	14	16
Avui	57	30

Com es pot veure, en premsa, i a nivell textual, hi ha poca diferència en nombre d'ocurrències entre la conjunció i el connector parentètic. En general, s'utilitza més la conjunció, per bé que en el *DdV* la proporció s'inverteix lleugerament.

Com a conjunció, *però* s'ubica a l'inici del segment oracional i en algun cas és matisat per un altre connector, com ara *a més (a més)* (21). En canvi, com a connector parentètic, presenta una distribució més àmplia, ja que, tot i que generalment es col·loca darrere el subjecte (22a) o algun element temporal/locatiu –incloent-hi una oració temporal (22b)–, també el trobem darrere el verb, que sovint és presentacional (22c), i darrere subjecte-verb (22d). De fet, en aquest últim cas la majoria d'ocurrències es donen just entre el verb i una oració completiva o interrogativa indirecta (22e) i, per tant, en una posició força interna. Amb una freqüència molt menor, també el localitzem darrere un sintagma anteposat, sovint un evidencial (23a), i un sintagma tematitzat (23b).

(21) *Però*, a més, una part dels atlètics venedors senegalesos han mostrat actituds violentes (*DdV*, 8)

(22) a. El conjunt local, *però*, va acabar capgirant el marcador fins al 4-3 (*DdV*, 96)
b. Quan només quedaven quatre minuts, *però*, Troyano va ser més llest que ningú i es va treure de la màniga un xut sorprenent (*DdV*, 96)
c. No hi ha, *però*, grans sorpreses ni novetats en el programa (*DdV*, 4)
d. La manifestació podria desconvocar-se, *però*, en el cas que la reunió que mantindran el comitè d'empresa i la direcció [...] sigui satisfactòria (*Avui*, 4/6/04, 55)
e. Montilla va deixar clar, *però*, que [un pacte] no comportaria canvis en el govern català (*EP*, 17/1/08)

(23) a. Segons Martí, *però*, les obres de condicionament podrien començar aquesta primavera (*EP*, 17/1/08)
b. Al TNC, *però*, no hi vindrà perquè [...] ja tenen previst programar-hi *Refugiats* (*Avui*, 4/6/04, 49)

Per últim, no hem localitzat cap ocurrència del connector parentètic en posició final.

4.3 *Doncs*

Seguint Cuenca (2002), Castellà (2004: 132) diferencia dos valors per al connector parentètic *doncs*: el consecutiu, que manifesta conseqüència o conclusió, i el continuatiu, que és més propi –però no exclusiu– de la llengua oral i incorpora un significat additiu que a vegades el converteix en un veritable omplidor de parla. A partir d'aquí, l'estudi de Castellà revela que el connector es comporta de manera diferent segons el tipus de text: mentre que en prosa acadèmica la presència del nexe resulta mínima, en una classe magistral té un paper predominantment continuatiu i, en una conversa informal, interactiu i argumentatiu. Pel que fa a la distribució, Cuenca (2006: 59) afegeix que *doncs* és un dels connectors que demostren més mobilitat en l'escrit i que pot situar-se tant en posició inicial com en posició intermèdia o final.

En relació amb la premsa, constatem, primer, que les ocurrències del connector són molt escasses –com apunta Castellà per a la prosa acadèmica– i, segon, que no manifesten una tendència clara cap a una posició o una altra –més enllà que en posició final són gairebé inèdites–, tal com reflecteix la taula 3.

Taula 3. Distribució de *doncs* en premsa

DONCS	Posició inicial (no) absoluta	Posició intermèdia	Posició final
El Punt	1	2	1
DdV	3	2	0
Avui	6	5	0

Quan encapçala un segment oracional, *doncs* rarament actua com a nexe consecutiu pròpiament dit, sinó que manifesta continuïtat, un ús típicament oral que aflora sobretot en articles d'opinió informals. N'és un bon exemple (24a), en què el connector enllaça la pregunta retòrica amb la resposta. Els únics casos en què *doncs* funciona clarament com a connector consecutiu en posició inicial és quan es reforça amb *així* (24b) (Cuenca 2006: 60), cosa que només succeeix en quatre de les deu ocurrències que recull la taula 3.

(24) a. Però quina llengua hauria de fer aquesta funció? *Doncs* una que no estigués marcada ni geogràficament ni políticament (*DdV*, 11)

b. Wall Street va acabar per frustrar els intents de rebot. *Així doncs*, la recuperació es fa de pregar en les borses europees (*EP*, 17/1/08)

En posició intermèdia, on té valor consecutiu, el trobem darrere el verb (25a), el subjecte (25b) o un adverbi modalitzador (25c) i només n'hem localitzat una ocurrència en posició final, concretament en un incís del redactor enmig d'unes declaracions (25d).

(25) a. No estranya, *doncs*, que als jutjats sigui habitual veure aquests professionals de la petita delinqüència (*Avui*, 14/1/08, 24)
b. El carrer del Cardaire, *doncs*, és el carrer dels autos (*Avui*, 14/1/08, 28)
c. Malauradament, *doncs*, aquesta crònica només pot parlar de les paraules de l'escenògraf sobre l'exposició i no de l'exposició mateixa (*Avui*, 4/6/04, 52)
d. «[...] –defensa el valor de les companyies, *doncs*– [...]» (*EP*, 17/1/08)

Com es veurà més endavant (vg. § 5.3), aquesta distribució del connector en premsa contrasta clarament amb la de l'oral monològic.

4.4 Resum

Com a conclusió de les dades presentades fins ara, podem afirmar que en premsa cadascun dels tres connectors mostra les seves pròpies particularitats a l'hora d'inserir-se en un segment oracional. *A més (a més)* prefereix la posició inicial absoluta, mentre que *però* es reparteix entre la posició inicial, on actua com a conjunció, i la intermèdia, on funciona com a connector parentètic. De *doncs*, en canvi, en comptem poques ocurrències, especialment en posició inicial, on s'ha de reforçar amb l'adverbi *així* per manifestar un significat pròpiament consecutiu.

5. DISTRIBUCIÓ EN L'ORAL MONOLÒGIC

Ocupen les mateixes posicions en l'oral monològic, tots tres connectors? Recordem que en l'oral, a diferència de l'escrit, el temps disponible per teixir el text és mínim, encara que hi hagi certa planificació prèvia, i que cal decidir sobre la marxa quins segments discursius es trien i com es connecten els uns amb els altres. En aquestes condicions, l'oral es veu forçat a recórrer a unes estratègies de connexió que no es corresponen necessàriament amb les de l'escrit, com indiquen les dades que presentem a continuació.[7]

7. Hem adaptat a l'ortografia el sistema de transcripció del CUB (vg. Payrató i Alturo 2002): final de grup tonal mantingut (,); final de grup tonal descendent (.); truncament (- -); pausa curta (.), mitjana (..) i llarga (...); riure (@); allargament (:); inhalació (INH).

5.1 *A MÉS (A MÉS)*

D'entrada, si donem un cop d'ull a la taula 4, observem que en el corpus oral, contràriament al que succeïa en premsa, l'additiu *a més (a més)* tendeix a situar-se darrere una conjunció, per matisar-la, més que no pas en posició inicial absoluta i, encara menys, en posició intermèdia.

Taula 4. Distribució d'*a més (a més)* en l'oral monològic

A MÉS (A MÉS)	Posició inicial absoluta	Posició inicial no absoluta	Posició intermèdia
CAP	2	10	2
COB	5	10	0
COR	3	15	1

Les conjuncions que acompanya són principalment la coordinant *i* (26a) i la causal *perquè* (26b) i esporàdicament la subordinant *que* –o, més exactament, la seqüència conjuntiva *i que* (26c), abundant sobretot en incisos i comentaris addicionals. En part, això contrasta amb el que vèiem en premsa, en què el connector no reforça conjuncions causals; una diferència de comportament que segurament cal atribuir al caràcter argumentatiu d'alguns textos del corpus oral i a l'ús dialògico-continuatiu de *perquè* en l'oralitat (Schleppegrell 1991).

(26) a. Doncs, bueno. I *a més*, això és un cas real (CAP, C1CA05CC)
b. Treballar amb Le Corbusier, li és perfecte, perquè *a més a més*, (.) treballar amb Le Corbusier, el permetia, (.) fer viatges de formació (COR, CULT2)
c. [Li diu que] una guerra, és absurda, (.) i que, *a més a més*, no serà una cosa que duri poc (COR, CULT2)

En posició inicial absoluta les ocurrències d'*a més (a més)* també se solen produir en incisos o comentaris addicionals (27a,b). En posició intermèdia, en canvi, només en trobem tres ocurrències (27c), menys que en premsa, i cap en posició final.

(27) a. –Mhm (...) –*A més* e:l, el PP recolza [...] aquest fet (CAP, C1TE22CS)
b. Vam anar al metge de cabecera:, (..) *a més* ens va fer el vola:nt, perquè anéssim a la, a dalt, Pare Claret (COS, 22 CAB)
c. El [Consell Comarcal] de l'Anoia tenia, (.) *a més a més*, (..) un altre repte (COR, CULT1)

Davant d'aquests resultats, podríem considerar que la tendència del connector additiu en l'oral monològic no s'aparta gaire de la que observàvem en premsa, tenint en compte que en tots dos casos prefereix les posicions inicials en detriment de la intermèdia. La gran diferència, però, és que en premsa sol encapçalar el segment oracional, mentre que en l'oral monològic acostuma a seguir una conjunció, sobretot si introdueix un comentari *a posteriori* –el que Chafe anomena *afterthoughts*. Això implicaria que en l'oral actua principalment de reforç de la conjunció, tant a nivell oracional (26b,c) com a nivell textual (26a), més que no pas com a connector additiu independent.

5.2 *Però*

Així com en premsa no detectàvem grans diferències de distribució textual del connector *però* entre la posició inicial i la intermèdia, d'on obteníem xifres similars, en l'oral monològic el contrast entre una posició i l'altra esdevé manifest. Tal com representa la taula 5, gairebé no hem trobat cap ocurrència de *però* funcionant com a connector parentètic –i, doncs, en posició intermèdia o final–, perquè per defecte treballa com a conjunció, ja sigui a nivell oracional o textual –distinció que no hem reflectit a la taula.

Taula 5. Distribució de *però* en l'oral monològic

PERÒ	Conjunció (nivell oracional i textual)	Connector parentètic
CAP	110	0
CDS	199	1
CDR	170	0

Aquestes dades difereixen clarament de les de la taula 2 (vg. § 4.2). Ara la preferència de *però* per la posició inicial absoluta –almenys en relació amb un segment oracional– demostra que en l'oral actua més com a conjunció que no pas com a connector parentètic.[8] Ho corroboren exemples com (28), en què la naturalesa conjuntiva del nexe es posa en relleu pel fet que es combina, precisament, amb un connector parentètic.

(28) a. *Però* vull dir, jo:, la veritat, jo: de:, de català, ensenyar-me'l, no me l'han ensenyat mai (COS, 13 TRO)
b.–[Els pisos valen] quinze millons de peles –*Però* tot i així és barat (COS, 19 JPA)

A més, cal assenyalar que l'ocurrència parentètica del COS correspon a l'entrevistador (29a) –en què el connector es col·loca entre un segment temàtic i una oració interrogativa– i que, de fet, al COR n'hi trobem tres, d'ocurrències parentètiques, però totes procedents de la lectura en veu alta d'un text escrit (lectura d'un casament) (29b), cosa que, òbviament, les invalida com a mostres pròpiament orals. Tampoc no hem detectat cap ocurrència en posició final.

(29) a. Sí sí. Vostè *però:*, què li agradaria a vostè?, que s'acabés [la Sagrada Família], eh que sí? (COS, 21 JAB)
b. Alguns, *però*, ja fa temps, poc més de vuit anys, que sospitàvem alguna cosa (COR, CIV2)

Així doncs, l'estratègia de l'oral monològic respecte del contrastiu *però* consisteix a emprar-lo gairebé exclusivament com a conjunció i evitar-ne l'ús parentètic. En conseqüència, el connector precedirà fins i tot sintagmes tematitzats i adverbis modalitzadors, entre d'altres, i el seu matís concessiu serà vehiculat per altres nexes contrastius, com ara *tot i així* (28b).

5.3 *Doncs*

Al contrari del que constatàvem en els textos periodístics, les ocurrències de *doncs* en l'oral monològic són molt nombroses i permeten definir-ne clarament la distribució. Bàsicament, el localitzem encapçalant el segment oracional (posició inicial absoluta) o bé darrere una conjunció o un altre connector parentètic (posició inicial no absoluta) i sobretot en posició intermèdia, la més freqüent. També s'han anotat algunes ocurrències en posició final, per bé que són escasses. Així ho reflecteix la taula 6.

8. De fet, en els textos orals hi ha força ocurrències de *però* precedit d'un altre segment discursiu, però mai que formi part, sintàcticament, de l'oració posterior. Normalment es tracta dels adverbis *sí* / *no* (*sí no però*) i una interjecció pròpia o impròpia (*oh però*, *clar però*, *bueno però*), que es combinen amb la conjunció amb una finalitat dialògica i argumentativa que s'allunya de l'objectiu d'aquest treball.

Taula 6. Distribució de *doncs* en l'oral monològic

DONCS	Posició inicial absoluta	Posició inicial no absoluta	Posició intermèdia	Posició final
CAP	12	25	120	1
COS	5	4	30	2
COR	15	20	89	0

Convé remarcar que la taula 6 tan sols recull ocurrències monològiques i que, per tant, exclou aquelles de caràcter més dialògic, relativament abundants al CAP. Ens referim sobretot al *doncs* que encapçala respostes a les preguntes de l'entrevistador o fragments d'estil directe, casos en què, d'acord amb González (2004a: 258), el connector adopta una funció més demarcativa que no pas continuativa.[9] La taula 6 tampoc inclou les ocurrències en què el connector es combina amb altres elements per formar el que González (2004a: 297) anomena *marcadors pragmàtics compostos* (*doncs bueno*, *doncs mira*, *doncs re*), que solen implicar un canvi de focus atencional en el discurs (vg. també González 2004b, 2005). Des d'un punt de vista prosòdic, la unitat d'aquestes combinacions es posa de manifest pel fet que s'enuncien dins el mateix grup tonal o bé en grups tonals contigus sense pausa ni allargaments, cosa que, com veurem, no acostuma a passar quan *doncs* es posposa a una conjunció.

Per tant, deixant de banda les ocurrències esmentades, la presència de *doncs* davant de segment oracional resulta força reduïda, sobretot en comparació amb el nombre d'ocurrències intermèdies. A continuació n'oferim dos exemples, un amb significat consecutiu (30a) i un altre amb significat continuatiu (30b), aquest últim situat darrere un incís.

(30) a. I el llop, ah::. (..) M'heu descobert. *Doncs* ja tornaré. Ja tornaré (COR, EDUC2)
b. I llavors, només entra:r [al menjador], això era al fons. *Doncs* al:, a la part, digue:m, hi han dos parts (CAP, C2CD16SS)

9. Tot i així, el nombre d'ocurrències dialògiques de *doncs* no és gaire alt –el que trobem sobretot són formes compostes (*doncs mira*, *doncs bueno*), que aquí no estudiem–, concretament: 15 ocurrències al CAP, 4 al COR i 2 al COS. Vg. com a exemples:

(i) –Què he de fer?, a veure. Estem a l'estació. –*Doncs*:, sortint de l'estació, (..) agafo el:, primer carrer (CAP, C1TI01CC)

(ii) [Recreant un diàleg] Tu què vols fer?, (..) *doncs*, jo vull, ser emperador. Jo també vull ser emperadora (CAP, C1CA21CS)

Amb una freqüència lleugerament més alta, també trobem el connector en posició inicial no absoluta, això és, darrere una conjunció, especialment l'additiva *i*. En aquest cas, mai no hi forma grup tonal; més aviat es produeix un allargament vocàlic de la conjunció que indica que tots dos nexes funcionen com a elements discursivament independents (31a). També hi ha ocurrències de *doncs* darrere la subordinant *que*, o, més ben dit, darrere la seqüència *i que (X)* (31b).

(31) a. I::, *doncs*, això [el llibre], va:, sobre les diferències entre: homes i dones (CAP, C2CA16SS)
b. [Jo crec que en els pressupostos] hi han recollides, coses, importants de cara a la gent. (..) I que per tant, *doncs* e::, no s'hi oposaran (COR, POL4)

Igualment, pot posposar-se a un altre connector parentètic (32) o fins i tot aparèixer darrere una conjunció que es combina amb un connector parentètic (33a) o algun element modalitzador (33b). Per tot plegat, *doncs* acaba inserint-se en una posició força interna dins el segment oracional (33c).

(32) [No s'han justificat els diners] (..) per tant, *doncs*, re- - s(..) dieu que us retornin, la part que no s'ha justificat (COR, POL4)

(33) a. (..) I per això, *doncs*, el tòpic de que les dones no saben conduir (CAP, C2CA16SS)
b. (INH) I:, per desgràcia. *Doncs*, la mitat d'ells:, vinen- - vénen enganya:ts (CAP, C1TE05CC)
c. Però igualment, per altra banda, *doncs* hi ha tot el tema dels drets huma:ns, i tal (CAP, C1TE24CS)

Ara bé, en l'oral monològic la tendència de *doncs* és col·locar-se en posició intermèdia, tal com demostra la taula 6. En aquest cas, la distribució del connector dins el segment oracional és molt àmplia, però es poden definir algunes regularitats que varien lleugerament segons el tipus de text analitzat. A continuació descrivim les posicions intermèdies que el connector parentètic tria preferentment en cadascun del tres corpus orals:

a) CAP: al voltant del 90% de les ocurrències de *doncs* en posició intermèdia es donen darrere un element temporal/locatiu (34a), el verb (34b,c) o una oració subordinada anteposada (34d) –com apunta Cortés (1991: 40) per al *pues* castellà– i, en una proporció menor, darrere el subjecte (34e).

(34) a. Em van posar adrenalina, (..) i als cinc minuts, *doncs*, em:, se'm va començar a passar [el malestar] (CAP, C2CN16SS)
b. Llavors es veu molt, *doncs*, esportistes, d'un país, que realment no són d'aquest país (CAP, C2TE16SS)

c. Aleshores ella va a avorta:r, i en la- - (.) a la consulta es dóna compte, *doncs*, que no ho pot fer (CAP, C1CA01CC)
d. Si vius al camp, *doncs*, sempre tens molts més problemes, per- - de transport (CAP, C1TA04CC)
e. Llavors [el nen] se'n va a dormir, (..) i la granota *doncs*, s'escapa (CAP, C1TN25CS)

Probablement, l'alta freqüència d'aparició de *doncs* darrere temporals i locatius –en què incloem adverbis, oracions subordinades temporals, etc.– es deu a les tasques que es demanava als participants del CAP, com ara descriure casa seva o narrar una vivència personal (vg. Payrató i Fitó 2008), cosa que, òbviament, potencia l'anteposició d'aquesta mena de segments. D'altra banda, els verbs seguits del connector parentètic solen ser presentacionals (34b) o verbs que incorporen una clàusula (34c), i l'oració subordinada anteposada que trobem en casos com (34d) és condicional o causal.

b) COS: en aquest corpus d'entrevistes semidirigides el 80% de les ocurrències intermèdies de *doncs* apareixen darrere un temporal/locatiu (35a), el verb (35b) o una oració subordinada condicional o causal anteposada (35c).

(35) a. I bueno, allà Bilbao, *doncs* ens ho vem passar molt bé (COS, 06 OLC)
b. Sóc molt fan de Roxe:tte, (..) i::, i sóc, *doncs*, del club de fans, i tal (COS, 04 ROS)
c. I::, nosatres, com que teníem fusteria, *doncs* el meu home també el coneix totho:m (COS, 21 JAB)

Com en el CAP, la narració d'esdeveniments també afavoreix que el connector sigui especialment abundant darrere un element temporal/locatiu. En canvi, no n'hem trobat cap ocurrència darrere subjecte.

c) COR: en aquest cas el 75% de les ocurrències intermèdies de *doncs* es localitzen darrere el verb (36a), el subjecte (36b) o una oració subordinada anteposada (36c) i s'arriba al 88% si hi incloem les ocurrències del connector darrere un temporal/locatiu (36d).

(36) a. La intervenció va detectar, (.) *doncs* algunes coses, que s'havien fet e::, malament (COR, POL4)
b. [Això comporta que] les botigues tradicionals, (..) *doncs*, també s'hagin d'adequar, (..) a:- -, a una manera de fer (COR, EDUC4)
c. Si voleu que sigui, (.) un noi mal educat, (.) *doncs*, no us preocupeu dels amics que té (COR, REL2)
d. Quan parlàvem entre nosaltres, i així*s*, *doncs*, tots crèiem, que era un barri, que més aviat la gent gran, és la que predomina (COR, EDUC4)

Aquest corpus no està orientat específicament a tipologia textual, a diferència del CAP, ni compila històries de vida, com el COS, i això explicaria que les ocurrències de *doncs* darrere temporal/locatiu siguin menys freqüents que en els altres dos corpus, si bé no hi són gens escasses. El connector és més habitual darrere verb i darrere subjecte.

En tots tres corpus *doncs* freqüenta altres posicions, però amb molta menys assiduïtat. El trobem, per exemple, darrere segments tematitzats (37a) o complements obligatoris/opcionals del verb (37b) i en posició final (37c), que és força rara.[10]

(37) a. I porta:r, una atra persona a casa meu, *doncs*, no ho havia fet mai (COS, 06 OLC)
b. A mi [el llibre] no em va agradar, perquè veia que la:, Isabel Allende, utilitzava aquesta:, desgràcia seva, *doncs*, per fer-se, publicitat (CAP, C1CA22CS)
c. [Per festa major tot era veïnat i] [...] molt, (..) molt d'allò, i era molt, (..) mo:lt, (.) familiar, *doncs* (COS, 25 JAT)

Pel que fa al significat, en posició intermèdia el connector parentètic presenta un valor consecutiu i sobretot continuatiu, malgrat que no sempre és fàcil destriar un valor de l'altre (Castellà 2004: 133). Sovint la mateixa ocurrència manifesta tots dos significats alhora, com a (35c), en què el connector es col·loca entre l'oració subordinada causal anteposada i la principal i serveix tant per afavorir una interpretació consecutiva de l'oració principal com per donar continuïtat a tot el segment discursiu –i també temps al parlant per elaborar-lo.

En general, però, el que tenen en comú la majoria d'ocurrències intermèdies d'aquest connector, independentment del seu significat, és que es localitzen abans del rema o la part més informativa del segment remàtic. A (35a), per exemple, repetit com a (38), *doncs* se situa clarament entre el tema (això és, *allà Bilbao*, on l'entrevistat va anar de viatge) i el rema (la valoració del viatge: *ens ho vem passar molt bé*).

(38) I bueno, allà Bilbao, *doncs* ens ho vem passar molt bé (COS, 06 OLC)

En altres casos el connector s'insereix dins el rema, però just abans que s'enunciï la informació més rellevant. N'és un exemple (34c), reprès com a (39), en què

10. González (2004a: 271) assenyala que en el seu corpus de textos narratius tampoc no hi apareix cap ocurrència final de *doncs* i que el connector se situa sobretot en posició inicial, on té una funció demarcativa, entre d'altres, i en un 35,4% dels casos en posició intermèdia (sovint darrere el subjecte), on té un caràcter conclusiu i actua alhora d'omplidor de parla. Aquests resultats divergeixen dels nostres, en què *doncs* ocorre sobretot en posició intermèdia, cosa que probablement cal atribuir a la naturalesa diferent dels corpus analitzats i al fet que aquí no hem tingut en compte les formes compostes.

l'entrevistada descriu els dubtes de la protagonista d'una pel·lícula abans d'avortar. En aquest segment el connector apareix darrere el verb, que és remàtic, però no és tan rellevant com l'oració completiva que l'acompanya i que és, precisament, on se'ns dóna la resolució del conflicte que planteja la pel·lícula.

(39) Aleshores ella va a avorta:r, i en la- - (.) a la consulta es dóna compte, *doncs*, que no ho pot fer (CAP, C1CA01CC)

Així doncs, no és gens estrany que el connector se situï regularment en les posicions intermèdies que s'han desglossat més amunt, això és, darrere temporal/locatiu, subjecte, verb o oració subordinada anteposada. Tots aquests constituents solen formar el que Chafe (1982, 1996) anomena *setting* o, més generalment, *orientació*, és a dir, segments discursius organitzats en grups tonals que preparen l'interlocutor perquè interpreti la informació remàtica, que es proporciona en els grups tonals següents (vg. també Portolés 1998: 116). Des d'aquesta perspectiva, el connector parentètic *doncs*, com a nexe consecutiu/continuatiu, no és sinó un recurs més a la disposició del parlant, juntament amb l'entonació i la mateixa estructura sintàctica oracional, per enllaçar un primer segment temàtic i, en general, orientatiu, amb un segon segment informativament més rellevant.

5.4 Resum

En aquest apartat hem esbossat les posicions que acostumen a ocupar els connectors *a més (a més)*, *però* i *doncs* en l'oral monològic. En general, hem constatat que els dos primers prefereixen la posició inicial dins el segment oracional que els acull, però amb alguna diferència: mentre que el parentètic *a més (a més)* tendeix a triar la posició inicial no absoluta per reforçar una conjunció –habitualment la coordinant *i*–, el contrastiu *però* opta gairebé exclusivament per la posició inicial absoluta, ja que actua com a conjunció –oracional o textual– més que no pas com a connector parentètic. En canvi, el connector *doncs* té preferència per la posició intermèdia –sobretot preremàtica–, malgrat que també freqüenta la posició inicial (no) absoluta.

6. ANÀLISI COMPARATIVA

Un cop vista la distribució de tots tres connectors tant en premsa com en l'oral monològic, podem concloure que l'oralitat recorre a estratègies diferents de l'escrit a l'hora de distribuir els connectors parentètics? Recordem que al principi d'aquest treball, i a mode d'aproximació al tema, pronosticàvem que l'oral tendiria a utilitzar estratègies particulars per l'esforç que implica per al parlant teixir un text mínimanent

cohesionat en un temps de producció limitat i amb una planificació sovint escassa. Davant d'aquesta immediatesa, dèiem, la connexió oral s'haurà de gestionar de manera que el text quedi prou lligat a efectes de producció i interpretació però sense que això comporti un esforç atencional excessiu per al parlant. La posició dels connectors parentètics, doncs, serà una qüestió determinant que reflectirà, en part, aquestes mateixes estratègies cohesives.

Els resultats que aquí hem obtingut així ho avalen. En analitzar la distribució dels connectors *a més (a més)*, *però* i *doncs* en textos orals monològics, hem comprovat que, en efecte, en l'oral tots tres nexes mostren preferències diferents respecte de l'escrit a l'hora de triar una posició o una altra dins un segment oracional. Cada connector, això sí, té la seva pròpia idiosincràsia. *A més (a més)* freqüenta la posició inicial, com en premsa, però sobretot tendeix a situar-se just darrere la conjunció additiva *i* per reforçar la connexió amb els segments precedents. L'estratègia, doncs, no seria únicament col·locar el connector en una posició inicial absoluta, sinó sobretot en una posició inicial no absoluta que emfasitza el caràcter additiu de la conjunció coordinant, el nexe per defecte en llengua oral.

El connector contrastiu *però* va per un altre camí. En aquest cas, i coincidint amb els resultats de Castellà (2004: 131), hem detectat un fort contrast entre el nombre d'ocurrències en posició inicial i en posició intermèdia en cadascun dels corpus: mentre que en l'oral monològic el connector no se situa gairebé mai en posició intermèdia, en premsa és fàcil trobar-lo en totes dues posicions. En l'oral, doncs, sembla que *però* ha d'aparèixer com més aviat millor dins el segment oracional corresponent per garantir la cohesió del text, fins i tot abans que els segments d'orientació que, d'acord amb Chafe, preparen el terreny per a la interpretació de tot el segment oracional. En premsa aquesta restricció és més laxa i no hi ha cap inconvenient a presentar primer el tema –i fins i tot part de la informació remàtica–, a continuació el nexe parentètic i, finalment, la informació més rellevant. Ara, per tant, l'estratègia oral consisteix a emprar el connector principalment com a conjunció més que no pas com a connector parentètic, segurament perquè el seu caràcter concessiu el converteix en un nexe més marcat, quant a producció i interpretació, que l'additiu *a més (a més)*, per exemple, del qual sí que hi ha constància d'alguna ocurrència oral intermèdia (vg. taula 4).

Finalment, el connector *doncs* acostuma a triar una posició intermèdia en l'oral monològic, per bé que també sovinteja la posició inicial, normalment sense el reforç *així*. Cal preguntar-se, però, si en aquesta posició intermèdia explicita una connexió textual o més aviat un lligam intern entre els constituents del mateix segment oracional. Com hem vist en l'apartat 5.3, en la majoria d'ocurrències intermèdies *doncs* no vehicula un significat predominantment consecutiu que relacioni a nivell textual dos segments oracionals, sinó que actua sobretot com a nexe continuatiu/consecutiu que lliga la informació orientativa del segment oracional amb la informació remàtica

d'aquest mateix segment. Això explicaria que aparegui d'una manera tan regular darrere elements típicament temàtics (temporal/locatiu, subjecte, etc.) però també en posicions més internes que precedeixen el gruix de la informació remàtica (per exemple, davant d'oració completiva o entre una oració subordinada anteposada i l'oració principal). Des d'aquesta perspectiva, i tal com constata Castellà (2004: 132) respecte de la classe magistral, la preferència del connector per les posicions intermèdies es deuria a la necessitat de l'oral monològic de mantenir la cohesió interna del segment oracional més que no pas unir a nivell textual, i amb valor consecutiu, dos segments oracionals. L'estratègia, per tant, és oposada a la de *però*: si el connector contrastiu funciona sistemàticament com a conjunció per precedir la informació temàtica, el continuatiu *doncs* permet anteposar la informació temàtica per després connectar-la amb la resta del segment oracional. No cal dir, a més, que també resulta un recurs excel·lent com a omplidor de parla.

En definitiva, després d'estudiar tres connectors de naturalesa diversa podem afirmar que en l'oral monològic la connexió segueix el seu propi funcionament a l'hora de col·locar els connectors parentètics dins el text a fi de garantir-ne la cohesió. Les condicions de producció orals, molt restringides per la immediatesa de la situació comunicativa, comporten que calgui una gestió especialment efectiva de la connexió perquè el text resulti mínimament cohesionat, i això també implica situar els connectors parentètics en posicions estratègiques. Ara bé, com hem vist en aquest treball, donar un paper determinant a la posició dels connectors en la construcció del text oral no significa que apareguin en posició inicial de manera sistemàtica. Més aviat sembla que caldria parlar d'estratègies diferents tant per mantenir cohesionat el text com per, evidentment, facilitar-ne la interpretació; per exemple, reforçant una conjunció additiva (*a més (a més)*), potenciant l'ús conjuntiu d'un connector (*però*) o assegurant el lligam entre la informació temàtica, necessària per orientar l'interlocutor, i la remàtica (*doncs*).

7. CONCLUSIÓ

No cal dir que l'anàlisi de la distribució dels connectors parentètics en l'oralitat requereix un estudi més ampli que tingui en compte altres nexes típicament orals (*llavors*, *o sigui*, *vull dir*, *per això*, *així*, etc.) i altres posicions per obtenir conclusions més definitives. Què passa, per exemple, en posició final? Aquí només hem trobat algunes ocurrències de connectors parentètics darrere de segment oracional, però és ben sabut que hi ha nexes que prefereixen aquesta posició, com ara el contrastiu *per (ai)xò* (Pérez Saldanya 2001). L'objectiu d'aquest treball, bàsicament, era incidir en un aspecte dels connectors que no ha estat tractat en profunditat per la bibliografia, això

és, la posició dels connectors parentètics en el text oral i les implicacions que això comporta en l'estudi de la connexió com a mecanisme –en últim terme cognitiu– de cohesió. El tema, lluny de ser secundari en l'estudi d'aquests elements, de ben segur que pot aportar noves pistes sobre com encadenem segments de discurs en un mode, l'oral, tan familiar com desconegut.

Òscar Bladas
Universitat de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Alturo, N., Bladas, Ò., Payà, M. i L. Payrató eds. (2004) *Corpus oral de registres. Materials de treball*, Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.

Boix-Fuster, E., Àlamo, M., Galindo, M. i F. X. Vila (2006) *Corpus de varietats socials. Materials de treball*, Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.

Castellà, J. M. (2004) *Oralitat i escriptura. Dues cares de la complexitat del llenguatge*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Chafe, W. (1979) «The flow of thought and the flow of language» dins Givón, T. ed., *Syntax and Semantics. Discourse and Syntax*, Nova York / Londres, Academic Press, pp. 159-181.

— (1982) «Integration and Involvement in Speaking, Writing, and Oral Literature» dins Deborah, T. i R. Freedle eds., *Spoken and Written Language: Exploring Orality and Literacy*, Norwood (Nova Jersey), Ablex, pp. 35-53.

— (1988) «Linking intonation units in spoken English» dins Haiman, J. i S. Thompson eds., *Clause combining in grammar and discourse*, Amsterdam / Filadèlfia, John Benjamins, pp. 1-27.

— (1996) «How consciousness shapes language», *Pragmatics & Cognition* 4 (1), pp. 35-54.

Cortés, L. (1991) *Sobre conectores, expletivos y muletillas en el español hablado*, Màlaga, Ágora.

Cuenca, M. J. (1990) «Els matisadors: connectors oracionals i textuals», *Caplletra* 8, pp. 149-167.

— (2000) «Estudi estilístic i contrastiu de l'arquitectura de l'oració. Estil segmentat *vs*. estil cohesionat», *Caplletra* 29, pp. 105-120.

— (2002) «Els connectors textuals i les interjeccions» dins Solà, J. coord., *Gramàtica del català contemporani*, III, Barcelona, Empúries, 3 vol., pp. 3173-3237.
— (2006) *La connexió i els connectors. Perspectiva oracional i textual*, Vic, Eumo.
De Vega, M. (2005) «El procesamiento de oraciones con conectores adversativos y causales», *Cognitiva* 17 (1), pp. 85-108.
Doherty, M. (2000/2001) «Discourse relators and the beginnings of sentences in English and German», *Languages in Contrast* 3 (2), pp. 223-251.
Ducrot, O. (1980) *Les mots du discours*, París, Editions de Minuit.
Fraser, B. (1990) «An approach to discourse markers», *Journal of Pragmatics* 14, pp. 383-395.
Fuentes, C. (1999) «Lo oral en lo escrito: los enunciados parentéticos», *Moenia* 5, pp. 225-246.
González, M. (2004a) *Pragmatic Markers in Oral Narrative*, Amsterdam / Filadèlfia, John Benjamins.
— (2004b) «Atención y relato», *Arbor* 697, pp. 35-54.
— (2005) «Pragmatic markers and discourse coherence relations in English and Catalan oral narrative», *Discourse Studies* 7 (1), pp. 53-86.
Halliday, M. A. K. i R. Hasan (1976) *Cohesion in English*, Londres, Longman,
Hernanz, M. L. (2002) «L'oració» dins Solà, J. coord., *Gramàtica del català contemporani*, II, Barcelona, Empúries, 3 vol., pp. 993-1073.
Hilferty, J. i M. J. Cuenca (1999) *Introducción a la lingüística cognitiva*, Barcelona, Ariel.
Kehler, A., Kertz, L., Rohde, H. i J. L. Elman (2008) «Coherence and Coreference Revisited», *Journal of Semantics* 25, pp. 1-44.
Marín, M. J. (1998) «Una proposta gramatical per a la definició i la caracterització dels connectors», *Llengua i Literatura* 9, pp. 207-233.
Martín Zorraquino, M. A. i J. Portolés (1999) «Los marcadores del discurso» dins Bosque, I. i V. Demonte eds., *Nueva gramática descriptiva de la lengua española*, III, Madrid, Espasa / Calpe, 3 vol., pp. 4051-4213.
Matsumoto, K. (2003) «Unit linking in conversational Japanese», *Language Sciences* 25, pp. 433-455.
Maury, P. i A. Teisserenc (2005) «The role of connectives in science text comprehension and memory», *Language and Cognitive Processes* 20 (3), pp. 489-512.
Montolío, E. (2001) *Conectores de la lengua escrita*, Barcelona, Ariel.
Payà, M. (2003) «Prosody and Pragmatics in Parenthetical Insertions in Catalan», *Catalan Journal of Linguistics* 2, pp. 207-227.
Payrató, L. i J. Fitó eds. (2008) *Corpus audiovisual plurilingüe,* Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.

PAYRATÓ, L. i N. ALTURO eds. (2002) *Corpus oral de conversa col·loquial. Materials de treball*, Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.
PÉREZ SALDANYA, M. (2001) «La gramaticalització del significat», dins LORENTE, M., N. ALTURO, E. BOIX, M. R. LLORET i L. PAYRATÓ eds., *La gramàtica i la semàntica en l'estudi de la variació*, Barcelona, PPU.
PONS, S. (2001) «Connectives/discourse markers. An overview», *Quaderns de Filologia. Estudis Lingüístics* 6, pp. 219-243.
PORTOLÉS, L. (1998) *Marcadores del discurso*, Barcelona, Ariel.
SCHLEPPEGRELL, M. J. (1991) «Paratactic *because*», *Journal of Pragmatics* 16, pp. 323-337.
VICHER, A. i D. SANKOFF (1989) «The emergent syntax of pre-sentential turn openings», *Journal of Pragmatics* 13, pp. 81-97.

Margarida Bassols, *El llenguatge dels polítics. Anàlisi del cas català*, Vic, Eumo Editorial, 2007, 224 p.

Si Margarida Bassols fos autora de ficció, la crítica tractaria el seu últim llibre amb un gran respecte. Parlaria de «talent renovat», d'«energia enorme», de «gran capacitat per a escriure amb una prosa neta i eficaç», però també de «la bellesa de les coses ben fetes que saben adequar la seva forma a la seva funció». Més o menys com ha fet amb *Mil cretins*, de Quim Monzó. I la crítica no s'equivocaria, perquè en la lingüista de Barcelona, que és des de fa anys una de les primeres espases de la pragmàtica, conviuen dues virtuts que permeten referir-se a la seva producció amb els mateixos sintagmes: la primera virtut és la bona experiència demostrada en la divulgació científica; la segona, l'expertesa a transmetre-la.

La primera virtut em porta a subratllar un detall de la producció bibliogràfica de Bassols que es relaciona amb la col·lecció *Llengua i text*, d'Eumo Editorial, en què precisament s'ha publicat el seu últim llibre i desè de la col·lecció. L'any 1996 Margarida Bassols i Anna M. Torrent van iniciar el catàleg amb *Models textuals*. Cinc anys més tard va aparèixer *Les claus de la pragmàtica*: era el número 5 i el signava Margarida Bassols. El número 10 és *El llenguatge dels polítics* i confirma que Eumo ha trobat en aquesta autora un filó de «llengua» i «text», capaç de presentar les seqüències textuals d'Adam, la teoria dels actes de parla d'Austin i també la força persuasiva del discurs polític «amb una prosa neta i eficaç». Aquest tret, no gaire present en els textos acadèmics, s'adiu amb la segona virtut de saber transmetre els resultats de la recerca a un públic culte, no necessàriament especialista. Com intentaré fer veure tot seguit a propòsit del llibre del llenguatge dels polítics, són sobretot tres els recursos que l'autora

utilitza amb expertesa: la coherència estructural, el pes i la transició de la informació i l'exemplificació constant.

El contingut i la distribució dels set capítols del llibre en testimonien la coherència estructural. El primer caracteritza la comunicació política en l'àmbit del llenguatge i la ideologia. El segon i el tercer fan un recorregut històric per la retòrica política. El quart se centra en el discurs propagandístic, sense deixar-hi la veta històrica, amb la presentació de l'eslògan i el pamflet com a recursos bàsics. El cinquè aborda el màrqueting polític i l'evolució de les campanyes. Els dos últims capítols analitzen textos polítics concrets, orals com l'entrevista i el debat radiofònic, i escrits com el discurs parlamentari, el cartell propagandístic i les cartes personals. Per tant, el marc general permet l'aportació teòrica i comprèn la visió històrica; el marc particular recolza en les accions de la propaganda i el màrqueting, i el marc pràctic analitza textos concrets, sobretot del «cas català». Un altre ordre seria possible a risc de perdre coherència.

També en cada capítol hi ha una estructura sòlida. Així, per exemple, unes quantes consideracions entorn dels elements propagandístics precedeixen la caracterització de l'eslògan. Després s'ensenyen recursos retòrics i estilístics que el lector reconeix de prop: des del «Fem i farem» de CiU fins al «Parlant la gent s'entén» d'ERC o el «Vota descaradament» d'ICV. A continuació es classifiquen els enunciats segons el tipus d'emissor. En aquest sentit, la tipologia dels eslògans hauria de ser, amb preferència, un subapartat dels eslògans i no dels recursos propagandístics.

El pes i la transició de la informació és un altre recurs d'èxit en mans de l'autora. Em fixaré només en algunes dades del recorregut històric. Aristòtil hi té més pes que Sòcrates i que Plató; Ciceró n'hi té més que sant Agustí. Maquiavel, al seu torn, hi és tractat amb una sàvia mesura que Bassols sap traslladar a la política del segle xx abocant-se a la traïció a la paraula donada. I ho fa avalada per la veu d'altres experts que no enfarfeguen el text, ni en Maquiavel ni en cap altre cas, perquè o bé se citen de manera indirecta, o bé es reserven determinats comentaris, sempre breus, a les notes a peu de pàgina, o bé la disposició tipogràfica de les citacions no trenca el fil el text. Al contrari. Quan és Bassols qui parla es nota el «talent renovador» amb què he començat la ressenya. «Un polític realista mai no diu tot el que creu, menteix normalment per omissió. Però si, a més, és un gran traïdor mai no menteix sense bons motius». Això porta l'autora a dir que «en política "només l'hàbit fa el monjo"» i que «les coses no són com són sinó com semblen». Són poc rellevants els escassos errors del text. Ho són perquè es tracta de dades menors. Per exemple: Marc Fabi Quintilià, autor de l'*Institutio oratoria*, no va viure entre el 36 i el 96 abans de Crist sinó després de Crist. En tot cas, l'esforç de compilació d'informació fa arraconar alguns aspectes, per exemple en la *Retòrica* d'Aristòril, que ajudarien a reforçar les bases del discurs

persuasiu: les proves tècniques i atècniques de la *inventio* o l'anàlisi dels components no verbals de l'*actio*.

L'exemplificació constant, del «cas català» però també més enllà, serveix per a retenir l'interès del lector ja des de la introducció mateix. Abans que l'autora expliqui què pretén i què no pretén el llibre, explica una anècdota prou divertida d'Anníbal i Formió que funciona com a exordi brillant. Els exemples abasten èpoques i escenaris ben diferents: del *Mein Kampf* a les frases de Fidel Castro, de les campanyes de la UCD espanyola a les eleccions russes, de la dictadura italiana a la democràcia nord-americana. La mirada analítica de l'autora al programa del PPC en les eleccions municipals de l'Ajuntament de Barcelona, el 1999, fa veure l'alternança de llengües (i el predomini de temes) propis d'aquesta formació. Sabem que l'animal metafòric de Nietzsche és també un animal polític, i per això agrada de trobar-hi tants exemples que ho il·lustren.

La culminació de l'exemplificació arriba als dos últims capítols, on es fa pròpiament l'«anàlisi del cas català». Destaco l'entrevista televisiva al candidat per Esquerra Republicana de Catalunya, Josep-Lluís Carod-Rovira, a la presidència de la Generalitat (2003) a càrrec de la periodista Mònica Terribas. Bassols hi fa veure l'espontaneïtat de la conversa, la col·loquialització del llenguatge i la gran força persuasiva de l'intercanvi verbal. També s'analitza el debat televisiu de les eleccions catalanes d'aquell mateix any, amb els cinc contrincants a l'arena mediàtica, així com el primer discurs en català de la democràcia davant del Senat espanyol a càrrec de Jordi Pujol (1994). El treball de Bassols dóna moltes pistes per a respondre aquella pregunta que es feia Miquel Porta Perales (*El Temps*, 494), ja fa temps, en relació amb els nostres polítics: « Per què els hem de creure parlant tan malament com parlen?»

El dia de la presentació oficial d'*El llenguatge dels polítics*, que va tenir lloc a la Universitat Autònoma de Barcelona i que va conduir amb lucidesa Gabriel Colomé, director del Centre d'Estudis d'Opinió, es va crear un clima d'opinió favorable a l'excel·lència d'aquesta obra. La lectura atenta no fa sinó confirmar l'opinió com a reputació. És un gran llibre que hauria d'interessar els ciutadans actius.

DAVID PALOMA
Universitat Autònoma de Barcelona

Núria Alturo *et al.* (eds.): *L'argumentació*, PPU, Barcelona, 2006, 232 pp.

El llibre editat per Núria Alturo, Josep Besa, Òscar Bladas i Neus Nogué està constituït per una sèrie d'articles de diversa temàtica i orientació teòrica sobre l'argumentació. El llibre recull algunes aportacions al Tretzè Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona (14 de novembre de 2005) i a la XI Jornada sobre la Variació Lingüística (8 de juny de 2006).

L'argumentació és una part de la retòrica clàssica que durant anys va caure en l'oblit, però que a mitjan segle XX va revifar al recés de la *nouvelle réthorique* de Perelman i Olbrechts-Tyteca, provinent de l'àmbit de la filosofia, i en l'actualitat hi ha diverses teories d'orientació lingüística, concretament des de la pragmàtica, que se n'han ocupat, en especial la teoria de l'argumentació en la llengua d'Anscombre i Ducrot.

Els treballs que procedeixen del Tretzè Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona són els de Xavier Laborda, Pompeu Casanovas i Margarida Bassols.

L'article de Xavier Laborda «Argumentació i retòrica, una descoberta formal i ideològica» parteix d'una interpretació històrica que se centra, d'una banda, en els principis de la fundació de l'argumentació com a part de la retòrica tradicional; de l'altra, en algunes realitzacions recents, com a prova de la modernitat de la retòrica i com a al·licient per a noves contribucions. Laborda defineix la retòrica com l'art de raonar, l'art de persuadir l'auditori en un entorn públic i d'aconsellar els interlocutors d'un entorn social o privat. En el naixement de la retòrica hi ha una descoberta formal i una descoberta ideològica. En primer lloc, es descobreix la prosa com a gènere discursiu. En segon lloc, es descobreixen les causes o principis de la demostració, i amb aquesta finalitat la retòrica estableix els tres gèneres discursius: del fòrum o judicial, del parlament o deliberatiu i de l'espectacle o epidíctic. La descoberta ideològica de la retòrica és indestriable de l'esperit democràtic de la *polis* grega. La retòrica, com a expressió de la llibertat de la paraula, s'oposa a l'exercici autoritari del poder, i és una part fonamental de la *paideia*, l'educació. En aquesta descoberta ideològica de la retòrica van exercir un paper fonamental els sofistes, intel·lectuals i professors, que van despertar gran expectació per la novetat dels seus ensenyaments, si bé van incitar l'hostilitat dels seus detractors. Quant a l'actualitat de la retòrica, Laborda planteja algunes nocions de la retòrica com a teoria, des de la perspectiva de la pragmàtica, i estableix una sèrie de principis: el situacional (adequació al context), el processal (parlar és seguir l'ordre d'un procés) i provatori (estipula les principals causes persuasives que indueixen l'interlocutor a creure o fer alguna cosa). A més d'aquesta retòrica pública, hi ha una retòrica interpersonal, que s'ha estudiat des de l'anàlisi de la conversa.

L'article de Pompeu Casanovas, «L'argumentació en dret: pressupòsits pragmàtics i cognitius per a la construcció de sistemes intel·ligents» se centra en el dret, l'argumentació i la intel·ligència artificial. El corpus de partença són alguns dels exemples obtinguts en el treball de camp del GRES (Grup d'Estudis Sociojurídics, dut a terme a la Universitat Autònoma de Barcelona). Casanovas argumenta la seva posició sobre la retòrica i el dret des de tres punts de vista: històric, contextual i inferencial. En l'apartat dedicat al punt de vista contextual, fa veure com es donen diverses situacions en els processos judicials en què hi asimetries entre els sistemes judicials de l'estat i els de la persona encausada, les quals dificulten la tasca dels jutges. Quant al punt de vista inferencial, fa veure que les inferències que es produeixen en situacions reals no són sempre expressables en implicacions lògiques. En la resta de l'article explica l'iFAQ IURISERVICE, que és una eina d'intel·ligència artificial que no raona per ella mateixa sinó que facilita, assisteix i s'integra en el raonament del jutge.

Margarida Bassols és autora de l'article «Qui s'està de defensar la seva opinió? Argumentació i pragmàtica», que pretén donar una visió panoràmica de les principals aportacions que ha fet la pragmàtica a l'estudi de l'argumentació. Entén per argumentació l'acció humana executada amb el llenguatge que té com a objectiu la defensa o la refutació d'una opinió. L'enfocament pragmàtic de l'argumentació treballa amb accions més que amb idees, fets, conceptes, figures retòriques, etc. L'acte argumentatiu és un procés expressable (fa servir enunciats lingüístics), funcional (té una força il·locutiva i un efecte perlocutiu concrets), social (es duu a terme tenint en compte els altres interlocutors) i dialèctic (es construeix amb els altres parlants i es tracta de fer i refer les opinions interrelacionades dins d'una discussió amb la intenció de resoldre les diferències). Bassols caracteritza l'acte de parla argumentatiu, d'acord amb la teoria dels actes de parla d'Austin i Searle, i aplica també el principi cooperatiu de Grice i les màximes que en deriven, la qual cosa li permet plantejar els principis comunicatius de la pragmadialèctica. Estudia, a més, les etapes de l'argumentació, en cadascuna de les quals es manifesten uns determinats tipus d'actes de parla, segons la tipologia dels actes de parla de Searle (acte de parla assertiu, compromissori, directiu, etc.). A més a més, hi ha una sèrie de regles dels argumentadors raonables (regla de llibertat, regla d'obligatorietat de la defensa, regla de punt de vista, regla de pertinència, etc.). El fet que es contravinguin aquestes regles determina l'existència de les fal·làcies, que s'entenen com a moviments argumentatius erronis. Bassols analitza diversos tipus de fal·làcies i en posa exemples provinents de l'àmbit de la discussió política. En la resta de l'article s'estudien altres conceptes i principis pragmàtics en relació amb l'argumentació, com ara la pertinència i la implicitesa.

Els articles que procedeixen de l'XI Jornada sobre la Variació Lingüística són els de Vicent Salvador, l'article signat per Josep Besa, Núria Alturo, Monserrat Adam i Josefina Carrera, el d'Amadeu Viana, el de Patricia Wilches, el d'Estrella Montolío i,

finalment, el signat per Anna Cros, Margarida Bassols, Ibis Álvarez, Carles Monereo i Guillem Sala.

L'article de Vicent Salvador, «Argumentació i estructures lingüístiques», analitza l'orientació argumentativa de diverses estructures lingüístiques. El fonament teòric de la seva anàlisi són la teoria de l'argumentació en la llengua d'Anscombre i Ducrot, i d'altres aportacions, com ara l'anàlisi del discurs o la lingüística cognitiva. En primer lloc, analitza l'anàfora, que és una categoria mixta en diversos sentits: pot situar-se en l'àmbit oracional o en el textual o discursiu, opera amb classes de paraules diferents (noms, pronoms, etc.) i té una llarga tradició com a figura retòrica. En segon lloc, analitza les nominalitzacions semàntiques (vg. *pluja* com a nominalització del verb *ploure*), que impliquen un grau major d'abstracció en relació amb els verbs d'origen, cosa que denota una evolució en les llengües que han anat incorporant aquestes formes lingüístiques. Les nominalitzacions impliquen una capacitat d'entificació que constitueix un vector argumentatiu de primer ordre. Per exemple, la categorització dels actes verbals que contenen permet a les nominalitzacions de vehicular valoracions (vg. *amonestació*, *refutació*, *excusa*, etc.). En tercer lloc, les peces lèxiques d'una llengua solen dur un punt de vista associat, ja sia positiu, és a dir, eufòric (*acurat*, *intel·ligent*), ja sia negatiu, és a dir, disfòric (*amiguisme*, *encolomar*, *xafogor*). Aquest punt de vista incorporat fa que els mots s'emprin amb una determinada orientació argumentativa. Des d'aquesta perspectiva, Salvador analitza amb detall les diferències que es donen en els significats i l'orientació pragmàtica dels mots *risc* i *perill*. En quart lloc, aquests punts de vista positius o negatius s'associen també a unitats fraseològiques de base metafòrica, d'acord amb l'origen i l'evolució històrica que han experimentat, com ara el cas de *mans netes*. Finalment, Salvador analitza el fenomen de la concessió, com una estratègia retòrica que expressa els diversos matisos del contrast semàntic o pragmàtic, de manera que es modulen diverses menes de contraargumentació en el discurs. A aquesta estratègia retòrica s'associen diverses estructures lingüístiques en cada llengua, convencionalitzades i gramaticalitzades (aplecs com ara *tot i que*, *a despit de*, *si bé*).

Josep Besa, Núria Alturo, Monserrat Adam i Josefina Carrera són els autors de l'article «Les relacions de coherència en els textos argumentatius». L'article s'encabeix en l'àmbit de recerca del desenvolupament del repertori lingüístic en persones adultes alfabetitzades i vol mostrar una investigació en curs en què es pretén observar la correlació entre la variable temps i la qualitat del text, d'un costat, i de l'altra, les relacions de coherència que es manifesten en els textos argumentatius escrits d'estudiants universitaris. Els fonaments de la recerca són, d'una banda, els estudis sobre els canvis en les habilitats d'expressió escrita, particularment en persones adultes. Es parteix de 9 indicadors representatius de l'increment de la maduresa dels textos dels estudiants (llargària mitjana de l'oració en nombre de mots, llargària mitjana de l'oració subordinada en nombre de mots, la valoració global, etc.). D'una altra banda, es té en

compte la tipologia de les relacions de coherència que proposa Kehler (semblança, causa-efecte, contigüitat). A partir del corpus, que són 6 textos argumentatius de tres estudiants a partir dels quals es pretén avaluar el desenvolupament de l'expressió escrita d'aquests, els autors analitzen els resultats. En primer lloc, pel que fa a la relació entre la valoració global del text i el percentatge de mots a la conclusió i, en segon lloc, pel que fa a la relació entre la valoració global del text i les relacions de coherència que s'hi manifesten.

L'article d'Amadeu Viana «Humor i argumentació en la conversa ordinària: una aproximació» parteix de dos pressupòsits inicials. D'un costat, l'argumentació s'empra quan es vol aconseguir un determinat fi. De l'altre, l'humor comporta un canvi pragmàtic, un gir cap a la *non bona fide communication*, on els pressupòsits habituals de veracitat i confiança es veuen alterats. A l'hora d'analitzar l'ús argumentatiu de l'humor en la conversa quotidiana defineix la intervenció còmica conversacional, que és la unitat mínima d'anàlisi. Viana posa les bases de la seva investigació analitzant l'humor i l'argumentació en la conversa i després passa a l'anàlisi concreta i detallada de casos reals de fragments conversacionals, on es fan veure les diverses estratègies de l'humor emprat amb fins argumentatius, de manera que la implicació entre humor i argumentació és creixent en cadascun dels casos estudiats.

El treball de Patricia Wilches, «Tipología de argumentos para los discursos de ciencia», investiga els tipus d'arguments que es fan servir en el discurs acadèmic científic i en el discurs de divulgació científic periodístic, en relació amb un tema especialment conflictiu com és el de les patents científiques. El mètode que fa servir en la seva investigació té tres fases: en primer lloc, demarcar l'estructura argumentativa (introducció, desenvolupament i conclusió del discurs); en segon lloc, la identificació de les categories lingüisticodiscursives que donen compte de l'argumentació, concretament els marcadors del discurs i els modalitzadors; en tercer lloc, l'establiment de la tipologia dels arguments, que consta de quatre classes: arguments simptomàtics, arguments instrumentals, arguments per analogia i arguments implícits. Els resultats de l'anàlisi destaquen, fonamentalment, la presència d'arguments inferencials en tots dos discursos, si bé en el discurs acadèmic les inferències tendeixen a ser explícites, mentre que en el divulgatiu són més freqüents les implícites. El tipus d'argument més emprats en el discurs divulgatiu és el simptomàtic, perquè el divulgador pretén presentar el tema d'actualitat de manera general per poder fomentar una opinió crítica i una adhesió ideològica. El tipus més emprat en el discurs acadèmic són els arguments instrumentals.

Estrella Montolío es autora de l'article «Estrategias argumentativas en las corporaciones. El caso de la Oficina del Defensor del Cliente», en què estudia els processos argumentatius emprats per l'Oficina del Defensor del Cliente de l'empresa

ENDESA. En els textos emesos per aquesta oficina s'empren diversos mecanismes lingüístics i textuals destinats a una demostració ostensiva de l'objectivitat de l'emissor i, per tant, constitueixen la tàctica textual bàsica en la construcció de la imatge de l'emissor i en la legitimació d'aquest. A més, en aquests textos, s'observa una barreja de gèneres, bàsicament s'hi troba l'esquelet macroestructural d'un gènere característic de l'àmbit jurídíc, però en un document destinat a mitjançar en l'àmbit comercial. Els textos que analitza Montolío son resolucions a queixes dels consumidors d'ENDESA, que és un gènere semblant a les sentències del discurs judicial, i analitza les diverses estratègies argumentatives: l'ús de segments de caràcter evidencial, el recurs a la citació directa i la desfocalització referencial. Com a conclusió, les característiques lingüístiques, textuals i comunicatives més rellevants de les resolucions elaborades pel Defensor són, en primer lloc, la construcció ostensiva de l'objectivitat de l'emissor; en segon lloc, l'ús d'una estratègia de raonament argumentatiu com a base del dictamen i, finalment, l'aplicació d'estratègies de cortesia.

Anna Cros, Margarida Bassols, Ibis Álvarez, Carles Moreneo i Guillem Sala signen l'article «Gestió universitària: estils discursius i representacions identitàries». En el seu treball parteixen de dos extrems en els estils de gestió universitària, l'estil col·legial i l'estil managerial. El fet d'exercir una funció directiva implica utilitzar un discurs que té una orientació argumentativa molt important, ja que contínuament es pretén convèncer i fer actuar en un determinat sentit. El corpus de la investigació són dues entrevistes representatives de l'estil col·legial i l'estil managerial. En concret, s'atén a les estratègies de modalització del discurs, que són la modalització positiva o negativa (expressions que manifesten un judici de valor), la gradació epistèmica (grau de certesa i grau en què l'enunciador es responsabilitza del que diu) i la representació de l'altre (en quina mesura s'incorporen les veus d'altres enunciadors en el propi discurs). Aquestes estratègies confirmen la hipòtesi de dos models de gestió universitària ben diferents, el managerial i el col·legial, pel que fa a la motivació, la concepció i l'autoimatge. Per exemple, quant a la concepció de la tasca gestora, el discurs managerial es mostra com més continuista, amb poca assumpció de riscos i menys conscient de la dificultat; en canvi, el discurs col·legial és més rupturista, assumeix més riscos i té una major consciència de la dificultat.

El volum que ressenyem presenta una visió multidisciplinar de l'argumentació, tant pels temes tractats com per les eines metodològiques i teòriques que es troben en la base dels diversos treballs. A més, presenta una mostra representativa dels estudis que s'estan duent a terme en l'actualitat sobre l'argumentació. Tanmateix, es troba a faltar un capítol introductori en què s'esbossessin els principals fonaments teòrics de l'argumentació, així com les principals escoles lingüístiques que s'han ocupat en els darrers decennis d'aquest fenomen. Igualment, tot i que els temes tractats tenen un

gran interès, el volum presenta un problema freqüent en els volums miscel·lanis, sobretot quan constitueixen la publicació de ponències exposades en encontres científics: els diferents temes tractats, en ser tan variats, donen una perspectiva de la importància que té l'argumentació en textos pertanyents a gèneres o estils ben diferents, però, en canvi, es troben a faltar estudis sobre gèneres textuals on l'argumentació té una importància òbvia i cabdal, com ara en determinats textos mediàtics, per exemple, el discurs informatiu o publicitari.

Pelegrí Sancho Cremades
Universitat de València

Juan M. Ribera Llopis, *Projecció i recepció hispanes de Caterina Albert i Paradís, Víctor Català, i de la seva obra*, L'Escala/Girona 2007, Ajuntament de l'Escala/CCG Edicions, 342 pp.

Com a resultat del projecte d'investigació mereixedor de la III Beca d'Hivern Víctor Català (2005), el present treball de Juan M. Ribera Llopis, docent de Llengua i Literatura Catalanes a la Universidad Complutense de Madrid, omple un buit considerable pel que fa a l'estudi de l'obra de Víctor Català. Des d'una perspectiva comparatista i de recepció literària, l'autor es recolza en el fons documental conservat a la Casa Museu de l'Escala i en una ben assimilada xarxa de lectures crítiques amb l'objectiu d'estudiar, al llarg de seixanta anys de producció literària (amb el parèntesi forçós de la Guerra Civil), les traduccions castellanes de l'obra de Caterina Albert i Paradís amb la identificació dels seus traductors i la projecció de l'autora en l'àmbit cultural i literari hispànic.

Per a dur endavant aquesta empresa, Ribera Llopis juga a tres bandes i empra com a fonts bàsiques del treball, d'una part, l'epistolari conservat; d'una altra, les traduccions i autotraduccions existents (sobretot de la narrativa victorcatalanesca) pendents encara d'estudi; i també la crítica coetània que dedicà pàgines en diferents publicacions en llengua castellana a l'autora de l'Escala. Aquest triple eix conductor forneix un recorregut convergent per la trajectòria literària i biogràfica de l'autora amb l'objectiu d'il·lustrar les relacions culturals castellanocatalanes que ens informen d'un context adient a la recepció dels escrits de l'autora que s'amagava «al cap i a la fi, inútilment» sota el pseudònim de Víctor Català.

El mateix Ribera Llopis, en la «Introducció» del seu estudi, gosa de qualificar com a «metodològicament vell» o «anacrònic» el treball que presenta en aquest volum; però, com ell matisa, és ben necessari, perquè encara resten a observar moltes relacions entre les diferents literatures peninsulars i entre diferents autors de distinta volada. Com el mateix Ribera Llopis esmenta, «el mapa de les relacions –els intercanvis i les omissions, els encontres i els desencontres, les coincidències i els contrasts– entre les literatures de la península ibèrica és el d'una xarxa a mig fer» i bona cosa de documentació resta encara per revisar al respecte. Amb la voluntat de «comprendre la comunicació interliterària com a intercanvi profitós», aquest treball ve a assumir un cas ben important, que fins ara estava mancat d'aquesta mena de plantejament diacrònic. La present investigació evidencia les vicissituds d'un diàleg cultural que permet detectar una infraestructura literària que facilita la circulació pluridireccional d'autors i textos de les diverses literatures peninsulars. Un diàleg centrat en la figura de Víctor Català i que no deixa de banda, tanmateix, els condicionaments històrics i la problemàtica intercultural de la concepció literària.

El cos de l'estudi s'estructura en quatre parts. En la primera part del llibre, «Els límits d'un encontre cultural i els seus protagonistes», l'autor s'esmerça a dibuixar quines són les fronteres culturals –interlingüístiques, supranacionals– que l'obra de Caterina Albert creua (i la manera com les creua) per tal de projectar-se més enllà de la literatura feta en català. Ribera Llopis posa de manifest l'existència d'un espectre cultural propici al reencontre castellanocatalà, no exempt de problemes i contradiccions. Part de la correspondència que l'autora de *Solitud* manté amb figures com José Ignacio de Urbina així ho confirma. Urbina, per exemple, vol emmarcar l'obra de l'autora des d'un missatge que, tot i conciliador, peca del regionalisme hispànic més paternalista. L'escriptora topa, tanmateix, amb personalitats que són més properes a l'esperit d'entesa catalanòfila que ella promulga i prefereix, i les cartes d'Emilia Pardo Bazán o les d'Azorín en són una bona mostra. Podem observar, així, com la complicitat entre autors i pàtries facilita el diàleg cultural i confirma «un viejo convencimiento: el convencimiento de que sólo la necedad y la ignorancia se interponen y enturbian las buenas relaciones entre catalanes y no catalanes de España: pues en cuanto tenemos la suerte de dar con personas verdaderamente inteligentes y cultivadas, la buena armonía, la franca cordialidad surgen espontáneamente», com escriurà Víctor Català el 1944 tot dirigint-se a Maximiano García Venero.

Aquesta primera part –així com ho serà també la segona– esdevé d'una polifonia enriquidora, ja que és precisament a través de les veus pròpies recollides en les epístoles que Ribera Llopis ha seleccionat que tenim notícia de les relacions de l'autora empordanesa amb d'altres escriptors de la península, així com dels afers que implica la difusió literària de la seua obra en l'horitzó literari castellà. Pel que fa a aquests

contactes amb la intel·lectualitat hispana i hispanista, tanmateix, i com el mateix Ribera afirma, «la flexibilitat lingüística i cultural de Caterina Albert i Paradís (...) no la portà a situacions d'incertesa o sospitosament relliscoses amb la llengua i les lletres nadiues» i sabé refusar amb amabilitat i destresa algunes ofertes editorials que l'animaven a la redacció directa en castellà i amb les quals no combregava, com el cas de Concha Espina, aportat en l'estudi, on també se'ns il·lustra –cap al final d'aquest capítol– sobre els informes censors de postguerra que tracten d'alguns llibres de Víctor Català i que podem trobar a l'Archivo General de la Administración (Alcalá de Henares). A tall d'exemple, pretenen ser salvaguardes de la moral algunes observacions que permeten la publicació de *Solitud* (1942) com a «novela de original argumento» i que pot «autorizarse con las tachaduras anotadas», supressions que fan referència al que es considerava irreverències contra els valors religiosos de la dictadura franquista, com també ocorrerà amb el relat «En Met de les Conques» de *Drames rurals* (1947). Un altre cas ben diferent és l'informe d'*Ombrívoles* (1948), el qual va acompanyat d'una anotació tan alliçonadora com aquesta: «Cuentos populares con la moraleja propia de la gran escritora costumbrista Víctor Català, la Fernán Caballero catalana. Nada censurable».

En l'extensa segona part d'aquest treball, «Un diàleg epistolar entre lletraferits còmplices», Ribera Llopis descriu amb més detall l'allau de contingut de l'epistolari conservat a l'Escala, amb l'objectiu –aconseguit a bastament– de donar compte del ressò hispànic de les lletres catalanes durant el primer terç del nou-cents a través de la correspondència que Víctor Català manté amb admiradors, autors i intel·lectuals peninsulars i transatlàntics, com ara Emilia Pardo Bazán, Concha Espina, Felipe Cortines y Murube, Matilde Ras, Maximiano García Venero, Blanca de los Ríos, la traductora María Luz Morales, el català de Madrid José Mª Camprodón, Josep Aixalà, l'emigrat Domingo Brunet des d'Argentina o Francisco Cantó Blasco, lector coetani de *Solitud* des del Centro de Cultura Valenciana. Això ens permet apreciar la incidència de l'obra de l'autora més enllà de les fronteres catalanes i observar, com a símptoma, la inutilitat del pseudònim utilitzat davant d'una fama cada vegada major. Així, les lletres aplegades en aquesta part de l'estudi ens proporcionen en primera persona una sèrie de dades ben interessants sobre el contacte editorial o institucional de Caterina Albert; els intercanvis més còmplices de l'autora amb d'altres lletraferits pròxims a la seua sensibilitat i la seua ideologia literària i vital, fins arribar a una «germanor misteriosa» a l'hora de tractar qüestions femenines i feministes entre dones o a l'hora d'intercanviar unes paraules d'afecte (n'hi ha prou amb fer una ullada a alguna de les missives de Blanca de los Ríos o María Luz Morales); l'autora també s'adreçarà en llengua catalana a interlocutors no lingüísticament catalans però que, per origen o predisposició, poden entendre l'idioma, rebent a canvi mostres de sentiment i respecte;

rebrà també frases i comentaris elogiosos que són producte d'una lectura crítica o, com a mínim, atenta de la seua obra des d'altres contrades de la pell de brau; s'erigirà en ocasions com a consellera epistolar o serà considerada una genuïna *auctoritas* de les lletres catalanes; i haurà de tractar també qüestions relacionades amb el criteri de les traduccions en castellà dels seus títols.

És precisament d'això, de les traduccions al castellà de l'obra de Víctor Català, que tracta el capítol tercer d'aquesta recerca. Juan M. Ribera Llopis parteix del context de traduccions castellanes prèvies d'autors anteriors, com Jacint Verdaguer, Narcís Oller, Àngel Guimerà, Santiago Rusiñol o Raimon Casellas, entre d'altres, per a fer un catàleg de les traduccions, les autotraduccions i els relats originals en castellà que publicà l'autora de l'Escala abans i després de l'esclat bèl·lic del 36, classificats segons l'edició en volums, en publicacions periòdiques i en antologies generals. De més a més, aquest llistat ve acompanyat de la referència bibliogràfica corresponent a cada cas, la informació obtinguda sobre el traductor o traductora, la descripció del contingut –amb observacions sobre pròlegs i notes introductòries– i una garbellada minuciosa de la documentació epistolar que ens informa sobre cada edició en concret. Així, Ribera Llopis fa un repàs de la projecció hispànica de Caterina Albert des de *Vida trágica. Colección de cuentos* (1907) fins a l'edició a càrrec de A. Caballé de *La vida escrita por las mujeres, III. La pluma como espada. Del Romanticismo al Modernismo* (2004), on s'inclouen *La infanticida*, *Soledad* i *Cartas*, tot passant per l'aclamada *Soledad*. *Novela catalana* (1907), *La Enjuta* (1910), *Dramas Rurales. Novelas breves* (1921) i els seus relats a *Renacimiento, La Cataluña. Revista Semanal, Estudio, La Esfera* o *El Sol*, entre d'altres publicacions en castellà. Observem, d'aquesta manera, que la recepció a les premses espanyoles es decantava sobretot per la narrativa breu i els contes, que arribaren a traduir-se gairebé immediatament després de la seua aparició en català.

Després d'un breu preàmbul en què el professor Ribera apunta, des de l'honestedat investigadora, els articles, ressenyes i comentaris que –a pesar que s'esmenten en la correspondència de Caterina Albert amb d'altres contemporanis– no han sigut encara localitzats, el quart capítol del treball se centra en un repàs cronològic de la crítica literària hispana que ha rajat tinta sobre la producció de Víctor Català. L'investigador fa un aplec dels comentaris crítics que rep l'obra de l'«aficionada» de l'Escala des de la ressenya de *Drames rurals* per part de Ramon Domènec Perés a les pàgines de *La Lectura* (1903), el comentari d'Emilia Pardo Bazán des de *La Revue* (1903) amb traducció castellana en *Helios* (1904) o les pàgines que li dediquen Àngel Guerra i Blanca de los Ríos en *La Época* i *La Lectura*, respectivament (ambdós el 1905). Entre articles, ressenyes i monografies, Ribera Llopis examina fil per randa un panorama ben ampli de publicacions crítiques que serveixen, de més a més, per a contemplar com aquesta «projecció hispana» va produir comentaris elogiosos sobre

l'obra de l'empordanesa també des de l'Havana, Xile i Buenos Aires, on l'autora gaudia de cert renom.

Juan M. Ribera Llopis restaura de manera rigorosa un mosaic que configura la imatge d'un intercanvi cultural dins del qual l'obra de Víctor Català té una importància que ara podem apreciar de manera molt més conscient. Un mosaic que esdevé d'una utilitat evident si el que volem és acostar-nos de manera documentada a un vessant de l'obra de Víctor Català fins ara mancat d'un estudi com aquest, un vessant com és la projecció literària i la consideració crítica que es van fer dels seus textos des d'una recepció hispana. Ribera Llopis restaura un mosaic tridimensional bastit a partir de la correspondència conservada, les traduccions analitzades i la crítica literària consultada. Un treball que l'autor tanca amb unes paraules de cloenda a manera de *Post Scriptum* on se'ns fa especial recordatori que la gran aportació del volum són, precisament, els documents trets a la llum per Ribera, allò que pot aportar una conclusió –sempre oberta– pel que fa a l'estudi que ací s'ha presentat. Segueix, per últim, un apèndix documental, amb una breu selecció representativa d'alguns materials esmentats al llarg de l'obra, com ara la carta de Víctor Català com a adhesió a l'homenatge ofert a Blanca de los Ríos (1924), la còpia manuscrita per la mateixa autora dels mots sobre la seua obra i signats per Emilia Pardo Bazán apareguts a *La Revue* (1903), el díptic de *Guía de ánimas* (1921) de Domingo Brunet amb text crític de Víctor Català, l'expedient de la censura per a la publicació de *Retablo* (Archivo General de la Administración), el qüestionari d'Eduardo Martín de la Cámara i de Luis García Rives dirigit a Víctor Català per a la composició del *Catálogo bio-bibliográfico de escritoras españolas de los siglos XIX y XX*, així com la carta de Caterina Albert a Francesc X. Garriga sobre la traducció castellana de *Solitud*, entre d'altres documents, que serveixen de colofó a un estudi que resulta polifònic i, malgrat això, ben articulat (i que no s'està d'utilitzar referències internes per a una major cohesió textual i investigadora).

En qualsevol cas, cal remarcar que el llibre de Ribera no solament ens aporta una sèrie de documentació i dades sobre Víctor Català de valor indubtable sinó que, de més a més, esdevé ara una eina imprescindible i un volum de consulta obligada per a futures aproximacions sobre l'autora empordanesa, i és sense dubte útil com a guia valuosa per a possibles exercicis ulteriors de traductologia. Es tracta, en definitiva, de fer llum sobre un diàleg interliterari que completa la visió que podem tindre sobre la producció de l'autora de l'Escala, i fer –com a perfet Ribera Llopis– un mosaic cada vegada més exacte «en el qual centelleja, amb veu pròpia i també en castellà, la figura de Caterina Albert i Paradís».

Jerónimo Méndez
Universitat de València

Laia Climent (ed.), *Anàlisi crítica del discurs. Mitjans de comunicació i llengua*, Alacant, IIFV, 130 p.

Laia Climent signa, com a editora, l'últim volum de la col·lecció «Symposia Philologica», de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana. El títol del llibre no ofereix ressonàncies acadèmiques de menor volada que el de la col·lecció: *Anàlisi crítica del discurs. Mitjans de comunicació i llengua*. Fet i fet, els textos que s'hi apleguen –una desena, si comptem el pròleg introductori de la mateixa Laia Climent– tenen l'origen en el I Congrés Internacional d'Anàlisi Crítica del Discurs que va tenir lloc a València al maig de 2004. L'estratègia, ben habitual en les instàncies universitàries, és la que fins ara caracteritza la «Symposia Philologica»: l'edició de monogràfics a partir de les aportacions fetes en congressos, col·loquis, seminaris, simposis, etc. Es tracta, en qualsevol cas, d'una operació profitosa, plena de sentit, que concreta i fixa els continguts gestionats en una trobada científica. Al final, seguint l'argot universitari, «és això el que *queda*»: un llibre que fa accessible, per al conjunt de la comunitat científica –per al conjunt dels curiosos en la matèria– el resultat de les exposicions, els debats i les reflexions.

Però fóra injust ubicar el llibre editat per Laia Climent en l'apartat de les monografies academicistes on tendim a classificar les actes dels congressos. Perquè l'actualitat de les premisses epistemològiques que confegeixen un sentit homogeni al recull (l'anàlisi crítica del discurs, tal com sosté l'editora, es troba a hores d'ara «en plena efervescència metodològica») hi sembla competir amb la no menys rabiosa actualitat dels discursos *críticament analitzats* en les respectives aportacions. I aquesta doble *actualitat* –en les perspectives, en els temes– dota el producte global d'un atractiu capaç de satisfer no solament els paladars especialitzats, sinó també els d'un públic general, amb sensibilitats mínimes respecte de les convulsions ideològiques que els mitjans de comunicació incentiven. Així, per exemple, deixant de costat l'aparat crític i la parafernàlia erudicista, un lector mitjà podrà sentir-se seduït, en aquest llibre, per reflexions lúcides sobre la manipulació de les llengües amb finalitats mercantils, sobre les ideologies més o menys velades que ens inculquen les cadenes televisives i els periòdics, sobre el secessionisme lingüístic que fomenta el BOE, sobre l'argot com a *antillenguatge* o sobre els filtres i les restriccions (sovint inadvertides i perverses) amb què les societats dominants ofeguen la veu de les minories ètniques.

Fet i fet, sense excepcions –sense excepcions remarcables–, la totalitat dels articles recollits en aquest volum contribueixen, en una mesura o una altra, a estimular el pensament crític del lector davant el complex món dels mitjans de comunicació. Són, per dir-ho així, fiblons per a la meditació. Abillades per a l'ocasió amb els convencionals vestits de festa –l'elegància d'una sumptuosa prosa acadèmica, les

randes i els complements d'un aparat crític luxós: la justificació i la documentació mudades de llarg–, les aportacions dels investigadors encerten a posar el dit sobre la nafra d'algunes qüestions ideològiques amb importància vital per a l'engranatge social.

Talia Bugel, en l'oportú davantal de «L'espanyol conquereix Brasil». L'expansió de l'espanyol a l'estranger: articles de la premsa espanyola» –el treball que enceta l'antologia (p. 11-22)–, ens recorda, seguint Fairclough, que per a l'anàlisi crítica d'un discurs cal atendre tres nivells: *a*) la configuració lingüística del text; *b*) la relació entre els processos discursius (productius i interpretatius) i el text; i *c*) la interdependència entre els processos discursius i els processos socials. Posant l'èmfasi en la tercera d'aquestes dimensions, aquesta lingüista uruguaiana que viu al Brasil escruta un corpus de textos periodístics que, procedents del diari *El País*, tracten, entre agost de 1998 i octubre de 2001, la suposada acceptació i expansió de la llengua espanyola al país sud-americà. El contrast entre la informació que explícitament i implícita suggereixen els titulars espanyols i la realitat empíricament constatable al Brasil posa en evidència quins interessos ideològics i econòmics inspiraven realment els textos.

Alejandro Raiter, per la seua part, es planteja en «Pressupòsits o recontextualització ideològica» (pp. 23-32) com tractar sistemàticament, en l'anàlisi crítica del discurs, això que podríem dir *les absències*: la informació no explicitada en el text, sovint tan –o més– reveladora d'ideologies i propòsits com la informació que efectivament s'hi considera. Per a il·lustrar la qüestió, aquest sociolingüista de Buenos Aires analitza críticament els textos que feien balanç, dos anys més tard (el 2003, amb motiu dels 20 anys de democràcia), de la crisi econòmica que –tots ho recordem– va esclatar a l'Argentina durant el Nadal de 2001. Tal anàlisi delata que, en aquest cas, «el valor ideològic d'allò omès és recontextualitzar els fets, reconstruir el passat i –per tant, construir un futur– cridar a no actuar».

En «Audiències, esfera pública i conflicte nacional: la reproducció social de la identitat nacional a través del consum dels mitjans de comunicació a Catalunya i el País Valencià» (pp. 33-42), David Llobet aporta un curiós estudi dels discursos que construeixen vuit famílies (quatre catalanes i quatre valencianes) sobre com perceben l'oferta de les respectives televisions autonòmiques (TV3 i Canal 9). El mateix autor reconeix, en la presentació del material, que els fonaments qualitatius i no quantitatius –vuit famílies, per més criteris que es tinguen en compte en la selecció, són del tot insuficients com a mostra significativa dels milions de televidents valencians i catalans– tenen, per descomptat, grans limitacions si del que es tracta és de donar compte de les sensibilitats globals de la societat. Tanmateix, els comentaris recollits i la corresponent anàlisi crítica revelen claus ben significatives de la diferència abismal que –intuïtivament, massa ho sabem– hi ha en la valoració i l'acceptació d'un canal autonòmic i l'altre per part de les corresponents audiències.

Quant a «Ser espanyol dues vegades al dia: identitat nacional, televisió i vida diària», l'aportació d'Àlvar Peris (p. 43-52), analitza –críticament, per descomptat– «com en les societats contemporànies la identitat nacional [...], homogènia culturalment i ètnica, està sent mantinguda i reforçada pel discurs televisiu». El gens anecdòtic protagonisme de la bandera espanyola durant l'entrevista que el president Aznar va mantenir amb l'astronauta Pedro Duque quan aquest es trobava a l'espai o la manera de reforçar el nacionalisme espanyol en els informatius (especialment en la informació esportiva) són dos dels referents concrets que habiliten Peris per a argumentar, sistemàticament (sobre la base de nocions com el *nacionalisme banal* de Billig o la *comunitat nacional televisiva* de Morley), quines estratègies discursives s'activen en la televisió per a aconseguir allò que tots –tots els qui no es mamen el dit– saben de sobres: que les cadenes estatals són l'instrument més poderós i eficient per a l'homogeneïtzació i l'espanyolització de les diverses cultures receptores. Igualment, Àlvar Peris, a partir dels telediaris analitzats, denuncia que en «la representació de l'alteritat» –element que considera rellevant per a l'estudi de les identitats nacionals– s'estableix adesiara una perversa vinculació del col·lectiu immigrant amb conceptes com *clandestinitat*, *marginalitat*, *delinqüència*, *fanatisme*, etc. I és que els immigrants hi «són vistos com aquells que, en general, "ens" creen problemes».

Llum Bracho i Anna Montesinos, de la Universitat Politècnica de València, orienten l'anàlisi crítica envers «La legitimació ideològica del secessionisme lingüístic català a través del BOE» (p. 53-60) i demostren, en l'article central del volum, que el despropòsit polític que suposa la doble traducció catalana del BOE –una versió per a Catalunya i les illes Balears, i una versió diferencial per al País Valencià– duu associat un despropòsit paral·lel en el terreny discursiu i estrictament lingüístic. Bracho i Montesinos, d'aquesta manera, posen al descobert l'existència, en aquestes traduccions, de calcs sintàctics, lèxics i ortotipogràfics que responen a factors ideològics i sociolingüístics.

L'altre treball redactat en col·laboració, el d'Adolf Piquer i Àlex Martín, tracta «Els argots: codis indesxifrables o discursos dissenyats» (p. 61-70). Aquests dos investigadors, que ara han tornat a cooperar en un llibre ben recomanable (*Catalana i criminal: la novel·la detectivesca del segle XX*, Documenta Balear, Palma, 2007), fan ací llum sobre com l'argot, que s'origina com un *antillenguatge*, acaba integrant-se en la llengua general: és imitat i redissenyat pels grups de poder, de manera que acaba neutralitzant-se. I és que l'apropiació dels discursos és, en la confusa marea dels mecanismes socioeconòmics, una de les operacions claus per a desarborar moviments contra el sistema i –dit més clarament– augmentar la venda de determinats productes.

L'apropiació dels discursos de la diferència és, precisament–tot i que en un altre sentit–, el motiu central per a l'article de Mercè Picornell, «Veus autèntiques, discursos

apropiats. Motlles testimonials per a la representació política de la diferència» (p. 71-89). Aquest treball de Picornell indaga com se solen construir els discursos on, suposadament, s'expressa la veu dels *subalterns* o *exclosos*. I això, a partir de l'anàlisi crítica de llibres com *Biografia de un cimarrón*, de Miguel Barnet; *Me llamó Rigoberta Menchú y así me nació la conciencia*, d'Elisabeth Burgos; *Si me permiten hablar*, de Moema Viezzer; *Hasta no verte, Jesús mío*, d'Elena Poniatowska; o *La montaña es algo más que una intensa estepa verde*, d'Omar Cabezas. Entre les coincidències que Picornell constata en aquet tipus de discurs hi ha el control paratextual –les regulacions ideològiques que s'imposen des del pròleg, en les cobertes, etc.–, l'autoritat dels mediadors que redacten el text, la monologuització d'uns discursos originàriament conversacionals, la volguda representativitat (respecte de tot un col·lectiu) de la vida apropiada, l'autenticitat de l'oralitat subalterna (s'hi reivindica per al discurs la força i la bellesa d'uns recursos expressius orals no condicionats per les convencions literàries dominants, quan en realitat tal discurs respon a una elaboració posterior per part del mediador), etc. Les conclusions, així doncs, apunten al desdoblament d'un subjecte discursiu complex en dues persones o màscares, de manera que, en paraules de l'autora, «aquests tipus de discursos [...] aspiren a resoldre un silenci injust, però potser de vegades no fan més que omplir de paraules la incomoditat que ens pot causar aquest mateix silenci».

Patrick Heinrich, investigador de l'Institute of Modern Japanese Studies de Duisburg, tracta, per la seua part, «El debat sobre el futur del ryukyu en els anys 1940-1941» (pp. 89-104). Es tracta, com el títol explicita, d'una revisió dels discursos que es van generar en el marc d'un curiós –per lamentable– debat ideologicolingüístic que va tenir lloc a la prefectura d'Okinawa (Japó) sobre la conveniència o no d'orquestrar mesures d'eradicació per a les llengües pròpies de les illes Ry kky k: una qüestió que –com l'editora adverteix en el pròleg– serveix per a «demostrar la interrelació existent entre les ideologies lingüístiques i les relacions de poder i la manera com aquestes arriben a modificar les realitats lingüístiques».

Finalment, com a cloenda, John O'Reagan facilita un resum sobre les seues personals apreciacions del text com a objecte crític (TACO, segons les sigles en anglés): «El text com a objecte crític: teorització del procediment exegètic en l'Anàlisi Crítica del Discurs» (pp. 105-125). En aquest document l'autor exposa les seues denses percepcions teòriques sobre l'anàlisi crítica del discurs, que tenen Halliday com a punt de partida i es desenvolupen considerant treballs com els de Foucault, Bakhtin, Pêcheux, Marx, Gramsci o Althusser, fins a arribar als tres pilars principals sobre els quals O'Reagan fa descansar la seua proposta teorètica: Teodor Adorno i la crítica immanent de l'objecte; Jacques Derrida i la deconstrucció; i Jürger Habermas i l'ètica del discurs en l'esfera pública. Totes aquestes consideracions abstractes acaben

desembocant –feliçment, per al lector que percaça concrecions– en la proposta pràctica d'una molt didascàlica plantilla sobre com fer a l'aula comentaris crítics de text sobre la base d'interpretacions descriptives, representatives, socials i deconstructives.

Comptat i debatut, el volum, en el seu conjunt, ratifica moltes de les coses que ja sabíem (o podíem intuir) des del sentit comú: que la neutralitat ideològica és una quimera en la selva informativa que vivim; que la perversió, la parcialitat, la tergiversació i la tendenciositat –explícita o implícita, descarada o subtil– impregnen cada pàgina que llegim als periòdics, cada minut de ràdio o televisió que ens empassem. Tampoc no ens hem d'escarotar, per això: la manipulació de les voluntats per mitjà de la paraula pública és vella com la mateixa condició social de l'home. I cal tenir en compte, de més a més, que en el verí és on hi ha l'antídot. Que la millor arma contra la corrupció informativa és, precisament, més informació: el consum crític d'una informació que hem de saber ideologitzada. Joan Fuster, fa un bon grapat d'anys, ja apuntava, respecte de la televisió: «El mal no ve sempre dels "continguts", que, esporàdicament, poden ser positius: ve de la nostra "obediència". De la nostra falta d'esperit "crític". Amb els ulls i les orelles «crítics», la televisió es pot convertir fins i tot en estimulant. I en última instància, hi descobrim de quin mal hem de morir, quan milions i milions de televidents, mentrestant, la miren sense precaucions». Són paraules que han guanyat sentit amb el pas del temps. I qui diu la televisió diu tota la resta de mitjans... Per això no són sobrers (ans al contrari, perquè no abunden, precisament, en la nostra àrea cultural) els llibres que, com aquest, són capaços d'objectivar i evidenciar els interessos ideològics que amaguen els discursos –alguns determinats discursos– dels mitjans de comunicació. I més encara si l'operació es fa amb el rigor i la metodologia que l'esperit científic invoca. Al capdavall, és això la cosa més d'agrair –i de més cotitzar– en el llibre de Laia Climent: la lingüística, investida de ciència (la raó, l'empirisme), prevenint contra la manipulació de les audiències i al servei de la llibertat.

Joan Borja i Sanz
Universitat d'Alacant

Vicenç Beltran, *Poesia, escriptura i societat: els camins de March*, Castelló / Barcelona, Fundació Germà Colón Domènech / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006. 206 pp.

Vicenç Beltran es planteja en aquest llibre un problema fonamental de la filologia marquiana com és l'origen del corpus establert per Amadeu Pagès a partir del

testimoni de la tradició textual. El volum consta de quatre capítols –refosos a partir de quatre treballs precedents– i s'acompanya de quatre annexos que faciliten en gran manera la lectura. Els dos primers capítols (ÇLa cultura cortesaÈ, pp. 13-19, i ÇEl plec poètic de Tarragona i el comte de PradesÈ, pp. 21-38) introdueixen la qüestió presentant l'espai social de la lírica medieval i il·lustrant la circulació habitual de la poesia en breus quaderns, com són ara els mss. BC 1744 i AHAT 193 (*olim* 60). Aquest darrer és objecte d'un estudi codicològic detallat que, a més de suggerir l'existència d'un cercle poètic vinculat al comte de Prades a mitjan s. xv, Çacredita la circulació de poesia en forma de plecs poètics al llarg del segle xv, i [É] demostra la funció primordial que aquests hagueren d'exercir en el procés de creació de la lírica cortesana i en la primera fase de la seva conservació i difusióÈ (p. 37). Els dos capítols següents són els que interessen directament el corpus poètic d'Ausiàs March i les primeres etapes de la seva difusió: mentre que el capítol tercer (ÇEl cançoner d'Ausiàs MarchÈ, pp. 39-90) planteja i argumenta les tesis centrals del volum, el quart (ÇA la Barcelona de 1450È, pp. 91-144) se centra en l'estudi dels cançoners *A* (*J*) i *I* (*K*), que testimonien l'etapa barcelonina més primerenca de la fortuna literària d'Ausiàs March.

Com és sabut, Amadeu Pagès (1912-1914) fou el primer de proposar que tota la tradició textual de l'obra de March remunta a un arquetip comú constituït per l'autor. Pagès arribà fins i tot a suggerir que la difusió compacta de l'obra no es produí sinó després de la mort de l'autor (3 de març de 1459), a partir d'aquells Çdos libres en paper de forma de fulls desqüernats ab coblesÈ que figuren en l'inventari pòstum dels seus béns. Un d'aquests llibres podria haver contingut els poemes i-cvii i haver donat origen a la majoria de testimonis que no arriben més enllà i que pertanyen al darrer terç del s. xv –tret de *K* (1542)–, mentre que la descendència del segon volum es trobaria només en els testimonis gairebé complets del segon terç del s. xvi (*BDE* i, en certa manera, també *G2*). La nova proposta de Beltran, fonamentada exclusivament en les dades de la codicologia, confirma l'ascendència comuna de tota la tradició textual i també argumenta a favor d'un origen autorial, mentre que es distancia de Pagès en dos punts cabdals. En primer lloc, limita als poemes i-c (menys l'esparsa lxxxvi) el contingut de l'arquetip comú (d'ara endavant en diré Arquetip I), alhora que per a la resta del corpus suggereix la possibilitat d'una constitució per sedimentació: ÇTots els manuscrits conserven les característiques d'un arquetip que incloïa les cent primeres composicions en un ordre molt semblant al que va reconstruir Pagès; a més, aquest manuscrit els hauria llegat una impaginació típica a tres octaves o dues dècimes per pàgina. La resta dels poemes podria haver estat difosa mitjançant quaderns solts, de la mateixa estructura formal, que es van anar soldant, ara i adés, a la fi dels manuscrits preexistentsÈ (p. 87). En segon lloc, Beltran rebutja la possibilitat d'una difusió pòstuma de l'Arquetip I i proposa de datar-lo cap a 1445 a València, on Ausiàs March i Joana Escorna havien establert llur residència el 1444 (p. 84).

L'argumentació de Beltran a propòsit de les dues modalitats de difusió que corresponen a l'Arquetip I (pp. 53-74) i a la resta del corpus (pp. 74-87) concerneix especialment els set cançoners que no transmeten la majoria dels poemes tardans: d'una banda, *FNK*; de l'altra, els cançoners miscel·lanis o saltuaris *AG1HL*. Beltran centra l'anàlisi en la relació que existeix entre l'ordre canònic de les poesies i l'estructura fascicular dels còdexs. Primer estudia els cançoners *FN* (pp. 55-57) i demostra que tots dos còdexs miraven de copiar llurs respectius antígrafs pàgina per pàgina, respectant-ne la distribució a tres octaves o dues dècimes per pàgina i una ordenació en la qual s'aprecia la tendència a constituir quaderns complets, aprofitant que una cançó estàndard ocupa un foli i que un quadern de tres bifolis agrupa generalment sis cançons. Si fos un criteri heretat de l'arquetip, això explicaria per què tan sovint els poemes breus apareixen abans o després de poemes llargs (p. 59). Beltran constata que les miscel·lànies *AHL* depenen d'un arquetip ordenat, com també el saltuari *G*, que analitza amb detall (pp. 62-71). En conclusió, formula la hipòtesi que el conjunt de la tradició marquiana davalla d'un arquetip comú que presentava si fa no fa la mateixa impaginació que *FN*; no obstant això, el mateix Beltran adverteix que una reconstrucció hipotètica de l'estructura fascicular de l'Arquetip I és «un exercici gratuït sense més dades o, si més no, sense unes fites fermes en diversos indrets del cançoner que ens permetin verificar periòdicament la validesa d'aquesta distribució» (pp. 59-60).

Beltran en situa el límit final de l'Arquetip I en el poema C perquè és el de numeració més alta que apareix en *A* i en la primera secció marquiana de *H* (p. 73), alhora que els poemes XCVIII, XCIX i C presenten una remarcable tonalitat conclusiva (pp. 73-74). Per altra banda, observa que els poemes CII-CVII no presenten «cap rastre d'ordenació conjunta i podem considerar-los el fruit d'addicions esporàdiques i no sistemàtiques, resultat d'operacions que difereixen a cada manuscrit i particulars de cadascun d'ells» (p. 73); per tant, proposa una transmissió separada dels grups CII-CIII (6 ff.), CIV-CV (12 ff.) i CVI-CVII (12 ff.) (p. 85). Quant a la resta del corpus, els únics testimonis d'una transmissió en bloc són els cançoners quasi complets de mitjan s. XVI (*BDE*). Beltran també proposa en aquest cas una difusió per onades, però no descarta la possibilitat d'un antecedent comú que remunti a l'autor (p. 89), i fins i tot atribueix als dos únics poemes no estròfics (CXXVII i CXXVIII) una evident funció conclusiva (pp. 52 i 78).

El model de difusió plantejat per Beltran és una hipòtesi raonable, si bé els arguments al·legats per a excloure de l'Arquetip I els poemes CII-CVII no són suficients per a descartar definitivament la hipòtesi de Pagès o una incorporació en bloc al corpus arquetípic. Caldria tenir més en compte la diversitat formal i temàtica dels poemes CII-CVII (CII és un poema amorós dins una sèrie de tema moral, mentre que ciii i cvii són dues cançons en un context de llargs poemes expositius), atès que aquesta heterogeneïtat

podria haver induït els compiladors a una o altra reordenació, i podria explicar les discrepàncies aparents entre els testimonis. D'altra banda, un ús discret i cautelós de l'ecdòtica hauria pogut contribuir a apuntalar la hipòtesi, com el mateix autor reconeix (p. 88)

De la responsabilitat i datació de l'arquetip, Beltran se n'ha ocupat en els dos primers apartats del capítol tercer. Després de resumir breument l'estat de la qüestió (pp. 39-47), argumenta que el cançoner restituït per Pagès reuneix algunes de les característiques pròpies d'un cançoner d'autor (pp. 47-53): (a) una «ordenació interna de caire cronològic» (p. 47); (b) «continuïtat narrativa o discursiva dels textos» (p. 50), i (c) «transposició de determinats poemes amb funció prologal» i també conclusiva (p. 51); només hi manca (d) la «presència de rúbriques amb informacions que només l'autor o algú molt proper a ell podia conèixer» (p. 52). Sembla obvi, però, que aquests requisits no aporten tots el mateix grau de necessitat. Partidaris i detractors de la hipòtesi del cançoner d'autor han admès la funció prologal de la cançó i; però també la xxxix acomplí aquesta funció, no solament en els testimonis *Bbce* de mitjan s. XVI, sinó moltes dècades abans, segons testimonia un inventari de 1506 (Cabré & Turró 1995: 129). És clar, doncs, que l'anteposició d'un poema prologal no requereix la intervenció de l'autor. A més a més, si alguna d'aquestes cançons fou concebuda com a pròleg per l'autor, fou sens dubte la xxxix, que en té totes les característiques retòriques i que s'inspira literalment en poemes prologals de les *Tristia* d'Ovidi i en el proemi de la *Philosophiae consolatio* de Boeci. L'existència d'una estreta relació entre certs grups de poemes contigus també és admesa per tothom, però no pas l'existència d'un programa que abasti el conjunt del cançoner. No sembla, doncs, que aquests dos aspectes permetin de demostrar la tesi del cançoner d'autor. Atès que el cançoner marquià no presenta rúbriques circumstanciades, la qüestió de l'ordenació cronològica esdevé crucial. Beltran considera diverses propostes de datació relatives als poemes XIII (1427), XIV (1427?), XLII (a. 1449), LXXII (1435?), LXXX (1438?), CVII (a. 1446), CVIII (p. 1449?), CXXIIB (1457/1458) i els CXXIV-CXXVI (1455-1459), i també recorda els poemes en què March al·ludeix al final de la joventut (LXV, LXXI, LXXXIV) i a la vellesa (CXII, CXX, CXXIIA/b, CXXVII, CXXVIII). Aquesta sèrie de dates es correspon rigorosament amb l'ordenació establerta per Pagès, i constitueix el principal argument a favor de la tesi del cançoner d'autor i d'una datació de l'Arquetip I anterior a CVII (a. 1446).

No obstant això, les objeccions que poden oposar-se a aquest argument són massa importants perquè se'n pugui extreure cap conclusió ferma. D'una banda, l'exclusió de la cançó CVII a mossèn Borra no és un *terminus ante quem* absolutament fiable, ja que encara no s'ha demostrat quin és el límit final de l'Arquetip I i, a més a més, l'exclusió podria obeir a altres raons. De l'altra, els poemes i-c ofereixen molt pocs agafadors cronològics, i força precaris: la datació del poema lxxii, en elogi del

Magnànim, és insegura, mentre que la proposta de datació dels poemes xiv i lxxx evidencia el problema de la cronologia interna. Com diu Beltran, en la cançó xiv, dedicada a «Llir entre cards», el poeta compta cinc anys d'espera dolorosa (vv. 17-19); assumint que aquesta cançó fos contemporània de la xiii, Ausiàs March hauria situat l'origen d'aquella història sentimental en el 1422. En l'esparsa lxxx el poeta invoca «Amor, Amor» per queixar-se que fa setze anys que el serveix infructuosament; Beltran la data, doncs, el 1438. Però aleshores no hauríem de passar per alt la cançó lv, també dedicada a «Llir entre cards», en què l'amant compta dos anys d'amor no declarat (v. 35), ni la cançó xlviii, en què l'amant declara el seu amor a «Llir entre cards» al·ludint a un altre d'immediatament anterior (vv. 1-8). Segons la lògica narrativa d'una autobiografia sentimental, sembla que les cançons xlviii i lv haurien de precedir la xiv. Finalment, el maldit xlii contra la vídua Montboí data sens dubte de la primavera de 1424, que Ausiàs March passà a Barcelona (Ryder 1992: 151-153), després que el 18 de març la seva mare hagués atorgat poders a Guerau de Gualba perquè gestionés el matrimoni d'Ausiàs amb les vídues barcelonines Desvall i Montboí (Chiner 1997: 331; Villalmanzo 1999: doc. 165).

Segurament podem afirmar que els poemes i-c daten de la joventut del poeta (c. 1424 - c. 1445). I, aprofitant les observacions de Ramírez Molas (1970: 213-219) a propòsit del predomini de la rima mixta entre i-lxii i de la rima homogènia a partir del lxxvi, podríem distingir-hi dues fases successives, però no hermètiques, la primera presidida pels dos senyals femenins i la segona per les dues invocacions amoroses i els «Cants de mort». No obstant això, l'ordenació del cançoner marquià no descriu una successió cronològica prou rigorosa ni obeeix a un programa compilatiu prou acurat perquè puguem deduir-ne la responsabilitat de l'autor; més aviat al contrari, alimenta la sospita que l'ordenació del cançoner és en gran part el fruit d'un procés de sedimentació (Di Girolamo 1999: 50) amb un grau mínim d'elaboració, no atribuïble a l'autor.

Beltran vincula les seves hipòtesis amb la premissa que March fou un poeta aïllat (pp. 78-85): només l'èxit de la «primera edició» del cançoner (c. 1445) arrencà el poeta del seu aïllament per a dedicar-se a compromisos socials (cvii, cviii, cxxiia/b, cxxiv-cxxvi) i estimulà la demanda de nous originals, la qual generà una difusió per onades i dues «edicions» consecutives (i-cvii i i-cxxviii). És una hipòtesi que descansa sobre premisses igualment hipotètiques, i que contrasta amb la realitat històrica que dibuixen els estudis de Cabré 1997, Chiner 1997, Villalmanzo 1999, Rodríguez Risquete 2003 i Torró 2005. Si l'arquetip data de 1445 (o d'alguns anys més tard), això podria voler dir que l'obra de March ja era prou admirada per a constituir-se en cançoner monogràfic: fóra la fita que indicaria la consagració de March com a *auctor* del cànon poètic. Ningú no pot excloure taxativament la possibilitat que l'autor hagués

intervingut d'una o altra manera en la confecció d'un cançoner que devia recollir gairebé les seves obres completes, però els estudis recents sobre els cercles poètics del segon terç del XV ens fan entendre que l'obra admirada d'un autor viu també podria haver estat objecte d'una edició canònica, compilada i ordenada en aquells mateixos ambients que en testimonien la més profunda influència i que, a la llarga, havien d'assegurar-ne el prestigi i la difusió.

És per això que aquestes qüestions tenen molt a veure amb el capítol quart del volum (pp. 91-144), que Beltran dedica a l'estudi dels cançoners *J* i *K* (Pagès: *A* i *I*). La composició material dels còdexs i la cronologia dels autors i obres que recullen l'indueixen a datar *J* entre 1459/1461 i la reordenació de *K* cap a 1461/1462. També suggereix que la compilació de *J* s'inicià cap a 1450, però es basa en dades procedents de la secció central del cançoner (ff. 61-160v), compartida amb el fragmentari *L*, i que potser no serveixen per a datar *J* sinó una part dels materials previs que hi conflueixen. D'acord amb una proposta de Jaume Auferil (1986), Beltran vincula *JK* –com també *L* i *N* (Pagès: *L* i *M*)– a un cercle de poetes barcelonins integrat pels notaris Antoni Vallmanya i Joan Fogassot, en estreta relació amb Joan Berenguer de Masdovelles, i probablement també amb la cort (pp. 109-111 i 173). El fet que en *J* hi hagi obres de Vallmanya explícitament datades (1457, 1458 i 1459) i que només es retrobin en *K*, on encara se n'hi afegeix una de nova, sembla un indici inequívoc que vincula *JK* a aquest poeta. Amb tot, les dues seccions marquianes de *J*, encapçalades per la *Glòria d'amor* de Rocabertí i per la traducció de *Madame sans merci* d'Alain Chartier, i també la miscel·lània de poetes que clou el cançoner, suggereixen que *J* hagué de ser concebut arran de l'aportació decisiva de les corts de Joan d'Aragó (lloctinent a Catalunya des del 1454, rei des del 1458) i de Carles de Viana, i executat en la dècada dels seixanta. Com a testimoni del corpus marquià, Beltran interpreta el compilador de *J* (*A*) com un antòleg que féu la seva tria a partir d'un cançoner ordenat segons l'ordre canònic; però la comparació amb *L* mostra que el copista de *J* no antologà les obres de March, sinó que les copià a partir d'una antologia prèvia (compartida amb *L*, que la integrà *a posteriori*; cf. Rodríguez Risquete 2003: LXXXI-LXXXIV) i, a més a més, augmentada i contaminada (per ell o per altri) en el seu antígraf. Els cançoners *JL* testimonien, doncs, la difusió a Barcelona, en una data imprecisa (c. 1455?), d'una antologia marquiana ordenada segons la seqüència canònica, conservada fragmentàriament en *L* i lleugerament desfigurada en *J*.

FRANCESC J. GÓMEZ
Universitat Autònoma de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

AUFERIL, J. (1986) «La Sort d'Antoni Vallmanya i el cercle literari de Valldonzella» dins *Studia in honorem prof. Martí de Riquer*, I, Barcelona, Quaderns Crema, pp. 37-77.

CABRÉ, L. (1997) «Dos lectors antics del mestre Ausiàs March i un context» dins R. ALEMANY, ed., *Ausiàs March: textos i contextos*, Alacant / Barcelona, IIFV / PAM, pp. 59-71.

CABRÉ, L. & J. TURRÓ (1995) «*Perché alcun ordine gli habbia ad esser necessario*: la poesia 1 d'Ausiàs March i la tradició petrarquista», *Cultura Neolatina* 55, pp. 117-136.

CHINER, J. (1997) *Ausiàs March i la València del segle XV (1400-1459)*, València, Generalitat Valenciana – Consell Valencià de Cultura.

DI GIROLAMO, C. (1999) «Il «Canzoniere» di Ausiàs March» dins ALEMANY, R., ed., *Ausiàs March i el món cultural del segle XV*, Alacant, Universitat d'Alacant / IIFV, pp. 45-58.

PAGÈS, A. (1912-1914) *Les obres d'Auzias March*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2 vol. [Reproducció facsímil: València, Consell Valencià de Cultura / Generalitat Valenciana, 1991.]

RAMÍREZ MOLAS, P. (1970) *La poesia d'Ausiàs March. Anàlisi textual, cronologia, elements filosòfics*, Basilea.

RODRÍGUEZ RISQUETE, F. J. (2003) *Vida y obra de Pere Torroella*, tesi doctoral inèdita, Girona, Universitat de Girona, 2 vol.

RYDER, A. (1992) *Alfonso el Magnánimo, rey de Aragón, Nápoles y Sicilia (1396-1458)*, València, Edicions Alfons el Magnànim / Institució Valenciana d'Estudis i Investigació / Generalitat Valenciana / Diputació de València.

TORRÓ, J. 2005] «Ausiàs March, falconer d'Alfons el Magnànim» dins R. ALEMANY, J. L. MARTOS & J. M. MANZANARO, ed., *Actes del X Congrés Internacional de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval*, Alacant, IIFV, pp. 1521-1538.

VILLALMANZO, J. (1999) *Ausiàs March: colección documental (Documenta Ausiàs March)*, València, Institució Alfons el Magnànim / Diputació de València.

Josep Daniel Climent, *Les Normes de Castelló. L'interés per la llengua dels valencians al segle XX*, Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2007, 486 pp.

Definitivament, la celebració –durant l'any 2007– del 75è aniversari de les Normes de Castelló ha estat digna i, encara, admirable; sens dubte, extraordinària. Fins i tot ha superat amb escreix la commemoració del 50è aniversari, que va comptar amb el grandiós aplec del 25 d'abril de 1982 a la plaça de Bous del Castelló de les Normes, una convocatòria que, a més, bullia d'emoció amb el record encès de la mort de Sanchis Guarner. I bé, una de les aportacions valuoses al 75è aniversari ha estat la publicació de *Les Normes de Castelló. L'interés per la llengua dels valencians al segle XX,* del professor Josep D. Climent. Ara per ara, aquesta obra corona la trajectòria investigadora que, per cert, arrancava l'any 1982, el qual, doncs, admet de ser considerat el punt de partida de la línia de recerques –que inaugurava exactament l'estudi de Francesc Pérez i Moragón, *Les Normes de Castelló*– centrades en la reflexió a l'entorn de la codificació lingüística del País Valencià contemporani.

Amb el seu llibre, un volum de gruix considerable, que conté una informació documental densa, Climent ens presenta una recapitulació ordenada i ben enfocada dels punts de vista dominants entre els investigadors més prestigiosos que han tingut les Normes que van acordar-se a Castelló de la Plana, l'any 1932, alhora que hi fa aportacions noves, força interessants. Per començar, l'obra s'anota la prerrogativa de ser el tractat sobre les Normes més voluminós dels publicats fins al dia d'avui.

A banda dels components paratextuals del llibre (en primer lloc, el «Pròleg» de Josep Palomero, la «Introducció», la «Bibliografia» i l'«Índex de noms») el text s'estructura en tres parts bàsiques, la primera de les quals («Els precedents de les Normes de Castelló») es limita a situar, mitjançant una visió esquemàtica i breu, el procés històric que va precedir la gestació de les Normes. Ben mirat, la situació caòtica –l'antinormisme valencià crònic, que denunciava l'enyorat Sanchis Guarner– que clausurava l'acord castellonenc de 1932 descansava damunt unes arrels centenàries, les quals començaren a manifestar-se, com és sabut, en les *Regles d'esquivar vocables,* del segle XV i d'autoria debatuda. Afegim encara que aquest camp precís de la història cultural del País Valencià cau dins l'àmbit d'especialitat de l'autor, de la qual ens en va deixar bona mostra amb el seu treball *L'interés per la llengua dels valencians (segles XV-XIX),* que va publicar-li el Consell Valencià de Cultura, l'any 2003.

La segona part («Les Normes de Castelló de 1932») ocupa una posició de centralitat dins el llibre, una centralitat no solament espacial (pp. 61-251) sinó sobretot conceptual. En efecte, tota la informació substancial sobre el tema que planteja l'obra està continguda en aquesta part central, la qual, doncs, per si sola bastaria per justificar la presència del llibre. Tot partint de fons documentals abundosos, l'autor analitza el

procés final de gestació de les Normes –que situa entre l'aparició de la revista *Taula de Lletres Valencianes* (1927) i el 21 de desembre de 1932–, la seua ratificació per part del valencianisme i la projecció social immediata que va assolir la flamant codificació lingüística valenciana. Així doncs, el decenni comprès entre 1927 i 1936 constitueix l'objecte central i prioritari d'interès d'aquest treball.

Finalment, la tercera i darrera part introdueix una mena de ruptura en la metodologia aplicada en les dues parts precedents de l'obra. En efecte, malgrat el títol que l'encapçala («La divulgació de les Normes de Castelló (1932-1938»), les Normes com a tema predominant hi són substituïdes per sengles estudis sobre la producció gramatical primitiva que van generar els quatre tractadistes que, per cert, van ser els promotors capdavanters de la normativa fabriana al País Valencià, Carles Salvador en primer lloc, així com Josep Giner, Manuel Sanchis Guarner i Enric Valor.

A fi de comptes, considerada en conjunt l'obra del professor Climent és una investigació admirable sobre un dels episodis claus que van marcar el procés cultural viscut per la societat valenciana tot al llarg de la primera meitat del segle XX, això és, les Normes de Castelló, sens dubte una fita en el procés de reincorporació a la modernitat d'aquesta societat; ben mirat, una operació que era dissenyada, en termes més o menys explícits, mitjançant la proposta de sintonitzar la dinàmica sociocultural valenciana amb l'horitzó ampli i generós de la catalanitat. Així doncs, l'enfocament, la interpretació i la valoració que l'obra fa de les Normes combinen la lucidesa i la correcció argumentatives amb el domini d'un patró discursiu que manifesta una notòria eficàcia didàctica. En tot cas, l'agilitat amb què flueix el discurs expositiu es veu ací i allà alterada per l'excés de les citacions textuals, sovint prolixes, moltes de les quals han de semblar sobreres sobretot als coneixedors de l'edició recent (*Les Normes de Castelló. Textos i contextos,* 2002) d'aquestes fonts documentals. Convé remarcar, a més que, tot al llarg del seu estudi, Climent s'hi mou amb un domini de la bibliografia sobre el tema i alhora amb un coneixement admirable de la premsa valencianista de la República. En aquest sentit, considere remarcables les dades que extrau de fonts com el *Diario de Valencia* (en concret, atorgue un interès elevat als textos exhumats ací de Josep Cervera Aviñó), *Lletres valencianes. Revista literària popular*, així com les actes del Centre de Cultura Valenciana. Hi mereix així mateix una atenció especial la informació corresponent a les gestions relacionades amb les Normes de Castelló que Nicolau Primitiu va dur a terme amb el pare Fullana, amb Bayarri i, en general, amb nombrosos socis de Lo Rat Penat . Per cert, la presència del tal Josep Cervera incita a indagar la possible relació d'aquest personatge amb el Manel Cervera que va formar part del grupet de signataris que Lo Rat Penat posteriorment ha maldat per ocultar. D'altra banda, les actes del Centre de Cultura Valenciana insinuen que la reunió tinguda a Castelló i que esdevingué la definitiva en l'acord dels criteris que regularien les Normes degué ser el

2 de desembre, una data, doncs, que coincideix amb la conjectura que deixava indicada al meu treball *Les Normes de Castelló. Textos i contextos.*

Adés he indicat que la part tercera del llibre trenca l'esquema general de l'obra. En aquest sentit les quatre monografies dels grans promotors de les Normes se'm representen com a una mena d'apèndixs, que bé podien haver estat estudis elaborats al marge del pla que guia la redacció del llibre. Una sensació semblant provoca la lectura de les pàgines dedicades a *La llengua valenciana,* de Lluís Revest, un espai potser desproporcionat (pp. 76-116) tot i que l'obra va esdevenir rotundament clau en la fase definitiva de l'acceptació de les Normes.

Fet i fet, *Les Normes de Castelló. L'interés per la llengua dels valencians al segle XX,* del professor Josep D. Climent, mereix de ser tinguda com una obra fonamental per entendre la qüestió de la normativització valenciana contemporània. Ja he avançat que passarà com a una peça estel·lar del programa commemoratiu del 75è aniversari de les Normes. Ara, precisament aquesta condició de producte jubilar fa l'efecte que imposa algunes servituds al llibre, com ara la precipitació amb què l'autor sembla haver-se sentit obligat a tancar l'edició. A unes tals pressions atribuesc, posem per cas, certes errades de picatge en la composició mecànica del text i la dispersió de criteris en la transcripció de documents, la barreja dins la bibliografia de referències bibliogràfiques absolutament tangencials respecte del tema central de l'obra i sobretot l'absència d'una mena de paratext que es manifesta imprescindible especialment en un estudi de la densitat informativa com el que analitzem. Vull dir que és previsible que el lector reste sorprès davant una fi sobtada de l'obra, precisament on potser esperava la compilació d'un seguit de conclusions o, pel cap baix, reflexions paratextuals a manera d'epíleg.

De tota manera, la colla de minúcies que acabe de ressenyar no són sinó petites ombres que es difuminen sota el fulgor que irradia un estudi que, sens dubte, es consolida com una aportació eminent a la bibliografia abundosa que circula sobre les Normes. Fet i fet, *Les Normes de Castelló. L'interés per la llengua dels valencians al segle XX* es confirma com una de les obres cabdals del 75è aniversari, una efemèride que, per cert, ha excel·lit per la diversitat, l'abundor i la qualitat d'iniciatives commemoratives adreçades a vindicar l'actualitat de les Normes, un objectiu que ha comptat amb el protagonisme especial de l'Institut d'Estudis Catalans i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

VICENT PITARCH
Institut d'Estudis Catalans

Joaquim Martí Mestre, *Els col·loquis valencians atribuïts a Carles Leon.* València 2008, Denes, 2008, 384 pàgines.

Els col·loquis, escrits generalment en vers arromançat, i alguns també en prosa, foren la manifestació literària més popular de la València dels segles XVIII i XIX. Com ja va assenyalar en repetides ocasions Ricard Blasco, tingueren un paper fonamental en la continuïtat literària del català de València durant aquells segles i, davant l'absència d'uns referents cultes, es convertiren en un bon "instrument de cohesió comunitària". Arrelats a la societat on van ser produïts, els col·loquis non solament són una font de gran valor per al coneixement de les relacions socials, els costums i els comportaments de l'època, sinó que ofereixen dades de primera mà en el coneixement dels esdeveniments històrics. A més, per la seua voluntat de reflectir la parla popular, són un recurs impagable en la tasca de copsar la llengua col·loquial del passat. Així mateix, des d'un punt de vista sociolingüístic, n'hi col·loquis, com els atribuïts a Carles Leon, que Joaquim Martí edita globalment per primera vegada, són de gran valor per a l'estudi de les actituds lingüístiques i de les tensions socials que provocava el canvi lingüístic entre les classes benestants valencianes.

Amb tots els col·loquis que li han estat atribuïts, en part editats i en part inèdits, Carles Leon esdevé un dels autors més importants d'aquest gènere literari, amb una producció comparable a la de col·loquiers de renom com Carles Ros, Joan Baptista Escorigüela o Manuel Civera. A pesar de l'èxit que assoliren al seu temps, aquests autors malhauradament són poc coneguts actualment pels estudiosos de la literatura i pel gran públic en general, en gran part a causa de la mancança d'edicions modernes que els posen a l'abast de tothom. Encara que aquest és el propòsit explícit de l'edició dels col·loquis atribuïts a Carles Leon, sens dubte ben adequat a les característiques de la "Col·lecció Bàsica" de l'Editorial Denes, l'estudi historicoliterari que la precedeix ultrapassa amb escreix aquests objectius.

El llibre, que no presenta cap introducció, s'articula en cinc parts: en la primera, sobre "El problema de l'autoria" (pp. 7-38), Joaquim Martí l'aborda directament; en la segona, "Els col·loquis" (pp. 39-166), en fa l'estudi historicoliterari; en la tercera, l' "Edició" (pp. 167-356), reprodueix els textos; en la quarta, "Glossari" (pp. 357-366) ens n'ofereix un ric repertori lèxic, d'uns 370 mots, i, finalment, en la cinquena, podem llegir una acurada i pertinent "Bibliografia" (pp. 367-376).

En analitzar la qüestió autorial, Martí Mestre adverteix que, en realitat, la majoria dels textos que han estat atribuïts a Carles Leon, o que ell mateix li atribueix, són anònims. L'únic col·loqui en què s'explicita el seu nom és el *Bando general* de 1797, que forma part de la sèrie de col·loquis publicats amb motiu de les festes per la

beatificació de Joan de Ribera (1796-1797), on l'autor es presenta com a comissionat pel gremi d'especiers per a fer-ne una narració. També el trobem en dos textos literaris bilingües publicats l'any 1802 amb motiu de la visita de la família reial a València: la loa *Divertida miscelánea en dance serio...* i la *Divertida miscelánea de dance serio...* La referència a Cento el Formal al *Bando general* ha estat invocada pels bibliògrafs per atribuir-li tots els col·loquis on intervenen com a protagonistes Cento el Formal i Tito Bufalampolla, en les seues diverses sèries de 1784, 1789, 1797 i 1808. Com que en el col·loqui anònim *El so Cristòfol* (1789) s'esmenten, junt amb Pepo Canelles, Nelo i Quelo i els malfactors de la *Junta secreta*, els susdits Cento i Tito, els bibliògrafs han tendit a atribuir-li tots els col·loquis protagonitzats per aquests personatges. Ara bé, Joaquim Martí, després d'analitzar la llengua i el contingut de tot aquest conjunt de col·loquis i d'altres que se li podrien atribuir, fa veure que hi ha motius per a poder detectar-hi almenys dues mans: per una banda, la que hauria redactat els col·loquis de Cento i Tito de 1784, els de Nelo i Quelo, els de Pepo Canelles, la *Junta secreta*, i possiblement també el del *so Cristòfol*; per altra, la que hauria compost els quatre col·loquis de Cento el Formal i Tito Bufalampolla de 1789, que ben bé podria ser el mateix de la sèrie de 1797 sobre la beatificació de Joan de Ribera, on s'explicita l'autoria de Carles Leon. Amb tot, Martí creu que no es pot excloure absolutament que els dos grups siguen del mateix autor, ja que el tipus de llengua és ben semblant. Com tampoc no se'n pot excloure el plagi. Prou que ho va posar de manifest per aquella època el dominic Lluís Navarro (cf. J. Ribelles Comín, *Bibliografía de la lengua valenciana*, 1978: 233-236), en imitar, el 1823, les famoses deu *Conversacions* proconstitucionals entre Saro Perrengue i el dotor Cudol, de Manuel Civera (1820), amb tres noves *conversacions*, protagonitzades pels mateixos personatges, però ara de caràcter absolutista.

Comptat i debatut, heus ací la nòmina de les sèries textuals de col·loquis atribuïts a Carles Leon que proposa el professor Martí Mestre:

1) La de les festes pel naixement dels infants bessons Carles i Felip, néts de Carles III, i fills del príncep Carles (futur Carles IV) i la seua esposa Maria Lluïsa de Parma (1784);

2) La de Pepo Canelles, en contra de les modes afrancesades i dels seus seguidors (1784);

3) Els dos col·loquis sobre globus aerostàtics, de caràcter noticier, costumista i satíric (1784);

4) Els col·loquis de Nelo i Quelo contra els mals morals de la societat (1787);

5) La *Junta secreta* (1787), protagonitzat per membres dels grups marginals valencians i, doncs, relacionable amb les *jácaras* o amb la literatura picaresca castellana;

6) Els col·loquis de Cento el Formal i Tito Bufalampolla sobre la proclamació de Carles IV a València (1789);

7) El col·loqui d'*El so Cristòfol* (1789), que reprova el plagi dels personatges de Cento el Formal i Tito Bufalampolla en els col·loquis de la sèrie anterior (de 1789), sobre la proclamació de Carles IV;

8) Els col·loquis sobre les festes per la beatificació de Joan de Ribera (1796-97);

9) Els textos sobre la visita dels reis Carles IV i Maria Lluïsa a València (1802);

10) Els col·loquis sobre la guerra del Francés (1808, 1809, 1811, 1813), de caràcter antinapoleònic i antifrancés.

Els col·loquis atribuïts a Carles Leon reuneixen els temes i les característiques bàsiques d'aquest subgènere literari, plenament inserit en la tradició de la literatura satiricoburlesca popular del segle XVIII. Els esdeveniments recreats, tant si reporten festes, reials o religioses, com si tracten temes d'actualitat, com ara els globus aerostàtics, són tractats amb voluntat d'entreteniment i dosis d'humor. No cal dir que les relacions de festes motivades per celebracions com els naixements d'infants, els casaments i proclamacions reials, les canonitzacions, etc. perseguien una clara finalitat propagandística: l'exaltació de la monarquia absoluta i de la jerarquia eclesiàstica. Dins d'aquesta línia se situen els col·loquis sobre la guerra del Francés, que contribuïren a estendre entre el poble valencià el patriotisme espanyol i el mite de Ferran VII, com a rei desitjat. Però en un sentit més ample, els col·loquis de Carles Leon busquen reforçar els valors morals imperants mitjançant la crítica de la moda, del consumisme, de l'ociositat, etc. i, ben sovint, solen reflectir les tensions entre el món urbà i el rural, associades a les innovacions afrancesades i als valors més castissos, respectivament. Ben mirat, el nostre col·loquier no s'hi manifestava alié als valors de la Il·lustració, ja que exalça el treball i la productivitat com a base del progrés i del desenvolupament econòmic i combat la ociositat. D'ací el seu valor com a font de primera mà per a la coneixença i comprensió dels canvis culturals i socioeconòmics de l'època.

Des de l'angle sociolingüístic, els col·loquis atribuïts a Carles Leon són remarcables perquè es fan ressò, de forma crítica, de l'incipient procés de substitució lingüística entre la nova i enriquida burgesia valenciana de comerciants i propietaris, de la segona meitat del segle XVIII. Els membres d'aquesta capa social, coneguts com a *petimetres,* no sols adoptaven modes estrangeritzants en el vestuari o en les relacions socials, sinó que començaven a fer servir el castellà com a signe de distinció social. Un castellà, això sí, "mesclat en dos mil matxades" o, com dirà més tard Eduard Escalante, farcit "d'espardenyades", tal com veiem il·lustrat en aquest fragmentdel *So Cristòfol:*

En molta marsialitat
porten uns casaquinets
de un pam de roba. Y, fent l'ànet,
per les plases y carrers,
per iglésies y tertúlies,
van sempre: «*A los pies de usté,*
señorita, usté me mande.
Sabe usté que... Ya se be...» (...)
Y encara veent que es chiulen,
responen molt satisfets:
«*Señor, que las damas visten...*
Señor, que gustan también...
Señor, que el usar las modas...
Señor, que es presiso que...»
Señor, vostés són uns betsos,
si alegar volen tals drets.

Per a Carles Leon, aquesta promiscuïtat lingüística vulnerava la solidaritat que les classes populars valencianoparlants establien al voltant de la llengua materna, per a les quals el valencià era un element de cohesió grupal, un símbol aglutinador, que, com a membres d'una determinada comunitat lingüística, els permetia diferenciar-se dels forasters, que empraven el castellà. S'anticipava així a la crítica social als valencians *coents* que solem trobar en el teatre costumista valencià de la segona meitat del segle XIX, sobretot en els sainets d'Escalante.

La dimensió teatral dels col·loquis facilitava la seua difusió i acceptació populars, i això no únicament en les peces estructurades en forma de diàleg entre dos o més personatges, com la *Junta secreta* –per cert, en prosa i, sobretot, remarcable per pel nombre de personatges i per la seua disposició escènica–, sinó també en la majoria dels monòlegs.

Atés el públic ampli, en gran part analfabet, al qual anaven dirigits els col·loquis i d'acord amb l'extració social que revelen els personatges que solien protagonitzar-los, aquests papers feien servir un llenguatge popular i col·loquial, de gran interés per a la història de la llengua i per a la dialectologia diacrònica, en el seu intent per copsar la llengua parlada del passat. La llengua de Carles Leon no s'escapa d'aquesta tònica. Així, hi apareixen nombroses locucions, refranys i mots col·loquials, com ara: *Déu sol donar faves a aquell que no té quixals*, *prendre canella* 'anar-se'n', *ser l'evangeli* 'ser la veritat', *menjar com un gamell*, *anar fet un gerineldo*, *creu negra* 'defunció', *fer lo micolau* 'fer o dir nicieses', *fer lo mixinot* 'fer-se el dissimulat o el distret', *parlar salat* 'parlar

malament, ofensivament', *cap de lleu!*, *cap sagrat!*, *sagrat!*, *fer tats* 'festejar', *groguets* 'diners', *catxiporro* 'diners', *ternos* 'paraulotes', *peixcadors de faldriquera* 'lladres', *aigua de corriola* 'de pou', *colar* i *embanastar* 'beure', *debla* 'mentida', *posar tapó* 'fer callar'. També mots de caràcter popular, alguns no recollits o no documentats en els nostres diccionaris històrics i etimològics, com són *abondó* 'en abundància', *betzo* 'ximple, babau', *andola* 'indret, contrada', *boconada* 'glopada', *bola* 'globus aerostàtic', *bollet* 'tipus de pa', *arredonir-se* 'alliberar-se de vanitats i preocupacions mundanals', *borina* 'enuig, irritació', *catxapera* 'cau de conills', *domprés* 'després', *escombrar* 'estossegar incompletament', *galapà* 'bastaix', *pastapà* 'forner', *pobil* 'fill únic', *roder* 'fugitiu, perseguit de la justícia', *sunyós* 'taciturn, seriós de cara', *tenda* 'taverna'.

Com a investigador rigorós i especialista en la literatura de col·loquis, Martí Mestre no ha estalviat esforços per a oferir-nos el millor text possible. Car, darrere de l'edició, parcialment modernitzada, de cada col·loqui, hi un tot un intens treball de recerca dels diferents testimonis manuscrits o publicats a fi d'oferir-nos en cada cas el text òptim, després d'adduir i comentar les variants dels diversos testimonis; i, darrere l'interrogant que puga suscitar qualsevol mot, tot un exhaustiu aparat de notes, que ens en permet la comprensió i la contextualització del text afectat. En aquest procés de recerca, Martí Mestre ha pogut localitzat algunes edicions no citades en els catàlegs bibliogràfics, com una edició de l'any 1784 de la *Relació crítica de un pepo de l'horta*, i l'edició de 1787 de la *Junta secreta*, més antiga que les conegudes fins ara.

Aquesta edició s'insereix en un ambiciós projecte personal de recuperació de la literatura popularista valenciana de l'edat moderna i del segle XIX i de l'estudi de l'evolució interna de la llengua. Creiem, amb Martí, que es tracta d'uns textos que han estat segurament infravalorats fins fa poc, a pesar de l'enorme popularitat que assoliren al seu temps i de la seua funció històrica d'enllaç entre el teatre en català de l'edat mitjana i el de la Renaixença. Per a entendre la dimensió historicoliterària dels col·loquis, cal situar-los dins del gènere literari al qual pertanyen, la literatura satiricoburlesca popular, present també en les literatures d'altres països, i dins d'aquest àmbit no podem exigir-los més ambició estètica, ni fer-los responsables, en el nostre cas, de l'escassessa d'una producció literària de més volada a l'època. Per contra, ens ofereixen unes potencialitats historicoculturals i sociològiques quasi inèdites.

Encara que aquesta vegada Martí ha limitat l'estudi lingüístic a destacar els paral·lelismes i les discrepàncies fraseològiques entre els diversos col·loquis atribuïbles a Carles Leon en funció de la determinació de l'autoria, els comentaris suscitats i la informació del glossari són d'una gran utilitat per a la lexicografia històrica, ja que, a més de fer observar i de recollir els mots i les accepcions no presents en el DIEC, s'assanyalen els mots no registrats al DCVB i aquells que avancen la documentació de l'Alcover-Moll.

Llibre dens i amb sòlid suport bibliogràfic, fruit d'un esperit analític que no deixa res al calaix o per a una millor ocasió, amb textos que ofereixen valuoses informacions sobre personatges, situacions i esdeveniments de l'època, presenta dos petits, o no tan petits, problemes per a l'investigador: l'absència d'un índex onomàstic i de matèries, que pogués facilitar a l'investigador la consulta d'una dada puntual, i la manca de remissions al text pertinent dels mots inventariats al glossari. En tot cas, *peccata minuta* dins una admirable recerca de primera mà, que contribueix notablement a situar Joaquim Mestre com un dels màxims experts en la literatura catalana popularista del País Valencià.

ANTONI FERRANDO
Universitat de València

Gestió universitària i estils de discurs
University Management and Discourse Styles

Anna Cros, Margarida Bassols,
Ibis Álvarez, Carles Monereo i Guillem Sala

This article presents some of the results from a broader research study of management styles within the Catalan university world. Two management styles are defined (the collegial and the managerial) and a relationship is established between some of the characteristics of these styles, some discursive features and the gender of the managers. Specifically, an analysis is made of the linguistic markers pertaining to the deictic modality in the discourse that constructs the identity of the analysed individuals. The markers of the deictic modality also make it possible to identity certain characteristic traits of men and women.

Methodologically speaking, it could be said that the analysis of the indicators of a deictic-type discourse, and its linguistic markers, is a highly productive resource when it comes to evaluating the construction of the managers' self-representation and, therefore, of the way they see themselves in this role.

Key words: Discours Style, Dixi, University Management, Discours and Gender, Identity Construction.

Dos Hesíodes per a una teogonia: mitologia nacional catalana
Two Hesiods for one Theogonia: Catalan National Mythology

Magí Sunyer

This article emphasizes the decisive role played by Antoni de Bofarull and Víctor Balaguer in constructing the ideas and imagery which would feed Catalanist thought as well as their role in creating a Catalan national mythology. The analysis centres on the activities of these two writers from the 1840s to the 1860s, which fostered a better understanding among Catalans of their own history and which, above

all, provided the foundation on which Catalonia could be characterized as an intrinsically democratic country. This said, they also gave importance to Catalan medieval institutions (and to those who defended them when any king tried to devalue them) as well as justifying the rebellious character of the Catalans. This can be seen in revolts against injustice and absolutism such as the war with John II, the Segadors war, and the War of the Spanish Succession, as well as in phenomena such as banditry.

Keywords: mythology, identity, Catalan literature, history, Romanticism.

Un fals aparegut en el Tirant lo Blanc
A False Ghost in *Tirant lo Blanc*.

Joan Mahiques Climent

In the chapters CCXXXI-CCXXXIIII of *Tirant lo Blanc*, there are two comical scenes where Carmesina and Tirant attempt to keep their love a secret. Carmesina justifies a night riot happened in her chamber by saying that a rat went through her face; whereas Tirant pretends to be a ghost when he runs away from the chamber into the orchard. The dependence of these two episodes opposes the nature of several characters, but the scene that best exhibits the knights' ambivalent morality is the appearance of Tirant –with the spells of Hipòlit and the viscount of Branches– . The comparison of this case with chapter XIX of the *Quixote*, and with other works of the modern age, allows to determine how the forms and the meanings of a same commonplace evolve. The appearance of Tirant has to be linked especially to three mediaeval traditions: in the first place, the *fabliaux* and the *novelle*, like the *Llibre de fra Bernat* or the *Decamerone*; in the second place, the treaties of ghosts, according to the outlines of *De spiritu Guidonis*; in the third place, the motif of the knightly adventure, in the way of Chrétien de Troyes. This is how Joanot Martorell balances and adapts diverse materials to the situations that the case brings up.

Keywords: *Tirant lo Blanc*, rats and cats, after death appearances, *discretio spiritum*, knightly parody, Hipòlit.

La distribució de les vocals mitjanes tòniques en català central
The distribution of mid vowels in stressed position in Central Catalan
Joan Mascaró

Mid vowels in stressed position are either closed ore open in Central Catalan, depending on a number of factors. In this paper we examine and discuss several of the proposals in the literature (general tendency towards lowering, influence of the immediate right consonantal context, lowering effect by the presence of a high front vocoid in the following syllable(s), analogical effects stemming from the existence of phonologically similar elements in the lexicon, and metapaphonic effects caused by a following unstressed mid closed vowel. These independent factors cause a certain predominance of mid open vowels in cases of indeterminacy, but a general tendency toward open mid vowels based on a tendency to increase sonority is shown to be unjustified.

Keywords: Catalan, phonology, mid vowels, neologisms.

Gramàtica, interacció i organització informativa en el discurs oral
Grammar, Interaction and Informative Organization in Oral Discourse
Josep M. Castellà Lidon

This article deals with some grammar aspects of oral language, which includes an extense sense of the concept of grammar itself. The linguistic characteristics of orality are studied in relation to the physical, cognitive and sociopragmatic factors that intervene in speech's production and reception. The specific grammatical elements that are presented, in a panoramic vision, are the tonal unit, basic unit of oral speech; the informative progression and the RUT restriction; the grammatical categories and the verbal style; the role of subordination in clausal composition; and, to conclude, the nature and the function of textual connectors in the organization of oral discourse. On the whole, a contribution to the explanation of the mobile, diverse, polyvalent and complex nature of the oral language is attempted.

Key words: grammar, oral discourse, tonal unit, informative progression, verbal style, coordination and subordination, textual connection.

Del guió a la pantalla: trets de l'oral col·loquial en la ficció televisiva
From the Script to the Screen: Features of Colloquial Oral Discourse in Television Fiction

Anna Matamala

This article analyzes some typical elements of spontaneous colloquial oral discourse in a corpus formed by two episodes of own production –one of *Plats Bruts* and one of *Jet Lag*– and two dubbed episodes –an episode of *Normal, Ohio* and one of *Coupling*. After a brief summary of the characteristics of language in television series, the first part of the study focuses on identifying morphological, syntactic and lexical aspects characteristic of spontaneous colloquial discourse in the broadcasted version of these episodes, following the features identified by Payrató (1996). In the second part, the differences between the written script given to the actors and the broadcasted version are analysed, and it is assessed if the improvisations have increased the spontaneity of these planned texts. The article concludes with some reflections about the differences and resemblances of the model of language of the own production and the foreign production.

Keywords: Orality, colloquial language, television series, dubbing.

Marques d'oralitat en els xats
Oral Traits in Chats

Marta Torres i Vilatarsana

The aim of this article is to determine, from the analysis of a real corpus, whether the traits associated with colloquial orality are present in chats. Chats, from the channel's point of view, belong to the written mood of production, which has traditionally been associated with a high level of formality. However, they present features which are characteristic of the oral discourse, as Torres and Cuenca (2007) state. We have chosen as corpus of analysis chats which present a low level of formality and which are considered to be representative of the model of language used there. The challenge is focused on revealing how aspects of colloquial orality are present in written texts. The article aims at breaking with some topics associated to chat language: although formal transgression is evident, the level of grammatical respect is similar to colloquial oral discourse.

Keywords: Orality, Catalan, Colloquial Language, Chats, Internet.

La dixi de persona en el discurs acadèmic oral en català
Person Deixis in Oral Academic Discourse in Catalan

Blanca Nogué Serrano

In this article the results of a quantitative and qualitative research into person deixis are shown and, generally, the ones related to the participative inscription, within the oral academic genre of the master class. In order to do so, this discursive genre has been contrasted with colloquial oral conversation and academic prose. The quantitative results include the distribution of the references to the enunciator and to the enunciatary in the three genres (the individual ones, the collective ones and those that allow the participants to avoid direct reference). From the qualitative point of view, the main pragmatic functions that make the deictic expressions of person in the master class are described: regarding those of the enunciator, the management of the speech, the reference to the collectives in which the enunciator is included, the management of the process of knowledge and the textual use of the dexis; and regarding those of the second person, the attraction of the audience's attention and their introduction to the expounded topic.

Key words: Person deixis, participant, production format, reception format, addressed recipient, audience, first person, second person, academic genres, lecture, unspecific agent, text deixis, mental spaces theory.

La mobilitat dels connectors a més (a més)*,* però *i* doncs *en català oral*
Mobility of Connectors *a més a més* (moreover), *però* (but) and *doncs* (then) in Oral Catalan

Òscar Bladas

This article is an approach to the study of the syntactic positions that parentetic connectors take in oral discourse in Catalan –in sentential segments particularly– based on the analysis of three connectors with different meanings: *a més a més* (additive), *però* (contrastive) and *doncs* (consecutive). The methodology used is contrastive: firstly, the positions in which all three linking words stand in a corpus of written language (written press) are studied, and secondly, the results obtained are compared with datum coming from an oral corpus constituted mainly of monologic texts. The comparison brings to light that conditions of production of oral modality

(immediateness, lack of planning, etc) force to resorting to own strategies to guarantee the connection of the text, like reinforcing a conjunction with a parentetic connector (*a més a més*), to promote the conjunctive use of a connector (*però*) and to assure the connection among subject-rheme (*doncs*).

Key words: connectors, oral language, distribution.

TABLE OF CONTENTS

Anna Cros, Margarida Bassols,
Ibis Álvarez, Carles Monereo i Guillem Sala
University Management and Discourse Styles 9

Magí Sunyer
Two Hesiods for one Theogonia: Catalan National Mythology 35

Joan Mahiques Climent
A False Ghost in Tirant lo Blanc 55

Joan Mascaró
La distribució de les vocals mitjanes tòniques en català central 79

MONOGRAPHIC ON «ORALITY, GRAMMAR AND PRAGMATICS»
Coordination: Maria Josep Cuenca

Maria Josep Cuenca
Orality, Grammar and Pragmatics 105

Josep M. Castellà Lidón
Grammar, Interaction and Informative Organization in Oral Discourse 109

Anna Matamala
From the Script to the Screen: Features of Colloquial Oral Discourse in Television Fiction 141

Marta Torres i Vilatarsana
Oral Traits in Chats 169

Neus Nogué Serrano
Person Dixi in Oral Academic Discourse in Catalan 195

Òscar Bladas
Mobility of Connectors a més a més *(moreover),* però *(but) and* doncs *(then) in Oral Catalan* 219

Reviews 249

Abstracts 283

Table of contents 289